

URBANISTIČKI ZAVOD REPUBLIKE SRPSKE, a.d. BANJA LUKA

Save Mrkalja 16, 78000 Banja Luka, tel: +387 51 21 66 14, faks: +387 51 21 65 57,

e-mail: uzbl@iu-rs.com, www.iu-rs.com

JIB 4401013220009

Ž.R. 571010000026157 Komercijalna banka a.d. Banja Luka

**PROSTORNI PLAN
ZA PODRUČJE
BOSANSKO – PODRINJSKOG KANTONA
GORAŽDE
ZA PERIOD 2008 – 2028. GODINA
-PROSTORNA OSNOVA-**

- Nacrt -

Banja Luka, mart 2010. god.

PREDMET:	PROSTORNI PLAN ZA PODRUČJE BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE ZA PERIOD 2008 – 2028. GODINA
INVESTITOR:	VLADA BOSANSKO – PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE
NOSILAC PRIPREME:	MINISTARSTVO ZA URBANIZAM, PROSTORNO UREĐENJE I ZAŠTITU OKOLINE U VLADI KANTONA
VERIFIKACIJA:	SKUPŠTINA BOSANSKO – PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE
NOSILAC IZRADE:	URBANISTIČKI ZAVOD REPUBLIKE SRPSKE, a.d. BANJA LUKA
RADNI TIM ZA IZRADU PLANA:	mr BRANISLAV BIJELIĆ, dipl. prost. planer DRAGICA HRNIĆ, dipl. prost. planer, GORDAN MILINKOVIĆ, dipl. inž. geod. MILE VUJAČIĆ, dipl. inž. geolog. BRANKO TOMIĆ, dipl. inž. saob. MARKO VUJIĆ, dipl. inž. građ. mr MILAN PRŽULJ, dipl. inž. elektr. NIKOLA STUPAR, dipl. inž. elektr. PETAR VUJANIĆ, dipl. inž. građ. GORAN PAŠIĆ, dipl. inž. maš. DARKO JOVANIĆ, dipl. inž. šum. DOBRILA TASOVAC, dipl. inž. polj. ĐORĐE MILIĆEVIĆ, dipl. ekonom. JASNA TALOVIĆ, prof. biologije SVJETLANA KODŽO, prof. geografije SLAVICA PAŠTAR, dipl. inž. el. DRAGAN TODOROVIĆ, dipl. inž. maš. OLUIĆ BOGOLJUB, dipl. pravnik SANJA BAJIĆ, inž. informatike TANJA TALIĆ, arh. građ. teh. KLJAJIĆ IGOR, elektro. teh. DENIS MITROVIĆ, teh. za rač. tehniku PAVLE ALVIR, el. teh. IGOR ZEC, građ. teh. VUKOSAVA VUKOVIĆ, daktilograf, UROŠ KUKOLJ, kopirant
TEHNIČKI RUKOVODILAC:	SNJEŽANA MRĐA - BADŽA, dipl. inž. arh.

D I R E K T O R

mr BORISLAV BIJELIĆ

SADRŽAJ

I TEKSTUALNI DIO

A. UVODNI DIO

I. PODACI O PLANIRANJU

1. Važeći prostorni plan
2. Odluka o izradi Prostornog plana
3. Planski period
4. Nosilac pripreme i nosilac izrade Plana
5. Radni tim za izradu plana
6. Savjet plana
7. Primijenjena metodologija
8. Pregled informaciono-dokumentacione osnove Plana

B. STANJE ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA

I. PRIRODNI USLOVI I RESURSI

1. Geografski položaj, reljef, klima i druge prirodne karakteristike prostora
2. Poljoprivredno zemljište
3. Šume i šumska zemljišta
4. Vode
5. Rude i drugi mineralni resursi

II. TERITORIJA, STANOVNIŠTVO I NASELJA

1. Teritorija
2. Stanovništvo
3. Naselja i prostorne cjeline
4. Stanovanje i stanovi

III. INFRASTRUKTURA

1. Energetska infrastruktura
2. Saobraćajna infrastruktura
3. Telekomunikaciona infrastruktura
4. Hidrotehnička infrastruktura
5. Komunalna infrastruktura

IV. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

V. KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG RAZVOJA

1. Razvoj privrede i opšti faktori razvoja
2. Prostorna organizacija privrede
3. Ocjena privrednih aktivnosti sa stanovišta uticaja na okoliš

VI. KARAKTERISTIKE RAZVOJA TURIZMA NA BAZI PRIRODNE I KULTURNO - ISTORIJSKE BAŠTINE

VII. STRATEŠKA PROCJENA UTICAJA NA OKOLIŠ

1. Stanje životne sredine
2. Strateška procjena uticaja na okoliš

VIII. UGROŽENOST OD PRIRODNIH I LJUDSKIM DJELOVANJEM IZAZVANIH NEPOGODA I KATASTROFA I RATNIH DJELOVANJA

IX. PRIRODNO I KULTURNO - ISTORIJSKO NASLJEĐE

1. Prirodno nasljeđe
2. Kulturno – istorijsko nasljeđe

X. BILANS KORIŠTENJA POVRŠINA

XI. OCJENA STANJA ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA I MOGUĆI PRAVCI RAZVOJA

C. OPĆI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

D. POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

E. OSNOVNA KONCEPCIJA PROSTORNOG RAZVOJA

I. KLIMA

II. POLJOPRIVREDNA ZEMLJIŠTA I POLJOPRIVREDA

III. ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

IV. VODE I VODNE POVRŠINE

V. MINERALNA NALAZIŠTA

VI. STANOVNIŠTVO

VII. SISTEM NASELJA

VIII. STANOVANJE I STANOVNI

IX. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA (PROIZVODNJA I PRIJENOS ENERGIJE)

X. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA (SAOBRAĆAJ)

XI. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA (VODNA INFRASTRUKTURA)

XII. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

XIII. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

XIV. PRIVREDA

XV. POSEBNO ZAŠTIĆENI PROSTORI

XVI. ZAŠTITA I UNAPREĐENJE OKOLIŠA

XVII. ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO - ISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEĐA I NJIHOVA EKONOMSKA VALORIZACIJA

XVIII. MINSKA POLJA

XIX. UGROŽENOST PODRUČJA

XX. KONCEPT ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA (OSNOVNA NAMJENA PROSTORA I POJEDINIH PODRUČJA)

II GRAFIČKI DIO

1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD OD 1981. DO 2000. GODINE
- 2a. KORIŠTENJE ZEMLJIŠTA
- 2b. KORIŠTENJE ZEMLJIŠTA – CORINE
3. TERITORIJA I ADMINISTRATIVNO – TERITORIJALNA PODJELA
- 4a. INŽINJERSKOGEOLOŠKA KARTA – STABILNOST TERENA
- 4b. HIDROGEOLOŠKA KARTA
5. VISINSKI POJASEVI
6. KLIMATSKE KARAKTERISTIKE
- 7a. PEDOLOŠKE KARAKTERISTIKE
- 7b. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE
- 7c. BONITET POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA
- 7d. AGROZONE
- 8a. ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA
- 8b. REALNA ŠUMSKA VEGETACIJA
9. VODE
10. MINERALNE SIROVINE
- 11a. GUSTINA NASELJENOSTI 1991. GODINE
- 11b. GUSTINA NASELJENOSTI 2008. GODINE
12. MREŽA NASELJA – STANJE
13. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA
14. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA
15. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA
16. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA
17. KOMUNALNI OTPAD
18. PROSTORNA ORGANIZACIJA PRIVREDE
19. TURIZAM
20. DRUŠTVENE DJELATNOSTI
21. IZVORI ZAGAĐENJA (PRITISAKA)
22. KULTURNO NASLJEĐE
23. ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA
24. KONCEPT PLANIRANE MREŽE NASELJA
25. OSNOVNI KONCEPT UREĐENJA PROSTORA

Sve karte su u razmjeri 1:50000. Karte iz Prostornog plana Bosne i Hercegovine, koje čine izvod iz ovog Plana, su u razmjeri 1: 1 250 000.

I TEKSTUALNI DIO

A. UVODNI DIO

I PODACI O PLANIRANJU

1. VAŽEĆI PROSTORNI PLAN

Teritorija Bosansko - podrinjskog kantona (BPK) u prethodnom periodu nije imala jedinstveni prostorno – planski dokument strateškog karaktera, što je rezultat činjenice da sadašnja teritorija kantona nije pripadala jedinstvenoj administrativnoj regionalnoj cjelini u prethodnom periodu (prije 1992. godine) što bi uslovalo izradu cjelovitog prostornog plana. Krajem 1970 – ih i početkom 1980 – ih godina za veći dio teritorije današnjeg kantona je bio u izradi Regionalni prostorni plan Gornja Drina koji je obuhvatao područje tadašnjih opština Gornjedrinskog regiona – Čajniče, Foča, Goražde, Rudo i Višegrad. Međutim, ovaj planski dokument je ostao u fazi nacрта i nikada nije usvojen.

Za današnje opštine u sastavu kantona su tokom 80 – tih godina prošlog vijeka (period «planskog optimizma» u BiH) izrađivani prostorni planovi, od kojih su neki i usvojeni, dok su drugi ostali nedovršeni u fazi nacрта. Riječ je o prostornim planovima tadašnjih cjelovitih opština. Usvojeni prostorni planovi u periodu prije 1992. godine su:

- Prostorni plan opštine Foča,
- Prostorni plan Grada Sarajevo za period od 1986 do 2000. odnosno 2015. godine (za veći dio teritorije današnje opštine Pale – Prača)¹.

Prostorni planovi ostali u fazi nacрта su:

- Prostorni plan opštine Goražde,
- Prostorni plan opštine Rogatica (za manji dio teritorije opštine Pale – Prača: naselja Bulози i Vražalice).

Zbog isteka planskog horizonta i zastarjelosti opštinske administracije praktično više ne primjenjuju prostorne planove opština usvojene prije 1992. godine.

Poslije 1995. godine za teritoriju kantona i njegovih opština nije donesen nijedan novi prostorni plan.

Činjenica je da je proteklih dvadesetak godina došlo do značajnih promjena kako na prostorima BiH, tako i regionu u cjelosti; ratna dešavanja, formiranje novih teritorijalno – političkih granica, promjene u geopolitičkom okruženju itd. Prateći procesi ovih značajnih geopolitičkih promjena bili su snažni migracioni procesi koji su doveli do potpune izmjene dotadašnje demografske slike.

Uticaj globalnih geopolitičkih dešavanja u okruženju i na nivou BiH, odrazio se i na područje Bosansko - podrinjskog kantona, izmjenivši u značajnoj mjeri demografske karakteristike, uslovljavajući nove obrasce djelovanja u prostoru bazirane na principima održivog razvoja, a što sve zajedno povlači i reviziju koncepcije sistema naselja i organizacije, uređenja i korištenja prostora uopšte.

Planiranje je kontinualan proces koji koriguje svoje strateške smjernice u skladu sa potrebama i savremenim načelima vremena (fleksibilnost planskih rješenja), te je stoga neophodno revidovati planska rješenja prethodnih prostornih planova u skladu sa novoformiranom geopolitičkom situacijom i savremenim načelima i metodologijom prostorno - planerske prakse.

¹ Riječ je ustvari o regionalnom prostornom planu.

IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD OD 1981. DO 2000. GODINE

Regionalizacija i mreža naselja

U ovom dokumentu su definisana tri pravca razvoja mreže naselja u Bosni i Hercegovini.

Po prvom pravcu razvoja mreže naselja u BiH gradsko naselje Goražde je definisano kao mezoregionalni centar.

Po drugom pravcu razvoja mreže naselja u BiH gradsko naselje Goražde je zajedno sa gradskim naseljem Foča definisano kao dvojni regionalni centar.

Po trećem pravcu razvoja mreže naselja u BiH kao centri drugog ranga u Republici su definisani centri međuopštinskih zajednica - gradsko naselje Goražde.

Industrija i proizvodnja mineralnih sirovina

Ovim dokumentom su na području današnjeg Bosansko – podrinjskog kantona registrovane sljedeće mineralne sirovine:

- Ležišta i pojave manganske rude u reonu Kacelja, kao i olovo – cinkane rude u reonu Račića i fočanske Jabuke (južna podgorina Jahorine),
- Ležišta i pojave bakarne rude u reonu Mirkovice i Previla,
- Ležišta i pojave antimonita u reonu Potkozare i Hranjena,
- Ležišta i pojave barita u blizini naselja Prača i jahorinskom području na granici sa opštinom Pale, kao u reonu južno od fočanske Jabuke,
- Ležište i pojava gipsa u reonu Rodijelja,
- Ležište i pojava kaolina u reonu Cvilina.

Pojava radioaktivne vode je registrovana u širem reonu Bavčića.

Turizam

U Prostornom planu BiH je planiran razvoj zimskog turizma na planini Jahorini u reonu Borovca, turizma na vodama i ribolovnog turizma u dolini Drine.

Poljoprivredno zemljište i poljoprivreda

Ovim dokumentom je zemljište u dolini Drine uzvodno od Goražda definisano kao «zemljište namjenjeno isključivo poljoprivredi». Isti status ima zemljište u dolini Prače na potezu Šajinovići – Renovica.

Šume i šumska zemljišta i šumarstvo

U Prostornom planu BiH je planirano podizanje šuma na zemljištima koja se ne mogu koristiti u poljoprivredne svrhe oko obala Drine. Pored toga je istaknuta potreba izrade posebnih programa pošumljavanja za slivove više rijeka, među kojima je i Drina.

Saobraćajna infrastruktura

U oblasti drumskog saobraćaja ovaj dokument je planirao rekonstrukciju magistralnog puta M-5 na relaciji Prača – Ustiprača (evropski put E-761). Istaknuta je potreba izgradnje ovog puta na relaciji Renovica – Mesići. Na ovoj istoj relaciji, dolinom Prače, planirana je željeznička pruga Sarajevo – Priboj sa varijantom do Jablanice (spoj sa «barskom prugom»).

Energetska infrastruktura

U oblasti energetike ovaj dokument je planirao izgradnju hidroelektrane (HE) Goražde, a planirana je i 110 kV trafostanica Goražde. HE Ustikolina se pominje u analitičko – dokumentacionoj osnovi plana.

Telekomunikaciona infrastruktura

U oblasti telekomunikacione infrastrukture ovaj dokument je planirao izgradnju RTV informativno – tehničkog centra u Goraždu, TT kabla dolinom Drine. Prema Rogatici, Rudom, Sokocu i Višegradu (TV repetitori i LRC predajnici) iz emisionog objekta osnovne mreže Goražde su planirane 400 Mhz veze.

Vodoprivredna infrastruktura

U Prostornom planu SR BiH nije planirana izgradnja višenamjenskih akumulacija na predmetnom prostoru. Planirana akumulacija Goražde sa površinom od 638 ha je predviđena prevashodno za potrebe energetike. U ovom dokumentu se ističe zahtjev da rijeka Drina kroz današnji kanton ima drugu klasu vode zbog predviđenog korišćenja za snabdijevanje naselja pitkom vodom.

Prirodna baština

U oblasti prirodnog naslijeđa ovaj dokument je planirao svega dva zaštićena prirodna područja:

- Regionalni park Prača (prostor doline Prače i Jahorine istočno do Rude glave, Zorovića, Butkovića i Čemernice),
- Dendrološki rezervat prirode u reonu Crnog vrha i Cerice na Jahorini.

Kulturno – istorijsko naslijeđe

U oblasti kulturno - istorijskog naslijeđa ovaj dokument je prostor današnjeg Bosansko – podrinjskog kantona uključio u fočansko područje. Na ovom prostoru, u smislu značaja, Prostorni plan SR BiH nije izdvojio nijedan spomenik.

2. ODLUKA O IZRADI PROSTORNOG PLANA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA

Vlada Bosansko - podrinjskog kantona Goražde je pokrenula postupak izrade Prostornog plana kantona (u daljem tekstu Plan), u skladu sa Zakonom o prostornom uređenju Bosansko - podrinjskog kantona Goražde («Službene novine Bosansko - podrinjskog kantona», br. 8/04).

Odluka o pristupanju izradi prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona donesena je na sjednici kantonalne skupštine od 29.02.2009. godine i objavljena u Službenim novinama Bosansko - podrinjskog kantona br. 3/08 . Nosilac pripreme plana je Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline u Vladi Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, a nosilac izrade je Urbanistički zavod Republike Srpske, a.d., Banja Luka. Ugovor između Vlade Bosansko - podrinjskog kantona (naručioca plana) i Urbanističkog zavoda Republike Srpske, a.d. Banja Luka (nosilac izrade) zaključen je 17.11.2008. godine.

3. PLANSKI PERIOD

Vremenski period za koji se Plan donosi je 2008 - 2028. godina.

4. NOSILAC PRIPREME I NOSILAC IZRADE PLANA

Nosilac pripreme Plana je Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline u Vladi Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, a nosilac izrade je Urbanistički zavod Republike Srpske, a.d., Banja Luka.

5. RADNI TIM ZA IZRADU PLANA

- mr Branislav Bijelić, dipl. prostorni planer,
- Hrnić Dragica, dipl. prostorni planer,
- Jovanić Darko, dipl. inž. šumarstva,
- Tasovac Dobrila, dipl. inž. poljoprivrede,
- Talović Jasna, profesor biologije,
- Kodžo Svjetlana, diplomirani geograf,
- Milićević Đorđe, dipl. ekonomist,
- Vujačić Mile, dipl. inž. geologije,
- Tomić Branko, dipl. inž. saobraćaja,
- Vujić Marko, dipl. inž. građevinarstva,
- mr Milan Pržulj, dipl. inž. elektrotehnike,
- Stupar Nikola, dipl. inž. elektrotehnike,
- Vujanić Petar, dipl. inž. građevinarstva,
- Pašić Goran, dipl. inž. mašinstva,
- Milinković Gordan, dipl. inž. geodezije,
- Paštar Slavica, dipl. inž. elektrotehnike,
- Todorović Dragan, dipl. inž. mašinstva,
- Oluić Bogoljub, dipl. pravnik.

6. SAVJET PLANA

Odlukom Ministra za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline Bosansko - podrinjskog kantona Goražde od 08.01.2009. godine imenovan je Savjet za izradu Prostornog plana područja Bosansko - podrinjskog kantona za period 2008 – 2028. godinu koji broji 18 članova. U Savjet za izradu Plana imenovani su:

BOSANSKO – PODRINJSKI KANTON GORAŽDE

- Šunja Ahmed, dipl. ekonomist - predsjednik
- Ušanović Mubera, dipl. inž. hemije - zamjenik predsjednika

SPOLJNI SARADNIK

- Džomba Enver, dipl. inž. arh. - član i stručni konsultant

OPĆINA GORAŽDE

- Ramić Nezim, dipl. inž. geod. - član
- Ajanović Muris, dipl. inž. geod. - član
- Džambegović Asima, dipl. inž. maš. - član
- Adžem Enver, dipl. pravnik - član

OPĆINA PALE -PRAČA

- Mutapčić Šefko, prof. odbrane - član
- Čamdžić Mujo, dipl. pravnik - član

OPĆINA FOČA - USTIKOLINA

- Bašić Redžo, inž. građ. - član
- Golubović Anđelko, geod. teh. - član

MINISTARSTVO ZA PRIVREDU BPK-a

- Omeragić Ismet, dipl. inž. maš. - član
- Hadžiomerović Melida, dipl. inž. tehn. - član
- Kazagić Beriz, inž. građ. - član

BH-TELEKOM DIREKCIJA GORAŽDE

- Musabašić Ramiz, inž. telekom. - član

ELEKTRODISTRIBUCIJA PJ. GORAŽDE

- Mirvić Enisa, inž. el. Inž. - član

NEVLADIN SEKTOR

- Kadrić Edin, dipl. inž. arh. - član

SEKRETAR SAVJETA

- Džaferović Sead, ek. teh.

- član

7. PRIMIJENJENA METODOLOGIJA

Metodologija izrade Prostornog plana Bosansko - podrinjskog kantona proizilazi iz Zakona o prostornom uređenju i korištenju zemljišta FBiH (Sl. novine FBiH 2/06 i 72/07), Zakona o prostornom uređenju Bosansko - podrinjskog kantona Goražde (Službene novine BPK 8/04), Uredbe o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja (Sl. novine FBiH 63/04 i 50/07) i Odluke o pristupanju izradi Prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona (Službene novine BPK 3/08).

Prema članku 14. Zakona o prostornom uređenju i korištenju zemljišta FBiH prostorni planovi obuhvataju: zaštitu, unapređenje, uređenje, organizaciju i korištenje prostora i dobara u prostoru; namjenu prostora; izgradnju mreže i objekata infrastrukture, osnove za razmještaj privredne i društvene infrastrukture, privrednih djelatnosti i naselja; uređenje područja sa posebnom namjenom; zaštitu i korištenje kulturno-povijesnog i prirodnog naslijeđa; zaštitu i unapređenje čovjekove sredine.

Prostorni plan kantona radi se na osnovu Prostornog plana Federacije i Programa mjera za odnosni prostor. Uz uvažavanje prirodnih, kulturno-historijskih i pejzažnih vrijednosti, prostorni plan kantona utvrđuje osnovna načela planskog uređenja prostora, ciljeve prostornog razvoja, zaštitu, korištenje i namjenu zemljišta, a naročito:

- 1) osnovnu namjenu zemljišta (poljoprivredno, šumsko, građevinsko zemljište, vodne i druge površine);
- 2) sistem naselja i urbana područja;
- 3) građevine i koridore magistralne i druge infrastrukture od značaja za Federaciju i kanton sa zaštitnim infrastrukturnim pojasevima (vodoprivredna, saobraćajna, energetska, telekomunikaciona i druga infrastruktura);
- 4) drugu infrastrukturu od značaja za Federaciju i kanton (zdravstvo, obrazovanje, nauka, kultura, sport, uprava, turizam, bankarstvo, usluge, snabdijevanje i sl.);
- 5) mjere zaštite okoliša sa razmještajem građevina i postrojenja koja mogu značajnije ugroziti okoliš;
- 6) zaštitu graditeljskog i prirodnog naslijeđa;
- 7) mjere zaštite od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja;
- 8) način i obim iskorištavanja mineralnih sirovina;
- 9) obaveze u pogledu detaljnijeg planiranja uređenja manjih prostornih cjelina unutar kantona (prostorni plan općine, područja posebnih obilježja, urbanistički plan i dr.).

Program mjera i aktivnosti za provedbu plana i Odluka o provođenju prostornog plana kantona sastavni su dijelovi plana.

Prostorni plan kantona može sadržavati i druge elemente od važnosti za kanton na osnovu kantonalnog zakona o prostornom uređenju.

Smjernice za izradu Prostornog plana Bosansko - podrinjskog kantona date su u posebnom dokumentu u skladu sa Programom i planom aktivnosti za pripremu i izradu Prostornog plana Bosansko - podrinjskog kantona.

Dvije osnovne faze u izradi ovog prostornog plana su:

1. Priprema i izrada Prostorne osnove,
2. Izrada prednacrt, nacrt i prijedloga Prostornog plana (Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja, član 11).

Posebni dokument koji čini sastavni dio Prostorne osnove jeste Studija ranjivosti prostora. Sam Prostorni plan predstavlja završnu formu strateškog prostorno – planskog dokumenta i sastoji se od sljedećih dijelova u tekstualnom dijelu:

- Opšti i posebni ciljevi prostornog razvoja,
- Projekcija prostornog razvoja,
- Projekcija razvoja prostornih sistema,
- Odluka o provođenju prostornog plana (Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja, član 19).

Grafički dio plana čine sljedeće karte.

1. Izvod iz prostornog plana šireg područja R 1 : 1 250 000,
2. Sintezni prikaz postojećeg stanja prostornog uređenja R 1 : 50 000,
3. Sistem naseljenih mjesta (urbana područja) sa društvenom infrastrukturom R 1 : 50 000,
4. Poljoprivredna i šumska zemljišta R 1 : 50 000,
5. Vode i vodne površine R 1 : 50 000,
6. Utvrđena ležišta i površine namijenjene podzemnom i nadzemnom iskorištavanju mineralnih sirovina R 1 : 50 000,
7. Privredne zone sa razmještajem i značajem R 1 : 50 000,
8. Površine za proizvodnju i prenos energije i ostala infrastruktura sa zaštitnim pojasevima R 1 : 50 000,
9. Saobraćajne površine i koridori R 1 : 50 000,
10. Zašticene površine i objekti kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa R 1 : 50 000,
11. Površine namijenjene za sport, rekreaciju i turizam R 1 : 50 000,
12. Sistem evakuacije otpada R 1 : 50 000,
13. Površine posebne namjene R 1 : 50 000,
14. Neplodna i druga zemljišta R 1 : 50 000,
15. Sintezni prikaz korištenja prostora i razvoj prostornih sistema u planskom periodu R 1 : 50 000.

Težnja u izradi plana je da se obezbijedi dovoljna fleksibilnost prema planovima nižeg reda, tako da se njihovom izradom prilikom koje se ostvaruje detaljniji uvid u pogodnosti određene lokacije i adekvatnije odgovara na zahtjeve koje društvena situacija postavlja, ne naruše osnovni principi i koncept plana.

Metodologija izrade ovog planskog dokumenta koncipirana je na metodama analize i sinteze, principima održivog razvoja i principima komunikacionog planiranja. Metodologija izrade plana usaglašena je sa Uredbom o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja FBiH. Analitičke studije (analiza 1) tematskih oblasti polaznu osnovu imaju u postojećem stanju, a kao rezultat daju pretpostavke za planiranje. Sinteza 1 podrazumijeva usaglašavanje formiranih tematskih pretpostavki i evaluaciju planskih rješenja. Rezultat evaluacije upućuje na analizu 2 i sintezu 2. Ciklički proces evaluiranja obavlja se dok se ne dođe do zadovoljavajućeg planskog rešenja – evaluacija planskih rešenja. Primijenjeni komunikacioni model planiranja podrazumijeva i građansku evaluaciju planskih rješenja koja najviše dolazi do izražaja u fazi nacрта Plana, odnosno u periodu javnog uvida.

8. PREGLED INFORMACIONO – DOKUMENTACIONE OSNOVE PLANA

Pregled dokumentacije:

- Osnovni principi održivog prostornog razvoja evropskog kontinenta, Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno planiranje (CEMAT), Hanover, septembar 2000.,
- Perspektiva prostornog razvoja Evropske unije, Vlada Republike Srbije, Kancelarija za pridruživanje Evropskoj uniji, Francusko – srpski forum za prostorno planiranje i regionalne politike, Beograd; 2005,
- Ljubljanska deklaracija o teritorijalnoj dimenziji održivog razvoja, CEMAT – Ljubljana, 2003, Inženjerska komora Srbije, Matična sekcija prostornih planera, Beograd, 2005,
- Teritorijalna agenda Evropske unije i Stanje i perspektive Evropske unije (Prevodi knjiga 4); Inženjerska komora Srbije – Matična sekcija planera; Beograd; 2008,
- Četrnaesta Evropska konferencija ministara odgovornih za prostorno/regionalno planiranje (CEMAT) – Mostovi širom Evrope, Lisabon, Portugal, 26 – 27. oktobar 2006.; Asocijacija prostornih planera Srbije; Beograd; 2009,
- Strategije integralnog prostornog razvoja područja Centralne Evrope, Podunavlja i Jadrana, Visionplanet, www.uniserver.sz/visionplanet/default_en/htm,
- European Space and Territorial Integration Alternatives / ESTIA, Spatial development strategies and policy integration for the South- eastern European space, <http://estia.arch.auth.gr/estia/>,
- CORINE LAND COVER, European Environment Agency, <http://www.eea.europa.eu/>,
- Inventar stanja zemljišnih resursa Bosne i Hercegovine u poslijeratnom periodu; Zavod za Agropedologiju Sarajevo, Poljoprivredni Institut Banja Luka, Agronomski Institut Sveučilišta u Mostaru, Food and Agriculture Organization of the United Nations Sarajevo,
- Prostorni plan Bosne i Hercegovine za period 1981 – 2000, prečišćeni tekst; Skupština SR BiH, Sarajevo, 1989,
- Prostorni plan Bosne i Hercegovine za period od 1981. do 2000. godine, Analitičko-dokumentaciona osnova, sintezni materijal, Republički komitet za, građevinarstvo, stambene i komunalne poslove, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, septembar 1981.,
- Strategija prostornog uređenja Federacije BiH – prva etapa, studija; Federalno Ministarstvo prostornog uređenja i okoliša; Sarajevo, 1997,
- Informaciono – dokumentaciona osnova Prostornog plana Republike Srpske do 2015. godine, Urbanistički zavod Republike Srpske a.d. Banja Luka, Banja Luka, 2007,
- Prostorni plan Republike Srpske do 2015. godine, Urbanistički zavod Republike Srpske a.d. Banja Luka, Banja Luka, april 2008.,
- Prostorni plan Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, Republika Srbija, Beograd, 1996,
- Prostorni plan Republike Crne Gore do 2020. godine - nacrt, Ministarstvo zaštite životne sredine i uređenja prostora, Podgorica, 2006,
- Regionalni prostorni plan Gornja Drina (analitičko - sintezni materijal), Urbanistički zavod SR BiH – Poslovna jedinica Goražde, Goražde, 1980,
- Regionalni prostorni plan Gornja Drina (izvod iz analitičko - sinteznog materijala), Urbanistički zavod SR BiH – Poslovna jedinica Goražde, Goražde, 1980,
- Prostorni plan grada Sarajevo za period od 1986 do 2000. odnosno 2015. godine, Službene novine grada Sarajeva, Sarajevo, 7/86,
- Prostorni plan grada Istočno Sarajevo do 2015. godine, Urbanistički zavod RS, a.d.,

- Banja Luka, 2008,
- Prostorni plan opštine Goražde – planski period 1985 – 2010. (analitičko – dokumentaciona osnova), Urbanistički zavod BiH, Sarajevo, 1986,
 - Prostorni plan opštine Foča (2. faza, analitičko – dokumentaciona osnova), Urbanistički zavod BiH, Sarajevo, 1986,
 - Prostorni plan opštine Foča, Urbanistički zavod BiH, Foča, 1989,
 - Nacrt Prostornog plana opštine Rogatica do 2010. godine, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje arhitektonskog fakulteta, Rogatica, januara 1988.,
 - Urbanistički plan Goražde 2000 – dokumentacija, Urbanistički zavod BiH, Sarajevo, juni 1977.,
 - Odluka o usvajanju i sprovođenju Urbanističkog plana grada Goražda do 2000. godine, Međuopštinski službeni glasnik Sarajevo, 15/81,
 - Odluka o zonama građevinskog zemljišta Općine Foča – Ustikolina, Službene novine Bosansko - podrinjskog kantona 11/02,
 - Srednjoročna razvojna strategija Bosne i Hercegovine – PRSP (2004-2007), konačna verzija, Savjet ministara BiH, Sarajevo, 2004,
 - Studija ranjivosti prostora Federacije BiH (nacrt); Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu, IPSA institut; Sarajevo, 2008,
 - Strategija zaštite okoliša FBiH 2008 – 2018. (nacrt); Bosna-S Oil Services Company, Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu, IPSA institut; Sarajevo, 2008,
 - Strategija upravljanja čvrstim otpadom BiH – Final report, AEA TECHNOLOGY ENVIRONMENT, 2000,
 - Studija za transport master plan u Bosni i Hercegovini – finalni izvještaj, izvršni sažetak; Japan International Cooperation Agency (JICA), Ministarstvo civilnih poslova i komunikacija Bosna i Hercegovina, Ministarstvo prometa i komunikacija Federacije BiH, Ministarstvo saobraćaja i veza Republika Srpska, Pacific Consultants International; mart, 2001.,
 - Studija energetskog sektora u BiH – nacrt konačnog izvještaja; Energetski institut Hrvoje Požar Hrvatska, Soluziona Španjolska, Ekonomski institut Banjaluka, Rudarski institut Tuzla; 2008,
 - Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije Bosne i Hercegovine – nacrt, finalna verzija; Federalno ministarstvo energije, rudarstva i energije; Sarajevo; februar/veljača 2008.,
 - Strategija upravljanja vodama Federacije BiH – 1. dio (Nacrt); Zavod za vodoprivredu d.d. Sarajevo, Zavod za vodoprivredu d.o.o. Mostar; Sarajevo; mart 2009.,
 - Regionalna strategija ekonomskog razvoja za Sarajevsku ekonomsku makroregiju, Sarajevska regionalna razvojna agencija, Bosna i Hercegovina, novembar 2004.,
 - Studija elektroenergetskog i termoeenergetskog sistema Bosansko – podrinjskog kantona Goražde za period 2008 – 2028. godina (nacrt), IPSA institut, Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu, CETEOR Sarajevo, 2008,
 - Studija kvaliteta zemljišta Bosansko – podrinjskog kantona, Zavod za agropedologiju FBiH, Sarajevo, 2006,
 - Strateški plan općine Foča – Ustikolina za period 2008 – 2013., Ustikolina, 2008. godine,
 - Općina Goražde - Strategija razvoja zasnovana na poštivanju ljudskih prava 2008 – 2014., Goražde, 2007. godine,
 - Strategija razvoja općine Pale – Prača,
 - Statistički godišnjaci SR BiH i SFRJ,
 - Statistički godišnjak Republike Bosne i Hercegovine 1992, Državni zavod za statistiku, 1994,
 - Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine 2005, Federalni statistički

- zavod, Sarajevo, 2005,
- Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine 2008, Federalni statistički zavod, Sarajevo, 2008,
 - Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama, Federalni statistički zavod, Sarajevo, 2008,
 - Bosansko – podrinjski kanton u brojkama 2008. godine, Federalni statistički zavod, Sarajevo, 2005,
 - Stanovništvo BiH – Narodnosni sastav po naseljima, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1995. godine,
 - Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1981. godini [CD-ROM], Savezni zavod za statistiku, Beograd,
 - Popis stanovništva 1953, stanovništvo i domaćinstva, knjiga 12, podaci za naselja i dijelove naselja prema upravnoj podjeli u 1953. godini - Beograd, 1959,
 - Makroekonomski pokazatelji po kantonima i općinama za 2007. i 2008. (analiza), Federalni zavod za programiranje razvoja, 2008,
 - Godišnjak - Potrošnja vode i stepena zagađenja otpadnih voda u SR Bosni i Hercegovini za 1990. godinu, Republički vodoprivredni društveni fond, Sarajevo, 1991,
 - Prilagođavanje realnog i finansijskog sektora priključenju Evropskoj uniji, Savez ekonomista Jugoslavije, 2002,
 - Dugoročni program snabdijevanja pitkom vodom stanovništva i privrede u SRBiH, Sarajevo, 1988,
 - Dugoročni program razvoja vodoprivrede Bosne i Hercegovine u periodu od 1986. do 2000. godine,
 - Osnovne karakteristike vodoprivrede SR BiH, R.O. "Vodoprivreda" BiH, OOUR Zavod za vodoprivredu" Sarajevo, 1980,
 - Jovan Đ. Marković: Regionalna geografija SFR Jugoslavije, Građevinska knjiga, Beograd, 1980,
 - Karte vodnih objekata, izdanje Zavod za vodoprivredu Bosne i Hercegovine i Vojnogeografski institut Beograd,
 - Šumsko – privredne osnove,
 - Ekološko – vegetacijska rejonizacija Bosne i Hercegovine,
 - Planina – 2002: raubovanje resursa, odsustvo razvoja, odlazak stanovništva, zbornik radova, Savez inženjera i tehničara Srbije i IAUS, Beograd, 2002,
 - Analiza stanja lokalne uprave i samouprave u Bosni i Hercegovini (nacrt), EDA - Agencija za razvoj preduzeća, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, SDC / Intercooperation, 2005,
 - Studija ranjivosti prostora Tuzlanskog kantona; Bosna-S Oil Services Company, Rudarski fakultet Univerziteta u Tuzli; Tuzla, 2008,
 - Zakon o prostornom uređenju i korištenju zemljišta na nivou FBiH, Službene novine FBiH 2/06 i 72/07,
 - Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja, Službene novine FBiH 63/04, 50/07,
 - Zakon o prostornom uređenju Bosansko – podrinjskog kantona Goražde, Službene novine Bosansko – podrinjskog kantona br. 07/04.

Osim prikupljene dokumentacione osnove, korištene su detaljne informacije iz stručnih organizacija iz oblasti infrastrukture, geodezije, privrede, šumarstva, statistike, kao i podaci iz opštinskih odjeljenja dobijenih putem ankete.

B. STANJE ORGANIZACIJE , UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA

II PRIRODNI USLOVI I RESURSI

1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ, RELJEF, KLIMA I DRUGE PRIRODNE KARAKTERISTIKE PROSTORA

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Bosansko - podrinski kanton se nalazi između $43^{\circ} 34' 6.2''$ i $43^{\circ} 46' 24.8''$ S.G.Š. i $18^{\circ} 31' 30.5''$ i $19^{\circ} 01' 01.4''$ I.G.D. Najjužnija tačka obuhvata nalazi se u dolini Drine u opštini Foča - Ustikolina (atar naselja Filipovići), dok je najsjevernija locirana u kanjonu Prače u opštini Pale - Prača (atar naselja Vražalice). Najzapadnija tačka je u ataru naselja Dragomilići u opštini Foča - Ustikolina, a najistočnija tačka se nalazi u ataru naselja Milanovići u opštini Goražde.

Ovaj kanton se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine.

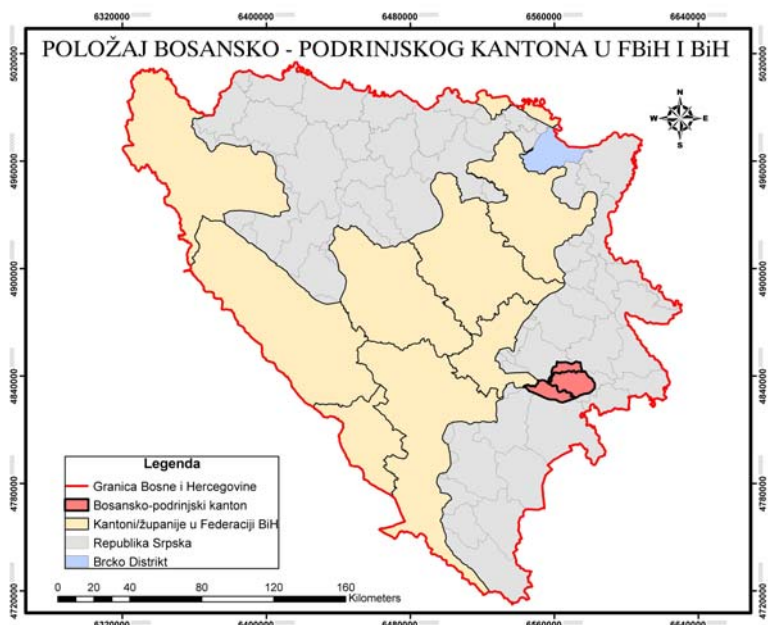
Obuhvat plana u pravcu zapad – istok ima dužinu od 25 km (prosjeak), dok prosječna dužina u pravcu sjever – jug iznosi oko 20 km.

Ovaj prostor većina regionalnih geografa sa aspekta fizičko - geografske regionalizacije svrstava u Dinarsku Bosnu i Hercegovinu (Istočna Bosna ili Pobrđe i sredogorje srednje Bosne). Bosansko - podrinski kanton graniči samo sa jednim kantomom u Federaciji BiH - Kantomom Sarajevo (opština Trnovo FBiH) i sa 5 opština u Republici Srpskoj (Foča, Kalinovik, Novo Goražde, Pale i Rogatica).

Na jugoistoku Bosansko - podrinski kanton je vazdušnom linijom oko 6.4 km udaljen od državne granice sa Crnom Gorom (predio Bukovica u crnogorskoj opštini Pljevlja). Najbliži granični prelaz kantonu je granični prelaz Metaljka u opštini Čajniče. Od državne granice prema Srbiji kanton je udaljen 57.8 km (granični prelaz Vardište). Najbliži regionalni centar u Crnoj Gori su Pljevlja, a u Srbiji grad Užice.

Preko teritorije Bosansko - podrinskog kantona prelaze dvije značajne saobraćajnice: Trebinje – Gacko – Foča – Goražde – Ustipača i Sarajevo – Pale – Prača – Goražde.

Slika 1: Položaj Bosansko – podrinskog kantona u FBiH i BiH

GEOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Geomorfološke karakteristike

Osnovne geomorfološke konture stvorene su endrogenim (orogenim) procesima. Tektonskim pokretima nakon geosinklinalne etape formirani su planinski masivi. Tako stvoreni oblici terena kasnijim egzogenim agensima su preoblikovani.

Orografija

Niz visokih planina ovog područja daje mu planinski karakter. Planinski veći dio masiva Jahorine na zapadu razdvaja rijeka Drina od manjeg dijela planinskog masiva Ljubišnje na istoku.

Na području Bosansko-podrinjskog kantona zastupljen je, dio masiva Jahorine, te dio morfološke jedinice kompleksne depresije između masiva Jahorine i Romanije.

Uslovljenošću litološkim sastavom, formiran je dijelom blago izraženi reljef, a dijelom izrazitih visokih istaknutih oblika. Čitavim područjem dominiraju mnogobrojne potočne doline i jaruge usiječene u klasične stijene paleozoika i donjeg trijasa.

Planine

Istaknuta planinska uzvišenja su Borovac (1749 mnv), Crni vrh (1408 mnv), Hadžić planina (1298 mnv), Sjenokos (980 mnv), Kacelj (1674 mnv), Turjak (1327 mnv), Stolac (1520 mnv), Grabić (1021 mnv), Baba (964 mnv) i dr.

Na desnoj strani Drine nalaze se padinski dijelovi masiva Ljubišnje i Biserna (616 mnv), Vranjača (531 mnv), Majdan (819 mnv), Uhotića br. (803 mnv), Bukova ravan (634 mnv), Careva ravan, Koba i dr.

Egzogeni genetski tipovi reljefa

Eroziona ili dinamička geomorfologija proučava oblike u reljefu Zemljine površine, koji su postali radom različitih geomorfoloških agenasa, djelovanjem spoljašnjih, egzogenih sila. Pod uticajem spoljašnjih sila, javljaju se različiti geomorfološki agenasi. Svaki od njih izaziva odgovarajući erozioni proces, u okviru kojeg se formiraju određeni erozioni oblici reljefa. Pod erozijom se podrazumijeva odnošenje materijala različitog litološkog sastava, sa topografske površine reljefa.

Svaka od različitih vrsta erozija stvara vlastite karakteristične oblike u reljefu.

Na području Bosansko-podrinjskog kantona u izgrađivanju oblika reljefa i stvaranju različitih genetskih tipova reljefa učestvuju različiti oblici erozionog djelovanja. Najizraženiji su: fluvijalni oblik erozije (mehanički rad velikog broja rijeka i potoka), karstni oblik erozije (hemijsko rastvaranje krečnjačkih stijena) i erozioni procesi na padinama (fizičko-mehaničko rastvaranje pod uticajem gravitacije). Samim tim, nastali su odgovarajući tipovi reljefa: fluvijalni tip reljefa, padinski tip reljefa i karstni tip reljefa. Svaki od ovih tipova reljefa se karakteriše po svojim oblicima reljefa.

Fluvijalni tip reljefa

Fluvijalna ili riječna erozija predstavlja geomorfološki proces izgrađivanja oblika u reljefu radom riječnih tokova. Izgrađivanje oblika vrši se u okviru fluvijalnog procesa. Na području ovog kantona fluvijalni tip reljefa je veoma izražen zahvaljujući mehaničkom radu velikog broja riječnih tokova. Tu se prije svega misli na tokove rijeka: Drine, Prače i dr.

Oblici fluvijalnog reljefa

Na području istraživanog terena u okviru fluvijalnog reljefa javljaju se dvije vrste oblika:

- a) Erozioni oblici, postali neposrednim djelovanjem fluvijalne erozije, a manifestuje se usijecanjem riječnih tokova
- b) Akumulacioni fluvijalni oblici postali su magomilavanjem i oblikovanjem nanosnog riječnog materijala (šljunka, pijeska i gline)

Od akumulacionih fluvijalnih oblika postoje aluvijalne ravni, inundacione ravni, riječne terase uz korita rijeke Drine i Prače.

Na otkrivenim profilima terasa uočava se djelomična slojevitost, ali je najveći dio heterogen kako po sastavu, tako i granulaciji. Terasa su gotovo idealno uravnjene što ukazuje na veliku energiju toka u završnim fazama stvaranja. Terasni odsjeci su često preko 2 m visine. Terasa su naročito izražene u dolini Drine kod Ustikoline. U Cvilinskom polju kod Ustikoline oštro se razlikuju dvije terase (t_1 i t_2) čiji su terasni odsjeci visoki i do 15 m.

Valukice su diogenetskim procesima vezane i prelaze u konglomerate.

Širina aluvijalnih i terasnih zaravni je promenljiva i iznosi od nekoliko desetina metara do stotinu i više metara.

Padinski tip reljefa

Na formiranje padinskog tipa reljefa ovog područja uticao je niz egzogenih geoloških faktora koji su se manifestovali u oblikovanju formi reljefa eroziono-denudacionim, fluvio- denudacionim i denudacio-akumulacionim procesima.

Ovi procesi su uticali na formiranje različitih formi reljefa. Tereni svrstani u ovaj tip reljefa uglavnom su izgrađeni od finih i grubih klastita, karbonatnih i silikatnih klastičnih sedimenata, kao i paleozojskih klastita.

Plastika reljefa usljed eroziono-denudacionih procesa predstavlja zaobljena bila s blagim padinama.

Samo su pojedini tokovi duboko usječeni i imaju tipičnu V-obraznu formu. Eroziono-denudacioni procesi uslovlili su razuđenost terena. Izražene su brojne jaruge i vododerine. Bujični tokovi koji dolaze s hipsometrijski većih visina nanose velike količine plavinskog materijala koji se deponuje u podnožjima padina.

Karstni tip reljefa

Hemijskim rastvaranjem krečnjačkih stijena javlja se kraški proces u okviru kojeg se stvaraju različiti oblici reljefa. Na ovom prostoru koji izgrađuju karbonatne stijene su izraženi procesi intenzivne karstifikacije, tako da su česte pojave vrtača, uvala i drugih oblika intenzivne karstifikacije (Drecun, Prosjeka, Melac, Mazlina).

Terene sa razvijenim karstom izgrađuju pretežno srednjetrijaski krečnjaci.

Inžinierskogeološke karakteristike stijena i terena

Područje Bosansko-podrinjskog kantona karakterišu vrlo složene inžinierskogeološke karakteristike terena. To proističe iz vrlo složene litofacijalne i strukturno tektonske građe terena geomorfoloških, hidrogeoloških, hidroloških i klimatskih karakteristika terena. Litološka građa terena je vrlo heterogenog sastava kojeg karakterišu česte litološke promjene u vertikalnom i horizontalnom pravcu izrazita anizotropija fizičko-mehaničkih svojstava i otpornosti na procese površinskog raspadanja pa su formirani pokrivači različite debljinegeomehaničkih svojstava i stepena stabilnosti. Strukturno-tektonski odnosi u terenu su također vrlo složeni. U građi terena učestvuje više strukturno-facijalnih jedinica sa izraženim oblicima rupturne i naborne tektonike. Reljef karakteriše složena geomorfološka građa stvorena uticajem endogenih i egzogenih faktora na litološku građu. Osnovne karakteristike reljefa su složeni morfološki oblici, razuđenost, diseciranost i nagibi padina.

Inžinierskogeološki sastav

Prema karakteru strukturne veze između mineralnih sastojaka i pojedinih fragmenata stijenske mase su podijeljene na vezane i nevezane.

A. VEZANE STIJENE

Inžinierskogeološki kompleksi

U inžinierskogeološko komplekse svrstano je više litogenetskih članova, koji se često i nepravilno izmjenjuju u horizontalnom i vertikalnom pravcu, po površini su raspadnuti u vidu aluvijalno-deluvijalnog pokrivača različite debljine i materijalnog sastava, često pokriveni vegetacijom. To su sredine litološki heterogene i anizotropne u pogledu fizičko-mehaničkih svojstava, složenih inžinierskogeoloških i hidrogeoloških karakteristika. Kao ocjene ovih stijena, kao radne sredine njihova kvalitativna i kvantitativna svojstva se razvrstavaju u rasponu od najlošijih do fizičko-mehanički najpostojanijih članova .

Škriljci, subgrauvakni pješčari, rožnaci, mermerisani i škriljani krečnjaci i sl.

Veliki dio prostora Bosansko-podrinjskog kantona izgrađuju paleozijski škriljci, subgrauvakni pješčari, rožnaci, mermerisani i škriljani krečnjaci i sl. stijene (C12). Zastupljene su u strukturno facijalnoj jedinici PRAČA-FOČA, odnosno ROMANIJA-PRAČA-JAHORINA i to u tektonskim jedinicama: Goražde, Ustikolina, Jabuka.

Predstavljene su klasičnim i karbonatnim razvojem (pješčari tipa "grauvake" s interkalacijama crnih ugljevitih škriljaca, meta-pješčara, kvarcno-serisitski škriljci, glinasto-kvarcno-karbonatni škriljci, glinoviti škriljci, kvarc, liditi. Karbonatni su podređeniji (mermerizirani krečnjaci, mermerizirani pjeskoviti krečnjaci, limonitizirani krečnjaci, laporoviti krečnjaci i sitnokristalasti dolomiti). Najviše pojava krečnjaka je u dolini Odskog potoka i njegovih pritoka, te dolinom Drine i Osanice. Mjestimično ove naslage prate manja tijela vulkanita: dijabazi ($\beta\beta$) kod Šahbašića, spiliti ($\beta\beta ab$), Crni vrh, granitoid (r) kod Bogušića, te gips (Šahbašići, Radeljevići, Jabuka i dr.). Zbog ovako raznovrsnog litološkog sastava ove tvorevine karakterišu dosta složena inžinierskogeološka svojstva. Fizičko-mehanička svojstva pokazuju izrazitu anizotropiju. Čvrste stijene, dosta otporne na procese površinskog trošenja u geomorfološkom smislu izgrađuju terene strmijih padina i neujednačene debljine pokrivača. Škriljci su planparalelnog rasporeda minerala, raspadaju se u listastu i iverastu drobinu, dosta su kruti i trošni. Pješčari daju pretežno pjeskovito-ilovačast rezidijum, sklon eroziji. Ove stijene su vodopropusne. Karbonati su tektonski ispucali i oštećeni, pretežno dobro vodopropusni, a po površini se raspadaju u pokrivače ilovačastog tipa debljine 2-3 m.

Kompleks paleozojskih sedimenata izgrađuje stabilne terene. Prema Protođakonovu spadaju u V iVa grupu, $f = 4-3$, kao srednje čvrste stijene.

Pješčari, dolomitični krečnjaci, konglomerati, liditi, gips

Takođe, veliki dio prostora Bosansko-podrinjskog kantona izgrađuju permotrijaske stijene (P,T) i gornjopermiske (P3): krečnjaci, konglomerati, breče, pješčari, liditi, dolomitični krečnjaci, gips. Ovaj inženjerskogeološki kompleks takođe je litološki dosta raznovrstan. Preovlađuju čvrste stijene dosta otporne na procese površinskog trošenja, a u geomorfološkom smislu izgrađuju terene strmijih padina i neujednačene debljine pokrivača. Ove stijene su različito vodopropusne, tektonski ispucali i oštećeni. Izgrađuju pretežno stabilne terene.

Klasični sedimenti donjeg trijasa

Klasični sedimenti donjeg trijasa (T1) zastupljeni su u građi terena južno od Bogovića kod Orahovice i kod Čemernice. To su najčešće trošne škrljane–pješčarsko-liskunovite stijene crvene, ljubičaste, smeđe. Mjestimično se javljaju proslojci i ulošci pločastih petitskih sedimenata različite boje. To su pločaste slojevite naslage sa pretežno metanskim, rjeđe većim dijabaznim tijelima u vidu silova i dajkova. Na terenima većeg nagiba, ove naslage su često nestabilne.

Inženjerskogeološka klasa litološki heterogena

Krečnjaci masivni, pločasti, limonitizirani i sl.

Prostorna zastupljenost stijena ovog inženjerskogeološkog kompleksa je znatno manja od ostalih na ovom području. Gornjosilurski krečnjaci nalaze se kod Ustikoline. To su bankoviti limonitizirani krečnjaci.

Srednjedevonski svijetlosivi do bjeličasti tankoplavičasti mermerizirani krečnjaci nalaze se u gornjem toku Osaničkog potoka (Čatovići).

Kod sela Ilovače nalazi se manja masa bijelih, dolomitičnih mermeriziranih krečnjaka gornjeg perma (P3³) uz donjokarbonske alevrolite.

Na prostoru Bosansko-podrinjskog kantona nalazi se samo manji dio jugoistočnog planinskog masiva Jahorine planine koji izgrađuju srednje trijaski krečnjaci T2¹ koji su veoma korstifikovani. Fizičko-mehanička svojstva ovih stijena su pretežno postojana. Grade stabilne i vodopropusne terene. Poroznost je pukotinska i pukotinsko-kavernozna, te predstavlja kolektore podzemnih voda sa razbijenim tipom izdani. To su čvrste stijene, po Protođakonovu u III a grupi, $f = 8$.

B. NEVEZANE STIJENE

Inženjerskogeološki kompleksi

U inženjerskogeološke komplekse nevezanih stijena su uključeni proluvijalni i riječni sedimenti. Osnova inženjerskogeološka karakteristika ovih naslaga je izražena litološka heterogenost u bočnom i vertikalnom pravcu, neujednačen granulometrijski sastav, sortiranost i složenost zrna, intergranularna poroznost i vodoprpusnost. Grade zaravnjene i stabilne terene pogodne za urbanizaciju.

Proluvijalni sedimenti (pr)

Proluvijalni sedimenti javljaju se na prostorima male površine u vidu proluvijalnih konusa ili zastora preko aluvijalnih sedimenata uz korita Drine, Prače, u donjem toku ili uz ušća potoka,

kao i uz korita potoka. Ove naslage su nastale radom potočno-bujičnih tokova koji se povremeno javljaju na ovom prostoru. Izgrađeni su od drobine, pijeska, blokova i alevrita, a mjestimično sadrže i organsko tlo, organske gline i muljeve. Pomenuti litološki članovi se bočno i vertikalno, često haotično izmjenjuju, što je posljedica režima taloženja ovih naslaga. Inženjerskogeološka svojstva su povoljnija kod onih dijelova naslaga gdje preovladavaju krupnije frakcije drobinna, pijesak, blokovi. Ovi dijelovi terena su vodopropusni, stabilni, dobro nosivi, povoljni za gradnju. Dijelovi terena izgrađeni od alevrita, glina, muljeva, izgrađuju uslovno stabilne terene, slabo vodopropusne, slabo nosive, stišljive i nepogodne za gradnju. Da bi se ovo utvrdilo u ovim terenima treba prije gradnje izvršiti detaljna geomehanička svojstva. Prema Protođakonovu spadaju u grupu od VIII-X, $f = 0,6 - 0,3$, kao zemljasto, sipko i muljevito tlo.

Sipari (s)

Siparišni materijali naleze se na svim strmim planinskim padinama. To su manja ili veća točila izgrađena od fragmenata i blokova matičnih stijena. U najnižim dijelovima točila ili spojenih točila dominiraju blokovi i krupni komadi stijena. Ove naslage su sipke, nepogodne za gradnju, nestabilne.

Prema Protođakonovu spadaju u grupu od VIII-IX, $f = 0,6 - 0,5$.

Deluvijalni nanosi (d)

Zaglinjene stijenske drobine na mjestu ili transportovane, nalaze se na velikom dijelu terena. Nastala kao produkt raspadanja stijena koje izgrađuju u osnovi teren. Različite su debljine, najčešće do 10 m, a nalaze se na terenu različitog nagiba. Neujednačene poroznosti i vodopropusnosti, uglavnom loše konsolidovan materijal. Izgrađuje pretežno labilne i nestabilne padine.

Prema Protođakonovu spadaju u grupu od VIIa, $f = 0,8$.

Deluvijalno-proluvijalni nanosi (dpr)

Najveća masa svih naslaga registrovana je između Osječana i Deševa na padinama Pothranjena. To su zaglinjeni valutci i fragmenti stijena. Uglavnom loše složen i loše konsolidovan materijal, neravnomjerne vodopropusnosti.

Riječni sedimenti (t1, t2, al,a)

Duž Drine i Prače njihovih pritoka formirane su aluvijalne zaravni malog teritorijalnog rasprostranjenja. Javljaju se u vidu uskih i dugačkih traka. Zastupljeni su šljunkovima, pijeskovima i glinama. Ove stijene se bočno i vertikalno izmjenjuju, različitog su granulometrijskog sastava, sortiranosti i složenosti zrna, dobro su vodopropusne. Šljunci i pijesci imaju povoljna fizičko-mehanička svojstva, dobro su nosivi i vrlo pogodni za fundiranja objekata.

Ove naslage grade zaravnjene, stabilne i vrlo pogodne terene za urbanizaciju.

Prema Protođakonovu spadaju u grupu od VIa, VII i VIIa, $f = 1,5 - 0,8$. Ove stijene u suvom stanju su sipke.

Riječne terase t1 i t2 naročito su izražene u dolini Drine kod Ustikoline, Vranića, Vitkovića i Goražda. U cvilinskom polju kod ustikoline oštro se razlikuju dvije terase čiji su terasni odsječci i do 15 m. Obe su izgrađene od valutica pretežno krečnjačkih, rjeđe pješčarskih ružnjačkih i magmatskih. Valutice su dijagenetski vezane i prelaze u konglomerate.

Aluvijalni nanosi (al) nalaze se u svim većim potočnim dolinama.

Koritni sedimenti (a) u koritu Drine i Prače su pretežno šljunkoviti. Kao posebni dijelovi postoje ade i plaže.

Egzogeni geološki i inženjerskogeološki procesi i pojave

Kao što se vidi iz opisa inženjerskogeološke građe terena teren je vrlo heterogenog litološkog sastava, veoma neujednačenih fizičko-mehaničkih svojstava i otpornosti na procese egzogenih fizičko-geoloških procesa. Pored toga, hidrogeološke, hidrološke, klimatske karakteristike i pokrivenost terena su neujednačeno izraženi. Geomorfološka građa, razuđenost i diseciranost reljefnih oblika su rezultat uzajamnog djelovanja pomenutih faktora.

Erozivnost

Erozija i denudacija su najrašireniji oblik djelovanja egzogenih geoloških procesa. Posebno su razvijeni u dijagenetski slabo vezanim stijinama. Selektivni tip ove erozije je razvijen u inženjerskogeološkim kompleksima karbonskih sedimenata, zatim gornjeg perma i permatrijasa. Karstna erozija je razvijena u karbonatnim-krečnjačkim terenima (Prosjeka-Vražalić-Melac). Ove terene karakterišu brojne vrtače u površinskom dijelu terena, a dublje brojni oblici karstnih šupljina, kaverni i kanala.

Klizišta, odroni i sl.

Klizišta – nestabilni tereni, najčešće su u permskim škriljcima (P), verfenskim (T1) i deluvijalnim (d) sedimentima na padinama većeg nagiba ($>5^\circ$).

Odroni su posebno izraženi na strmim stijevitim terenima, kanjonima i sl. (kanjon Prače, Čemernice i dr.).

Kategorizacija terena prema stepenu stabilnosti

Kategorizacija prema stepenu stabilnosti na teritoriji Bosansko-podrinjskog kantona je izvršena na bazi postojećih podataka, posebno po analizi inženjersko-geološke građe terena, sklonosti pojedinih litoloških sredina prema inženjerskogeološkim procesima i pojavama, geo-mehaničkim karakteristikama eluvijalno-deluvijalnog pokrivača, geomorfološkoj građi, hidrogeološkim i drugim karakteristikama terena. Izvršena je prognoza ponašanja stijenskih masa kao radne sredine u uslovima inženjerske djelatnosti čovjeka (dublja zasijecanja, opterećenje i raskvašavanje padina i sl.) Prema svemu navedenom cijelo područje Bosansko-podrinjskog kantona je reonizirano po stepenu stabilnosti na:

- pretežno stabilno
- labilno
- pretežno nestabilno

Cilj ove kategorizacije je ukazivanje na određene probleme vezane za stabilnost terena, da se usmjere buduća detaljnija istraživanja u terene potencijalno pogodna za urbanizaciju i dr., i da se planira njihov obim i vrsta.

Stabilni tereni su stabilni u prirodnim uslovima i pretežno stabilni u uslovima dubljih zasijecanja padina. Izgrađuju ih stijene dosta postojanih fizičko-mehaničkih svojstava i relativno dobre otpornosti na procese površinskog raspadanja. To su u prvom redu naslage krečnjaka, dolomita, breča, magmatskih stijena. Zavisno od nepovoljne orijentacije slojeva prema iskopima moguće je da dođe do smicanja pojedinih blokova duž međuslojnih pukotina ili mehaničkih diskontinuiteta i da se u ovim terenima izazove destabilizacija kosina. Ove pojave mogu imati uglavnom lokalni karakter.

Uslovno stabilni tereni su najvećim dijelom stabilni u prirodnim uslovima, dok u uslovima obimnijih zemljanih radova, promjene, odnosno povećanja nagiba terena, povećanja vlažnosti površinskih naslaga, pa povećanja opterećenja, seizmičkih uticaja i sl. postaju pretežno nestabilni. To su naročito verfenski sedimenti (T1), zatim glinovite naslage (dl, dpr) na padinama nagiba 5° – 15° .

Nestabilni tereni su najvećim dijelom nestabilni u prirodnim uslovima. Nalaze se na dijelovima terena koje izgrađuju pretežno glinovite naslage, te sipari i sl. To su padine nagiba većeg od 5° , odnosno češće nagiba većeg od 10° , a čije su fizičko-geomehaničke osobine uslovile nestabilnost. Ove terene prije bilo koje namjene korišćenja, a posebno gradnje, treba detaljno geomehanički ispitati, te po određenom projektu sanirati.

Lokaliteti sa izraženim pojavama nestabilnosti - klizištima su:

- Ljaljački p., Slavičići
- Gunjevići
- Pavlovac
- Prešpica

Sve ove, a i druge pojave nestabilnosti su rezultat savremenih geoloških procesa sa svojim fazama (aktivna, privremeno umirena, umirena), različita po stupnju rizika i hazarda.

Seizmičnost terena

Prema podacima karata iz Pravilnika o tehničkim normativima za izgradnjom objekata niskogradnje u seizmičkim područjima područje Bosansko-podrinjskog kantona nalazi se u zoni maksimalno očekivanog intenziteta potresa:

Tabela 1.

Povratni period godina	Maksimalno očekivani intenzitet potresa MSK 64
50	V
100	VII
200	
500	
1000	VIII
10 000	

Osnovni stepen seizmičnosti je sračunat za srednje uslove tla (glinovito-pjeskovito tlo), što znači da je zavisno od lokalnih geoloških uslova moguća diferencijacija terena u okviru datih kontura izoseisti do $\pm 1^{\circ}$ iste skale. Naime, u čvrstovezanim (kamenitim) terenima seizmodinamički povoljnijim sredinama, moguće je opadanje date vrijednosti osnovnog stepena do $- 1^{\circ}$, a u terenima izgrađenim od kvartarnih sedimenata veće debljine, šljunkoviot-pjeskovitog sastava (seizmodinamički lošijim sredinama od srednjih uslova tla) treba računati sa prirastom $+ 1^{\circ}$ MSK 64 skale. Za potrebe usvajanja kriterijuma aseizmičke gradnje objekata kapitalnog značaja, preporučuje se izrada karte seizmičke mikrojeonizacije.

Prema Pravilniku o tehničkim normativima gradnje takvih objekata u seizmički aktivnim područjima (Službeni list, SFRJ 31/81 od 05.08.1981. godine) granična vrijednost seizmičke opasnosti je VII MSK 64. Seizmogeološki povoljni tereni su do VII, seizmogeološki nepovoljni su VII i preko VII iste skale.

Hidrogeološke karakteristike

Područje Bosansko-podrinjskog kartona nalazi se na strukturno facijalnim geotektonskim jedinicama: "ROMANIJA-PRAČA-JAHORINA" i "DERVENTA-PODROMANIJA".

Prema hidrogeološkim karakteristikama to je teren koji izgrađuju vodopropusne, slabo vodopropusne i vodonepropusne stijene.

Hidrogeološka kategorizacija terena

Stijene koje izgrađuju ovo područje su:

Prema tipu poroznosti:

- Stijenske mase intergranularne, intergranularne i/ili pukotinske, pukotinsko-kavernozne, pukotinske i beznačajno pukotinske poroznosti

Prema filtoacionim karakteristikama:

-Propusne i nepropusne stijene

Prema hidrogeološkoj funkciji:

-Sprovodnici (kolektori), izolatori i barijere

Prema hidrauličkom mehanizmu:

-Slobodne, subarteške, arteške

Propusne stijene su stijenske mase intergranularne, intergranularne i/ili pukotinske, pukotinsko-kavernozne i pukotinske poroznosti.

To su silurski bankoviti krečnjaci devonski bankoviti do pločasti krečnjaci, gornjopermski krečnjaci, srednjetrijaski krečnjaci, srednje i gornjotrijaski krečnjaci, aluvijalni sedimenti i sipari.

U sjelini su dobre vodopropusnosti, a ograničene transmisivnosti.

Stijene pukotinsko-kavernozne i pukotinske poroznosti su također dobre vodopropusnosti, ali su na ovom području manje zastupljene. Značajne akumulacije podzemnih voda su unutar intenzivno tektoniziranih karbonatnih stijena.

Nepropusne stijene su najzastupljenije, a to su karbonski glinci, pješčari, filitični škriljci, kvarene žice, mermerizirani krečnjaci, permotrijaski konglomerati, lioliti, pješčari, venfenski škriljci i pješčari, jurijski rožnaci glinci, alevroliti, kvartalni glinoviti sedimenti.

Vodopropusnost i transmisivost su vrlo slabe.

Najčešće su to neznatne akumulacije podzemnih voda, koje se dreniraju iz raspadnutih, pripovršinskih stijenskih masa.

Propusne stijenske mase intergranularne poroznosti (a, al, t₁, t₂, s)

Stijenske mase intergranularne poroznosti zastupljene su u aluvijalnim i siporišnim šljunkoviot-pjeskovitim naslagama.

Najzastupljenije su uz riječne tokove Drine i Prače, te uz strme padine.

U cjelini su dobre vodopropusnosti i transmisivnosti.

U hidrogeološkom smislu značajniji su fluvijalni sedimenti, naročito neposredno uz riječne tokove. U ovim sedimentima se podzemne vode prihranjuju infiltracijom riječnih tokova i atmosferskih voda.

Izvori i akumulacije podzemnih voda

Zavisno od prostornih elemenata (debljina i površina) naslaga intergranularne poroznosti (šljunka, pijeska, drobine), te uslova prihranjivanja i pražnjenja je akumulacija podzemnih voda. Pokrivenost naslaga intergranularne poroznosti glinastim tлом, utiče na akumuliranje podzemnih voda sprječavanjem infiltracije atmosferskih voda, ali i zaštitom od zagađenja što je dosta promjenljivo. Zaglinjenost naslaga intergranularne poroznosti utiče na izdašnost.

Stijenske mase intergranularne i/ili pukotinske poroznosti (P,T)

Ove stijenske mase predstavljene konglomeratima, pješčarima, rožnacima odlikuju se ograničenim vodonosnicima, a manje akumulacije podzemnih voda formirane su u tektonski poremećenim konglomeratima i pješčarima.

Izvori i akumulacija podzemnih voda

Akumulacije podzemnih voda su lokalnog hidrogeološkog značaja, a dreniraju se u površinskim dijelovima terena izvorima izdašnosti najčešće 0,1 – 0,5 l/sek.

Propusne stijene pukotinsko-kavernozne poroznosti (T2¹)

U ovu kategoriju stijenskih masa spadaju srednjetrijski krečnjaci, a i neki drugi koji su manjeg značaja zbog njihove manje zastupljenosti u građi terena.

Dobrih su hidrogeoloških karakteristika: dobre vodopropusnosti i transmisivnosti, naročito u intenzivno karstifikovanim dijelovima.

Izvori i akumulacija podzemnih voda

Prihranjivanje podzemnih voda vrši se infiltracijom atmosferskih voda u prslinama, pukotnama, kavernama. Značajnije akumulacije dreniraju se preko izvora izdašnosti > 1 l/sek.

Propusne stijene pukotinske poroznosti (S3, D2, P3³)

Ove stijenske mase malo su zastupljene u površinskom dijelu terena, pa su još nepoznatog hidrogeološkog značaja. To su bankovite, slojevite i slabouslojene stijene.

U devonskim krečnjacima postoje termalne vode na šta ukazuje izvor (razbijeno izvorište). U Čeljadnicima kod Prače preko devonskih krečnjaka leže karbonski klastiti i škriljci. Izvorište izbija putem rasjeda na južnom kontakata karbonatnog masiva šireg područja Romanije i masiva paleozojskih škriljaca jugoistočne Bosne (N.Miošić 1977, 1982, 1986).

Ostale pojave su manje istraživane, smatraju se manje vodoobilnim i manjeg prostranstva u plitkim zonama ispod površine terena. Raznoliki litološki sastav uslovljava brojne izdanke i akumulacije mineralnih voda obogaćenih sa Co₂.

Pretežno nepropusne stijene intergranularne poroznosti (pr,dpr,dl)

To su pretežno zaglinjeni sedimenti koje izgrađuju mnoge površinske dijelove terena. Vodopropusnosti i transmisivnosti su vrlo slabe.

Pretežno nepropusne stijene pukotinske pužnosti (βs, ββab, r)

U ovu kategoriju stijenskih masa spadaju dijabai, spiliti, granitridi.

Pretežno nepropusni kompleksi (C1, J)

Izgrađuju u osnovi značajne dijelove ovog kantona. To su škriljci, subgrauvakni pješčari, rožnaci, mermerisani i škriljavi krečnjaci, glinci, alevroliti i sl.

Predstavljaju pretežno vodonepropusne stijenske mase sa ograničenim lokalnim akumulacijama podzemnih voda. Tako rijetke akumulacije podzemnih voda dreniraju se iz raspadnutih dijelova stijena izvorima neznatne izdašnosti.

Pravci kretanja površinskih i podzemnih voda

Površinska hidrografska mreža je dobro razvijena na ovom području i vode uglavnom otiču površinskim brojnim tokovima rijeka i potoka. Rijeka Drina je glavni recipijent površinskih i podzemnih tokova vode. Njene najznačajnije pritoke su na ovom prostoru: Kolunska r., Kosovska r., Osanica, Odska r., Podhranjanski potok. To su pretežno brzi, bujični potoci sa različitim morfološkim profilima.

Izvori podzemnih voda

Na području Bosansko - podrinjskog kantona postoji značajan broj izvora vode za piće, te mineralnih, a i termomineralnih voda.

Prema raspoloživim podacima, izvori mineralne, termomineralne i termalne vode su prikazani tabelarno.

Tabela 2: Izvori mineralne, termomineralne i termalne vode

Naziv izvora i lokacija		Oznaka, broj	Izdašnost l/s	Temperatura °C	Hidrohemijske karakteristike	Koordinate lokacije			S/P
						X	Y	Z	
Opština Pale - Prača	Toplik Čeljadinići (iz devonskih krečnjaka na kojima su karbonski klastiti i škriljci)	TM 157	Varira do 50	15-19	Hidrokarbonatno-natrijsko-kalcijsko-magnezijski	4845270	6563950	770	1/12
	Prača-grad Kiseljak	M138		14,5	CO ₂ =1,4 M=139 HCO ₃ = 91, SO ₄ 6, Cl 3	4847000	6561980	720	1/3
	Prača van grada	M139			Na 53, Ca 41, Mg 4	4846050	6562375	710	1/3
Opština Goradžde	Kiseljak-Bogušić kaptiran	M141		15,2	Hidrokarbonatno-hloridno-kalcijsko-natrijski CO ₂ =1,46 M=1,7 HCO ₃ 67, Cl 11, SO ₄ 14	4833428	6574242	390	1/3
	Boškovići Ilovača	147			Ca 52, Na 28, Mg 20	4830450	6565850	740	1/3
	Kiseljak Mravinjac	M144				4832100	6575920	380	1/3
Opština Foča - Ustikolina	Kiseljak Dugo Selo	M142				4831100	6555950	680	1/3
	Izvor Kolakovići	M143				4833250	6558500	1000	1/3
	Kiseljak Jabuka (Koluna r.)	M148		9,0	Sulfatno-hidrokarbonatno-kalcijski CO ₂ =1,36 M=2,7 SO ₄ 73, HCO ₃ 26, Cl 0,24	4831200	6554900	670	1/3
	Izvor Biljezi Jabuka	136			Ca 87, Na 1, Mg 12	4827350	6556700	730	1/3
	Izvor Šahbašići	137				4829200	6558900	850	1/3
	Izvor Božinovići	140				4832800	6557650	900	1/3

* N.Miočić (Geološki glasnik Sarajevo 1981) navodi da je na lokalitetima Jabuke moguća ekstrakcija CO₂ uz prethodne istražne radove

TM = termomineralna voda
M = mineralna voda
S (sadašnje korišćenje)
P (perspektivno korišćenje)
1 - pojava bez korišćenja
3 - rekreacija
12 - banja, termoenergetika

Po S. Čičiću i N.Miočiću (1986) svi ovi izvori mineralnih i termalnih voda porijeklom su iz akumulacija u devonskim krečnjacima-hidrogeoloških masiva paleozoika jugoistočne Bosne, atmosferskog su porijekla.

Josipović J. (1974), na osnovu razlika hidrohemijskih tipova i među jonskih odnosa zaključuje da CO₂ u ovim izvorima nije istog porijekla.

Izvor u Bogušiću je izrazito povećanog sadržaja hlora (biohemijskog porijekla, a ne isključuje se ni prisustvo voda sedimentacionog porijekla), jedan je od istraživanih s povećanim sadržajem radona od 13,5 MJ (Miholić 1907).

Izrazito visok sadržaj sulfata izvora u Jabuci može se tumačiti prisustvom gipsa, a nastanak CO₂ hemijskim. Kiseljak u Jabuci je veće obilnosti i sa snažnom eskalacijom CO₂.

Mineralne, termalne i termomineralne vode predstavljaju značajne pojave za niz oblasti: hidrogeologiju, opštu geologiju, ležišta nemetala, metala, nafte, energetiku, balneologiju i dr.

Dubina primarnih, sekundarnih i tranzitnih akvifera od površine terena nije detaljno istraživana. One sigurno variraju unutar pojedinih regiona, a prognoza za ovaj region (trijaski i paleozojski karbonatni kolektori u hidrogeološkim masivima) su 1000 do 3500 m.

Značajni objekti geonasljeđa

- visovi,
- kanjon Prače,
- mineralni i termalni izvori,
- devonski fosiliferni krečnjaci sa koralima, brahiopodima, krinoidima i dr.

Navedeni objekti geonasljeđa samo su generalno navedeni. Detaljnom registracijom i vrijednovanjem po propisanoj metodologiji stvoriće se uslovi njihovog punog učešća u naučnim, rekreacionim, privrednim i drugim projektima.

RELJEF

Područje Bosansko - podrinjskog kantona u geomorfološkom smislu pripada Unutrašnjim Dinaridima. Regionalni geografi su u fizionomskoj regionalizaciji ovaj prostor shodno geomorfološkim odlikama svrstali u Srednjevvisoku dinarsku regiju Bosne.

Naziv „srednjevvisoka“ najbolje opisuje reljef Bosansko - podrinjskog kantona koji u značajnom dijelu čine planinski masivi srednje visine (nadmorske visine 1000 – 1500 m) koji okružuju prostranu dolinu Drine.

Najniža tačka obuhvata plana je u dolini Drine – 339 m nadmorske visine (istočno od naselja Goražde). Najviša tačka se nalazi na planini Jahorini (1750 m). Riječ je o vrhu Borovac na granici opština Goražde i Pale – Prača.

Prosječna nadmorska visina u obuhvatu plana iznosi oko 863.6 m.

Hipsometrija

Tabela 3: Visinski pojasevi na području Bosansko - podrinjskog kantona

Visinski pojasevi (m)	Površina (ha)	%
339 - 400	1936.5	3.86%
400 - 500	3421.75	6.81%
500 - 600	4492	8.94%
600 - 700	5541	11.03%
700 - 800	6335.5	12.61%
800 - 900	6389.25	12.72%
900 - 1000	5796.75	11.54%
1000 - 1100	5704	11.36%
1100 - 1200	5050.25	10.06%
1200 - 1300	3286.5	6.54%
1300 - 1500	1840.5	3.66%
1500 - 1600	307.5	0.61%
1600 - 1724	124.25	0.25%
UKUPNO	50225.75	100.00%

Najniži tereni u Bosansko - podrinjskom kantonu - sa nadmorskom visinom do 400 m - obuhvataju 1936.5 ha i čine 3.86 % površine kantona (dolina Drine).

Tereni sa nadmorskom visinom do 600 m čine 19.61 % teritorije Bosansko - podrinjskog kantona. Ovi tereni obuhvataju cjelokupnu dolinu Drine i veći dio dolina njenih pritoka (Prača, Kolina, Osanica, Odska rijeka, Podhranjenski potok).

Teritorija kantona je većinom planinskog karaktera, pošto planinski teren (preko 600 m) čini preko 80 % teritorije kantona. Ovaj teren prvenstveno obuhvata planinski masiv Jahorine.

Visinski pojas 800 – 900 m ima najveće učešće na teritoriji kantona sa 12.72 %.

Tereni sa nadmorskom visinom preko 1200 m čine 11.07 % teritorije Bosansko - podrinjskog kantona i obuhvataju najviše dijelove planinskog masiva Jahorine.

Tereni sa nagibom iznad 7° (umjereno strmi do vrletni tereni) učestvuju sa preko 75 % u ukupnoj površini kantona, dok ravni tereni (0 - 2°) čine svega 12.54 % teritorije Bosansko - podrinjskog kantona.

KLIMA

Opšte klimatske karakteristike

Centralni dio Bosansko - podrinjskog kantona predstavlja dolina Drine koja je okružena planinskim masivima Jahorine i Vučevice. Kotlinsko proširenje na Drini na oko 350 m nadmorske visine, u kome je smješteno Goražde, izuzev otvorenosti duž laktastog korita Drine i Prače, okruženo je sa svih strana visokim planinama. Iz navedenih razloga se, uprkos blizine Jadranskog mora, područje Goražda odlikuje umjerenokontinentalnom klimom, dok se viši planinski dijelovi analiziranog područja iznad 1000 m nadmorske visine, odlikuju subalpskom i alpskom klimom.

Prosječna godišnja temperatura vazduha u Goraždu kreće se oko 10° C, dok u planinskoj oblasti na oko 1000 m nadmorske visine iznosi oko 6.0° C. Zime su na razmatranom području hladne sa prosječnim temperaturama koje se kreću oko 0.6 °C. Srednje letnje temperature u Goraždu kreću se oko 18° C, pa su ovdje ljeta prijatna, čak i proladna.

Prostorni raspored godišnjih količina padavina u Bosansko - podrinjskom kantonu ukazuje da ovo područje u toku godine prima znatnu i prilično ujednačenu količinu vodenog taloga, i to u prosjeku od 786 mm (Goražde) do preko 1375 mm (južne padine Jahorine u opštini Foča - Ustikolina). Prema rezultatima višegodišnjih meteoroloških osmatranja, jasno se uočava da se Goražde nalazi na granici uticaja Sredozemlja na pluviometrijski režim, odakle se prema unutrašnjosti pojačavaju kontinentalne karakteristike raspodjele padavina.

Temperatura vazduha

Područje Bosansko - podrinjskog kantona, koje pripada istočnom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine, zbog specifičnog položaja dinarskih visokoplaninskih vijenaca i otvorenosti u pravcu toka Drine, izloženo je sjevernim prodorima polarnog vazduha koji dopijeva iz sjevernih širina Atlantskog okeana, srednje i sjeveroistočne Evrope i Sibira. Otuda lokalni uslovi reljefa i nešto viša nadmorska visina, uslovljavaju umjerenokontinentalnu klimu čija se obilježja graniče sa subplaninskom klimom. Naime, u Goraždu, samo šest mjeseci (maj-oktobar) imaju prosječnu temperaturu vazduha iznad 10° C, dok su ostali mjeseci hladni, sa temperaturom ispod 10° C. Prosječna godišnja temperatura vazduha u Goraždu kreće se oko 9.8° C, dok u planinskoj oblasti na 1000 m nadmorske visine, iznosi oko 5.9° C.

Izraženo godišnje kolebanje temperature vazduha (19.9° C), kao i visoka amplituda apsolutnih ekstremnih temperatura vazduha (63.3° C), odražava dominantan uticaj fizičkogeografskih i lokalnih uslova reljefa na formiranje umjerenokontinentalnog režima klime na analiziranom području.

Analiza srednjih mjesečnih temperatura vazduha pokazuje da je najniža temperatura u januaru i iznosi -0.9° C, dok su najtopliji mjeseci jul (19.0° C) i avgust (18.8° C).

Apsolutni maksimum temperature vazduha se javlja u avgustu i u Goraždu iznosi 39.8° C, dok se apsolutni minimum temperature vazduha javlja u januaru i iznosi minus 23.5° C.

Tabela 4: Srednje mjesečne temperature vazduha na meteorološkoj stanici Goražde (° C)

Stanica	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Goražde	-0.9	1.5	5.6	9.9	14.3	17.5	19.0	18.8	15.3	10.3	5.3	1.1	9.8

Zime su na razmatranom području prilično hladne sa prosječnim temperaturama koje se na području Goražda kreću oko 0.6° C Srednje ljetnje temperature su ujednačene i u kotlinskom proširenju kod Goražda iznose 18.4° C.

Jeseni su nešto toplije od proljeća (na profilu Rogatica - Goražde, srednja temperatura jesenjih mjeseci se kreće od 9.7° C do 10.3° C, a prolječnih od 8.6° C do 9.9° C respektivno) što je posljedica slabo izraženog maritimnog uticaja na podneblje ovog područja.

Mrazevi

Velika učestanost pojave mrazeva i magli predstavlja takođe značajnu karakteristiku klime Goražda. Godišnje se u kotlinskim proširenjima kod Foče i Goražda javlja u prosjeku od 93 do 99 dana sa mrazom (dani sa minimalnom temperaturom vazduha T_n ispod 0° C) i to od oktobra do aprila, uz rijetke pojave tokom maja i septembra.

Broj dana sa jakim mrazom (dani sa minimalnom dnevnom temperaturom vazduha nižom od minus 10° C) kreće se godišnje u prosjeku oko 11 dana, dok srednji broj ledenih dana (dani sa maksimalnom temperaturom vazduha ispod 0° C) iznosi u prosjeku 16 dana godišnje, što ukazuje da se pri planiranju, projektovanju i izgradnji zgrada i naselja mora uzeti u obzir da analizirano područje u pogledu termičkog režima, ima izvjesne karakteristike mrazišta.

Ljetni i tropski dani

U toku ljeta dno kotline se znatno zagrijeva, pa se sa smanjenjem nadmorske visine povećava broj ljetnjih dana (dani sa maksimalnom temperaturom iznad 25° C) i broj tropskih dana (dani sa maksimalnom temperaturom iznad 30° C). U Goraždu tropski dani se javljaju u periodu od aprila do oktobra, ali ih najviše ima u toku ljeta i to u proseku oko 25 dana. Broj ljetnjih dana je, u odnosu na tropske, srazmjerno veći i u Goraždu iznosi 90 dana godišnje.

Vlažnost vazduha

Srednja godišnja relativna vlažnost vazduha u Goraždu iznosi 84 %. U periodu od septembra do februara mjeseca relativna vlažnost vazduha je viša od srednje godišnje, usled nižih temperatura vazduha i relativno velike učestalosti pojave magle u dolini. U analiziranom dijelu toka Drine i Prače, najveća vrijednost relativne vlažnosti vazduha javlja se u periodu novembar - januar i iznosi oko 90 %, dok se najmanja vrijednost javlja najčešće u toku ljeta i kreće se oko 79 %.

Padavine

U pogledu karakteristika režima padavina, analizirano područje se nalazi na granici zone prelaza iz maritimnog u kontinentalni pluviometrijski režim. Raspodjela padavina u toku godine za pokazuje da se na većem dijelu analiziranog područja južno od Goražda maksimalne vrijednosti srednjih mjesečnih količina padavina javljaju u toku jeseni i zime, i to u novembru (Goražde 80.4 mm; Ustikolina 90.1 mm; Vikoč 91.5 mm) i decembru (Ilsar 106.8 mm, Čajniče 110.3 mm; Foča 100.9 mm), što je odlika maritimnog pluviometrijskog režima. Na ovim lokalitetima u hladnoj polovini godine (od oktobra do aprila) izluči se oko 60 % od ukupne godišnje količine padavina, dok se najmanja količina izluči u martu (Goražde) ili avgustu mjesecu (Foča, Ilsar, Čajniče, Vikoč).

Međutim, pojava glavnog maksimuma srednjih mjesečnih količina padavina u junu mjesecu na stanicama sjevernije od Goražda (Ustiprača, Osječani, Dub-Pokrivenik, Mesići, Đedovići, Rogatica, Kramer Selo, Borike), ukazuje da se na ovom području od razvođa jadranskog i crnomorskog sliva (koje čine planinski vijenci Lelije, Zelengore i Lebršnika južno od Goražda), ka unutrašnjosti kontinenta postepeno gubi maritimni uticaj na pluviometrijski režim, tako da se sjeverno i sjeveroistočno od Goražda u režimu padavina pojačavaju karakteristike kontinentalne klime. U planinskoj zoni visoke Hercegovine i visoke Crne Gore južno od Goražda izlučuje se

preko 2000 mm vodenog taloga godišnje, odnosno dva - tri puta veća količina padavina u odnosu na dolinu Drine i njenih pritoka, u podnožju ovih planina na sjeveru. Na analiziranom području najniža godišnja količina padavina iznosi 786 mm i izlučuje se na području Goražda.

Tabela 5: Srednje mjesečne količine padavina na meteorološkoj stanici Goražde (mm)

Stanica	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Goražde	55.3	55.0	46.5	64.3	70.8	73.1	64.5	63.6	68.7	70.4	80.4	73.3	785.8

Vrijednosti apsolutnih maksimalnih dnevnih količina padavina u Novom Goraždu su u intervalu od 31 mm do 78 mm, i u pojedinim mjesecima (januar, april, jul, oktobar) premašuju mjesečne sume padavina.

Režim padavina analiziranog područja karakteriše relativno veliki broj dana sa padavinama koji u prosjeku iznosi oko 123 dana u toku godine. Najveći broj dana sa padavinama je u junu i iznosi 12 dana.

Snijeg se na ovom području javlja uglavnom od novembra do aprila, a u višim predjelima iznad 500 m nadmorske visine, od oktobra do maja mjeseca. Srednji godišnji broj dana sa snijegom za Goražde iznosi 26 dana, dok je u višim predjelima učestanost pojave snijega veća od 38 dana godišnje.

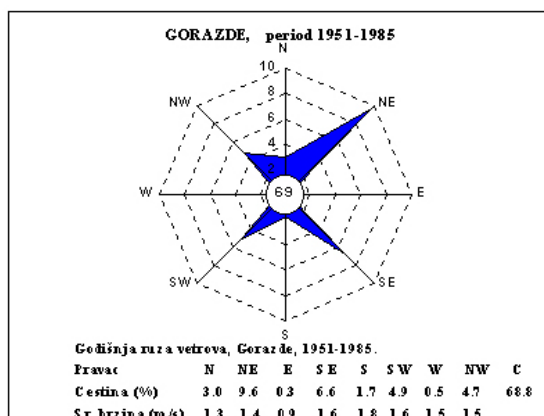
Srednji broj dana sa snježnim pokrivačem većim od 1 cm, kreće se u opsegu od 47 dana u Goraždu do 68 dana u Rogatici. Prosječna maksimalna visina snježnog pokrivača na području Goražda kreće se oko 30 cm, a apsolutni maksimum od 88 cm registrovan je u februaru 1956. godine.

Pored uticaja na režim padavina i vjetra, lokalni topografski uslovi doprinose pojavi magle. Tako se u kotlini Goražda javlja relativno veliki broj dana sa maglom i to prosječno oko 162 dana u toku godine.

Vjetar

Strujanja vazdušnih masa uslovljena su raspodjelom vazdušnog pritiska, ali složeni lokalni topografski uslovi mogu bitno uticati na modifikaciju pravaca i brzina vjetra i tako doprineti da se opšte karakteristike vjetra pri tlu značajno razlikuju u odnosu na vjetar na visini. Tako je uticaj planinskih vijenaca koji okružuju Goražde dominantan kada je u pitanju režim vjetra na razmatranom području, što potvrđuju i karakteristike godišnje ruže vjetra za Goražde.

Slika 2: Godišnja ruža vjetrova za meteorološku stanicu Goražde

Kao što se iz grafičkog prikaza uočava, prevlađujući vjetrovi u toku godine na lokaciji meteorološke stanice Goražde su iz pravca sjeveroistoka (NE), jugoistoka (SE), jugozapada (SW) i sjeverozapada (NW). To je i razumljivo, ako se ima u vidu otvorenost kotline i uticaj okolnih planina i prevoja koji kanališu vjetar u navedenim pravcima. Najveće prosječne brzine vetra od 1.8 m/s javljaju se pri južnom vjetru. Učestanost tišina u Goraždu je veoma izražena i one čine 69 % od ukupnog broja slučajeva pojave vjetra u toku godine. Takvi uslovi tihog vremena pogoduju čestom obrazovanju i zadržavanju magli koje su karakteristične za ovo područje (u prosjeku se javljaju svakog drugog-trećeg dana).

Jaki vjetrovi iznad 6 Bofora se rijetko javljaju u toku zime i proljeća, a srednji godišnji broj dana sa jakim vjetrom iznosi oko 3 dana, dok je pojava olujnih vjetrova (jačina vjetra iznad 8 Bofora), srazmjerno mala, i u prosjeku godišnje iznosi 0.4 dana na lokaciji meteorološke stanice Goražde.

2. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE

KARAKTERISTIKE ZEMLJIŠTA

Na formiranje zemljišta primarno utiču fizičko – geografski činioci a prvenstveno reljef, klima, prisustvo površinskih voda i vrlo heterogen litološki sastav geološke podloge, kao i različiti pedološki procesi pod uticajem vrlo različite vegetacije.

Pedogeneza zemljišta je spor i dugotrajan process, a kombinacija prirodnih i antropogenih faktora uslovila je heterogenu distribuciju tipova tala na području prostora Bosansko - podrinjskog kantona. Pedološke jedinice na području kantona izdvojene su na osnovu pedoloških podataka od strane Federalnog zavoda za agropedologiju iz Sarajeva.

U okviru obuhvata izdvojeno je 26 pedosistematskih jedinica i to 23 iz razdjela Automornih i 3 iz razdjela Hidromornih zemljišta.

U razdjelu Automornih zemljišta preovlađuju tipovi iz klase Kambičnih i Humusno akumulativnih, a u razdjelu Hidromornih zemljišta iz klase Fluvijalnih zemljišta.

Pregled asocijacije tipova zemljišta na pojedinim matičnim supstratima po klasama sa površinom pojedinih tipova u okviru izdvojene asocijacije daje se pregledno u sljedećoj tabeli.

Tabela 6: Tipovi zemljišta na pojedinim matičnim supstratima po klasama (bez vodenih površina)

TIP ZEMLJIŠTA	POVRŠINA (ha)	%	POVRŠINA (ha)	%
Aluvijalno bezkarbonatno tlo	285.71	0.57%		
Aluvijalno-deluvijalno tlo	975.72	1.95%		
Aluvijalno-deluvijalna bezkarbonatna pjeskovita tla	356.96	0.71%	1618.39	3.24%
Ranker i srednje kiselo tlo na pjescarima	942.66	1.89%		
Ranker srednje kiselo tlo na pjescima i sljuncima	25968.65	51.94%		
Ranker i srednje tlo na skriličima	2684.46	5.37%	29595.77	59.20%
Rendzina na jedrim krecnjacima	78.91	0.16%		
Rendzina na jedrim krecnjacima i srednje tlo na krecnjacima	208.11	0.42%		
Rendzina i srednje tlo na jedrim krecnjacima	73.59	0.15%		
Rendzina i srednje tlo na krecnjacima	409.06	0.82%		
Rendzina i srednje plitko tlo na jedrim krecnjacima	485.01	0.97%		
Rendzina i srednje vrlo plitko i plitko tlo na jedrim krecnjacima	344.70	0.69%		
Rendzina i vrlo plitko i plitko tlo na krecnjaku	1328.25	2.66%	2927.63	5.86%
Sirozem na jedrim krecnjacima	549.70	1.10%	549.70	1.10%
Srednje kiselo tlo na pjescarima i glincima	933.02	1.87%		
Srednje kiselo tlo na pjescarima i skriličima	3659.68	7.32%		
Srednje kiselo tlo na silikatnim brecama	865.68	1.73%		
Srednje kiselo tlo i srednje erodirano tlo na pjescarima i skriličima	74.00	0.15%		
Srednje plitko i srednje dub kiselo tlo i srednje erod tlo na pjes i skrilič.	591.06	1.18%		
Srednje plitko kiselo tlo i srednje erodirano tlo na pjescarima i skrilič.	4204.78	8.41%		
Srednja sred dub kiselo tlo i srednje degrad tlo na pjescarima i skrilič.	40.45	0.08%	10368.67	20.74%
Srednje tlo na pjescarima i skriličima	90.92	0.18%		
Srednje tlo na serpentinitima	2734.96	5.47%	2825.88	5.65%
Srednje plitko tlo i deluvijal. tlo vrtaca na jedrim krecnjac. i dolomitima	385.88	0.77%		
Srednje plitko tlo na jedrim krecnjacima	1453.31	2.91%		
Srednje vrlo plitko i plitko tlo na krecnjacima	267.66	0.54%	2106.86	4.21%
UKUPNO	49992.88	100.00%		

Razdjel automorfnih zemljišta

Osnovne karakteristike tipova zemljišta u okviru pojedinih klasa ovoga razdjela su sljedeće:

Klasa kambičnih zemljišta A - (B) – C tipa profila

Kiselu smeđe tlo (distrični kambisol)

Distrični kambisoli, odnosno distrično smeđe zemljišta, odnosi se na smeđe zemljište koje pruža loše uslove za ishranu biljaka (loše plodnosti). U upotrebi je i naziv "kiselu smeđe zemljište".

Ovo tlo, za razliku od eutričnog smeđeg tla, je nastalo na kiselim matičnim stijenama. Karakteriše ga humusni horizont koji je obično ohrični - Aoh ili umbrični - Aum (na višim nadmorskim položajima), ispod kojeg se nalazi kambični (B)v horizont.

Distrični kambisol ima dubinu profila najčešće 60-80 cm, humusni horizont ne prelazi 15 cm i javlja se u formi ohričnog, zrelog humusa. Sadržaj humusa jako varira a najviše zavisi od nadmorske visine, sadržaja gline i nagiba terena. Najčešće se kreće oko 5-10 %. Reakcija zemljišta je kiselu i kreće se najčešće oko 4.5-5.5.

Tekstura je pjeskovito-ilovasta uz često prisustvo veće ili manje količine skeleta.

Stepen zasićenosti bazama ovog tla je ispod 50 %. Ovaj tip tla razvio se na kiselim supstratima kao što su bezkarbonatni šljunci, škriljci, bezkarbonatne gline i pijesci koje mogu biti slabije kompaktne ili rastresite, siromašne bazama, uz prisutno snažno trošenje primarnih minerala. Zbog nedostatka baza izostaje stvaranje veće količine gline.

Na području kantona ovo tlo je formirano na alevrolitima, pješčarima, filitima, glinama, glincima, spilitima, konglomeratima, kvarcu, škriljcima, flišu, šljuncima i pijescima, kvarcdioritu i dr. i to na sjevernom dijelu kantona u mjestima Višanj, Vučija Brda, Datelji, Šainovići, zatim u centralnom i istočnom dijelu kantona - Gornje Kolijevke, Vučetići, Zubovići, Skravnik, Kosa, Bezmilje, Konjevska Kosa.

U južnom dijelu kantona na području mjesta Zebina Šuma, Njuhe, Gornja i Donja Mravljača, Šahbašići i Dubrave i na drugim manjim područjima.

Ukupna površina ovih zemljišta iznosi 10.368.67 ha ili 20.74 %.

Najveće učešće ima smeđe plitko kiselu tlo i smeđe erodirano tlo na pješčarima i škriljcima sa površinom 4204.78 ha, zatim smeđe kiselu tlo na pješčarima i škriljcima sa površinom 3659.68 ha, zatim smeđe kiselu tlo na pješčarima i glincima i smeđe kiselu tlo na silikatnim brečama.

Eutrično smeđe tlo (eutrični kambisol)

Naziv eutrično smeđe zemljište znači smeđe zemljište koje obezbjeđuje dobru ishranu (dobra plodnost). Osobine matičnog supstrata imaju veliki značaj za pojavu eutričnih kambisola. Obrazovanju i održavanju ovih zemljišta najbolje odgovaraju ilovasti normalno drenirani supstrati, bogati potencijalnim mineralima kao što su les, ilovasti jezerski i riječni sedimenti.

Eutrična smeđa tla su tla s moličnim, Amo ili ohričnim, Aoh humusnim horizontom, koji leži neposredno iznad kambičnog horizonta (B)v.

Stepen zasićenosti bazama je veći od 50%, a pH vrijednosti su iznad 5,5, najčešće pH 6.5 što znači da ovo tlo ima slabo kiselu do neutralnu reakciju. Sadržaj humusa u šumskim zemljištima iznosi obično 4-7 %. Dubina profila zemljišta je obično oko 50-70 cm. Tekstura zemljišta je pretežno ilovastog sastava.

Eutrična smeđa tla se formiraju na vrlo različitim stijenama, karbonatnim ili bazama bogatim, jedino se ne razvijaju na jedrim krečnjacima, a isključene su i kisele stijene.

Prema dubini soluma ovo su uglavnom srednje duboka i duboka tla.

U području BPK ova tla su formirana na pješčarima, laporima, glinama, flišu, šljuncima i pijescima, dolomitima, na jedrim krečnjacima ali u zajednici sa laporcima i rožnjacima, te na trošnim krečnjacima, filitima, konglomeratima i dr.

Površina pod ovim zemljištem u okviru obuhvata kantona iznosi 2825.88 ha ili 5.65 % od ukupne površine obuhvata. Nalazi se u području Ustikoline do Mrdovića (uz rijeku Drinu) i na području Goražda od Vitkovića do Kazagića.

Kalkokambisol - Smeđe tlo na krečnjacima i dolomitima

Ovo tlo spada u klasu kambičnih tala morfološke građe profila A-(B)_{tz}-R. To su pedosistematske jedinice koje su pretežno plitka, skeletoidna ili skeletna tla. Propusnost za vodu imaju veoma veliku, tako da onečišćenja koja padaju na tlo srazmjerno se brzo prenose u porozno podzemlje. Dubina soluma varira, ali su to pretežno plitka do srednje duboka tla.

Po teksturnom sastavu ova zemljišta spadaju uglavnom u ilovače.

Reakcija zemljišta je u intervalu od 5.5-6.5. Dubina profila se kreće u rasponu od 35-50 cm u zavisnosti od varijeteta. Maksimalna dubina ukupnog profila rijetko prelazi 60 cm.

Takođe, u zavisnosti od varijeteta i sadržaj humusa varira tako da se kreće od 5 % u nižim pojasevima a u višim regionima i pod šumom sadržaj humusa je viši od 10 %. Humoznost tla opada naglo sa dubinom tla tako da obično ne prelazi dubinu od 15 cm.

Površinski horizont leži neposredno na kambičnom horizontu koji je karakteristične smeđe boje, nešto težeg teksturnog sastava, izraženije strukture i znatno manje humoznosti od površinskog horizonta. Cijelom dubinom tlo je uglavnom nekarbonatno ili neznatno karbonatno.

Smeđa tla na krečnjaku i dolomitima su uglavnom antropogenizirana. Ograničavajući faktor kod ovih zemljišta može biti dubina profila, dok sve ostale njegove karakteristike i potencijal su u rangu najkvalitetnijih naših zemljišta.

Prema fizičkim i hemijskim svojstvima ovo nisu loša tla, ali zbog često izražene površinske stjenovitosti i kamenitosti, plitkoće tla, te velikih nadmorskih visina na kojima su izdvojena, ona nisu prikladna za intenzivnu biljnu proizvodnju. Zato se uglavnom koriste kao livade i pašnjaci, odnosno nalaze se pod vegetacijom koja je već prilagođena datim ekološkim uslovima.

U području kantona ova tla se nalaze u sjevernoistočnom dijelu u području Vražalica, Ravna, Drecun, Paljike i dr. zauzimajući površinu od 2.106.86 ha ili 4.21 %.

Klasa humusno - akumulativnih tala, A – C tipa profila

Ranker - Humusno-silikatno tlo

Ranker je najzastupljeniji tip zemljišta na području obuhvata kantona. Zauzima površinu od 29.595.77 ha ili 59.20% od ukupne površine obuhvata.

Rankeri se najčešće formiraju u zoni distričnih kambisola na kiselim silikatnim stijenama. Razvila su se na blago do vrlo inkliniranim terenima i dobro su pokrivena šumom jele i smrče.

Reakcija tla je uglavnom kisela do neznatno kisela.

Rankeri su uglavnom plitka zemljišta. Dubina profila litičnih varijanti se kreće od nekoliko pa do 20-30 cm, regolitični rankeri mogu biti duboki 40-50 cm. Po sadržaju humusa to su srednje humozna tla. Sadržaj humusa u rankeru jako varira i kreće se od 12-25 %. Zahvaljujući dobroj strukturi, zemljište je porozno i dobro aerisano.

Po teksturnom sastavu su pjeskovite ilovače i ilovače.

U području BPK izdvojeni su rankeri na: alevrolitima, pješčarima, škrljicima, filitima, glinama, glincima, keratofirima, spilitima, dioritima, kvarcu, melafirima, riolitima i rožnjacima.

Ranker i plitki distrični kambisol su zastupljeni na čitavom području kantona prožimajući se kroz središnji dio zauzimajući najveći dio obuhvata u iznosu od 25.968.65 ha ili 51.94 %.

Ranker i plitki eutrični kambisoli su najviše zastupljeni u jugoistočnom dijelu kantona u mjestu Donja i Gornja Zavodišta, Brložine, Uhotići i Donje Selo, sa površinom od 3627.12 ha ili 7.26 %. Ova tla spadaju u VI i VII kategoriju upotrebne vrijednosti i nemaju značaj u poljoprivredi.

Rendzine i kalkokambisoli

Rendzine su se razvile uglavnom na krečnjacima i dolomitima i to na mikrolokalitetima sklonjenim od erozije. Zbog toga su i više obrasle vegetacijom.

Zavisno od dubine i proizvodne sposobnosti, mogu se svrstati u IV i V kategoriju upotrebne vrijednosti, a izuzetno, zavisno od rastresitosti supstrata i u V kategoriju (na laporcu).

To su u brdsko planinskom području umjereno vlažna do vlažna staništa, često pogodna na manje nagnutim terenima za voćnjake i travnjake. Inače su to pretežno šumska zemljišta.

Mogu imati dubok i razvijen humusni A horizont a sa stajališta biljke naročito je povoljno ako je AC horizont produbljen. U nižim regionima sadržaj humusa pod prirodnim vegetacijama se kreće od

5-10 % a u višim pojasevima i do 20 %.

Karbonati prouzrokuju neutralnu do slabo alkalnu reakciju pH 7-8.

Tekstura zemljišta je različita u zavisnosti od supstrata tako da su rendzine na dolomitu ilovaste pjeskuše dok su rendzine na laporcu najčešće glinovite. Rendzine na lesu imaju najpovoljniji – ilovasti sastav.

Smeđa tla na krečnjaku i dolomitu - kalkokambisoli

Asocijacija su smeđih zemljišta koja je karakteristična i uobičajena pojava u našoj klasifikaciji. Pedosistemske jedinice izdvojene su na različitim supstratima i u asocijaciji su sa drugim sekundarnim tipovima kao što su crvenice, crvenkasto smeđa tla na flišu i deluvijalna tla vrtača.

Maksimalna dubina ukupnog profila rijetko prelazi 60 cm. Dubina humusnog horizonta stoji u obrnutoj razmjeri s dubinom čitavog profila i obično ne prelazi 15 cm. Sadržaj humusa znatno varira. U nižim pojasevima i na zemljištima bez šumskog pokrivača humusni horizont sadrži do oko 5% humusa a u višim regionima i pod šumom sadržaj humusa je viši od 10 %. Boja humusnog horizonta je tamnosmeđa a struktura zrnasta.

Reakcija zemljišta je najčešće u intervalu od 5.5 – 6.5. Zemljište ima visok kapacitet adsorpcije. Kalkokambisoli uglavnom imaju teži granulometrijski sastav: A horizont ima ilovas do glinovito-ilovast sastav, 15-30 % gline a u B horizontu to su pretežno glinovite ilovače do glinuše, 30-50 % gline i više.

To su uglavnom poljoprivredna zemljišta privedena kulturi krčenjem šuma i uglavnom su antropogenizirana. Ograničavajući faktor kod ovih zemljišta može biti dubina profila dok sve ostale njegove karakteristike i potencijali su u rangu najkvalitetnijih naših zemljišta.

Nepravilnom obradom, sječom šume i prenatlašenom eksploatacijom zbog svog prirodnog potencijala, mogu biti podložna eroziji i drugim vidovima degradacije. Propusnost za vodu imaju veoma veliku, tako da onečišćenja koja padaju na tlo srazmjerno se brzo prenose u porozno podzemlje.

Pedosistematske kombinacije rendzina sa smeđim zemljištima zastupljene su u sjevernom, sjeverozapadnom dijelu kantona na području opštine Pale-Prača, zatim na lokalitetima Bučje, Greben, Gradina, Kacelji, Kožalj; u istočnom dijelu kantona uz rijeku Drinu od Vitkovića do Goražda, zatim na jugozapadnom i zapadnom dijelu u području opštine Foča-Ustikolina.

Površina koju zauzimaju ova zemljišta iznosi 2.927.63 ha ili 5.86 %.

Razdjel hidromorfnih zemljišta

Klasa fluvijalnih i fluvio-glejnih zemljišta, (A)-I-II...

Aluvijalna zemljišta ili recentni riječni nanosi – fluvisoli su naša najbolja zemljišta i javljaju se u plavnim zonama svih rijeka pa tako i u dolinama rijeka Drine i Prače.

Aluvij znači riječni nanos recentnog (mladog) karaktera, slojevite građe. Procesi pedogeneze su slabo izraženi zbog mladosti nanosa ili zbog toga što sedimentacija prevladava proces pedogeneze. Imaju dobru prirodnu plodnost već kod odlaganja materijala.

Osnovne osobine zavise od vrste materijala ali su u mehaničkom sastavu jako heterogena zemljišta od skeletnih do glinovitih međutim, uopšteno povoljnih fizičkih svojstava. Mogu biti karbonatna i bezkarbonatna, slabo su humozna a sadržaj biogenih elemenata zavisi od kojeg su materijala nastali. U svim vrstama poljoprivredne proizvodnje mogu se koristiti.

Ujedno ovo su i najugroženija zemljišta i to kako od fizičkog uništenja tako i od zagađenja komunalnim i industrijskim otpadom. Aluvijalno zemljište je poželjno navodnjavati, naročito skeletna koja se javljaju uz korita rijeka i u njenom gornjem toku.

Na osnovu matičnog supstrata na kojem su se razvila izdvojeni su sljedeći varijeteti koji su u području kantona najviše zastupljeni:

- Aluvijalna bezkarbonatna tla
- Aluvijalno- deluvijalna tla
- Aluvijalno-deluvijalna bezkarbonatna pjeskovita tla

Površina ovih tala iznosi 1.618.39 ha ili 3.24 %.

Prisustvo matičnog supstrata u mnogome ukazuje na njihova svojstva, a mogu opredijeliti i mjere zaštite. To su pedosistematske jedinice locirane na reljefski nižim položajima. Kako su ova tla povremeno suvišno vlažena ili su u neposrednom dodiru s tekućom i podzemnom vodom ona mogu biti potencijalni izvor onečišćenja za podzemnu vodu i vodotoke. S druge strane, na ovim zemljištima se praktikuje intenzivna poljoprivredna proizvodnja. To su razlozi da se na njima vrši najintenzivnija zaštita, odnosno zatvoreni sistemi odvodnje vode s ceste i vjetrobrani pojasevi.

Ova tla su najviše zastupljena na lokacijama: od mjesta Prače pa do Kamenice duž jednog dijela toka rijeke Prače; dužinom toka Drine od Ustikoline do Kopača, zatim uz manje vodotoke Osanica i Kolunska.

U dolinama ovih vodotoka zastupljeno je aluvijalno bezkarbonatno tlo, a aluvijalno karbonatno tlo zastupljeno je u mjestu Cvilin - područje Ustikoline. Aluvijalno karbonatno tlo ima ograničeno rasprostranjenje u vidu uskih traka uz vodotok Drine u mjestu Ustikolina.

U granulometrijskom sastavu dominiraju teksturne klase od pjeskuša do ilovača.

Većina fluvisola su karbonatni i sadrže više od 5 % karbonata. Količina humusa je uglavnom mala i ne prelazi 1-2 % a u pjeskovitim varijantama je ispod 1 %. Reakcija tla je neutralna, pH iznosi oko 6-7. Tlo je slabo humozno i sadržaj ne prelazi 1-2 % humusa.

Dubina profila zavisi od broja slojeva i njihove debljine.

KATEGORIZACIJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Bonitet zemljišta podrazumijeva ocjenu kvaliteta zemljišta i njegovu proizvodnu sposobnost, čija se vrijednost izražava u bodovima od 1 do 100.

Bonitetna karta predstavlja kategorije zemljišta u odnosu na njihove prirodne potencijale.

Određivanje bonitetnih kategorija zemljišta vrši se na osnovu morfoloških, hemijskih, fizičkih i bioloških svojstava te proizvodnih karakteristika terena.

Karta boniteta je urađena na osnovu nagiba i dubine kao značajnih faktora koji utiču na bonitet. Izdvojene kategorije predstavljaju pokazatelj najracionalnijeg vida korištenja zemljišta.

Tako npr. površine od I do III kategorije mogu se bez ikakvih ograničenja obrađivati.

Kategoriju IV, koja ima dosta ograničenja za intenzivno korištenje, takođe treba zaštititi i privesti intenzivnoj kulturi.

Kategorije V do VII zavisno od potreba i interesa mogu biti korištene u različite svrhe, ali su tu povećane opasnosti i ograničenja koja poskupljuju korištenje.

Bonitetne kategorije

I bonitetna kategorija (90-100 bodova)

Obuhvata zemljišta duboka i vrlo duboka, više od 120 cm dubine, ilovastog sastava, srednje propusna, dobro drenirana, neutralne reakcije, sa podzemnom vodom ispod 120 cm, na ravnom reljefu sa nagibom do 3 %, zaštićena od poplava, bez skeleta i bez kamenitosti, čiji je broj dana vegetacionog perioda veći od 240, sa povoljnim odnosom SET/PET 0,8 te laka i pogodna za mehanizovanu obradu i navodnjavanje.

II bonitetna kategorija (80-90 bodova)

Obuhvata zemljišta duboka preko 90 cm, po sastavu ilovače i glinuše, propusna do srednje propusna, dobro i umjereno drenirana, neutralne i slabo kisele reakcije, sa podzemnom vodom ispod 100 cm, na ravnom i nagnutom reljefu do 8 %, izložena površinskoj vrlo slaboj eroziji kao i vrlo rijetkim i kratkotrajnim poplavama, laka i srednje teška, pogodna za mehanizovanu obradu i navodnjavanje.

III bonitetna kategorija (60-80 bodova)

Obuhvata zemljišta srednje duboka i duboka preko 60 cm, po teksturi ilovače i glinuše, propustljiva do teže propustljiva, dobro do nepotpuno drenirana, od slabo alkalne do srednje kisele reakcije, sa podzemnom vodom ispod 80 cm, u ravnici i nagibu do 16 % (na nagibu izložena blažim oblicima erozije), izložena povremenim i kratkotrajnim poplavama, za obradu laka do teška uz izvjesna ograničenja u pogledu primjene mehanizacije i za koja su potrebne mjere zaštite od erozije, odnosno plavljenja.

IV bonitetna kategorija (40-60 bodova)

Obuhvata zemljišta srednje duboka od 40-60 cm, po teksturi ilovače i glinuše koja mogu da imaju 30% skeleta a kod pjeskuša do 10 % gline, alkalne do vrlo kisele reakcije, slabije drenirana, propustljiva do teže propustljiva sa podzemnom vodom, kratkotrajno prevlažna, u ravnici i na nagibu do 30% (na nagibu-izložena svim oblicima erozije), u ravnici su srednje duboka i redovno kratkotrajno plavna, potrebne su mjere zaštite od erozije i poplava, te melioracione mjere.

V bonitetna kategorija (30-40 bodova)

Čine je zemljišta srednje duboka i plitka, ispod 40 cm, koja sadrže do 50 % skeletoidnih čestica do ekstremno kisele reakcije, srednje dugo prevlažena, redovno i dugotrajno poplavna, u ravnici i na nagibu do 45 % (na nagibu-izložena svim oblicima površinske i slabe jaružne erozije), neophodne su mjere zaštite od erozije i izvođenje meliorativnih mjera.

VI bonitetna kategorija (20-30 bodova)

Čine je zemljišta uglavnom plitka, koja sadrže i do 70 % skeleta, dugotrajno vodoležna, oglejena do površine, redovno i dugotrajno plavljena, u ravnici i na nagibu do 45 % (na nagibu-ugrožena svim oblicima površinske i srednje jaružne erozije), alkalne do vrlo kisele reakcije, srednje oštećena i degradirana, dugotrajno prevlažena sa visokim nivoom podzemnih voda, neophodne su mjere zaštite od erozije i poplava.

VII bonitetna kategorija (10-20 bodova)

Čine je zemljišta pretežno vrlo plitka, koja sadrže više od 70 % skeleta, na nagibu od 60 % ugrožena su jakom jaružnom erozijom, jako oštećena i degradirana, alkalna do jako kisela, neophodne su mjere zaštite od erozije a koja se isključivo mogu koristiti kao livade, pašnjaci i šume.

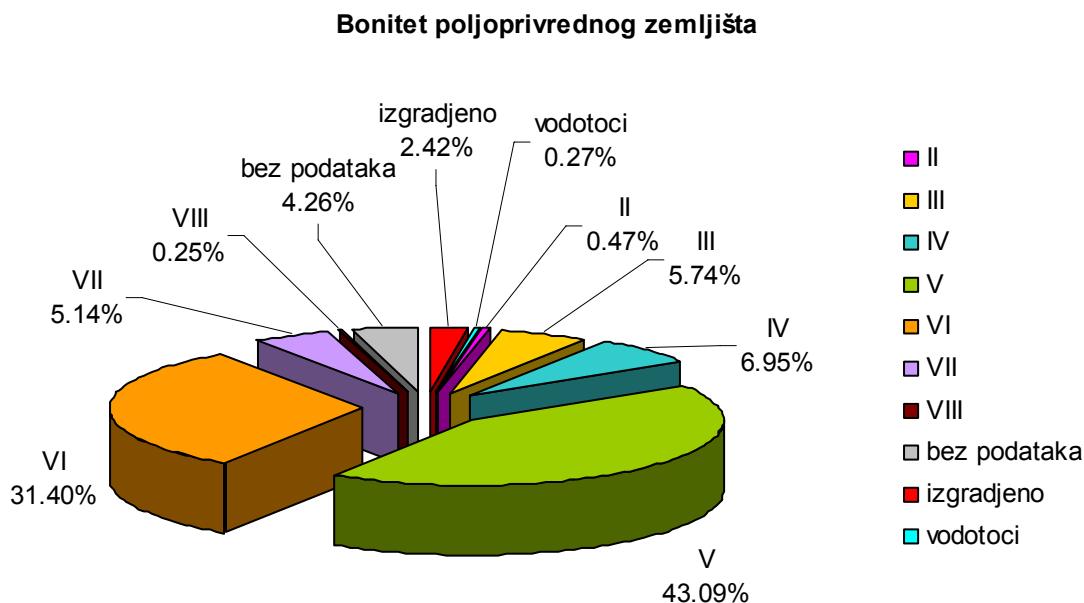
VIII bonitetna kategorija (do 10 bodova)

Čine urbane zone, eksploataciona područja, saobraćajnice, vodne akumulacije i vrlo plitka zemljišta, koja sadrže i do 90 % skeleta, na nagibu i više od 65 %, ugrožena najjačim oblicima erozije, a koja se koriste kao pašnjaci.

Tabela 7: Bonitetne kategorije poljoprivrednog zemljišta na području Bosansko – podrinjskog kantona

Bonitet poljoprivrednog zemljišta	Površina (ha)	%
II kategorija	46.21	0.47
III kategorija	564.20	5.74
IV kategorija	683.13	6.95
V kategorija	4233.83	43.09
VI kategorija	3085.00	31.40
VII kategorija	504.89	5.14
VIII kategorija	24.25	0.25
Bez podataka	418.69	4.26
Izgrađeno	238.24	2.42
Vodotoci	26.27	0.27
UKUPNO	9824.70	100.00%

Objašnjenje: Kategorije – bez podataka, izgrađeno i vodotoci - nisu u Studiji kvaliteta zemljišta Federalnog zavoda za agropedologiju prepoznate kao poljoprivredno zemljište.

Dijagram 1: Bonitetne kategorije poljoprivrednog zemljišta na području Bosansko – podrinjskog kantona

Iz prethodne tabele vidljivo je da je na području BPK-a najzastupljenija V bonitetna kategorija sa 4233.83 ha, odnosno 43.09 %, zatim VI kategorija sa 3085.00 ha, odnosno 31.40 %, zatim IV kategorija sa 683.13 ha ili 6.95 % od ukupne površine poljoprivrednih površina.

Zemljišta II i III kategorije ima veoma malo, posebno zemljišta II kategorije koje je i najkvalitetnije. Zemljište II kategorije boniteta ima 46.21 ha ili 0.47% a zemljišta III kategorije ima 564.20 ha ili 5.74 % od ukupne površine pod poljoprivrednim površinama.

Udjela kvalitetnog zemljišta koje čine prve tri kategorije (I-III) ima veoma malo, oko 6.21% od ukupnih poljoprivrednih površina što ukazuje na to da kanton ima mali udio kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta koje treba maksimalno čuvati u postojećem obimu i održavati kvalitet na što većem nivou. Takođe, to zemljište je potrebno što racionalnije iskorištavati uz intenziviranje proizvodnje kao i iznalaženje mogućnosti povećanja površina pod kvalitetnim, bonitetnim kategorijama.

Mali udio IV kategorije boniteta od 6.95% ukazuje na to da je neophodno provođenje agrotehničkih i hidrotehničkih (odvodnjavanje i navodnjavanje) mjera kako bi se povećala proizvodna sposobnost ovih zemljišta.

Prema načinu iskorištavanja plodna zemljišta su svrstana po kulturama u njive, vrtove, voćnjake, livade.

Utvrđene bonitetne kategorije poljoprivrednog zemljišta prema upotrebnoj vrijednosti svrstane su u tri grupe:

- I. zemljišta prikladna za kultiviranje (I-IV bonitetne kategorije)
- II. zemljišta manje prikladna za kultiviranje (V-VI bonitetne kategorije)
- III. zemljišta ograničena u upotrebi (VII-VIII bonitetne kategorije)

Imajući u vidu površine koje su prikladne za kultiviranje u iznosu od 1.293.54 ha potrebno je izvršiti meliorativne i agrotehničke zahvate na poboljšanju kategorija tla što stvara ambijent za

intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju.

Takođe, potrebno je dosljedno provoditi propise koji će maksimalno štiti zemljište od I do IV bonitetne kategorije iz razloga što poljoprivreda predstavlja osnov razvoja područja.

Imajući u vidu ograničene površine kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta potrebno je uložiti maksimalne napore kako bi se isto očuvalo posebno u dolinama rijeka Drine i Prače. Na tim prostorima, gdje je zemljište II bonitetne kategorije a istovremeno potencijalni prostor za širenje naselja i na taj način smanjenja istih, trebalo bi organizovati intenzivnu ugovorenu poljoprivrednu proizvodnju što bi omogućilo obezbjeđenje sirovine za prerađivačke kapacitete u datom okruženju.

Vodotoci Drina i Prača su veći vodotoci na teritoriji kantona.

Obzirom da se kvalitetno poljoprivredno zemljište nalazi u dolinama rijeka i da su podložna plavljenjima te uticajima podzemnih voda neophodno je u narednom periodu izvršiti regulacije vodotoka kako bi se očuvalo kvalitetno zemljište i kako bi se zemljište iz slabije kategorije prevelo u bolju bonitetnu kategoriju zemljišta i intenzivirala poljoprivredna proizvodnja.

Obzirom da na području kantona postoje znatne površine poljoprivrednog zemljišta koje su nakon završetka rata ostale pod minama, u narednom periodu bi trebalo intenzivirati proces deminiranja ovih zemljišta kako bi se ista mogla uključiti u poljoprivrednu proizvodnju.

Takođe, utvrđene bonitetne kategorije poljoprivrednog zemljišta prema upotrebnoj vrijednosti svrstane su u tri agrozone:

- I. Agrozona I (I-IVa bonitetne kategorije)
- II. Agrozona II (IVb-VI bonitetne kategorije)
- III. Agrozona III (VII-VIII bonitetne kategorije)

U prvu zonu spadaju zemljišta koja su prikladna za kultiviranje, odnosno zemljišta na kojima se može organizovati poljoprivredna proizvodnja, I-IV bonitetne kategorije. Ova zona se smatra najvrijednijim područjem kantona. Prva zona zahvata površinu od 1.888,10 ha ili 19,21 % od ukupne površine pod poljoprivrednim zemljištem.

Ovo je zona intenzivne poljoprivredne proizvodnje i zastupljena je u ravničarskom području, odnosno u riječnim dolinama kantona.

Imajući u vidu ove površine koje su prikladne za kultiviranje potrebno je izvršiti meliorativne i agrotehničke zahvate na poboljšanju kategorija tla što stvara ambijent za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Sa tehničkim mjerama, produktivnost zemljišta se znatno povećava, a neki prinosi poljoprivrednih kultura se mogu udvostručiti u odnosu na sadašnje stanje.

Takođe, potrebno je dosljedno provoditi propise koji će maksimalno štiti zemljište od I do IV bonitetne kategorije u što većem obimu i što racionalnije iskorištavanje zemljišta uz intenziviranje proizvodnje.

Među dominantnim tipovima zemljišta u dolinskom dijelu kantona zastupljena su: Aluvijalna tla (Fluvisol). U brdskom dijelu kantona u okviru I zone zastupljena su: distrični kambisoli i eutrični kambisoli. U ravničarskom području kantona, u području I agrozone, dominira ratarsko - povrtlarska i voćarska proizvodnja, koja se uglavnom nalazi u riječnim dolinama i u blizini većih naselja. Upravo su to i glavni razlozi koji, osim potencijalnih mogućnosti samog zemljišta, opredjeljuju ovaj vid proizvodnje koja zahtijeva intenzivnu obradu i savremenu agrotehniku uz mogućnost navodnjavanja. Na drugom mjestu je proizvodnja mlijeka i mesa, odnosno krme i sijena.

Ovakav oblik proizvodnje osim prirodnih pogodnosti diktira i blizina tržišta, te izgrađenost komunikacija i mogućnost transporta osjetljivih kultura. Ova agrozona zastupljena je u južnom i jugoistočnom dijelu kantona: područje oko Ustikoline, Cvilina, Osanice, u dolini rijeke Drine, Osanice i pritoka, te u sjevernom dijelu kantona u području oko naselja Prače, dolinom rijeke Prače, kao i dolinom rijeke Čemernice.

U drugu zonu spadaju zemljišta koja su manje prikladna za kultiviranje, koja posjeduju određena ograničenja. To su zemljišta V i VI bonitetne kategorije. Ova zemljišta se manje koriste kao oranična a pretežno se koriste kao livade i voćnjaci. U ovu grupu spadaju zemljišta na kojima je moguće organizovati poljoprivrednu proizvodnju uz prethodna ulaganja uz široku lepezu mjera uređenja zemljišta.

Ova zona zahvata površinu od 7.057,60 ha ili 71.83 % od ukupne površine pod poljoprivrednim zemljištem.

Područje II zone karakteriše se heterogenošću zemljišnog pokrivača, gdje su uticaji erozionih procesa izraženiji nego na području I-zone. Ova zona je područje poluintenzivne poljoprivrede. Zemljišta su zastupljena na nagibima na kojima se u sistemu proizvodnje mogu smjenjivati oranice, voćnjaci i travnjaci. Pretežno je zastupljeno ratarstvo i voćarstvo. Ova zona zastupljena je na svim opštinama kantona.

U okviru ove zone zastupljeni su slijedeći tipovi tala: planinske crnice (Kalkomelanosol), rendzine, distrični kambisol, eutrični kambisol i smeđa tla na krečnjaku (Kalkokambisol).

Ova zemljišta se karakterišu malom dubinom soluma, sa nagibom terena većim od 12°. Izložena su erozionim procesima. Glavni ograničavajući faktori njihovog intenzivnijeg korištenja u ratarskoj proizvodnji su: mala dubina soluma, jak nagib terena i otežano korištenje mehanizacije.

U ovoj agrozonu najviše su zastupljene proizvodnja mesa i mlijeka dakle, korištenje zemljišta kao livade i pašnjaci, zatim proizvodnja strnih žita, krompira, povrća i voća.

U treću zonu spadaju zemljišta koja nisu interesantna za poljoprivrednu proizvodnju i imaju velika ograničenja za širu upotrebu u poljoprivredi. To su zemljišta najslabijih bonitetnih kategorija (VII bonitet). Sa aspekta zemljišnih potencijala ona predstavljaju najslabije područje kantona.

To su u prvom redu zemljišta velike inkliniranosti terena, vrlo male dubine, viših nadmorskih visina i nepovoljnih klimatskih prilika. Ova zona zahvata 195,80 ha ili 1,99 % od ukupne površine pod poljoprivrednim zemljištem.

U ovoj zoni dominiraju površine slabijih pašnjaka. Kod površina ove agrozone, u planinskom dijelu kantona, koje se nalaze na jako inkliniranim i stjenovitim terenima, teško se može očekivati njihova promjena i poboljšanje stanja.

U okviru ove zone najzastupljeniji su slijedeći tipovi tla: planinske crnice (Kalkomelanosol), rendzine, rankeri, distrična smeđa vrlo plitka tla (Distrični kambisol) i smeđa vrlo plitka tla na krečnjaku (Kalkokambisol). Prema načinu korištenja uglavnom su pod pašnjacima.

Ekstremni uslovi planinskog područja, te veoma slab kvalitet zemljišta, izražen kroz plitkoću i nagnutost terena, odredili su oblik proizvodnje hrane u ovom području.

Zbog nepovoljnih prirodnih uslova planinskog područja, struktura proizvodnje u ovoj agrozonu se uglavnom bazira na proizvodnju sijena i krme odnosno proizvodnju prevashodno ovčijeg (manje goveđeg) mesa i mlijeka. Ujedno bi se trebala iskoristiti i potencijalna mogućnost proizvodnje ljekobilja zbog čistoće područja. Ova agrozona zastupljena je na cijelom području kantona ravnomjerno, kao i druga agrozona.

Ograničavajući faktori njihovog šireg korištenja u poljoprivrednoj proizvodnji su:

- veliki nagib terena,
- mala dubina tla (do 25 cm),
- jako izražena erozija tla,
- jako izražena skeletnost ili kamenitost,
- otežano korištenje mehanizacije i
- nepovoljne klimatske prilike.

Velika oštećenja poljoprivrednog zemljišta nastaju i od površinskih kopova u rudarstvu kao što je slučaj u Zupčićima - površinski kop gline.

Gubitke zemljišta na ovaj način treba smatrati privremenim jer se rekultivacijom ovih zemljišta može ponovo organizovati poljoprivredna proizvodnja.

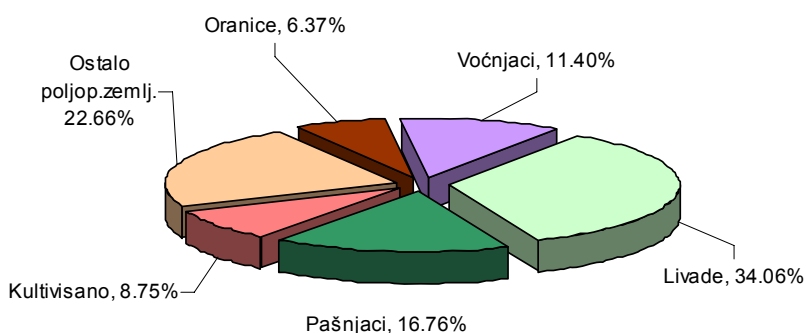
Obzirom da je zemljište ograničen, vrijedan prirodni resurs, značajan potencijal poljoprivrednog zemljišta bi se mogao dobiti privođenjem kulturi odnosno rekultivacijom oštećenih poljoprivrednih zemljišta na kojima je onemogućena poljoprivredna proizvodnja.

Obradiva i neobradiva zemljišta po namjeni

Ukupna površina Bosansko - podrinjskog kantona je 50228 ha (502.28 km²) od čega poljoprivredno zemljište zauzima površinu od 9.825 ha (zaokružena vrijednost) ili 19,56%.

U okviru poljoprivrednog zemljišta, obradive poljoprivredne površine (oranice, kultivisano, livade, voćnjaci) zauzimaju površinu od 5.951.80 ha.

Dijagram 2: Struktura poljoprivrednog zemljišta po namjeni na području Bosansko – podrinjskog kantona

Poljoprivredno zemljište

Tabela 8: Kategorije poljoprivrednog zemljišta

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE	Površina (ha)	%
ORANICE	625.78	6.37
KULTIVISANO ZEMLJIŠTE	859.69	8.75
LIVADE	3346.11	34.06
PAŠNJACI	1647.07	16.76
OSTALO POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE	2226.23	22.66
VOĆNJACI	1120.21	11.40
UKUPNO	9825.00	100.00

U strukturi obradivog poljoprivrednog zemljišta oranice zauzimaju oko 10.51 %, voćnjaci 18.82

%, livade 56.22 % i kultivisano zemljište 14.44 %.

Pod obradivim poljoprivrednim zemljištem podrazumijevaju se površine pogodne za intenzivnu tj. oraničnu proizvodnju do oko 20 % nagiba terena.

U strukturi neobradivog poljoprivrednog zemljišta pašnjaci zauzimaju 42.52 % dok ostalog poljoprivrednog zemljišta ima oko 57.48 %.

Pod neobradivim poljoprivrednim zemljištem podrazumijevaju se površine koje nisu pogodne za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju nego su pogodne za pašnjake, to su površine iznad 20 % nagiba terena.

Iz tabelarnog prikaza vidljivo je da na teritoriji BPK-a najviše ima livada - 34.06 % i ostalog poljoprivrednog zemljišta - 22.66 % koje se može privesti odgovarajućoj namjeni primjenom agro i tehničkih mjera.

Najmanje površina je pod oranicama - 6.37 %, jer je konfiguracija terena takva da su oranice smještene samo u dolinama rijeka i u nižim predjelima obuhvata.

Dominiranje pojedinih kategorija poljoprivrednog zemljišta ujedno je i pokazatelj razvijenosti pojedinih područja odnosno u kojim područjima se treba intenzivirati i unaprijediti proizvodnja hrane.

Po svjetskim standardima da bi se zadovoljile potrebe stanovništva, dozvoljeni minimum poljoprivrednog zemljišta je 0.40 ha/stanovniku a obradivog zemljišta 0.17 ha/stanovniku.

Analizirajući podatke o broju stanovnika i poljoprivrednom zemljištu, kao i prostorni raspored stanovništva, može se konstatovati da Bosansko - podrinski kanton ima prilično povoljan odnos poljoprivrednog zemljišta i obradivog zemljišta po stanovniku što je dobar pokazatelj za obezbjeđenje proizvodnje hrane na nivou kantona.

Tabela 9: Odnos poljoprivrednog zemljišta po stanovniku u ha u Bosansko – podrinskom kantonu

Odnos zemljišta po stanovniku (ha)		
Ukupno stanovnika	Polj. zemljište/stanovniku	Obradivo zemljište./stanovniku
29 090	0.34	0.20

U odnosu na procijenjeni broj stanovnika (29090) poljoprivrednog zemljišta po stanovniku ima 0.34 ha, a obradivog zemljišta 0.20 ha po stanovniku (oranice, kultivisano zemljište, voćnjaci i livade).

Pregled poljoprivrednog zemljišta kao i obradivog zemljišta po stanovniku po opštinama dat je sljedećoj tabeli.

Tabela 10: Odnos poljoprivrednog zemljišta po stanovniku u ha po opštinama Bosansko – podrinskog kantona

OPŠTINA	Ukupno stanovnika	Poljoprivredno/stanovniku (ha/stan)	Obradivo/stanovniku (ha/stan)
PALE - PRAČA	1080	1.30	0.97
FOČA - USTIKOLINA	1910	0.98	0.50
GORAŽDE	26100	0.25	0.15

Najpovoljniji odnos poljoprivrednog zemljišta po stanovniku ima opština Pale - Prača, Foča - Ustikolina i Goražde, kao i odnos obradivog zemljišta po stanovniku koji je istog redoslijeda.

U odnosu na svjetske standarde prezentirani pokazatelji su zadovoljavajući u opštinama Pale - Prača i Foča - Ustikolina koje imaju iznadprosječne vrijednosti pokazatelja da bi se zadovoljile potrebe stanovništva za obezbjeđenje proizvodnje hrane. Ovakvi pokazatelji koji su iznad svjetskih standarda su posljedica raseljavanja stanovništva i mala brojnost u odnosu na ranije stanje u odnosu na površinu opštine.

Opština Goražde ima pokazatelje koji su ispod svjetskih standarda obzirom na gustinu naseljenosti, odnosno broja stanovnika koji je daleko veći u odnosu na ostale dvije opštine kantona.

U sljedećoj tabeli dat je detaljniji pregled stanja poljoprivrednog zemljišta po opštinama, odnosno kategorije zemljišta.

Tabela 11: Kategorije poljoprivrednog zemljišta po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona

OPŠTINA	Oranice (ha)	Voćnjaci (ha)	Livade (ha)	Pašnjaci (ha)	Kultivis. zemlj. (ha)	Ostalo polj.zemlj. (ha)	Ukupno (ha)
PALE - PRAČA	90.81	9.75	833.49	291.71	108.95	68.75	1.403.46
FOČA - USTIKOLINA	99.13	321.88	472.34	652.69	64.58	268.29	1.878.90
GORAŽDE	435.84	788.58	2040.28	702.67	686.17	1889.19	6.542.73
						UKUPNO	9.825.00

Iz tabelarnog pregleda se vidi da ukupne površine pod poljoprivrednim zemljištem iznose 9.825.00 ha što čini 19.56 % od ukupnog prostora BPK.

Najviše poljoprivrednog zemljišta ima opština Goražde a najmanje opština Pale - Prača. Najviše površina pod oranicama ima opština Goražde - 435.84 ha, kao i voćnjaka i kultivisanog zemljišta obzirom da je to opština sa najviše poljoprivrednog zemljišta.

Konfiguracija terena je takva da pogoduje razvoju voćarstva (u strukturi obradivog zemljišta voćnjaci zauzimaju 18.82 %) koje ima značajnu ulogu u obuhvatu plana posebno u opštini Goražde dok opština Pale - Prača ima najmanje površina pod voćnjacima kao i najmanje površina pod pašnjacima. U strukturi poljoprivrednog zemljišta najviše površina pod pašnjacima imaju opštine Goražde i Foča - Ustikolina s tim da opština Foča - Ustikolina u procentualnom sastavu u odnosu na ukupnu površinu opštine ima najviše pašnjaka, koji se nalaze na većim nadmorskim visinama.

Najviše obradivog zemljišta ima opština Goražde, 3.950.87 ha, zatim opština Pale - Prača 1.043.00 ha i opština Foča - Ustikolina 957.93 ha.

U kategoriju ostalo poljoprivredno zemljište spada zemljište koje se ne obrađuje duže ili kraće vrijeme (2-4 godine), koje je zapušteno a obzirom da je ovo područje bilo izloženo ratnim dešavanjima, takva kategorija je znatno zastupljena u svim opštinama.

Najviše je zastupljena u opštini Goražde, Foča - Ustikolina i najmanje u opštini Pale - Prača gdje se zemljište uglavnom koristi kao livade i pašnjaci.

U odnosu na procijenjeni broj stanovnika (29090) poljoprivrednog zemljišta po stanovniku ima 0.34 ha što je na granici u odnosu na svjetske standarde tako da se poljoprivrednom zemljištu mora posvetiti posebna pažnja u smislu čuvanja i povećanja površina pod poljoprivrednim površinama.

Činjenica da se iz godine u godinu odnos raspoloživih obradivih i poljoprivrednih površina po stanovniku kontinuirano smanjuje, a da su na tim površinama i dalje prisutni procesi oštećenja i uništenja zemljišta ukazuje na to da su potrebne odgovarajuće mjere da se spriječi dalje smanjenje zemljišnih resursa.

Deficit obradivog (korištenog) zemljišta treba se nadoknaditi razvojem (uređenjem) poljoprivrednog zemljišta putem hidro i agromelioracija u dolini rijeka kao i proizvodnjom hrane u zaštićenom prostoru (staklenici, plastenici, gljivarnici i dr.).

Trenutna poljoprivredna proizvodnja je uglavnom organizovana u privatnom sektoru koju karakteriše usitnjenost posjeda što onemogućava intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju, odnosno odsustvo intenzivne obrade i primjene savremenih agrotehničkih mjera.

Ta se proizvodnja očituje uglavnom za vlastite potrebe sa neorganizovanim plasmanom tržišnih viškova i nepostojanje industrijskih kapaciteta za njihovu primarnu preradu i daljnju finalizaciju.

Značajno je napomenuti da su privatni zemljišni posjedi dosta usitnjeni što doprinosi niskom nivou produktivnosti posjeda i ograničenju mogućnosti poljoprivrednika da prihvate moderne sisteme upravljanja.

Prije rata postojali su programi komasacije i arondacije zemljišta čiji je cilj bio okrupnjavanje zemljišnih posjeda. Državno poljoprivredno zemljište prije privatizacije su koristila državna poljoprivredna preduzeća i zemljoradničke zadrugе.

Osim usitnjenosti zemljišnih posjeda i nivo obrade zemljišta je nizak što je rezultat migracije ruralnog stanovništva u urbane centre i njihovog napuštanja imanja.

Tendencija povećanja usitnjavanja posjeda je i zbog zakona i običaja o nasljeđivanju koji pomažu dalju podjelu zemlje među korisnicima umjesto podsticanja njenog prenošenja na jednu osobu.

Neobradiva zemljišta su nastala raznim uzrocima oštećenja zemljišta, a to su:

1. izgradnja naselja i industrijskih objekata,
2. izražena vodna erozija i klizišta,
3. deponije komunalnog i industrijskog otpada,
4. oštećenje uzrokovano površinskim kopom gline u Zupčićima.

3. ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

EKOLOŠKI USLOVI

U ekološko-vegetacijskom pogledu (Stefanović, 1983.), teritorija Bosansko - podrinjskog kantona pripada Goraždansko - fočanskom rejonu, koji se nalazi u prelazno Ilirsko – mezijskoj oblasti, odnosno Gornje - drinskom području.

Niži dijelovi ovog kantona su pod uticajem umjereno kontinentalne klime sa tendencijom opadanja padavina i povećanjem temperature u periodu od juna do početka septembra. Nešto veći uticaj mediteranske klime prisutan je na fočanskom području.

Odnos padavina i potencijalne evapotranspiracije u vegetacionom periodu je veoma nepovoljan i isti ima vrijednost 0.83, što uz relativno malu rezervu vode dostupne biljkama ovo područje čini veoma kserotermnim. Trajanje vegetacionog perioda je od 140 – 200 dana.

Realna šumska vegetacija

U nižim predjelima ovog kantona prevladavaju hrastove fitocenoze – šume sladuna i cera (*Quercetum confertae – cerris*), iznad njih su šume kitnjaka i cera (*Quercetum petraeae – cerris*), odnosno šume kitnjaka (*Quercetum petraeae montanum*) na toplijim ekspozicijama, dok su na hladnijim položajima zastupljene šume bukve (*Fagetum montanum*). Na ovom području takođe fragmentarno egzistiraju rijetko zaostale enklave šume bukve i jele sa smrčom (*Piceo – Abieti – Fagetum*).

U kanjonima rijeka i na litičastim padinama zastupljene su termofilne fitocenoze – šume crnog graba (*Orno – Ostryietum*) i šume bukve i crnog graba (*Ostryo – Fagetum*).

Potencijalna šumska vegetacija

Potencijalnu šumsku vegetaciju predmetnog područja u nižim predjelima karakterišu klimazonalne zajednice sladuna i cera, koja ovdje predstavlja sjeverozapadni rub areala ove istočno-balkanske fitocenoze, iznad koje se javljaju karakteristični pojasevi šuma kitnjaka i cera, odnosno kitnjaka. Na hladnijim položajima javljaju se šume bukve, dok višim predjelima pripadaju klimazonalne zajednice bukve i jele sa smrčom.

Područja klisura i litičastih padina Bosansko – podrinjskog kantona, mogu se poistovjetiti sa realnom vegetacijom, odnosno šumama crnog graba i termofilnim šumama bukve.

STANJE ŠUMA I ŠUMSKOG ZEMLJIŠTA

Prema podacima dobijenim interpretacijom avionskog orto - foto snimka, sveukupne šume i šumsko zemljište na području kantona zauzimaju površinu od 38 966,71 ha, odnosno 77,58 % ukupne teritorije, što je znatno iznad prosjeka za Bosnu i Hercegovinu, koja ima šumovitost oko 55%.

Tabela 12: Pregled površina šuma i šumskog zemljišta po opštinama na području Bosansko – podrinjskog kantona²

OPŠTINA	ŠUME	SUKCESIJA VEGETACIJE	GOLETI NEPODESNE ZA GAZDOVANJE	OSTALO ŠUMSKO ZEMLJIŠTE	UKUPNO (ha)
GORAŽDE	17195.77	236.97	12.39	307.30	17752.43
FOČA - USTIKOLINA	12605.81	29.27	0	1340.02	13975.1
PALE - PRAČA	6991.82	71.64	2.23	173.46	7239.15
UKUPNO (ha)	36793.41	337.89	14.62	1820.79	38966.71

U kategoriju ostalog šumskog zemljišta svrstane su sve neobrasle ili djelimično obrasle površine u okviru šumskih kompleksa, na kojima nema poljoprivrednih aktivnosti. Ove površine sa aspekta gazdovanja šumama se mogu svrstati u kategoriju šumskog zemljišta podesnog za pošumljavanje.

Sukcesiju vegetacije karakterišu površine na kojima je usljed napuštanja ranijeg načina korišćenja došlo do prirodnog naseljavanja pionirskim biljnim vrstama, kao prelazni (sukcesivni) vegetacijski stadij.

U kategoriju „Goleti nepodesne za gazdovanje“ izdvojene su gole stjenovite površine, koje su kao takve mogle biti uočljive tokom vektorizacije avionskog snimka.

Postojanje minskih polja na ovom području, predstavlja ograničavajući faktor za potpuno korišćenje ovih šumskih kompleksa.

TIPOVI ŠUMA

Klimatski uslovi, geološka podloga i heterogen makro i mikro reljef područja Bosansko – podrinjskog kantona, omogućili su razvoj velikog broja vrsta šumskih fitocenoza, koje se mozaično smjenjuju.

Na osnovu kategorizacije šuma i šumskog zemljišta, na prostoru predmetne teritorije izdvojene su sljedeće gazdinske klase:

- Visoke brdske šume bukve (čiste i sa drugim lišćarima) na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Visoke brske šume bukve (čiste i sa drugim lišćarima) na dobokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,

² Prema podacima dobijenim vektorizacijom avionskog orto - foto snimka

- Sekundarne visoke šume bukve (šiste i sa drugim lišćarima) na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Sekundarne visoke šume bukve (čiste i sa drugim lišćarima) na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Subalpinske šume bukve (čiste i sa primjesama javora, jele i smrče) na pretežno plitkim zemljištima silikatnih supstrata,
- Šume bukve i jele sa smrčom i šume bukve i smrče na dubokim kiselo-smeđim na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Šume borova kao trajni stadij vegetacije na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Visoke šume hrasta kitnjaka (sladuna sa cerom i kitnjakom) na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Visoke mješovite šume ostalih lišćara na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Visoke degradirane šume bukve na pretežno dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Visoke degradirane šume hrasta kitnjaka (sladuna sa cerom i kitnjakom) na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Šumske kulture četinarara na staništu brdskih šuma bukve na različitim zemljištima,
- Šumske kulture četinarara na staništu čistih mješovitih šuma jele i smrče i mješovitih šuma bukve i jele sa smrčom na različitim zemljištima,
- Šumske kulture četinarara na staništu šuma hrasta kitnjaka na različitim zemljištima,
- Izdanačke brdske šume bukve na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Izdanačke brdske šume bukve na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Sekundarne izdanačke šume bukve na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima,
- Sekundarne izdanačke šume bukve na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Izdanačke hrastove šume kserotermnih staništa na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima,
- Izdanačke šume hrasta kitnjaka (sladuna sa cerom i kitnjaka) na dubokim kiselo-smeđim zemljištima na silikatnim i silikatno-karbonatnim supstratima.

U gore navedenoj listi nedostaju gazdinske klase nizijskih šuma, koje se nalaze u fragmentima uz vodotoke i u okviru poljoprivrednih površina. Za ove šume, koje se nalaze u privatnom vlasništvu, nije radjena kategorizacija pri izradi Šumskogospodarske osnove.

STRUKTURA POVRŠINA ŠUMA PREMA VLASNIŠTVU

Prema strukturi vlasništva, šume i šumsko zemljište područja Bosansko-podrinjskog kantona, se može podijeliti na državno i privatno.

S obzirom da je izrada Šumsko gospodarske osnove za privatne šume u toku, te da iz istog razloga još uvijek ne postoje dostupni podaci o stanju ovih šuma, u narednoj tabeli data je procjena površina istih, a u cilju kvalitetnije obrade ovog segmenta.

Pregled površina šuma u državnom vlasništvu dat je na osnovu podataka dobijenih iz katastra JP „Bosansko podrinjske šume“.

Tabela 13: Pregled površina šumskog fonda prema kategoriji i vlasništvu po opštinama na području Bosansko – podrinjskog kantona

OPŠTINA	DRŽAVNE ŠUME	PRIVATNE ŠUME ³	UKUPNO
	Površina (ha)	Površina (ha)	Površina (ha)
GORAŽDE	10 860.50	6 891.93	1 7752.43
FOČA - USTIKOLINA	8 182.40	5792.7	1 3975.10
PALE - PRAČA	5 931.90	1 307.25	7239.15
UKUPNO (ha)	24 974.80	13 991.88	38 966.71

ŠUMARSTVO

Pod šumarstvom se podrazumijevaju sve čovjekove aktivnosti čiji je cilj korišćenje šumskih ekoloških sistema i raspolaganje tim dobrima u skladu sa s njegovim potrebama.

Šume i šumska zemljišta su dobra od opšteg interesa te uživaju posebnu zaštitu države i koriste se pod uslovima i na način koji su propisani Zakonom o šumama.

Pored privrednih funkcija šuma, koje se ogledaju u proizvodnji drveta i drugih šumskih proizvoda kao i lovne divljači, od neprocjenjivog značaja su opštekorisne funkcije šuma u koje spadaju: očuvanje biodiverziteta, zaštita zemljišta, zaštita voda i klime, proizvodnja kiseonika, vezivanje ugljenika iz atmosfere, turizam, rekreacija, estetska uloga šuma, itd.

Organizacija šumarstva

U skladu sa Zakonom o šumama Federacije BiH (Službene novine FBiH, broj 23/02), šumama i šumskim zemljištem na području Bosansko - podrinjskog kantona upravlja Kantonalna uprava za šumarstvo, i ista se nalazi pod ingerencijom Kantonalnog ministarstva privrede.

Osnovne aktivnosti koje provodi navedena uprava za šumarstvo su:

- prikuplja podatke i vodi bazu podataka o stanju i razvoju svih šuma,
- vodi katastar šuma i šumskog zemljišta na području Kantona,
- priprema Kantonalni šumsko-razvojni plan
- prati dinamiku poslova na izradi šumsko gospodarskih osnova i njihovu realizaciju,
- vodi evidenciju objekata za proizvodnju i doradu šumskog sjemena i proizvođača šumskog i ukrasnog drveća,
- obavlja poslove izvještajno dojavne službe i prati stepen oštećenosti šuma,
- obezbjeđuje neposrednu zaštitu šuma putem čuvarske službe,
- vrši upravne i druge stručne poslove utvrđene u članu 59. Zakona o šumama Federacije BiH ("Sl. novine FBiH", br. 20/02).

Gazdovanje šumama i šumskim zemljištem u državnom vlasništvu, koje se nalaze u okviru Šumskogospodarskog područja (ŠGP) „Bosansko-podrinjskog“, vrši JP „Bosansko-podrinjske

³ Procjena radnog tima Urbanističkog zavoda RS

šume“ d.o.o. Goražde, a na temelju važeće Šumskogospodarske osnove, koja je uradjena 2007. godine i važi do 2016. godine.

Specifičnost proizvodnje u okviru ovog ŠGP uslovila je formiranje četiri gospodarske jedinice:

- GJ „Potkozara“
- GJ „Kolunska rijeka“
- GJ „Osanica“
- GJ „Prača“

Šumama i šumskim zemljištem, u privatnom vlasništvu, upravljaju njihovi vlasnici u skladu sa Šumskogospodarskom osnovom i Zakonom o šumama, dok nadzor nad ovim upravljanjem, kao i stručne i upravne poslove u istim, vrši Kantonalna uprava za šume. Šumsko gospodarska osnova za privatne šume je u fazi izrade.

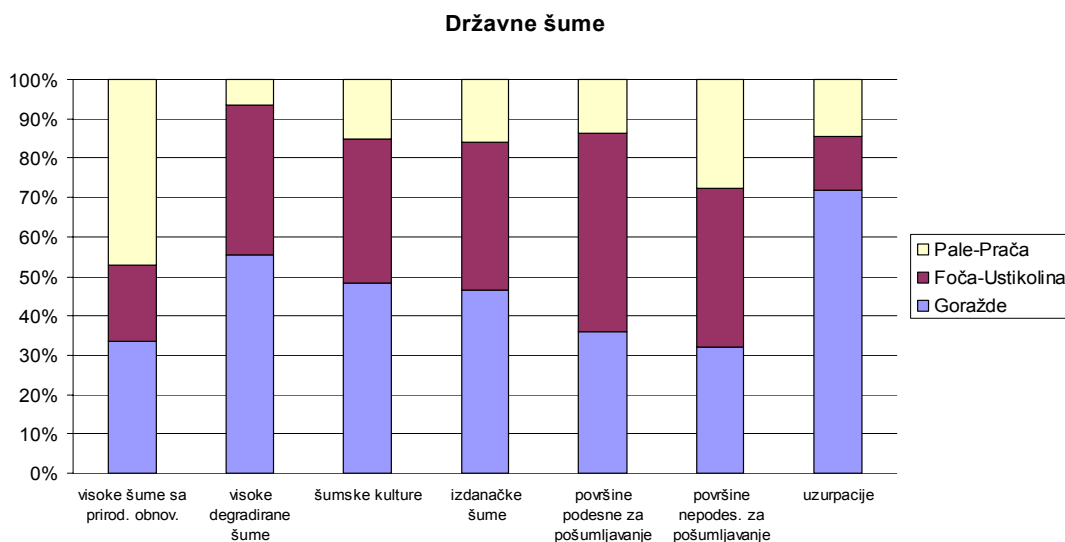
Katastar šuma i šumskog zemljišta u državnom vlasništvu⁴

Stanje šumskog fonda u državnom vlasništvu, na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona, najbolje se može sagledati kroz analizu taksacionih pokazatelja.

Tabela 14: Pregled površina šumskog fonda u državnom vlasništvu po kategoriji šuma u opštinama Bosansko – podrinjskog kantona

OPŠTINA	POVRŠINA (ha)						Ukupno
	Visoke šume sa prirod. obnov.	Visoke degradirane šume	Šumske kulture	Izdanačke šume	Površine podesne za pošumljavanje	Površine nepodesne za pošumljavanje	
GORAŽDE	2.508,80	2.444,30	1.051,10	4.039,60	557,30	203,6	10.860,50
FOČA - USTIKOLINA	1.431,20	1.666,30	789,40	3.249,00	781,00	254,90	8.182,40
PALE - PRAČA	3.523,90	292,90	327,30	1.392,80	209,90	174,50	5.931,90
UKUPNO	7.464,0	4.403,8	2.167,7	8.681,5	1.548,2	632,5	24.974,4

⁴ Prema podacima katastra JP „Bosansko-podrinjske šume“ d.o.o. Goražde

Dijagram 3: Pregled površina šumskog fonda u državnom vlasništvu po kategoriji šuma u opštinama Bosansko – podrinjskog kantona

Od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta u državnom vlasništvu koja iznosi 24.974,40 ha, 5.931,90 ha ili 23,75 % leži na području opštine Pale - Prača, 8.180,80 ha ili 32,76 % na području opštine Foča - Ustikolina i 10.860,50 ha ili 43,49 % na području opštine Goražde.

Od navedene ukupne površine šuma i šumskog zemljišta, 76,7 ha ili 0,30 % jeste uzurpirano šumsko zemljište.

Najveće učešće miniranih površina je na području opštine Foča - Ustikolina 20,19 %, na području opštine Goražde 17,46 % i najmanje na području opštine Pale - Prača 10,19 %.

Prema učešću visokih šuma sa prirodnom obnovom, najpovoljnija struktura je na području opštine Pale - Prače sa 59,41 %. Znatno lošija je slika na području opštine Goražde sa 23,10 %, dok je na teritoriji opštine Foča - Ustikolina samo 17,49 % kvalitetnih visokih šuma.

S obzirom da visoke šume sa prirodnom obnovom pokrivaju svega 7.464,0 ha, da se od te površine 642,6 ha nalazi pod minama, kao i uz činjenicu da 80,21 % ove kategorije čine šume bukve na staništima lošijeg kvaliteta, može se konstatovati da ovo područje spada u kategoriju siromašnih šumskogospodarskih područja u Federaciji BiH.

U prilog navedenoj činjenici ide i struktura šuma u najzastupljenijoj kategoriji šuma na ovom području, tj. izdanačkim šumama, u kojima dominiraju hrastove izdanačke šume kserotermnih staništa i šume kitnjaka sa sladunom i cerom, koje spadaju u kategoriju lošijih izdanačkih šuma.

Najbolja struktura šumskog fonda jeste na teritoriji opštine Pale - Prača.

Tabela 15: Pregled zalihe, prirasta i etata na području Bosansko – podrinjskog kantona

Kategorija šuma	Površina ⁵ (ha)	Vrsta drveća	Zaliha m ³ /ha	Godišnji etat ⁶ (m ³)
Visoke šume sa prirodnom obnovom	6.821,40	Četinari	8,00	440
		Lišćari	233,50	26.320
		Ukupno	241,50	26.760
Visoke degradirane šume	3.315,40	Četinari	0,30	-
		Lišćari	174,80	1.350
		Ukupno	175,10	1.350
Izdanačke šume	6.906,90	Četinari	0,30	-
		Lišćari	106,50	7.500
		Ukupno	106,80	7.500
Šumske kulture	1.677,00	Četinari	72,30	1.700
		Lišćari	15,70	850
		Ukupno	87,90	2.250
UKUPNO		Četinari	9,80	2.140
		Lišćari	160,70	36.020
		Ukupno	170,50	38.160

Iz gornje tabele je vidljivo da najveće učešće u ukupnom etatu zauzimaju visoke šume sa prirodnom obnovom, koje i jedine imaju zadovoljavajuću zalihu po ha. Međutim, važno je naglasiti da procjenjeni kvalitet drvne mase etata, najvećim procentom spada u treću kvalitetnu klasu i da gotovo polovina ukupnog etata otpada na ogrevno drvo lišćara.

Šumarstvo kao privredna grana

Šumarska proizvodnja na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona, ograničena je kvalitetom i kvantitetom šumskog fonda. Naime, nedovoljna zastupljenost visoko produktivnih ekonomskih šuma, onemogućava značajnije učešće šumarske privrede u ukupnom privrednom bilansu kantona. U prilog gore navedenom ide i činjenica da u ukupnoj strukturi etata, realizovanom u periodu 2003 – 2007. godina, oko 65 % pripada ogrevnom drvetu, što je i prikazano u narednoj tabeli.

⁵ Navedeni iznosi se odnose na neminirane površine.

⁶ Prosječni godišnji etat za period 2007 – 2016. godine

Tabela 16: Proizvodnja i prodaja šumskih drvnih sortimenata u periodu 2003 – 2007.godina⁷ na području Bosansko – podrinjskog kantona

VRSTA PROIZVODA	Proizvodnja i prodaja (m ³)				
	2003	2004	2005	2006	2007
Trupci četinarara	84	195	642	898	17
Trupci lišćara	3 173	5 359	3 954	11 137	8 877
Ogrevno drvo lišćara	17 352	17 563	11 442	18 893	19 409
Ostali sortimenti	579	379	106	181	1 106
UKUPNO	21 188	23 496	16 114	31 109	29 249

Od privrednih kapaciteta koje se bave preradom drveta, jedino na teritoriji opštine Foča-Ustikollina egzistira jedna pilana, koja je izvozno orjentisana na svjetsko tržište.

Korišćenje sporednih šumskih proizvoda se ne vrši u dovoljnoj mjeri, što je vjerovatno posljedica nedovoljne organizovanosti i nedovoljne edukacije stanovništva iz ove oblasti, zbog čega izostaju značajni prihodi.

Doprinos privrednom bilansu kantona svakako daje korišćenje šumskih resursa u funkciju lovstva, čime se u značajnoj mjeri povećava turistička ponuda ovog područja.

UGROŽENOST ŠUMSKIH EKOSISTEMA

Pokraj antropogenog faktora, kao uzroka ugroženosti šumskih ekosistema, neophodno je izdvojiti i ugroženost od biljnih bolesti, požara, globalnih klimatskih promjena, vjetrova, oluja, zagađenog vazduha, kiselih kiša, itd. Izgradnjom saobraćajne infrastrukture, nanose se velike štete šumama, gdje se usljed trasiranja istih vrši čista sječa, čime se trajno narušava stabilnost šuma, naročito na terenima sa velikim nagibima.

U prilog gore navedenom ide i činjenica da je u proteklom ratnom i poslijeratnom periodu vršena prekomjerna sječa šuma, naročito uz putne komunikacije i na povoljnim terenima, što je golim okom vidljivo i danas. Zbog toga su velike površine na teritoriji kantona pokrivene brezom i jasikom kao sukcesivnim vegetacijskim stadijima.

U okviru redovnog gazdovanja šumama, vrši se planska zaštita šuma i šumskog zemljišta, od gore navedenih faktora, kroz izradu godišnjih planova zaštite. Sredstvima predviđenim za prostu i proširenu reprodukciju, svake godine se vrši unapredjenje stanja šumskog fonda na teritoriji kantona.

U okviru šumarske privrede, organizovane kroz eksploataciju u šumarstvu i drvoprerađivačku industriju, nastaje drveni otpad čije je odlaganje u prošlosti predstavljalo veliki problem. Danas se sav pomenuti otpad prerađuje kroz izradu briketa i peleta za ogrev, te više nema negativno dejstvo na životnu sredinu.

⁷ Podaci Federalnog zavoda za statistiku

POSEBNA OGRANIČENJA U GOSPODARENJU ŠUMAMA

S obzirom da na temelju kulturno - istorijskog i prirodnog nasljeđa nije propisana zaštita niti jedne prirodne vrijednosti na području Bosansko - podrinjskog kantona, ovoj problematici je potrebno posvetiti veliku pažnju, a shodno preporukama svjetskih i evropskih direktiva.

Ipak, zahvaljujući svijesti korisnika prirodnih resursa, pokrenute su inicijative na zaštiti prirodnih vrijednosti na pojedinim lokalitetima, zbog čega je na istim primjenjen poseban režim gospodarenja šumama.

Naime, riječ je o lokalitetu Veliki čair u odjelu 66. GJ "Prača" u opštini Pale - Prača, gdje je izgrađena kaptaža za snabdijevanje fiziološkom vodom, zatim spomen park „Rorovi“ u odjelu 141. i Stećansko groblje u odjelu 36. u GJ "Osanica" u opštini Goražde.

VREDNOVANJE ŠUMA

Brojne i veoma različite karakteristike šuma imaju trajan, uvijek aktuelan značaj za ljudsko društvo i zbog toga njihova vrijednost ima veliki značaj. Do sada ovom vrednovanju nije poklanjana dovoljna pažnja, što se može pravdati monofunkcionalnim pristupom korišćenja šuma, koji se ogledao samo kroz privredne funkcije.

U poslednje vrijeme, sve više je aktuelan pristup korišćenja šuma i šumskog zemljišta na principima multifunkcionalnosti, gdje sve više do izražaja dolaze i neproizvodne (opštekorisne) vrijednosti šuma.

Vrednovanje proizvodnih funkcija šuma je vrlo jednostavno. Naime, množenjem količine proizvoda i tržišne cijene istih, dobiće se približna vrijednost ukupnog proizvoda.

Međutim, vrednovanje neproizvodnih funkcija šuma, koje se ogledaju kroz očuvanje biodiverziteta, zaštite zemljišta, zaštite voda i klime, proizvodnje kiseonika, vezivanje ugljenika iz atmosfere, turizam, rekreacija, estetska uloga šuma, itd., je voma složen postupak.

Na osnovu dasadašnjih iskustava, utemeljenih na istraživanjima šumarske nauke, može se približno uzeti način vrednovanja šuma i šumskog zemljišta, zasnovan na tvrdnji „da materijalna vrijednost šuma iznosi 10 % od ukupne vrijednosti šuma“.

STEPEN ŠUMOVITOSTI I ZADOVOLJENOSTI

Tabela 17: Stepen šumovitosti i stepen zadovoljenosti na području Bosansko – podrinjskog kantona

Opština	Površina opštine (ha)	Šume i šumsko zemljište ⁸ (ha)	Stepen šumovitosti (%)	Br. stanovnika	Stepen zadovoljenosti (ha/st)
GORAŽDE	25334	17752.43	70.07	26100	0.68
FOČA - USTIKOLINA	16126	13975.1	86.66	1910	7.32
PALE - PRAČA	8768	7239.15	82.56	1080	6.70
UKUPNO	50228	38966.71	77.58	29090	1.34

⁸ Prema podacima dobijenim vektorizacijom avionskog orto - foto snimka

Iz navedene tabele se vidi da šume i šumska zemljišta zauzimaju 77,58 % teritorije, zbog čega spada u red opština sa visokom šumovitošću. Prosjek šumovitosti u BiH iznosi 53 %.

Posmatrano sa aspekta stepena zadovoljenja, odnosno površini šuma po stanovniku, dobije se prosječan iznos za cijeli kanton od 1.34 ha po stanovniku, što je iznad preporučenih evropskih normativa, koji iznose 0.3 ha/st.

LOVSTVO

Na teritoriji Bosansko-podrinjskog kantona formirana su četiri lovišta i ista su u skladu sa Zakonom o lovstvu (Službene novine FBiH, broj 4/06), dodijeljena na gazdovanje sljedećim lovačkim društvima i privrednim subjektima: LD „Grebak“ Foča-Ustikolina, LD „Rastoha“ Prača, DOO „Bijele vode“ Pale-Prača, LD „Biserna“ Goražde.

Pomenuta lovišta spadaju u red brdskoplaninskih lovišta i u njima egzistiraju sljedeće važnije vrste lovne divljači: zec, srneća divljač, divlja svinja, vuk, divlja patka.

Pokraj navedenih vrsta u lovištu egzistira i lisica, divlja mačka, kuna, jazavac, i dr.

U okviru ovih lovišta izgrađeni su lovno-tehnički i lovno-uzgojni objekti, kao i lovačke staze, i isti predstavljaju osnov za gospodarenje lovištima koje se se ogleda kroz uzgoj i zaštitu divljači.

Postojeći lovni kapaciteti na teritoriji Bosansko – podrinjskog kantona stvaraju dobre preduslove za povećanje prihoda od lovnog turizma u sveukupnom privrednom bilansu konatona.

OCJENA STANJA

U odnosu na prijeratni period, kada je šumarstvo bilo značajan nosilac ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, danas se ova grana privrede nalazi na granici samoodrživosti. Naime, ratni i poslije ratni period usloveli su značajnu devastaciju ovog vrijednog šumskog fonda, čije se posljedice i danas osjećaju kroz nedovoljnu i nepovoljnu strukturu zalihe drvne mase.

Uzimajući u obzir da na teritoriji Bosansko-podrinjskog kantona visoke šume sa prirodnom obnovom pokrivaju svega 7.464,0 ha, te da se od te površine 642,6 ha nalazi pod minama, kao i uz činjenicu da 80,21 % ove kategorije čine šume bukve na staništima lošijeg kvaliteta, može se konstatovati da ovo područje spada u kategoriju siromašnih šumskogospodarskih područja u Federaciji BiH.

U prilog navedenoj činjenici ide i struktura šuma u najzastupljenijoj kategoriji šuma na ovom području, tj. izdanačkim šumama, u kojima dominiraju hrastove izdanačke šume kserotermnih staništa i šume kitnjaka sa sladunom i cerom, koje spadaju u kategoriju lošijih izdanačkih šuma.

Pored navedenog, važno je naglasiti i sljedeće probleme koji direktno utiču na oblast šumarstva:

- nedostatak razvojne strategije usaglašene sa međunarodnim standardima,
- uzurpacija šumskog zemljišta i bespravna sječa,
- ratne štete i miniranost područja,
- nedovoljna otvorenost šumskih područja,
- nedovoljna opremljenost institucija koje se bave šumarstvom.

4. VODE

Hidrološki resursi

U vrednovanju prostora, sagledavanju stanja, te utvrđivanju mogućnosti zaštite i unapređenja kvaliteta čovjekove okoline, jedan od bitnih faktora su vode. Ekspanzijom industrijalizacije problem voda postaje sve akutniji. Voda u savremenom svijetu već ide u red strateških sirovina. Najveći vodotok na teritoriji Bosansko – podrinjskog kantona je rijeka Drina, a zatim po dužini slijede rijeke Prača, Osanica i Kolina.

Na području obuhvata plana postoje mnogobrojni izvori, uglavnom manje izdašnosti. Mnogi od tih izvora su kaptirani za potrebe pojedinih naselja i industrije. Za neke od ovih izvora poznata je njihova izdašnost, dok su podaci o kvalitetu vode dosta skromni (pretpostavke da ona odgovara kvalitetu vode za piće).

Ovo područje spada u red područja relativno izdašnih vodom u razmjerama Bosne i Hercegovine (u rijeku Drinu sa ovog područja otiče prosječno 17.5 lit/sec/km²). Područje kantona pripada Drinskom slivu, izuzev jednog malog dijela atara naselja Dragomilići - najzapadni dio kantona, koji pripada slivu rijeke Bosne (Duboki potok otiče prema Crnoj rijeci).

Rijeka Drina

Drina nastaje spajanjem dviju rijeka - Tare i Pive, koje se sastaju kod Šćepan Polja na nadmorskoj visini 434 mnm. U Savu se ulijeva kod Rače na 78 mnm dajući joj prosječno 395 m³ vode u sekundi. Teče u dužini do 345 km uglavnom u meridijanskom pravcu od juga ka sjeveru, od čega 220 km predstavlja granicu Srbije i Bosne i Hercegovine. Sliv Drine obuhvata 19.226 km², od čega 7.228 km² u Bosni Hercegovini.

Drina, Tara i Piva i pritoke njenog gornjeg toka pripadaju rijekama sniježno - kišnog režima dinarsko - makedonske varijante, a to znači da se najveći proticaji javljaju u aprilu i maju, osim Pive gdje se najveće vode javljaju u decembru. Iako je period velikih voda na Drini dugotrajan, jer se topljenje snijega na planinama vrši postepeno, katastrofalne poplave nisu česte. Visoko stanje vode može da se javi i u jesen, najčešće u novembru, usljed obilnih jesenjih padavina.

Izgradnjom brojnih vodenih akumulacija u slivu Drine prirodni režim rijeka je znatno izmijenjen. Povećane su dubine, smanjene su brzine vode, kao i oscilacije vodostaja i proticaja tokom godine, odnosno vodni režim je postao ujednačeniji. Od ukupne dužine toka od 345 km, Drina je na oko 115 km ili 1/3 jezero. Time je prvobitna, mahom klisurasta dolina izgubila mnogo od svoje ljepote, ali se sa vodoprivrednog aspekta dobilo dosta - iskorišćenost hidroenergije, smanjena opasnost od poplava, više vode za razne potrebe.

Već je pomenuto da je prosječni proticaj Drine na ušću u Savu 395 m³ tako da je Drina najveća pritoka Save, kako po količini vode tako i po površini sliva i dužini toka. Najznačajnije pritoke Drine su: Lim sa učešćem u proticaju 28,6%, Tara 19,5%, Piva 18,7%, Čehotina 5,6%, Drinjača 5,3%, Prača, 5,3%, Sutjeska 3,3%, Jadar 2,5%, Ržav 2,0% i ostale 9,2%.

Hidroenergetski potencijal Drine i njenih pritoka je davno uočen. Tome doprinose veliko vodno bogatstvo, ujednačen godišnji i višegodišnji proticaj, značajan pad uzdužnih riječnih profila i kanjonasto - klisurast sklop nekih riječnih dolina pogodnih za izgradnju moćnih betonskih brana, iza kojih se formiraju vještačka jezera. Osim onih koje su već izgrađene postoje i projekti za izgradnju novih. Po hidroenergetskom potencijalu Drina nema premca na Balkanu, ali istovremeno ona ima apsolutni primat po neiskorišćenosti svoje hidroenergije. Njene ekonomski iskoristive vodne snage procjenjene su na 14,4 milijardi kWh, a do sada je iskorišćeno nepunih 5 milijardi kWh ili oko 35%.

Rijeka Prača

Rijeka Prača izvire na sjevernim padinama planine Jahorine (vrela Prače) na koti 1460 mnm. Ulijeva se u rijeku Drinu (njena lijeva pritoka) u mjestu Ustiprača (opština Novo Goražde – RS) na koti 329 mnm. Ukupna dužina toka je 56.9 km. Potez rijeke Prače nizvodno od mjesta Potkoraan, dužine cca 18 km pripada Bosansko -podrinjskom kantonu Goražde, a uzvodni i nizvodni potez pripada RS. Sliv rijeke Prača do lokaliteta Renovica spada u hidrološki neizučena slivna područja, obzirom da nisu vršena sistematska hidrološka mjerenja protoka i registriranje vodostaja.

Rijeka Osanica

Rijeka Osanica svojim tokom zahvata opštine Goražde i Foča - Ustikolina.

Rijeka Osanica nastaje spajanjem Trudanjskog potoka i potoka Trševine na koti 740 mnm, oko 400 m istočno od sela Žilići. Ulijeva se u rijeku Drinu ispod zaseoka Bogatići na koti 365 mnm, kod mjesta Osanica. Ukupna dužina toka iznosi 16.750 m sa visinskom razlikom od 375 m i prosječnim padom od 22.5 m/km.

Na svom putu do ušća teče u pravcu jugoistoka i prima vode svojih pritoka: Paravska rijeka, Krnjevički, Gusički i Raškovac potok s lijeve strane, te Duboki i Bahovski potok s desne strane, koji čine osnovni vodni potencijal rijeke i niz manjih pritoka s obje strane. Potoci od kojih rijeka nastaje i pritoke su bujičnog tipa sa strmim tokom, dok je sama r. Osanica sa relativno blagim padom u srednjem i nešto većim padom u gornjem i donjem toku. Rijeka Osanica, snabdijeva se vodom sa sliva površine od 100,7 km² i posjeduje srednji godišnji proticaje od 1,45 m³/s na ušću u r. Drinu.

Rijeka Kolina

Rijeka Kolina svojim tokom zahvata općine Goražde i Foča - Ustikolina. Rijeka Kolina nastaje spajanjem potoka Korijen i Mazlinske rijeke na koti 740,00 mnm neposredno ispod sela Modro polje. Ulijeva se u rijeku Drinu u mjestu Ustikolina na koti 371,00 mnm. Ukupna dužina toka iznosi 24.875 m sa visinskom razlikom od 369 m i prosječnim padom od 14,80 m/km. Površina sliva je 153,80 km². Na svom putu od ušća koji teče u pravcu jugoistoka prima vode svojih pritoka: Ljaljičkog, Kremanskog i Vrbničkog potoka sa lijeve strane, te Šilovački potok i Mala rijeka sa desne strane koji čine osnovni vodni potencijal rijeke i niz manjih pritoka sa obje strane.

Potoci od kojih rijeka nastaje i pritoke su bujičkog tipa sa strmim tokom, dok je sama rijeka Kolina sa relativnim blagim padom u srednjem i donjem toku i nešto većim padom u gornjem toku. Rijeka Kolina snabdijeva se vodom sa sliva površine od 153,80 km², sa srednjim godišnjim proticajem od 1,727 m³/s na usću u r. Drinu.

5. RUDE I DRUGI MINERALNI RESURSI

Područje Bosansko - podrinjskog kantona kao dio središnjih Dinarida ("Supra dinarik" po Heraku 1986.) svojim razvojem, odnosno specifičnim geološkim i tektonskim, magmatskim i sedimentološkim uslovima proizveo je i nastanak određenih mineralnih sirovina.

Središnje Dinaride po strukturi paleozojskih stijena karakterišu antiformalni elementi u tjemenu. Utvrđene su velike navlake. Mezozojske tvorevine su u velikoj facijalnoj raznovrsnosti.

Na teritoriji Bosansko-podrinjskog kantona stijene i rudne pojave kaledonske epohe relativno malo su istražene. Izvjesne pojave hematita, cinabarita, barita, zlata, kvarca, cinka i olova nalaze se u stijenama devonske starosti u okolini Prače. Na mjestu Vlaška Stijena pronađeni su silurski ortoceraski, jako metamorfisani krečnjaci. U njma ima barita i cinkano-olovne rude, a krečnjačka masa je sideritična. Na planinama Borovac i Klek nalaze se krečnjaci pelaškog i sprudnog karaktera sa devonskom faunom mjestimično su ankeristični i sideritični sa pojavama barita, teracedrita, sfalerita i pirita. Mineralizacija je u padinskoj zoni i ima singenetski-sedimentacioni karakter (M. Ramović; Geologija Bosne i Hercegovine, knjiga IV, 1978.).

Gornjopaleozojske stijene (karbonske i permske) znatno su zastupljene u građi terena Bosansko-podrinjskog kantona. Stvorene su u tektono-sedimentno-magmatskoj hercinskoj epohi. U tom periodu stvorena su ležišta željeza, zlata, žive, antimona, barita, cinka, olova, bakra, arsena, kvarca i fluorita.

Mezo do epitermalne kvarcno-baritne, kvarcno-baritne žile, sočiva i sl. nalaze se u okolini Prače, na planini Kleku na Crnom vrhu u okolini Jabuke i Ustikoline, a sadrže i ZnS, PbS, tetraedit, halkopirit, hematit i dr.

Kvarcno-sideritne žile sa rudnim mineralima bakra, cinka, olova, srebra, antimona zastupljeni su na lokalitetima Osječani, Nekopi i dr.

Cinkano-olovna orudnjenja uz ankeritično-sideritične paleozojske krečnjake nalaze se kod Prače - Glavica i Kurjača (M. Ramović; Geologija Bosne i Hercegovine, knjiga IV, 1978.).

Smatra se da su granitski intruzivi paleozoika na ovom području duboko u odnosu na sadašnji erozioni nivo. Zbog toga na površini ili u njenoj blizini postoje samo hidrotermalne parogeneze sa dominantnim učešćem barita, često sa kvarcom - kvarc-baritna tijela (S. Karamata: Mineralne sirovine BiH, 1976).

Mineralne sirovine

Limonit

Geneza limonita je heterogena, a najčešće je produkt raspadanja minerala sa sadržajem željeza u oksidacionoj zoni. Najznačajnije pojave limonita su vezane za zonu sideritično-ankeritičnih krečnjaka Podhrd – Kacelj – Ukšić – Podstijene - Ustikolina. Krečnjaci limonitizirani sadrže 15 - 20% Fe, a mjestimično i do 40%. Pojave su česte, ali neznatne.

Mangan

U predijelu Ustikoline manganove mineralizacije su u sklopu ostalih polimetakčnih nalazišta, bez ekonomskog značaja. To su prvobitno primarni karbonati mangana, a oksidacijom nastali piroluzit, psilomelan i dr. sa i do 42% Mn (kod sela Kreče i dr.).

Cink i olovo

Minerali cinka i olova javljaju se na tri i to:

- u galenitsko-sfaleritskim žicama
- u kvarcnosideritskim žicama
- u sideritično-ankerističnim krečnjacima

Galenitsko-sfaleritske žice su malobrojne i malih dimenzija, ali su bogatog sadržaja Pb i Zn. To su baritske i kvarcne žice, ali i dr. Veće interesovanje privlači pojava kod Baljića.

Kvarc - sideritske žice

Sideritično-ankeristični krečnjaci sadrže uprsrone minerale galenita, sfalerita, kao i druge metalne minerale. U predjelu Jabuke (lokaliteti: Vojnići, Ranoprge, Podpeč), vršeni su brojni istražni radovi (1936-1970). Sadržaj Pb + Zn u izvađenoj rudi iznosio je do 8%.

Antimon i živa

Antimonske i živine mineralizacije zastupljene su na lokalitetima: južno od Zukovića u predjelu Jabuke, gdje je otkrivena (potkopom) manjatraedritska žica u baritnom tijelu.

Bakar

Bakarne mineralizacije zastupljene su:

- u kvarcnim žicama
- u sideritično- ankerističnim krečnjacima

Pojave bakarnih mineralizacija nisu posebno istraživane. Vršena je samo prospekcija i djelimično raskopavanje.

Kvarcne žice sa bakrom su relativno rijetke i malog obima. U Njuhama istočno od Ustikoline nalaze se kvarc-halkopiritske žice u vidu sočivastih nakupina i skrama minerala bakra (azurit, malahit). Sadržaj Cu je 0,17 do 1,96 %.

U usjeku puta Sarajevo - Goražde, kod Jabučkog sedla nalaze dvije pojave halkopirita u kvarc - karbonatnim permskim stijenama. Kod Berika (Podhranjenski potok) u usjeku puta vidljivi su tamni karbonski glinci i listasti pješčari u kojima je kvarc-karbonatna-baritska žica sa halkopiritom, tetraeditom i piritom. Sadržaj bakra je do 1%.

U Markovićima, u ljubičastim alevrolitima i pješčarima nalazi se tanja kvarcna žica sa halkopiritom, piritom, limonitom i malahitom. U Brdarićima kod Prače u kvarcno - baritnoj žici sadržaj bakra je preko 0,4%. Više bakarnih mineralizacija ima i u području Osječana u kvarcno-sideritnim žicama.

Barit

Barit se nalazi u vidu tanjih ili debljih žica u klastičnim i karbonatnim naslagama mlađeg paleozoika u Ljaljačkom potoku, u Slađanovačkom potoku i kod Jabuke, u širem području Borovca, u ankeritično-sideritičnim krečnjacima nalaze se spletovi nepravilnih baritskih žilica, rjeđe žile od 1m debljine, ali i nepravilna baritska tjela, uz barit nalaze se minerali cinka, olova, bakra i kvarca, barit je sa srednjim sadržajem Ba SO₄ iznad 92%, a eksploatacija je vršena na desetak lokacija. U području Borove kose, Kleka i Orahovice prisutne su slične baritske mineralizacije koje se nalaze i u pješčarskim stijenama, dok se kod Omrike u mermerastim krečnjacima i škriljcima nalaze baritske žice prosječne debljine 1 m. Zapažen je kvarc, oniks i minerali bakra i olova. Kod Brdarića, u škriljcima nalaze se kvarcno-baritne žice sa galenitom, piritom, sfaleritom i dr. mineralima. U području Komrana nalaze se žile i razna tijela u krečnjacima. U širem području Renovice (Jabukovik, Petkovički potok i Šajinovići) u paleozojskim krupnozrnim pješčarima i konglomeratima nalaze se kvarcno-baritske žice i do 1 m debljine, koje su znatnim dijelom eksploatisane. Više pojava barita nalazi se u području Prače na kontaktu između krečnjaka i škriljavo-pjeskovitih stijena, a barit je u sastavu sa mineralima olova, cinka i bakra.

Gips

Gipsno-anhidritska ležišta rasprostranjena su u zoni između Kolunske rijeke i Jabuke. Sva ova ležišta su u vršnim dijelovima permotrijaskog kompleksa sedimenata. Značajniji lokaliteti su: Radeljevići, Šahbašići, Mehmedovići, Presjeka, Jabuka, Ljaljački potok i dr. Jedna od zajedničkih regionalnih karakteristika svih ležišta je isti geotektonski princip pojavljivanja. Ležišta se nalaze samo po tektonskim zonama višeg reda.

Grafit

Razni grafični parametamorfiti, iz kompleksa paleozojskih škrilajca često na ovom području sadrže kriptokristalni grafit. Registrovane su pojave u dolinama Kameničke rijeke, Osanice, Kolakovića potoka, zatim podno brda Kožalj. Najveći intenzitet pojava je u rejonu Borovca i Kleka. Grafičnih pojava ima i u Zorojevića potoku, kod naselja Poratak. Sadržaj grafita u stijenskoj masi na navedenim lokalitetima je pretežno 6-10% (S.Kulenović: Grafit u jugoistočnoj Bosni, 1978).

Tehnički građevinski kamen

Obzirom na prisutnost velikih i raznovrsnih stijenskih masa, potencijalnost građevinskog i tehničkog kamena je gotovo neiscrpna (krečnjaci, dolomiti, šljunak i dr.). Treba imati u vidu da u sklopu navedenog postoji i potencijalnost za građevinskim ukrasnim kamenom (prekristalisali krečnjaci, dolomiti i dr.).

Posebno značajne mase karbonatnih sedimenata (krečnjaka i dolomita srednjeg trijasa) su na Vranovini planini, a za eksploataciju su pogodne lokacije: Ušanovići i južno od kote Podmjera (na regionalnom putu R448) – općina Goražde.

Značajne i kvalitetne mase tehničkog građevinskog kamena su na lokalitetu Međugradi – općina Prača (za beton), kao i lokalitetu Drenovići kod Jabuke u općini Foča - Ustikolina.

Naslage šljunka i pijeska nalaze se u koritima i uz rijeke (Drina, Prača) i drugih tokova. Njihovo korišćenje može se obavljati samo saglasno planovima i odobrenjima nadležnih vodoprivrednih i drugih organizacija.

Termalni, termomineralni, mineralni i izvori obične pijaće vode

Hidrogeološke karakteristike i izvori termalnih, termomineralnih, mineralnih voda i običnih pijaćih voda prikazani su u potpoglavlju «Hidrogeološke karakteristike».

Geotermalni potencijali

Geotermalni potencijali ovog područja zbog niskog stepena geotermalne istraženosti ne omogućuju egzaktnije definisanje generiranja toplote, položaj, dubinu, hidrauličke i hidrohemijske karakteristike.

Postojanje hidrogeotermalnog sistema evidentno je iz površinskih manifestacija velikog broja izvora termalnih i mineralnih voda u PALEOZOJSKOM MASIVU JUGOISTOČNE BOSNE. Ovo područje obuhvata lokalne konvektivne cirkulacione sisteme, nastale descedencijom atmosferita, te njihovim zagrijavanjem i ascedencijom u strukturama dovoljne transmisibilnosti. Smatra se da je ovo područje sa mogućnošću formiranja eksploatibilnih hidrogeotermalnih sistema do dubine 2000 m, koji je kategorisan kao zatvoren-pretpostavljen, a samo dijelom otvoren u zoni rasjeda Prače.

Zona rasjeda Prače je u kategoriji prioriteta istraživanja.

Cijelo područje kantona je u kategoriji obnovljivog energetskog potencijala sa toplotnom energijom po jedinici površine 1000 J/km² (S.Čičić i N.Miošić: Geotermalna energija Bosne i Hercegovine, 1986).

Istražna, eksploataciona i istražno - eksploataciona polja

U cilju racionalnog upravljanja prirodnim dobrima u prostoru, utvrđuju se zakonom, odnosno odgovarajućim planom istražna, eksploataciona i istražno - eksploataciona polja.

Mineralni resursi su mineralne rezerve koje se mogu ekonomski (rentabilno) eksploatirati, a po vrsti su:

- sve vrste uglja, bituminozne stijene, tečni i plinoviti ugljovodonici i drugi prirodni plinovi,
- radioaktivni mineralni resursi,
- metalni mineralni resursi,
- nemetalni mineralni resursi, te tehnički građevinski kamen, arhitektonski građevinski kamen,
- sve vrste soli i sonih voda,
- podzemne vode: (za piće), mineralne, termalne i termomineralne,
- geotermalni resursi.

U ataru naselja Lokve u opštini Foča – Ustikolina nalazi se istražni prostor rude gipsa (rješenje resornog Ministarstva iz 2002. godine).

Mineralni resursi u strategiji razvoja privrede Bosansko-podrinjskog kantona

Iz prethodno navedenog vidljivo je da na području Bosansko - podrinjskog kantona postoje značajni mineralni resursi (gips, barit, grafit, rude Pb, Zn, Cu, tehnički građevinski kamen, podzemne vode i dr.). Stupanj istraženosti je različit, korištenje potpuno malo, a koje uz racionalno korištenje može predstavljati značajan činilac privređivanja.

II TERITORIJA, STANOVNIŠTVO I NASELJA

1. TERITORIJA

Obuhvat ovog plana čini Bosansko - podrinski kanton koja u svom sastavu ima 3 opštine: Foča – Ustikolina, Goražde i Pale - Prača. Bosansko - podrinski kanton je federalna jedinica u sastavu entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (poslije Posavskog kantona najmanji kanton po površini u FBiH).

Ukupna površina kantona iznosi 502.28 km². U površini FBiH Bosansko - podrinski kanton učestvuje sa 1.93 %, a u površini BiH sa 0.98 %.

Tabela 18: Opštine u sastavu Bosansko - podrinskog kantona i njihova površina

OPŠTINA	POVRŠINA* (km ²)
FOČA - USTIKOLINA	161.26
GORAŽDE	253.34
PALE - PRAČA	87.68
UKUPNO	502.28

*Površine utvrđene u programu AUTO CAD.

Teritorijalno najveća opština u kantonu je opština Goražde (50.44 % površine kantona), dok je prostorno najmanja lokalna jedinica - opština Pale – Prača sa 87.68 km².

U odnosu na teritoriju ovih opština iz 1992. godine može se konstatovati da je opština Goražde većim dijelom svoje teritorije (67.2 %) iz 1992. godine u sastavu kantona (zajedno sa opštinskim centrom). Od dijela prijeratne opštine Goražde (64 cjelovitih naselja i dijelova naselja) koji je ostao u Republici Srpskoj je formirana opština Novo Goražde sa sjedištem u naselju Kopači.

Opština Foča – Ustikolina obuhvata najvećim dijelom sjeverni dio prijeratne opštine Foča, kao i naselje Dragomilići iz prijeratne opštine Kalinovik. Sjedište opštine je u naselju Ustikolina. U njenom sastavu se nalaze sljedeća naselja: Bavčići (dio), Bešlići, Brajići (dio), Bunčići, Cvilin (dio), Donje Žešće, Dragomilići, Filipovići (dio), Gostičaj (dio), Jabuka, Kolakovići, Lokve, Mazlina, Mravljača, Njuhe, Petojevići, Podgrađe, Previla, Prisoje (dio), Račići, Rodijelj (dio), Slavičići, Soralci (dio), Stojkovići, Ustikolina, Zabor i Zebina šuma.

Opština Pale – Prača obuhvata najvećim dijelom jugoistočni dio prijeratne opštine Pale, kao i naselja Bulози i Vražalice iz prijeratne opštine Rogatica. Sjedište opštine je u naselju Prača. U njenom sastavu se nalaze sljedeća naselja: Brdarići (dio), Brojnići, Bulози, Čeljadinići, Čemernica, Datelji, Kamenica (dio), Komrani, Prača (dio), Renovica, Srednje (dio), Šainovići, Turkovići i Vražalice.

Obuhvat plana graniči samo sa jednim kantom u Federaciji BiH - Kantom Sarajevo (opština Trnovo FBiH) i sa 5 opština u Republici Srpskoj (Foča, Kalinovik, Novo Goražde, Pale i Rogatica).

2. STANOVNIŠTVO

Stanovništvo sa svojim obilježima predstavlja osnovni planski parametar prema kome se usklađuju ostala planska rješenja. Kao i sa svim planovima i strategijama koji se rade ili su urađeni u posljednjih desetak godina, ključni problem predstavlja nedostatak popisa stanovništva. Dodatni problem predstavlja i odsustvo nezvaničnih popisa po opštinama, kada već nije obavljen zvanični državni popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava. Nezvanični popisi stanovništva bi predstavljali dragocjenu pomoć ne samo za planere, već i za lokalnu samoupravu koja bi mogla da na osnovu podataka takvih popisa efikasnije upravlja svojom teritorijom. Zbog toga je planerski tim pristupio procjenama na osnovu poznatih statističkih podataka iz raznih drugih izvora (birački spiskovi, broj učenika u osnovnim školama) kojima se raspolagalo u tom trenutku, a za određene opštine su došle prilično pouzdane procjene sa samog terena od strane lokalne vlasti. U tekstu o kretanju stanovništva i domaćinstava biće korišćeni podaci iz zvaničnih popisa stanovništva, a najnoviji podaci biće dati u vidu procjena. Sličan princip biće korišćen i u dijelu koji će govoriti o strukturama stanovništva (polna i starosna). Kao najbolji prostorni indikator vezan za stanovništvo pokazala se gustina naseljenosti i ona će biti prikazana u posljednjem dijelu teksta o stanovništvu.

BROJ STALNIH STANOVNIKA I BROJ PRIVREMENIH STANOVNIKA

Popisi stanovništva u periodu 1948 – 1991. zasnivali su se na konceptu stalnog stanovništva kojeg je činilo stanovništvo u zemlji i stanovništvo u inostranstvu (građani na privremenom radu u inostranstvu i članovi njihovih porodica). Kretanje broja stalnih stanovnika po opštinama na području Bosansko – podrinjskog kantona u periodu 1948 – 1991. godina pokazuje sljedeća tabela.

Tabela 19: Kretanje broja stanovnika po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona u periodu 1948 – 1991.

BROJ STANOVNIKA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 1948 - 1991.*						
OPŠTINA	1948	1953	1961	1971	1981	1991
FOČA - USTIKOLINA	6439	7129	7936	7716	6594	4968
GORAŽDE	15724	19638	24346	28319	31487	33072
PALE - PRAČA	2448	2689	2914	2925	2402	2063
UKUPNO	24611	29456	35196	38960	40483	40103
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)		36.6	22.5	10.2	3.9	-1

*Zasnovano na procjeni broja stanovnika u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Na osnovu tabele je vidljivo da je ukupan broj stanovnika u periodu 1948 – 1991. na području Bosansko - podrinjskog kantona neprekidno rastao do 1981. godine, ali različitim intezitetom. Broj stanovnika je najviše rastao u periodu 1948 - 1961. godine, a zatim je uslijedilo usporavanje rasta populacije u periodu 1961 – 1981. godina. Pad populacije po prosječnoj godišnjoj stopi od -1 ‰ je zabilježen u periodu 1981 – 1991. godina.

Gledajući po opštinama, rast populacije je u periodu 1948 – 1991. bio karakterističan jedino za

opštinu Goražde. Visoki rast stanovništva opštine Goražde u ovom periodu je najviše doprinio pozitivnim demografskim kretanjima na prostoru kantona. Međutim, i u opštini Goražde je došlo do usporavanja rasta broja stanovnika idući prema 1991. godini, tako da je prosječna godišnja stopa rasta populacije u periodu 1981 – 1991. iznosila svega 5 ‰, za razliku od perioda 1948 – 1953. kada je ova stopa iznosila čak 45.3 ‰.

Opštine Foča – Ustikolina i Pale – Prača karakterišu slična demografska kretanja. Do 1961. godine u obe ove opštine je bio prisutan znatan rast populacije, nešto veći u opštini Foča – Ustikolina. U periodu 1961 – 1971. u opštini Pale – Prača je bila prisutna stagnacija broja stanovnika, dok je opština Foča – Ustikolina u istom periodu imala manji pad populacije. Nakon 1971. godine ove opštine karakteriše znatan pad stanovništva, više izražen u opštini Foča – Ustikolina.

Manji broj naselja je imao kontinuirani rast broja stanovnika u Bosansko - podrinjskom kantonu u periodu 1948 - 1991. Što se tiče opština Foča – Ustikolina i Pale – Prača, kontinuirani rast stanovništva su jedino imala opštinska sjedišta – naselja Ustikolina i Prača (u većem dijelu perioda). U opštini Goražde u istom periodu deset naselja je imalo kontinuirani rast populacije. Riječ je o naseljima Bačci, Budići, Čitluk, Dučići, Goražde, Lukarice, Mravinjac, Podkozara Donja, Sedlari i Zupčići. Naselja sa kontinuiranim rastom stanovništva u većem dijelu perioda 1948 - 1991. u opštini Goražde su Bakije, Bogušići, Brijeg, Čovčići, Džindići, Faočići, Glamoč, Grabovik, Hubjeri, Kamen, Kučine, Laleta, Osanica, Potrkuša, Ratkovići, Vitkovići, Vranpotok, Zubovići u Oglečevi i Žigovi. Iz prethodnog je vidljivo da su naselja sa kontinuiranim rastom stanovništva u Bosansko - podrinjskom kantonu u periodu 1948 – 1991. prvenstveno prigradska naselja Goražda, kao i naselja u dolini Drine (Mravinjac, Potrkuša, Osanica).

Učešće stanovništva u inostranstvu (građani na privremenom radu u inostranstvu i članovi njihovih porodica) 1991. godine u ukupnom stalnom stanovništvu Bosansko - podrinjskog kantona je bilo nisko (2.06 ‰). Tako je u opštini Foča – Ustikolina 1991. bilo svega 1.39 ‰ stanovništva u inostranstvu, a u opštini Goražde 2.15 ‰, dok je učešće stanovništva u inostranstvu u ukupnom stalnom stanovništvu na prostoru opštine Pale – Prača 1991. godine iznosilo 2.23 ‰.

Iz ovog se može procjeniti stanovništvo u zemlji na području Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine, ukupno i po opštinama.

Tabela 20: Stanovništvo u zemlji po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

STANOVNIŠTVO U ZEMLJI 1991. GODINE	
OPŠTINA	1991. GODINA
FOČA - USTIKOLINA	4899
GORAŽDE	32360
PALE - PRAČA	2017
UKUPNO	39276

*Zasnovano na procjeni broja stanovnika u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Iz gornje tabele je vidljivo da je 82.39 ‰ stanovništva u zemlji 1991. god. na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona živjelo u opštini Goražde.

U samom gradskom naselju Goražde je 1991. godine živjelo 40.32 ‰ stanovništva u zemlji Bosansko - podrinjskog kantona.

Federalni zavod za statistiku (FZS) procjenjuje broj stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona u 2007. godini na 33662 stanovnika. Nejasno je da li je riječ o procjeni stalnog stanovništva ili stanovništva u zemlji. Ova procjena je data u sljedećoj tabeli.

Tabela 21: Procjena broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2007. godine - Federalni zavod za statistiku (FZS)

PROCJENA BROJA STANOVNIKA 2007. GODINE - FEDERALNI ZAVOD ZA STATISTIKU	
OPŠTINA	BROJ STANOVNIKA 2007. GODINE
FOČA - USTIKOLINA	1831
GORAŽDE	30743
PALE - PRAČA	1088
UKUPNO	33662

Inače, procjene broja stanovnika FZS u periodu 2005 – 2007. pokazuju da broj stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona opada, što je posljedica uzimanja u obzir činjenice da je prirodni priraštaj u kantonu i svim opštinama negativan. Po ovoj procjeni oko 91 % stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona 2007. godine je živjelo u opštini Goražde.

Uzimajući u obzir broj birača i broj učenika u osnovnim školama, radni tim Urbanističkog zavoda RS je izvršio procjenu broja stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona, pri čemu je u obzir uzeto stanovništvo u zemlji. Ova procjena govori o 29090 stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona u 2008. godini i znatno je realnija od procjene FZS.

Tabela 22: Procjena broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine - Urbanistički zavod RS

PROCJENA BROJA STANOVNIKA 2008. GODINE - URBANISTIČKI ZAVOD RS	
OPŠTINA	BROJ STANOVNIKA 2008. GODINE
FOČA - USTIKOLINA	1910
GORAŽDE	26100
PALE - PRAČA	1080
UKUPNO	29090

Ova tabela pokazuje da kada se govori o stanovništvu u zemlji 2008. godine u Bosansko - podrinjskom kantonu živi svega 74.07 % stanovništva u zemlji iz 1991. godine. Od toga u opštini Goražde živi oko 90 % stanovništva u zemlji Bosansko - podrinjskog kantona. Najveći pad stanovništva u zemlji u periodu 1991 – 2008. karakteriše opštine Foča - Ustikolina (38.99 % stanovništva iz 1991. godine) i Pale - Prača (53.54 % stanovništva iz 1991. godine). Opština Goražde 2008. godine ima 80.66 % stanovništva u zemlji iz 1991. godine.

STRUKTURA STALNOG STANOVNIŠTVA

Posljednja relevantna struktura stalnog stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona proizilazi iz Popisa 1991. godine.

Starosna struktura

Starosna struktura predstavlja veoma značajnu strukturu stanovništva i na njoj se zasnivaju razne druge vrste planiranja. Starosna struktura 1991. god. je prikazana u sljedećoj tabeli.

Tabela 23: Starosna struktura u procentima po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

STAROSNA STRUKTURA PO POPISU 1991. GODINE (%)*				
OPŠTINA	STAROSNI KONTIGENTI			
	0 - 14	15 - 64	65>	UKUPNO
FOČA - USTIKOLINA	18.10	70.47	11.43	100
GORAŽDE	23.61	69.12	7.27	100
PALE - PRAČA	20.31	69.07	10.62	100
UKUPNO	22.76	69.29	7.95	100

*Zasnovano na procjeni broja domaćinstava u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Dobne karakteristike stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona su 1991. bile lošije od prosjeka Bosne i Hercegovine. Tako je na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona bilo manje mladog stanovništva, dok je zrelog i starog stanovništva (iznad 65 godina) bilo više od prosjeka Bosne i Hercegovine. Tako je starog stanovništva bilo oko 9 % više od prosjeka BiH.

Već 1991. godine stanovništvo Bosansko - podrinjskog kantona je bilo u fazi praga demografske starosti. Najlošija situacija u pogledu starosne strukture je bila u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača (faza demografske starosti), a najbolja situacija u opštini Goražde.

Današnja starosna struktura stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona po procjeni Federalnog zavoda za statistiku se vidi u sljedećoj tabeli.

Tabela 24: Procjena starosna struktura u procentima po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2007. godine - Federalni zavod za statistiku (FZS)

STAROSNA STRUKTURA 2007. GODINE - FEDERALNI ZAVOD ZA STATISTIKU (%)				
OPŠTINA	STAROSNI KONTIGENTI			
	0 - 14	15 - 64	65>	UKUPNO
FOČA - USTIKOLINA	15.78	59.09	25.12	100
GORAŽDE	14.03	67.96	18.01	100
PALE - PRAČA	17.28	55.24	27.48	100
UKUPNO	14.23	67.06	18.71	100

Procjena FZS ukazuje na krajnje loše dobne karakteristike stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona. Ono se po ovoj procjeni nalazi u fazi duboke demografske starosti, sa prosječnom starošću stanovništva oko 41 godine. Najlošija starosna struktura karakteriše opštine Foča – Ustikolina i Pale – Prača, a najbolja starosna struktura je prisutna u opštini Goražde, mada se i ova opština nalazi u fazi duboke demografske starosti.

Polna struktura

U pogledu polne strukture, područje Bosansko - podrinjskog kantona je 1991. godine karakterisalo veće učešće ženskog stanovništva u odnosu na prosjek BiH (50.11 % ženskog stanovništva).

Tabela 25: Procentualni odnos muškog i ženskog stanovništva po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

POLNA STRUKTURA PO POPISU 1991. GODINE (%)*			
OPŠTINA	MUŠKO	ŽENSKO	UKUPNO
FOČA - USTIKOLINA	50.54	49.46	100
GORAŽDE	49.37	50.63	100
PALE - PRAČA	50.12	49.88	100
UKUPNO	49.55	50.45	100

*Zasnovano na procjeni broja domaćinstava u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Gledajući po opštinama, opštine Foča – Ustikolina i Pale – Prača imale više muškog nego ženskog stanovništva, dok je procentualno najviše ženskog stanovništva 1991. bilo u opštini Goražde.

U sadašnjem trenutku je veoma teško izvršiti procjenu polne strukture stanovništva Bosansko - podrinjskog kantona i opština u njenom sastavu. To je rezultat postojanja dvije suprotne demografske pojave u posljednjih 18 godina: ratnih gubitaka muškog stanovništva na jednoj strani, a na drugoj strani veće migracione pokretljivosti (emigracije) seoskog ženskog stanovništva.

Obrazovna struktura

Obrazovna struktura stanovništva je kroz popise definisana preko strukture stanovništva prema školskoj spremi. Posljednja obrađena obrazovna struktura potiče iz popisa 1981. godine.

Tabela 26: Procentualno učešće stanovništva sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1981. godine

OBRAZOVNA STRUKTURA 1981. GODINE (%)*				
OPŠTINA	SREDNJE OBRAZOVANJE	VIŠE OBRAZOVANJE	VISOKO OBRAZOVANJE	UKUPNO STANOVNIŠTVO
FOČA - USTIKOLINA	9.18	0.59	0.26	100
GORAŽDE	18.12	1.47	1.64	100
PALE - PRAČA	10.20	1.08	0.58	100
UKUPNO	16.19	1.31	1.35	100

*Zasnovano na procjeni broja domaćinstava u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Po popisu iz 1981. godine struktura stanovništva prema školskoj spremi na području Bosansko - podrinjskog kantona je bila nešto lošija od prosjeka BiH. Tako je na području kantona te godine učešće u ukupnom stanovništvu stanovnika sa višim obrazovanjem (1.31 %) bilo za oko 9.7 % ispod prosjeka BiH, kao i oko 17 % manje stanovnika sa visokim obrazovanjem od prosjeka BiH (1.63 %). Međutim, učešće stanovnika sa srednjim obrazovanjem (16.19 %) je bilo oko 3 % veće od prosjeka BiH.

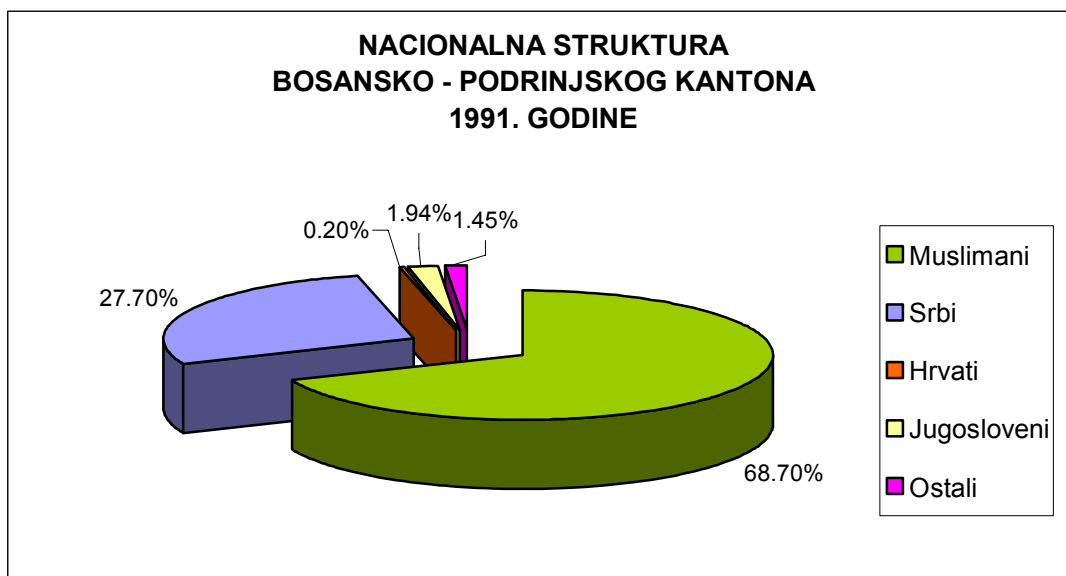
Opština Goražde je 1981. godine imala veće učešće stanovništva sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem od prosjeka BiH. Nasuprot tome, opštine Foča – Ustikolina i Pale – Prača su iste godine imale lošu obrazovnu strukturu, naročito opština Foča – Ustikolina, gdje je učešće stanovnika sa visokim obrazovanjem bilo oko 6 puta ispod prosjeka BiH.

Pošto je 1991. godine učešće stanovnika sa srednjim obrazovanjem, kao i sa višim i visokim obrazovanjem poraslo na nivou čitave BiH, osnovano se može pretpostaviti da se to desilo i u obuhvatu plana.

Nacionalna struktura

Nacionalna struktura iz 1991. godine je data u sljedećem dijagramu.

Dijagram 4: Nacionalna struktura stanovništva na području Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

Na području Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine je dominiralo muslimansko stanovništvo sa 68.7 % ukupnog stanovništva. Srpsko stanovništvo je činilo 27.7 % populacije kantona, a na trećem mjestu po brojnosti su bili Jugosloveni sa učešćem od 1.94 %. Učešće ostalih nacionalnosti iznosilo je 1.45 %, a Hrvata svega 0.2 % populacije kantona.

Odnos Muslimana i Srba kao dva najbrojnija naroda je 1991. godine bio sličan u sve tri opštine, s tim da je najveće učešće Muslimana bilo u opštini Foča – Ustikolina (69.85 %), a Srba u opštini Pale – Prača (30.83 %). Najveći broj Jugoslovena, Hrvata i ostalih nacionalnosti je te godine živio u opštini Goražde.

Federalni zavod za statistiku je 2005. godine procjenio nacionalnu strukturu stanovništva na području Bosansko - podrinjskog kantona. Po ovoj procjeni na području kantona udio bošnjačkog stanovništva se povećao na 98.57 %, dok srpsko stanovništvo čini 1.19 %

ukupnog stanovništva. Stanovništvo ostalih nacionalnosti predstavlja svega 0.24 % ukupnog stanovništva kantona.

Procjena radnog tima Urbanističkog zavoda za 2008. godinu se razlikuje od procjene Federalnog zavoda za statistiku iz 2005. godine. Ona je data u sljedećoj tabeli.

Tabela 27: Procjena nacionalne struktura stanovništva po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine - Urbanistički zavod RS (%)

PROCJENA NACIONALNE STRUKTURE 2008. GODINE					
- URBANISTIČKI ZAVOD RS (%)					
OPŠTINA	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ostali	Ukupno
FOČA - USTIKOLINA	94.76	0.00	5.24	0.00	100
GORAŽDE	97.59	0.15	1.72	0.19	100
PALE - PRAČA	97.22	0.00	2.78	0.00	100
UKUPNO	97.40	0.14	1.99	0.17	100

Iz ove tabele je vidljivo da je bošnjačko stanovništvo dominantno u sve tri opštine kantona, a srpsko stanovništvo ima najveće učešće u opštini Foča – Ustikolina (preko 77 % Srba živi u opštini Goražde). Bošnjaci su najzastupljeniji u opštini Goražde sa 97.59 % ukupne populacije kantona.

VITALNE KARAKTERISTIKE

Kretanje broja stanovnika odnosno dinamika stanovništva je posljedica prirodnog i mehaničkog kretanje stanovništva (migracija). Prirodni priraštaj predstavlja razliku između broja živorođenih (natalitet) i umrlih lica (mortalitet).

Prirodni priraštaj na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona se neprekidno smanjivao od Drugog svjetskog rata.

Prosječna stopa prirodnog priraštaja na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona je u periodu 1981 - 1991. bila ispod prosječne stope prirodnog priraštaja BiH (oko 9.5 ‰).

Za period 1992 – 1995. nema statističkih podataka, ali se može pretpostaviti da je prirodni priraštaj u tom periodu bio negativan zbog ratnih gubitaka stanovništva.

Za poslijeratni period postoje pouzdani podaci o prirodnom priraštaju koje publikuje Federalni statistički zavod. Sljedeća tabela pokazuje srednje godišnje stope prirodnog priraštaja po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona za period 1996 – 2007.

Tabela 28: Prirodni priraštaj po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 1996 – 2007.

PRIRODNI PRIRAŠTAJ U PERIODU 1996-2007.												
OPŠTINA	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
FOČA - USTIKOLINA	5	10	26	11	-6	-11	-9	-9	-2	-6	-17	-6
GORAŽDE	269	239	120	102	39	74	14	-38	-50	-26	-74	-99
PALE - PRAČA	11	1	9	6	3	1	-11	-1	-3	-3	-8	-7
UKUPNO	285	250	155	119	36	64	-6	-48	-55	-35	-99	-112

Bosansko - podrinjski kanton je 2002. godine ušao u negativan prirodni priraštaj, mada je opština Foča – Ustikolina već 2000. godine imala negativne vrijednosti prirodnog priraštaja.

Nasuprot tome, prirodni priraštaj u Federaciji BiH nakon 1996. kontinuirano ima pozitivne vrijednosti (1 ‰ u 2007. godini). Prirodni priraštaj je negativan u svim opštinama Bosansko - podrinjskog kantona od 2003. godine, kada je i opština Goražde imala više umrlih od živorođenih lica. Broj umrlih lica u Bosansko - podrinjskom kantonu je u 2007. godini za čak 112 lica veći od broja živorođenih lica na godišnjem nivou. U periodu od 2002. godine najniže stope prirodnog priraštaja karakterišu opštine Foča – Ustikolina i Pale – Prača, dok opština Goražde ima nešto više stope prirodnog priraštaja, ali i dalje negativne stope.

BROJ, VELIČINA I KARAKTERISTIKE DOMAĆINSTAVA

Kretanje broja domaćinstava u periodu 1948 – 1991. na području Bosansko - podrinjskog kantona je pokazivalo nešto drugačije tendencije u odnosu na kretanje broja stanovnika (stalno stanovništvo). Ovo kretanje se vidi iz sljedeće tabele.

Tabela 29: Kretanje broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 1948 – 1991.

BROJ DOMAĆINSTAVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 1948 - 1991.*						
OPŠTINA	1948	1953	1961	1971	1981	1991
FOČA - USTIKOLINA	1067	1166	1355	1485	1515	1417
GORAŽDE	3151	4333	5435	6789	8388	9740
PALE - PRAČA	470	516	608	696	639	628
UKUPNO	4688	6015	7398	8970	10542	11785
STOPE DINAMIKE DOMAĆINSTAVA (%)		51.1	26.2	19.4	16.3	11.2

*Zasnovano na procjeni broja domaćinstava u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Kontinuirani rast broja domaćinstava u periodu 1948 – 1991. na području Bosansko - podrinjskog kantona može se prije svega objasniti smanjenjem prosječne veličine domaćinstva u ovom periodu.

Tabela 30: Prosječna veličina domaćinstva po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 1948 – 1991.

PROSJEČNA VELIČINA DOMAĆINSTVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 1948 - 1991.*						
OPŠTINA	1948	1953	1961	1971	1981	1991
FOČA - USTIKOLINA	6.03	6.11	5.86	5.20	4.35	3.51
GORAŽDE	4.99	4.53	4.48	4.17	3.75	3.40
PALE - PRAČA	5.21	5.21	4.79	4.20	3.76	3.29
UKUPNO	5.25	4.90	4.76	4.34	3.84	3.40

*Zasnovano na procjeni broja domaćinstava u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

I pored gotovo stalnog smanjenja prosječne veličine domaćinstva, u periodu 1981 – 1991. u opštini Foča – Ustikolina, odnosno 1971 – 1991. u opštini Pale – Prača bio je zabilježen pad broja domaćinstava.

Procjena broja domaćinstava za 2008. godinu od strane radnog tima Urbanističkog zavoda RS pokazuje veliki pad broja domaćinstava na području Bosansko - podrinjskog kantona u odnosu na 1991. godinu.

Tabela 31: Procjena broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine - Urbanistički zavod RS

PROCJENA BROJA DOMAĆINSTAVA 2008. GODINE - URBANISTIČKI ZAVOD RS	
OPŠTINA	BROJ DOMAĆINSTAVA 2008. GODINE
FOČA - USTIKOLINA	579
GORAŽDE	8031
PALE - PRAČA	348
UKUPNO	8958

Broj domaćinstava po procjeni iz 2008. godine je za čak 23.99 % (2827 domaćinstava) manji od broja domaćinstava iz 1991. godine. Međutim, ako se izvrši poređenje sa stanovništvom u zemlji, odnosno procjenom broja domaćinstava u zemlji 1991. godine (11541 domaćinstava), broj domaćinstava 2008. godine je manji za 22.38 %. Do procjene broja domaćinstava na području Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine se došlo na osnovu procjene prosječne veličine domaćinstva u 2008. godini.

Tabela 32: Procjena prosječne veličine domaćinstva po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

PROCJENA PROSJEČNE VELIČINE DOMAĆINSTVA 2008. GODINE - URBANISTIČKI ZAVOD RS	
OPŠTINA	PROSJEČNA VELIČINA DOMAĆINSTVA 2008. GODINE
FOČA - USTIKOLINA	3.3
GORAŽDE	3.25
PALE - PRAČA	3.1
UKUPNO	3.25

Najmanja prosječna veličina domaćinstva po procjeni u 2008. godini je prisutna u opštini Pale – Prača (3.1 člana), a najveća prosječna veličina domaćinstva u opštini Foča – Ustikolina (3.3 člana).

ZAPOSLENOST

Zaposlenost po opštinama na području Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine nije moguće precizno utvrditi, pošto statistički podaci za 1991. godinu su dati samo za nivo tadašnjih cjelovitih opština.

Tabela 33: Procjena zaposlenosti po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

PROCJENA ZAPOSLENOSTI 1991. GODINE*		
OPŠTINA	BROJ ZAPOSLENIH	UČEŠĆE U STALNOM STANOVNIŠTVU (%)
FOČA - USTIKOLINA	900	18.12
GORAŽDE	8700	26.31
PALE - PRAČA	400	19.39
UKUPNO	10000	24.94

*Procjena radnog tima UZ RS

Prema procjeni, u apsolutnim iznosima, najveći broj zaposlenih je 1991. godine bio prisutan u opštini Goražde – 8700 zaposlenih (87 % ukupnog broja), a najmanji u opštini Pale - Prača. Zaposlenost u opštini Goražde 1991. godine je bila iznad prosjeka BiH (učešće u stalnom stanovništvu BiH 22.34 %), što je uticalo i da zaposlenost u kantonu iste godine bude iznad prosjeka BiH.

Maksimalni broj zaposlenih na području Bosansko - podrinjskog kantona je dostignut 1990. godine i procjenjuje se na 10800 radnika.

Zaposlenost se poslije 1991. godine iskazuje preko broja radnih mjesta.

Tabela 34: Zaposlenost po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

ZAPOSLENOST* 2008. GODINE		
OPŠTINA	BROJ RADNIH MJESTA	UČEŠĆE U STANOVNIŠTVU (%)
FOČA - USTIKOLINA	186	9.74
GORAŽDE	4501	17.25
PALE - PRAČA	91	8.43
UKUPNO	4778	16.42

*Radna mjesta

Najveći broj radnih mjesta u odnosu na stanovništvo opštine 2008. godine karakteriše opštinu Goražde (pad od gotovo 35 % u odnosu na 1991. godinu), a najmanje učešće radnih mjesta u stanovništvu opštine je prisutno u opštini Pale - Prača.

U apsolutnim iznosima najveći broj radnih mjesta je 2008. godine prisutan u opštini Goražde (94.2 % ukupnog broja radnih mjesta u Bosansko - podrinjskom kantonu).

Broj radnih mjesta na području kantona od 2006. godine lagano raste (porast za 586 radnih mjesta u periodu 2006 – 2008. godina).

MIGRACIJE

Mehaničko kretanje, tačnije negativni migracioni saldo je imalo značajan uticaj na kretanje broja stanovnika na području Bosansko - podrinjskog kantona. Pod negativnim migracionim saldonom se podrazumjeva veće iseljavanje (emigracija) od useljavanja (imigracije). Procjenjuje se da se negativan migracioni saldo pojavio na području kantona u periodu 1961 – 1971. (oko -0.5 % na godišnjem nivou). Ovaj nivo negativnog migracionog salda se postepeno povećavao do 1991. godine kada je dostigao vrijednost od -1.0 % na godišnjem nivou.

Međutim, postoje velike razlike u migracionim karakteristikama na području Bosansko - podrinjskog kantona i to između opštine Goražde na jednoj strani, i druge dvije opštine – Foča – Ustikolina i Pale – Prača na drugoj strani. U periodu 1948 – 1971. opština Goražde je imala izražen pozitivan migracioni saldo, za razliku od opština Foča – Ustikolina i Pale – Prača koje su već od 1953. godine ušle u negativan migracioni saldo.

Stanovništvo Bosansko - podrinjskog kantona se u periodu 1948 – 1991. dominantno iseljavalo prema Sarajevu, drugim dijelovima Bosne i Hercegovine i Srbiji.

Što se tiče ratnih migracija, procjenjuje se da je na područje Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 1991 – 2008. došlo oko 3500 novih stanovnika, a otišlo oko 14300 starih stanovnika. Prosječna stopa migracionog salda u ovom periodu se procjenjuje na oko -1.84 %.

GUSTINA NASELJENOSTI

Gustina naseljenosti je jedan od najznačajnijih indikatora u prostornom planiranju, jer spaja prostor i stanovništvo. Gustina naseljenosti Bosansko - podrinjskog kantona (stalno stanovništvo) je 1991. godine iznosila 79.84 st/km² i bila je nešto manja od prosjeka BiH (85.3 st/km²).

Tabela 35: Gustina naseljenosti po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 1991. godine

GUSTINA NASELJENOSTI 1991. GODINE (st/km²)*			
OPŠTINA	POVRŠINA (km²)	STANOVNIŠTVO	GUSTINA NASELJENOSTI
FOČA - USTIKOLINA	161.26	4968	30.81
GORAŽDE	253.34	33072	130.54
PALE - PRAČA	87.68	2063	23.53
UKUPNO	502.28	40103	79.84

*Zasnvano na procjeni stalnog stanovništva u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Najgušća naseljena opština Bosansko - podrinjskog kantona je 1991. godine bila opština Goražde sa preko 130 st/km², dok je gustina naseljenosti opština Foča – Ustikolina i Pale – Prača bila višestruko manja.

Gledajući po katastarskim opštinama, najveća gustina naseljenosti je te godine bila prisutna u dolini Drine, dok je u pojedinim brdsko – planinskim dijelovima kantona (prvenstveno padine Jahorine) gustina naseljenosti padala ispod 20 st/km².

Gustina naseljenosti Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine je utvrđena u odnosu na stanovništvo u zemlji.

Tabela 36: Gustina naseljenosti po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

GUSTINA NASELJENOSTI 2008. GODINE (st/km²)*			
OPŠTINA	POVRŠINA (km²)	STANOVNIŠTVO	GUSTINA NASELJENOSTI
FOČA - USTIKOLINA	161.26	1910	11.84
GORAŽDE	253.34	26100	103.02
PALE - PRAČA	87.68	1080	12.32
UKUPNO	502.28	29090	57.92

*Stanovništvo u zemlji

Poređenje gustine naseljenosti (stanovništvo u zemlji) Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine sa gustinom naseljenosti FBiH i BiH pokazuje ispodprosječne vrijednosti. Tako je gustine naseljenosti Bosansko - podrinjskog kantona za oko 29 % puta manja od gustine naseljenosti FBiH, a za oko 15 % manja od gustine naseljenosti BiH.

Opština Goražde je i 2008. godine najgušća naseljena opština Bosansko - podrinjskog kantona sa iznadprosječnim vrijednostima u odnosu na FBiH i BiH, a gustina naseljenosti u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača je iste godine dodatno smanjena u odnosu na 1991. godinu (ispod 10 st/km² prostor se smatra rijetko naseljenim).

Analiza gustine naseljenosti na nivou katastarskih opština pokazuje stvarnu distribuciju stanovništva u prostoru. Veliki dio brdsko – planinskog područja kantona prostor – padine

Jahorine i Hranjena – ima gustinu naseljenosti ispod 20 st/km². Neke katastarske opštine poput KO Mesići (obuhvata naselja Buloz i Vražalice) uopšte nemaju stanovnika. Nasuprot tome, gustina naseljenosti u KO Goražde 1 i 2 se penje preko 700 st/km².

Tabela 37: Gustina naseljenosti po katastarskim opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

KATASTARSKA OPŠTINA	POVRŠINA (km ²)	BROJ STANOVNIKA 2008. GODINE	GUSTINA NASELJENOSTI 2008. GODINE
BOROVINIĆI	2.48	45	18.15
BUJAKOVINA	1.61	0	0.00
CVILIN	9.71	342	35.22
DONJE ŽEŠĆE	9.74	15	1.54
FILIPOVIĆI	0.80	15	18.75
JABUKA	15.84	102	6.44
KOLAKOVIĆI	17.06	18	1.06
KOLUN	0.33	0	0.00
LOKVE	9.77	65	6.65
MAZLINA	16.94	30	1.77
MRAVLJAČA	12.50	30	2.40
MREŽICA 1	13.68	0	0.00
NJUHE	12.03	285	23.69
PREVILA	12.77	15	1.17
RAČIĆI	18.10	38	2.10
RODIJELJ	2.54	10	3.94
USTIKOLINA	5.36	900	167.91
BERIĆ	22.39	894	39.93
BUČJE	4.33	435	100.46
GORAŽDE 1	10.82	15382	1421.63
GORAŽDE 2	7.13	5075	711.78
HADŽIĆI	25.14	62	2.47
ILOVAČA	27.45	554	20.18
KOPAČI	1.88	32	17.02
KREČA	22.72	98	4.31
MRAVINJAC	20.31	650	32.00
NOVAKOVIĆI	9.82	767	78.11
OGLEČEVA	7.09	145	20.45
ORAHOVICE	37.23	232	6.23
PODHHRANJEN	29.41	238	8.09
PODKOZARA	8.79	198	22.53
VRANIĆI	18.83	1338	71.06
MESIĆI	23.94	0	0.00
MIOŠIĆI	0.29	0	0.00
PRAČA DONJA	22.44	665	29.63
PRAČA GORNJA	8.20	5	0.61
RENOVICA	7.84	170	21.68
SOČICE	0.38	0	0.00
TURKOVIĆI	24.59	240	9.76
UKUPNO	502.28	29090	57.92

3. NASELJA I PROSTORNE CJELINE

NASELJSKA STRUKTURA

Stanovništvo koje naseljava određenu teritoriju živi u naseobinama odnosno naseljima. Osnovna podjela naselja je na gradska (urbana) i seoska (ruralna) naselja. Svako naselje u prostornom smislu se sastoji od naseljenog dijela (fizička struktura) i nenaseljenog dijela (atar naselja). Nenaseljena teritorija naselja ili atar naselja se koristi za potrebe stanovnika naselja (poljoprivreda, šumarstvo, ostale djelatnosti) i pogrešno je jedno naselje svoditi samo na naseljeni dio odnosno fizičku strukturu naselja.

Naselje ili naseljeno mjesto predstavlja i osnovnu statističku jedinicu, a djeli se na statističke i popisne krugove.

U periodu 1948 – 1971. broj naselja se postepeno smanjivao. Tako je broj naselja 1953. godine iznosio čak 226. To je prvenstveno bio rezultat činjenice da su neka tadašnja manja naselja pripojena susjednim većim naseljima. Na primjer naselja Donje Luke, Gornje Luke, Hadžićka Mahala, Obarak, Pargani, Pobjeda, Poda, Podstijena, Popov Do, Površnice, Rasadnik i Vlagije su postepeno pripajana gradskom naselju Goražde. Najveće promjene u broju naselja je doživjela opština Foča – Ustikolina, gdje je 27 manjih naselja pripojeno većim naseljima. Broj naselja se 1971. godine ustalio na današnjem broju naselja - 182.

U ovih 182 naselja živjelo je 1991. god. 40103 stanovnika (39276 stanovnika u zemlji). Prosječna demografska veličina naselja je iznosila 220.35 stanovnika i bila je značajno manja od prosjeka BiH. Prosječna površina naselja je svega 2.76 km².

Tabela 38: Distribucija naselja prema broju stanovnika u Bosansko – podrinjskom kantonu 1991. godine

DISTRIBUCIJA NASELJA PREMA BROJU STANOVNIKA 1991. GODINE		
KATEGORIJA NASELJA PREMA BROJU STANOVNIKA	BROJ NASELJA	%
0	1	0.55
1 - 49	57	31.32
50 - 99	54	29.67
100 - 199	40	21.98
200 - 499	24	13.19
500 - 999	2	1.10
1000 - 1999	3	1.65
2000 - 4999	0	0.00
iznad 5000	1	0.55
UKUPNO	182	100

Distribucija naselja prema broju stanovnika u 1991. god. ukazuje da je čak 83.52 % naselja imalo populacionu veličinu do 200 stanovnika, s tim da je 58 naselja imalo ispod 50 stanovnika. Jedino naselje bez stanovnika bilo je naselje Jagodići u opštini Goražde. Od pojedinačnih kategorija najmnogobrojnija su bila naselja sa brojem stanovnika 1 – 49 sa 31.32 % ukupnog broja naselja u kantonu.

Svega 2 naselja (Zupčići u opštini Goražde i Prača u opštini Pale - Prača) 1991. godine je imalo 500 - 999 stanovnika. Tri naselja (Ustikolina u opštini Foča - Ustikolina; Baćci i Vitkovići u opštini Goražde) na prostoru kantona su imala 1000 - 1999 stanovnika. Gradsko naselje Goražde je pripadalo kategoriji naselja iznad 5000 stanovnika. Generalno, prema demografskim karakteristikama struktura naselja kantona je 1991. godine bila neujednačena, sa dominacijom populaciono malih naselja.

Usljed pada populacije prema procjeni iz 2008. godine na području Bosansko - podrinjskog kantona prosječna veličina naselja smanjena je na 159.84 stanovnika.

Tabela 39: Distribucija naselja prema broju stanovnika u Bosansko – podrinjskom kantonu 2008. godine

DISTRIBUCIJA NASELJA PREMA BROJU STANOVNIKA 2008. GODINE		
KATEGORIJA NASELJA PREMA BROJU STANOVNIKA	BROJ NASELJA	%
0	19	10.44
1 - 49	105	57.69
50 - 99	21	11.54
100 - 199	19	10.44
200 - 499	12	6.59
500 - 999	4	2.20
1000 - 1999	1	0.55
2000 - 4999	0	0.00
iznad 5000	1	0.55
UKUPNO	182	100

Što se tiče demografske strukture naselja 2008. godine, iz gornje tabele je uočljivo veliko povećanje broja naselja bez stanovnika (čak 19 naselja) i naselja 1 - 49 stanovnika (105 naselja). Obe ove kategorije čine preko 68 % ukupnog broja naselja, dok su sve ostale kategorije naselja zabilježile veliki pad u smislu brojnosti, što se može prije svega objasniti padom broja stanovnika na nivou čitavog kantona. Najveći broj naselja bez stanovnika se nalazi u opštini Goražde. Patuljasta naselja ispod 50 stanovnika su dominantna u opštinama Foča – Ustikolina i Pale - Prača. Veliki broj naselja, koja su pripadala višoj kategoriji, zbog demografskog pada su prešla u nižu kategoriju. Generalno, demografska struktura naselja kantona je 2008. godine postala jako neujednačena, sa potpunom dominacijom populaciono patuljastih naselja (preko 90 % naselja ispod 200 stanovnika).

Bosna i Hercegovina ne posjeduje novu klasifikaciju naselja na gradska i ostala naselja, tako da se u sadašnjem trenutku kao gradska naselja mogu smatrati ista naselja kao i 1991. godine. Ovdje treba napomenuti da je kod definisanja pojma gradsko naselje u periodu prije 1992. god. korišćen administrativno – upravni kriterijum, odnosno republička statistika je u gradska naselja ubrajala sva naselja koja su bila opštinska sjedišta u BiH. Iz tih razloga danas se na području Bosansko - podrinjskog kantona zvaničnim gradskim naseljem može smatrati jedino opštinsko sjedište Goražde, a sva ostala naselja mješovitim i seoskim naseljima.

Međutim, upotreba kombinovanog demografsko – statističkog kriterijuma (M. Macura, 1954.) za

klasifikaciju naselja daje nešto drugačiju sliku. Ova tipologija naselja, na osnovu broja stanovnika naselja i učešća nepoljoprivrednog stanovništva, naselja djeli na gradska, mješovita i seoska naselja. Da bi se izvršila klasifikacija naselja potrebno je imati podatke o učešću poljoprivrednog stanovništva, a posljednji takvi podaci su publikovani u Popisu stanovništva iz 1981. godine. Prema tim podacima i na osnovu prethodno navedenih kriterijuma na području Bosansko - podrinjskog kantona je 1981. godine bilo prisutno svega 5 mješovitih naselja – Ustikolina, Baćci, Vitkovići, Zupčići i Prača. Jedino je naselje Goražde 1981. godine ispunjavalo kriterijume za gradsko naselje. Ostalih 176 naselja Bosansko - podrinjskog kantona su se te godine mogla svrstati u seoska naselja. Iz ove analize za 1981. godinu primjetno je da su se mješovita naselja prostirala duž značajnih saobraćajnica, kao i u blizini gradskog naselja Goražde i značajnih privrednih kapaciteta, dok su seoska naselja zauzimala preostali dio kantona.

Nedostatak podataka o nepoljoprivrednom stanovništvu u današnje vrijeme onemogućava da se uradi ovakva tipologija naselja. Na osnovu određenih procesa kao što su pad populacije, pad ukupne zaposlenosti, pad zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima u periodu poslije 1981. godine može se procijeniti današnja tipologija naselja prema demografsko - statističkom kriterijumu. Osnovano se može pretpostaviti da je naselje Goražde zadržalo status gradskog naselja po demografsko - statističkom kriterijumu. Mješovita naselja iz prethodnog perioda su zadržala ovaj status, osim naselja Prača. Ostalih 177 naselja u kantonu se procjenjuju u sadašnjem trenutku kao seoska naselja po demografsko - statističkom kriterijumu.

U gradskom naselju Goražde po procjeni iz 2008. god. stanuje 15848 stanovnika ili 54.48 % stanovništva kantona (40.58 % 1991. godine). Gradsko naselje Goražde je 2008. godine doživjelo blagi pad broja stanovnika u odnosu na 1991. godinu.

Urbano – ruralna tipologija

Organizacija ESPON (European Spatial Planning Observation Network) iz Luksemburga je razvila urbano – ruralnu tipologiju na NUTS 5 nivou (statistička teritorijalna jedinica u rangu naših opština). Ova metodologija se bazira na gustini naseljenosti, postojanju funkcionalnog urbanog područja i korištenju zemljišta. Na osnovu gustine naseljenosti opštine i postojanja funkcionalnog urbanog područja određuje se da u opštini postoji visok ili nizak urbani uticaj. Kriterijumi su gustina naseljenosti iznad entitetskog prosjeka i postojanje funkcionalnog urbanog područja. Indikator korištenje zemljišta se koristi da bi se odredio nivo ljudske intervencije u prostoru. Kriterijum je korištenje zemljišta na entitetskom nivou.

Za Federaciju BiH bi vrijednosti kriterijuma za urbani uticaj izgledale na sljedeći način:

- Gustina naseljenosti iznad 81.64 st/km²,
- Postojanje funkcionalnog urbanog područja (17500 stanovnika, 0.5 % nacionalne populacije).

Vrijednosti kriterijuma za nivo ljudske intervencije za BiH izgleda sljedeće:

- Velika ljudska intervencija – udio «vještačkih površina» iznad prosjeka FBiH (1.26 %),
- Srednja ljudska intervencija - udio poljoprivrednog zemljišta iznad prosjeka FBiH (32.85 %),
- Mala ljudska intervencija - udio ostalog zemljišta (šumska – zajedno sa planinskim travnjacima, vodna, ostala neplodna) iznad prosjeka FBiH (oko 65.89 %).

Sljedeća tabela daje vrijednosti ovih indikatora za opštine u sastavu Bosansko - podrinjskog kantona.

Tabela 40: Vrijednost indikatora u 2008. godini za urbano - ruralnu tipologiju za opštine u sastavu Bosansko - podrinjskog kantona

VRIJEDNOSTI INDIKATORA ZA URBANO - RURALNU TIPOLOGIJU					
OPŠTINA	Gustina naseljenosti (st / km²)	Funkcionalno urbano područje	Udio vještačkih površina (%)	Udio poljoprivrednog zemljišta (%)	Udio ostalih zemljišta* (%)
FOČA - USTIKOLINA	11.84	Ne	0.19	28.66	71.15
GORAŽDE	103.02	Ne	1.60	33.01	65.38
PALE - PRAČA	12.32	Ne	0.31	20.27	79.42
UKUPNO	13.70	NE	0.93	29.39	69.68

*U šumska zemljišta su uračunati i kamenjari.

Vrijednost indikatora iz tabele pokazuje da je u opštinama Foča – Ustikolina i Pale - Prača prisutan nizak urbani uticaj, dok opštinu Goražde karakteriše umjereni urbani uticaj.

U pogledu nivoa ljudske intervencije, opštinu Goražde karakteriše srednji nivo ljudske intervencije, a opštine Foča – Ustikolina i Pale - Prača mali nivo ljudske intervencije u prostoru.

Na osnovu vrijednosti iz tabele može se zaključiti da prostor Bosansko - podrinjskog kantona karakteriše nizak urbani uticaj i mala ljudska intervencija u prostoru.

Morfološko – fizionomske karakteristike naseljske strukture

Morfološko – fizionomske karakteristike naselja u Bosansko - podrinjskom kantonu pokazuju veliki stepen raznovrsnosti koji je uslovljen djelovanjem brojnih faktora (istorijski faktor i tradicija, reljef i ostali fizičko – geografski faktori).

Na području kantona se mogu izdvojiti tri tipa naselja:

- Naselja razbijenog tipa,
- Zbijena naselja,
- Poluzbijena naselja linearnog tipa.

Klasična naselja razbijenog tipa, sastavljena od više dijelova (zaseoka) međusobno udaljenih 0.5 – 2.5 km preovladavaju u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača. Zaseoci se često nazivaju po prezimenima porodica (patronimi). Primjeri razbijenih naselja su naselje Lokve u opštini Foča – Ustikolina, naselje Osječani u opštini Goražde, naselje Čemernica u opštini Pale - Prača.

Drugi tip tip naselja je prisutan je pretežno u opštini Goražde. Primjeri takvih naselja su naselja Bogušići, Lukarice, Kreča, Kušeši, Mirvići na Podhranjenu. Najbrojniji je prelazni tip zbijenih naselja prema naseljima razbijenog tipa koje karakteriše postojanje 2-3 zaseoka zbijene fizionomije, međusobno najčešće udaljenih do 0.5 km (primjer naselja Mravi, Spahovići, Šučurići). Najizrazitiji vid zbijenih naselja u kantonu su gradsko naselje Goražde i njegova prigradska naselja (Grabovik, Laleta, Budići).

Poluzbijena naselja linearnog tipa karakteriše postojanje više dijelova – zaseoka koji su međusobno udaljeni do 0.5 km i koji su naslonjeni na linearne saobraćajnice. Ovom tipu naselja pripada većina naselja u dolini Drine i Prače. Neka od ovih naselja karakteriše veliki stepen zbijenosti uz saobraćajnice i u pojedinim dijelovima atara. Primjer poluzbijenih naselja linearnog tipa su naselje Cvilin u opštini Foča – Ustikolina, naselje Podkozara Donja u opštini Goražde, naselje Prača u opštini Pale – Prača.

Centri vangradskih naselja u kantonu se u većini slučajeva nalaze uz školu, ambulantu, mjesnu kancelariju, otkupnu stanicu, vjerski objekat, poštu ili trgovinu. Ove vrste javnih službi i

privrednih objekata su osnovni objekti javnih službi i privrednih objekata u vangradskim naseljima.

U gradskom naselju Goražde i pored značajne višeporodične izgradnje u periodu poslije Drugog svjetskog rata preovlađuje individualna izgradnja. Gustina naseljenosti izgrađenog dijela (oko 26 st/ha) i izgrađenost su znatno manji u poređenju sa optimalnim gustinama i izgrađenošću u gradskim naseljima.

Samo gradsko naselje Goražde (odnosno njegov izgrađeni dio) ima nepravilni oblik polipa čiji se kraci šire prema periferiji naselja (duž saobraćajnica). Centralni dio gradskog naselja karakteriše dosta homogena fizička struktura sa najvećim brojem višeporodičnih stambenih objekata.

Visinska distribucija naselja

Najveći broj naselja na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona nalazi se u visinskom pojasu do 600 m - 66 centara naselje (36.26 % ukupnog broja naselja). U ovom visinskom pojasu se nalaze gotovo svi centri naselja u dolini Drine i njenih pritoka. Sva naselja u opštini opštini Pale – Prača se prostire u visinskom pojasu iznad 600 m. U visinskom pojasu do 800 m je smješteno preko 2/3 naselja kantona. Iznad 1000 m je locirano svega 18 naselja u kantonu.

Tabela 41: Distribucija naselja po visinskim pojasevima u Bosansko - podrinjskom kantonu

DISTRIBUCIJA NASELJA PO VISINSKIM POJASEVIMA		
VISINSKI POJAS	BROJ NASELJA	%
do 600 m	66	36.26
600 - 800 m	58	31.87
800 - 1000 m	40	21.98
preko 1000 m	18	9.89
UKUPNO	182	100

Iznad 1200 m nije lociran nijedan centar naselja u Bosansko - podrinjskom kantonu.

SISTEM CENTARA

Do 1992. godini jedino naselje na području Bosansko - podrinjskog kantona koja su imala centralitet iznad ranga sekundarnog opštinskog centra bilo je gradsko naselje Goražde. Ovo gradsko naselje je u periodu 1980 – ih godina imalo rang subregionalnog centra u Bosni i Hercegovini (sjedište međuopštinske regionalne zajednice Goražde). Međuopštinska regionalna zajednica Goražde je obuhvatala opštine Čajniče, Foča, Goražde, Kalinovik, Rudo i Višegrad. Prostorni plan SR BiH iz 1981. godine je u prvom konceptu (pravcu) razvoja mreže naselja definisao gradsko naselje Goražde kao mezoregionalni centar. Po drugom pravcu razvoja mreže naselja u BiH gradsko naselje Goražde je zajedno sa gradskim naseljem Foča definisano kao dvojni regionalni centar. Po trećem pravcu razvoja mreže naselja u BiH kao centri drugog ranga u Republici su definisani centri međuopštinskih zajednica, a među njima i gradsko naselje Goražde.

Za utvrđivanje sadašnjeg stanja mreže naselja odnosno sistema centara korišteno je više indikatora i to:

- Planska rješenja iz prethodne prostorno – planske dokumentacije (završene i nezavršene) i istorijski faktor,
- Postojeća opremljenost naselja tehničkom i društvenom infrastrukturom (javne službe),
- Fizičko – geografske karakteristike prostora,
- Postojeća saobraćajna mreža, udaljenost od centara, dostupnost sadržaja,
- Broj stanovnika,
- Morfologija naselja i gustina izgrađenosti naselja,
- Stepenn ekonomsko – socijalne transformacije naselja (broj zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima).

Na osnovu ovih indikatora na području Bosansko - podrinjskog kantona mogu se izdvojiti sljedeće kategorije centara i naselja koja pripadaju pojedinim kategorijama centara:

1. **Subregionalni centar** – naselje Goražde;
2. **Opštinski centar nižeg ranga** – naselja Ustikolina (opština Foča - Ustikolina) i Prača (opština Pale – Prača);
3. **Sekundarni opštinski centar** – naselje Vitkovići (opština Goražde);
4. **Lokalni centar** – naselja Jabuka (opština Foča - Ustikolina); Bogušići, Čitluk, Ilovača, Kolarice, Osanica (opština Goražde); Turkovići (opština Pale – Prača);
5. **Primarno naselje** – preostala naselja;
6. **Prigradsko naselje** – naselja Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Kolijevke, Sopotnica i Zupčići (opština Goražde).

Kao posebna kategorija centra izdvaja se prigradsko naselje, dok ostale kategorije centara stoje u hijerarhijskom odnosu (subregionalni centar - najviša kategorija, primarno naselje – najniža kategorija). Prigradsko naselje se pored blizine gradskog naselja (kao najvažnijom karakteristikom) odlikuje većim brojem stanovnika, visokim učešćem nepoljoprivrednog stanovništva, kao i eventualnim postojanjem određenih javnih službi i privrednih kapaciteta.

Svako naselje sa višim centralitetom „pokriva“ svojim funkcijama i uticajem dio prostora Bosansko - podrinjskog kantona. Tako npr. naselje Jabuka opslužuje zapadni dio opštine Foča – Ustikolina, naselje Ilovača sjeverozapadni dio opštine Goražde, naselje Turkovići istočni dio opštine Pale - Prača itd.

PROSTORNE CJELINE

Prostorne cjeline na području Bosansko - podrinjskog kantona su definisane na osnovu postojeće mreže naselja, odnosno na osnovu gravitacionih zona sekundarnih opštinskih i lokalnih centara.

Tabela 42: Zone sekundarnih opštinskih centara i zone lokalnih centara na području Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

ZONA SEKUNDARNOG CENTRA	ZONA LOKALNOG CENTRA	PRIGRADSKA NASELJA	NASELJA U SASTAVU ZONE LOKALNOG CENTRA	POVRŠINA (km ²)	BROJ STANOVNIKA 2008. GODINE U ZONI LOKALNOG CENTRA
Ustikolina	Jabuka		Bešlići, Dragomilići, Jabuka, Kolakovići, Lokve, Mazlina, Podgrađe, Račići, Roditelj, Slavičići, Stojkovići, Zabor	95.87	263
	Ustikolina		Bavčići, Brajići, Bunčići, Cvilin, Donje Žešće, Filipovići, Gostićaj, Mravljača, Njuhe, Petojevići, Previla, Prisoje, Sorlaci, Ustikolina, Zebina Šuma	65.39	1647
Goražde	Goražde	Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Kolijevke, Sopotnica, Zupčići	Bačci, Blagojevići, Budići, Čurovi, Deševa, Gaj, Glamoč, Goražde, Grabovik, Hubjevi, Ilino, Kazagići, Kolijevke, Konjbaba, Laleta, Milanovići, Mirvići na Podhranjenju, Mravi, Oručevac, Osječani, Ostružno, Pijevac, Podhomara, Podhranjen, Podkozara Donja, Prisoje, Radići, Radijevići, Sedlači, Sopotnica, Ušanovići, Vranpotok, Vučetići, Zupčići, Žuželo	58.9	19890
	Ilovača		Bahovo, Bare, Batkovići, Bezmilje, Boškovići, Bratiš, Butkovići Ilovača, Crvica, Čatovići, Donja Bukvica, Donji Bogovići, Faočići, Gornja Bukvica, Gornji Bogovići, Gusići, Hrančići, Ilovača, Krnjevići, Kola, Korjevići, Kovači, Kraboriš, Kreča, Nekopi, Orahovice, Plesi, Poratak, Raškovići, Ropovići, Sijedac, Sofići, Šabanci, Šehovići, Šemihova, Utješinovići, Zabus, Zorovići, Žilji	91.87	884
	Osanica		Borovići, Đakovići, Kosače, Kućine, Osanica, Pljestina, Rešetnica, Vrbica, Zubovići u Oglečevu	15.2	852
Vitkovići	Bogušići		Bogušići, Butkovići, Gočela, Jagodići, Kamen, Lutarice, Ratkovići	9.4	502
	Čitluk		Brajlovići, Brekovi, Čitluk, Čehajčići, Gunjačići, Guskovići, Hadžići, Jarovići, Kušeši, Markovići, Mirvići, Morinac, Mrkovi, Ozrenovići, Radovovići, Rosijevići, Skravnik, Spahovići, Šašići, Tupačići, Vlačići, Vraneši, Vremci, Završje, Zubovići	48.68	614
	Kolovarice		Bakije, Brijeg, Donje Selo, Džindići, Gunjevići, Karauzovići, Karovići, Kolovarice, Kutješi, Paraun, Perjani, Potkuša, Vranići, Šučurići, Žigovi	15.62	1260
	Vitkovići		Ahmovići, Biljin, Brezje, Čovčići, Donja Brda, Dučići, Gornja Brda, Kalac, Kodžaga Polje, Mravinjac, Uhotići, Vitkovići	13.67	2098
Prača	Prača		Brdarići, Datelji, Kamenica, Komrani, Prača, Srednje	57.04	670
	Turkovići		Brojnići, Buložići, Čeljadinići, Čemernica, Renovica, Šainovići, Turkovići, Vražalice	30.64	410
UKUPNO				502.28	29090

Na području kantona u sadašnjem trenutku mogu se izdvojiti 4 zone sekundarnih opštinskih centara (gravitaciona područja sekundarnih opštinskih centara) i 11 zona lokalnih centara (gravitaciona područja lokalnih centara). Zone sekundarnih centara su Goražde, Prača, Ustikolina i Vitkovići. Zone lokalnih centara su Ustikolina i Jabuka u opštini Foča – Ustikolina; Bogušići, Čitluk, Goražde, Ilovača, Kolovarice i Osanica u opštini Goražde; Prača i Turkovići u opštini Pale - Prača.

Ovdje treba naglasiti da svaka zona višeg ranga u sebi sadrži i zonu nižeg ranga. Tako npr. u sastavu zone sekundarnog opštinskog centra Ustikolina se nalazi zona lokalnog centra Jabuka. Površinski najveće zone lokalnih centara su zone Jabuka i Ilovača. Najgušće naseljena zona je zona Goražde, dok najrjeđe naseljene zone su zone Jabuka i Turkovići. Najviše naselja u svom sastavu ima zona lokalnog centra Ilovača – čak 38 naselja, a najmanje naselja zona Prača (6 naselja).

URBANIZACIJA

Urbanizacija predstavlja kompleksan socio – ekonomski proces vezan za gradove i njihova okruženja. Za definisanje stepena urbanizacije na određenom prostoru uzima se indikator kao što je stopa urbanizacije (gradsko stanovništvo / ukupno stanovništvo). Ova stopa je na području Bosansko - podrinjskog kantona rasla od II svjetskog rata i 1991. god. je dostigla vrijednost od 40.58 %, a u sadašnjem trenutku iznosi 54.48 %. I 1991. godine, kao i 2008. godine stopa urbanizacije je iznad prosjeka BiH. Međutim, urbanizacija ne podrazumjeva samo demografsku komponentu, već i fizionomsku i funkcionalnu komponentu. Kod ovih komponenti su takođe vidljive velike promjene u odnosu na protekle decenije.

Najduža urbana tradicija na području Bosansko - podrinjskog kantona karakteriše naselje Goražde. Ovo gradsko naselje - varoš je prije Drugog svjetskog rata predstavljalo prvenstveno trgovačko - zanatsko i upravno mjesto. Poslije Drugog svjetskog rata započinje intezivna izgradnja industrijskih objekata u Goražde i njegova transformacija u srednji industrijski centar sa regionalnom funkcijom u pogledu javnih službi.

Naselja Ustikolina i Prača su 1981. godine ispunjavala demografsko – statistički kriterijum za mješovito naselje. Između dva svjetska rata su predstavljala populaciono mala naselja sa upravnom i trgovačko – zanatskom funkcijom kojima je gravitalo izrazito ruralno okruženje. Brži populacioni rast i intezivna industrijalizacija u periodu do 1991. godine su usloveli njihovu transformaciju u mješovita naselja sa izraženim urbanim odlikama.

Naselje Vitkovići u opštini Goražde se razvilo oko Hemijske industrije Azot kao radničko naselje nakon izgradnje fabrike u periodu 1952 - 1954. Sa fizionomskog aspekta ovo naselje ima izražene urbane odlike. Po demografsko – statističkom kriterijumu ovo naselje je 1981. godine predstavljalo mješovito naselje.

4. STANOVANJE I STANOVI

Stambeni fond predstavlja jedan od najznačajnijih dijelova suprastrukture. Zbog nepostojanja novog popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, kao i nepotpunih podataka iz posljednjeg popisa 1991. god. (objavljeni su samo rezultati o broju stanova po naseljima) nije moguće govoriti o kvalitativnim karakteristikama stambenog fonda (struktura stambenih jedinica, prosječna veličina stana, opremljenost instalacijama, starost stambenog fonda, itd.) u posljednjih 27 - 28 godina. Posljednji podaci o kvalitativnim karakteristikama stambenog fonda potiču iz Popisa 1981. godine.

Jedini podaci o kojima se može kompetentno govoriti su podaci o veličini stambenog fonda. Broj stanova ili stambenih jedinica se neprekidno povećavao od kraja II svjetskog rata, tako je broj stanova 1971. godine iznosio 8643 stanova, 1981. godine 10393, a 1991. godine 13534.

Tabela 43: Broj stambenih jedinica po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 1971 – 1991.

BROJ STANOVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 1971 - 1991.*			
OPŠTINA	1971	1981	1991
FOČA - USTIKOLINA	1439	1521	1744
GORAŽDE	6541	8223	10928
PALE - PRAČA	663	649	862
UKUPNO	8643	10393	13534

*Zasnovano na procjeni stambenog fonda u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Najmanji stambeni fond je 1991. godine bio prisutan u opštinama Foča – Ustikolina i Pale - Prača, a najveći stambeni fond u opštini Goražde (80.74 % ukupnog stambenog fonda).

Posljednji dostupni podaci o kvalitetu stambenog fonda iz 1981. godine govore da je stambeni fond u Bosansko – podrinjskom kantonu bio generalno lošijeg kvaliteta od prosjeka stambenog fonda na nivou Bosne i Hercegovine. Tako je po podacima popisa iz 1981. godine 24.95 % stanova bilo izgrađeno poslije 1970. godine (prosječno BiH 35.17 %). Opštine sa znatnim ispodprosječnim učešćem novog stambenog fonda (sa starijim stambenim fondom) su 1981. godine bile opštine Foča – Ustikolina i Pale - Prača.

Odnos broja stanova i domaćinstava je najjednostavniji indikator stambenog deficita ili suficita. U nedostatku drugih kompleksnijih indikatora, ovaj indikator se može koristiti za utvrđivanje stambenog deficita ili suficita. Sve do 1981. god. na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona je postojao stambeni deficit koji je 1971. god. iznosio 327 stambenih jedinica. Popisom iz 1981. god. zabilježen je stambeni suficit od 149 stambenih jedinica koji je 1991. god. narastao na suficit od 1749 stambenih jedinica.

Tabela 44: Stambeni suficit po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona

STAMBENI SUFICIT PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 1971 - 1991.*			
OPŠTINA	1971	1981	1991
FOČA - USTIKOLINA	-46	6	327
GORAŽDE	-248	-165	1188
PALE - PRAČA	-33	10	234
UKUPNO	-327	-149	1749

*Zasnovano na procjeni stambenog fonda u naseljima podjeljenim međuentitetskom linijom razgraničenja.

Tokom rata došlo je do rušenja i oštećivanja značajnog dijela stambenog fonda na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona. U sljedećoj tabeli su dati podaci međunarodne organizacije IMG iz 1995. godine o oštećenim i uništenim stambenim jedinicama.

Tabela 45: Uništene i oštećene stambene jedinice po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona (International management group, 1995. god.)

OPŠTINA	BROJ STAMBENIH JEDINICA 1991. GODINA*	BROJ UNIŠTENIH I OŠTEĆENIH STAMBENIH JEDINICA 1992 - 1995.				
		< 20 %	20-70 %	> 70 %	UKUPNO	%
FOČA - USTIKOLINA	1815	0	188	1181	1369	75.43
GORAŽDE	10773	1000	2200	2000	5200	48.27
PALE - PRAČA	943	57	146	377	580	61.51
UKUPNO	13531	1057	2534	3558	7149	52.83

*Stvarno stanje stambenog fonda 1995. godine

Podaci iz tabele pokazuju da je krajem 1995. godine najveći stepen uništenosti i oštećenosti stambenog fonda karakterisao opštine Foča – Ustikolina (75.43 %) i Pale – Prača (61.51 %). Opština Goražde je imala 48.27 % uništenog i oštećenog stambenog fonda. Prosjek za čitav Bosansko - podrinjski kanton je iznosio 52.83 %. U strukturi su dominirale stambene jedinice sa stepenom uništenosti i oštećenosti preko 70 % (prvenstveno u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača), sa učešćem u ukupnom uništenom i oštećenom stambenom fondu od blizu 50 %. Jedino je u opštini Goražde u strukturi uništenog i oštećenog stambenog fonda preovladavale stambene jedinice sa stepenom uništenosti i oštećenosti ispod 70 %. Iz prethodnog se može zaključiti da je krajem 1995. god. na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona bilo raspoloživo ukupno 6382 stanova (stanovi u upotrebi).

Procjena stambenog fonda po opštinama kantona u 2008. godini data je u sljedećoj tabeli.

Tabela 46: Procjena broja stambenih jedinica po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

PROCJENA BROJA STANOVA 2008. GODINE	
- URBANISTIČKI ZAVOD RS	
OPŠTINA	BROJ STAMBENIH JEDINICA 2008. GODINE
FOČA - USTIKOLINA	902
GORAŽDE	9199
PALE - PRAČA	601
UKUPNO	10702

Iz tabele je vidljivo da je broj stambenih jedinica, i pored značajne obnove stambenog fonda od 1995. godine i nove izgradnje stambenog fonda, manji za oko 2800 stanova (oko 21 %) nego 1991. godine. Gledajući po opštinama, najveći pad stambenog fonda u odnosu na 1991. godinu je prisutan u opštini Foča – Ustikolina (51.7 % stambenog fonda iz 1991. godine).

III INFRASTRUKTURA

1. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Način napajanja električnom energijom

Osnovni izvor napajanja električnom energijom Bosansko – podrinjskog kantona (BPK) je TS 110/35/10 (20) kV, 2x20 MVA „Goražde 1“ koja je povezana na elektroenergetski sistem JP EP BiH i napajanja se dvostrano, prenosnom mrežom 110 kV:

- DV 110 kV HE Višegrad –TS Goražde 2 – TS Goražde 1 (Al Fe 240 mm²)
- DV 110 kV Kv Sarajevo 5 –Pale- TS Goražde 1 (Al Fe 120 mm²)

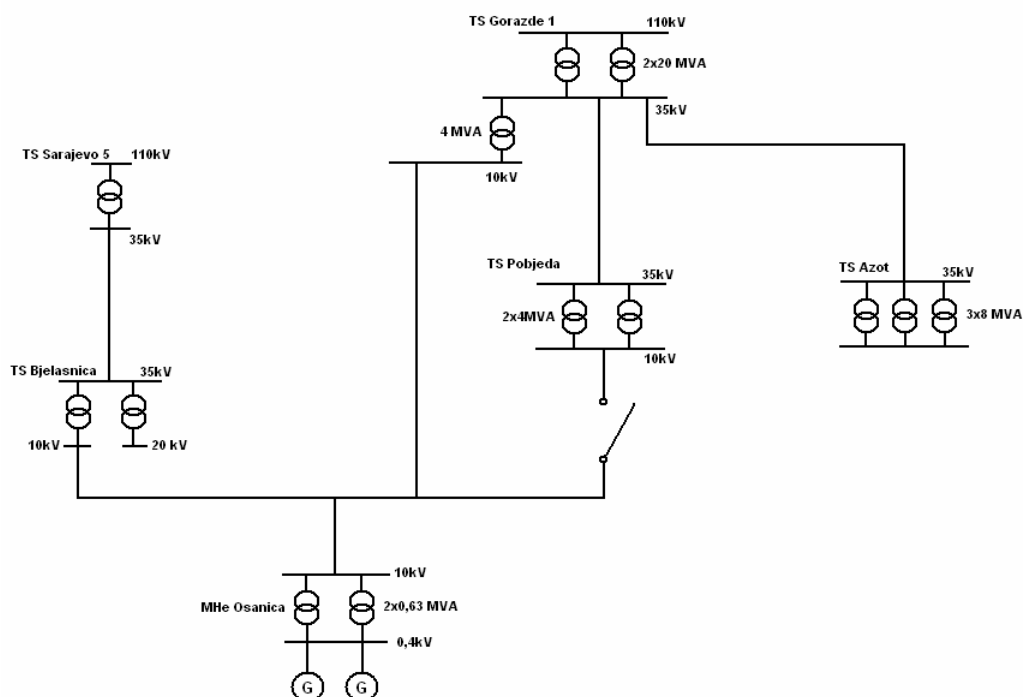
Prenosne mogućnosti DV 110 kV su 120 MVA a transformatorske stanice 110/35/10 (20) kV Goražde 1 je 20 MVA (drugi transformator iste snage nije u pogonu i trenutno služi kao hladna rezerva).

U sistemu distribucije električne energije na području BPK se nalaze se dvije srednjenaponske transformatorske stanice 35/x kV i to:

- TS 35/6 kV Azot,
- TS 35/10 kV Pobjeda,

i transformatorska stanica 110/35/10 kV Goražde 1 koja je u vlasništvu Elektroprenosa BiH.

Slika 3: Šema napajanja Bosansko - podrinjskog kantona

Alternativni način napajanja BPK je 10 kV dalekovod Goražde – Grebak – Bjelašnica u dužini od 76 km koji ima značaj samo za slučaj kada nije raspoloživo napajanje iz 110 kV prenosne mreže (vrlo niska prenosna moć dalekovoda).

Elektroenergetski kapaciteti „Elektrodistribucije“ Sarajevo - PJ Goražde

- DV 35 kV TS 110/35 kV Goražde 1 – TS 35/6 kV Azot
Nazivni napon 35 KV
Dužina trase dalekovoda 2,6 km (2,2 km - zračni dio, 0,4 km - kablovski dio)
- DV 35 kV TS 110/35 kV Goražde 1 – TS 35/10 kV Pobjeda
Nazivni napon 35 KV
Dužina trase dalekovoda 3,5 km
- 10(20) kV mreža i postrojenja
46 Slobodno stojećih transformatorskih stanica ukupne instalisane snage 23,63 MVA
104 Stubnih transformatorskih stanice ukupne instalisane snage 8,98 MVA
- NN mreža
Nadzemna NN mreža izvedena SKS -om 306 km
Nadzemna NN mreža izvedena Al/Fe užetom 298 km
Podzemna NN mreža 327 km
Ukupna dužina NN mreže 931 km

Proizvodnja električne energije

Na prostoru BPK trenutno nema veće proizvodnje električne energije. Izgrađeno je nekoliko mini hidroelektrana čija ukupna instalisana snaga nema značajnijeg učešća u podmirivanju potreba za električnom energijom.

Izgrađene su:

- MHE „Čemernica“ - instalisane snage 500 kW i moguće godišenje proizvodnje 2100 MWh. U strojari će biti smještene i turbine planirane MHE „Kaljani“.
- MHE „Osanica 1“ - instalisana snaga 2x640 kW.
- MHE „Osanica 4“ - instalisana snaga 630 kW, a moguća godišnja proizvodnja 2583 MWh.

MHE Osanica 1 i 4 su projektovane za rad bez posade i potpuno su automatizirane. Proizvedena električna energija se predaje u 10 kV mrežu.

Trenutna potrošnja električne energije po strukturi

Distributivna potrošnja na području BPK ima tendenciju stalnog rasta i od 2001. god. kad je iznosila 31.877 MWh do 40.346 MWh 2007. godine dostigla je 83,14 % prijeratne potrošnje.

Struktura potrošnje za 2007 god. je sljedeća:

• VN kupci (10 kV)	7,93 GWh	18,27%
• Domaćinstva	23,51 GWh	54,15%
• Ostala potrošnja	10,98 GWh	25,3%
• Javna rasvjeta	0.97 GWh	2,27%

Gubici električne energije

Gubici električne energije na području BPK prema dostupnim podacima od 2001. godine kad su iznosili 8,37 % svedeni su u 2007. godini na 7,32 % što je bolje od prosjeka distributivnih gubitaka Elektroprivrede BiH (9,2%).

TERMOENERGETIKA I ENERGETSKI IZVORI

Termoenergetika

Na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona ne postoji izgrađen infrastrukturni sistem za daljinsko snabdijevanje objekata toplotnom energijom. Postojeći objekti u obuhvatu ovog plana potrebnu toplotnu energiju za zagrijavanje prostorija obezbjeđuju pojedinačno za svaki objekat, bilo kotlovnica za centralno grijanje ili lokalnim izvorima toplote loženjem u ložištima u prostorijama koje se griju. U daljnjem tekstu navešćemo dio podataka preuzetih iz "Nacrta Studije elektroenergetskog i termoenergetskog sistema Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008-2028. godine" koju je izradio Konzorcij "CETEO" D.O.O. Sarajevo (Centar za ekonomski, tehnološki i okolinski razvoj), "IPSA INSTITUT" D.O.O. Sarajevo i "HEIS" (Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu) decembra 2008 godine.

Energetski izvori

Ugali

Na području BPK nisu utvrđena ležišta uglja, stoga se cjelokupna količina uglja koja se troši u industriji i za grijanje uvozi uglavnom iz rudnika Kakanj, Banovići i Zenica.

Nafta

Na području BPK nisu utvrđena ležišta nafte i ne postoji rafinerija sirove nafte. Cjelokupna količina naftnih derivata se uvozi i distribuira preko pet benzinskih pumpi.

Prirodni gas

U 2007. godini je izrađena Studija gasifikacije Gornjeg Podrinja od strane Sarajevske regionalne razvojne agencije (SERDA), opštinskih vlasti 10 opština regije Gornjeg Podrinja i opštine Pale i preduzeća BH-Gas d.o.o. Sarajevo i Sarajevogas a.d. Lukavica. Studijom gasifikacije obuhvaćeno je ukupno 10 opština regije Gornjeg Podrinja i opština Pale, odnosno tri opštine u Federaciji BiH i osam opština u Republici Srpskoj. To su opštine Pale, Pale - Prača, Goražde, Novo Goražde, Rogatica, Višegrad, Rudo, Čajniče, Foča - Ustikolina, Foča i Kalinovik. Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine na području ovih 11 opština živjelo je ukupno oko 163.000 stanovnika. Bazirano na raspoloživim statističkim podacima kombiniranim sa podacima sa terena i procjenama na lokalnom nivou, 2002. godine na ovom području živjelo je oko 148.500 stanovnika. Ukupno procijenjeno tržište prirodnog gasa za regiju iznosi 70 miliona m³/god.

Ekonomsko – finansijska analiza projekta gasifikacije regije Gornje Podrinje rezultirala je zaključkom da se ovaj projekat u postojećim okolnostima razvoja tržišta ne može ocijeniti kao ekonomski opravdan. Situacija se može bitno promijeniti razvojem industrijskog sektora, odnosno povećanjem potrošnje prirodnog gasa u industriji čime se ne povećava samo ukupan obim potrošnje gasa, nego se bitno poboljšava i struktura potrošnje. U segmentima javne potrošnje i stanovanja ne očekuje se značajniji rast potreba za prirodnim gasom od predviđenih u pomenutoj studiji.

Obnovljivi izvori energije

Obnovljivim izvorima energije se smatraju oni izvori energije koji se samoobnavljaju u relativno kratkom vremenskom intervalu. Obnovljivim izvorima energije se smatraju:

- Biomasa,
- Energija vodnih tokova,
- Solarna energija,
- Energija vjetra.

Osnovni vidovi korištenja obnovljivih izvora energije su dobijanje toplotne i električne energije.

Biomasa

Biomasa se smatra obnovljivim izvorom energije. Njen izvor su otpad u:

- šumarstvu i
- poljoprivredi.

Pored toga može nastajati i kao namjenski uzgojena biomasa.

Otpad iz šumarstva se odnosi na određeni procenat granja koje ostaje u šumi nakon sječe, te otpad koji nastaje u toku obrade: okorci, sječka i piljevina. Otpad iz poljoprivrede se odnosi na:

- ostatke iz poljoprivredne proizvodnje kao što je slama i kukuruzovina,
- ostaci od rezidbe voćnjaka i
- biogas iz stočnog izmeta.

Prema Strateškom planu i programu razvoja energetskog sektora FBiH (SPP) gustina potencijala biomase Bosansko - podrinjskog kantona iznosi 0,68 TJ/km², odnosno potencijal biomase iznosi 343 TJ i odnosi se energetski potencijal od ostataka biomase iz poljoprivrede i šumarstva, što iznosi cca 2 % potencijala biomase FBiH.

Komunalni otpad

Komunalni otpad obuhvata otpad čije je porijeklo iz domaćinstava, privrede, ureda i javnih institucija, a kojeg prikuplja općina odnosno neko preduzeće u njezino ime. Stvaranje komunalnog otpada po stanovniku je u zemljama zapadne Evrope u porastu, dok je u Istočnoj i Centralnoj Evropi u stagnaciji.

Solarna energija

Prema Strateškom planu i programu razvoja energetskog sektora Federacije BiH, FBiH ima u prosjeku godišnje 1.840 sunčanih sati godišnje, dok taj broj na jugu zemlje dostiže vrijednost i do 2.350.

Teoretski potencijal solarne energije u BiH iznosi 67,2 PWh, što znači da svakog dana u godini na svaki kvadratni metar horizontalne površine u prosjeku "padne" energija zračenja od 3,6 kWh.

Ova vrijednost višestruko premašuje ukupnu potrošnju energije u BiH. No, prema sadašnjem stanju u BiH, od ukupno raspoložive energije sunčevog zračenja preuzima se 3,3 GWh (12 TJ) godišnje i to uglavnom za zagrijavanje sanitarne vode.

Teoretski potencijal sunčeve energije u BPK Goražde izračunat je na osnovu godišnje količine sunčevog zračenja koje iznosi 1200 – 1250 kWh/m².

Vjetar

Ne postoje mjerenja potencijala vjetroenergije na području BPK. U periodu 1999. - 2001., napravljena je preliminarna selekcija potencijalnih lokacija za gradnju vjetroelektrana u BiH. Sve ove lokacije se nalaze u južnom i jugozapadnom dijelu BiH (izuzev Bjelašnice), i dakle niti jedna lokacija se ne nalazi na području BPK. Da bi se mogao ocijeniti potencijal vjetroenergije na području BPK trebala bi se prethodno izvršiti mjerenja potencijala što bi mogao biti jedan od ciljeva razvoja energetike u BPK u narednom periodu.

Razvoj proizvodnje i potrošnje energije (analiza osnovnih kvantifikacija)

Drvo

Osnovni energent za grijanje u BPK je drvo. Nema pouzdanih podataka o potrošnji energenata za grijanje, ali je procjena da se 70% stanovništva grije na drvo. Jedan dio potreba za ogrjevnim drvetom se zadovoljava iz sječe na području BPK, dok se veći dio uvozi.

Potrošnja drveta za grijanje je procjenjena na osnovu prosječne godišnje potrebne količine za grijanje jednog domaćinstva. Pretpostavljeno je da jedno domaćinstvo troši 10 m³ drveta godišnje. Prema procjenama, od ukupno 10.410 domaćinstava 70 % koristi ogrjevno drvo kao gorivo za grijanje stambenih površina.

Za zadovoljavanje 70% potreba za grijanjem potrebna količina ogrjevnog drveta je 77.000 m³.

Treba naglasiti da se jedan dio ovih količina odnosi i na potrebe za spremanjem hrane tokom čitave godine, ne samo tokom sezone grijanja. S obzirom na sječu u 2007, može se zaključiti da se oko 75 % (energijski ekvivalent 960 TJ) ogrjevnog drveta uvozi iz Republike Srpske i iz ostalih kantona FBiH.

Ugali

Ugalj se u BPK koristi:

1. za grijanje u domaćinstvima,
2. kao izvor energije u industriji.

Ugalj se uvozi uglavnom iz rudnika Kakanj, Zenica i Banovići. Procjenjena je potrošnja uglja za grijanje na osnovu pretpostavke da se 30% stambenog fonda grije na ugalj, dok se ostatak grije na biomasu. Pretpostavljeno je da je potrošnja uglja za grijanje po domaćinstvu 5 tona godišnje. Za grijanje oko 3.300 domaćinstava potrebno je 16.500 tona godišnje. Prosječna toplotna vrijednost ugljeva iz navedenih rudnika je cca. 15.000 kJ/kg. Dakle, enegijski ekvivalent uvezenog uglja iznosi 247,5 TJ.

Podaci o potrošnji uglja u industriji nisu dostupni.

Tečna goriva

Tečno gorivo u BPK se koristi u:

- saobraćaju,
- kotlovnica za zagrijavanje javnih ustanova,
- poljoprivredi i
- industriji.

2. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Drumski saobraćaj

Mrežu drumskih saobraćajnica na području Bosansko - podrinjskog kantona čine magistralni, regionalni, lokalni i nekategorisani putevi.

Osnovu ove putne mreže predstavljaju dionice magistralnog putnog pravca M-20 Foča - Goražde i Goražde - Ustiprača, koje su ujedno i saobraćajno najopterećeniji putni pravci u okviru predmetne putne mreže. Sam kvalitet saobraćaja na ovim dionicama magistralnog puta narušen je činjenicom da one prolaze kroz urbano područje Goražda, a usljed preplitanja sa gradskim sistemom saobraćajnica dodatno je ugrožen i kontinuitet saobraćaja na predmetnom putnom pravcu. Druga važna saobraćajnica za ovo područje je magistralni pravac M5 koji nije izgrađen na dionici Renovica – Mesići kanjonom Prače, a predstavlja najkraću vezu Sarajeva sa jugoistočnim dijelovima BiH i Srbijom. Kao uslovno rečeno novi značajniji putni pravac treba spomenuti i put Ustikolina - Trnovo koji je 8. avgusta 2007. godine „prekategorisan“ u magistralni putni pravac sa oznakom M18.1.

Regionalna putna mreža zastupljena je pravcima R-448 Renovica - Goražde i Goražde - Čajniče u ukupnoj dužini od 31.8 kilometara. Put Renovica – Goražde na dionici Jabuka – Renovica ima većim dijelom makadamski kolovoz.

Sljedeće tabele pokazuju nazive, oznake i dužine magistralnih i regionalnih puteva na području Bosansko - podrinjskog kantona.

Tabela 47: Magistralni putevi na području Bosansko - podrinjskog kantona 2009. godine

Put	Naziv	Tip	Duzina [km]
M20	Foča - Goražde	Magistralni	23.9
M20	Goražde - Ustiprača	Magistralni	2.8
M5	Prača - Renovica	Magistralni	7.3
M5	Renovica - Mesići (nije izgrađen)	Magistralni	9
M18.1	Ustikolina -Trnovo	Magistralni	28.6
Ukupno			71.6

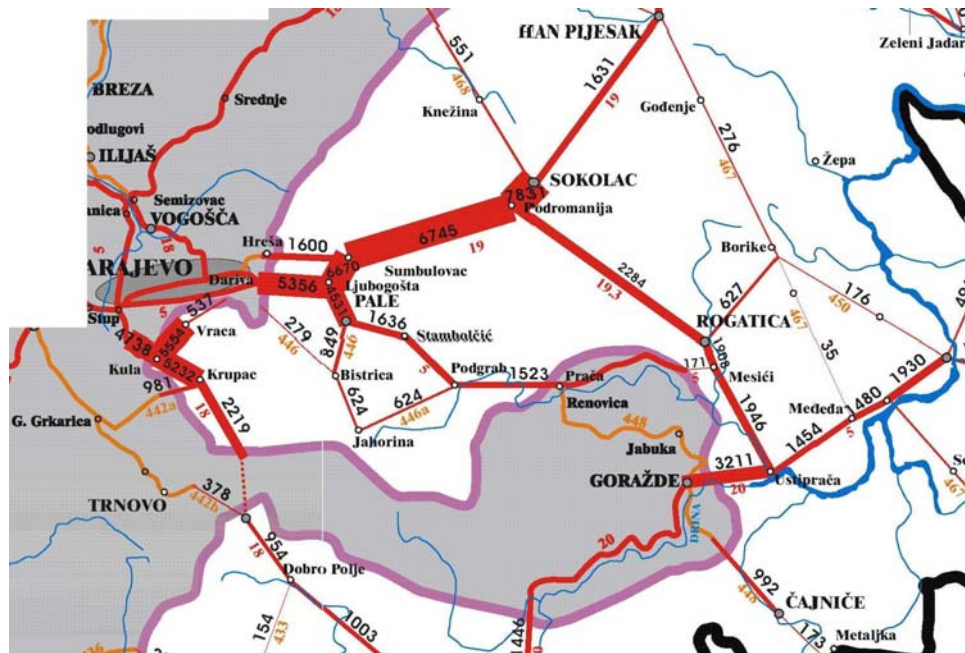
Tabela 48: Regionalni putevi na području Bosansko - podrinjskog kantona 2009. godine

Put	Naziv	Tip	Duzina [km]
R448	Renovica-Goražde	Regionalni	25
R448	Goražde-Čajniče	Regionalni	6.8

Najveće putno opterećenje po podacima iz 2007. god. je na dionici puta M20 Goražde-Ustiprača, gdje PGDS (prosječni godišnji dnevni saobraćaj) iznosi 3240 vozila. Ovi podaci preuzeti su iz dokumenta „Brojanje saobraćaja na magistralnim cestama Federacije BiH u 2007. godini“ koji je izdalo J.P. «Direkcija cesta Federacije BiH». Prema podacima iz 2003. godine pomenuta dionica bila je opterećena intenzitetom 3211 PGDS što predstavlja u neznatan rast od 1%. Magistralni put M-5, prema podacima iz 2003. godine opterećen je intenzitetom 1523 PGDS.

Sljedeće slike pokazuju saobraćajnu opterećenost osnovnih putnih pravaca izraženu preko prosječnog godišnjeg dnevnog saobraćaja (PGDS).

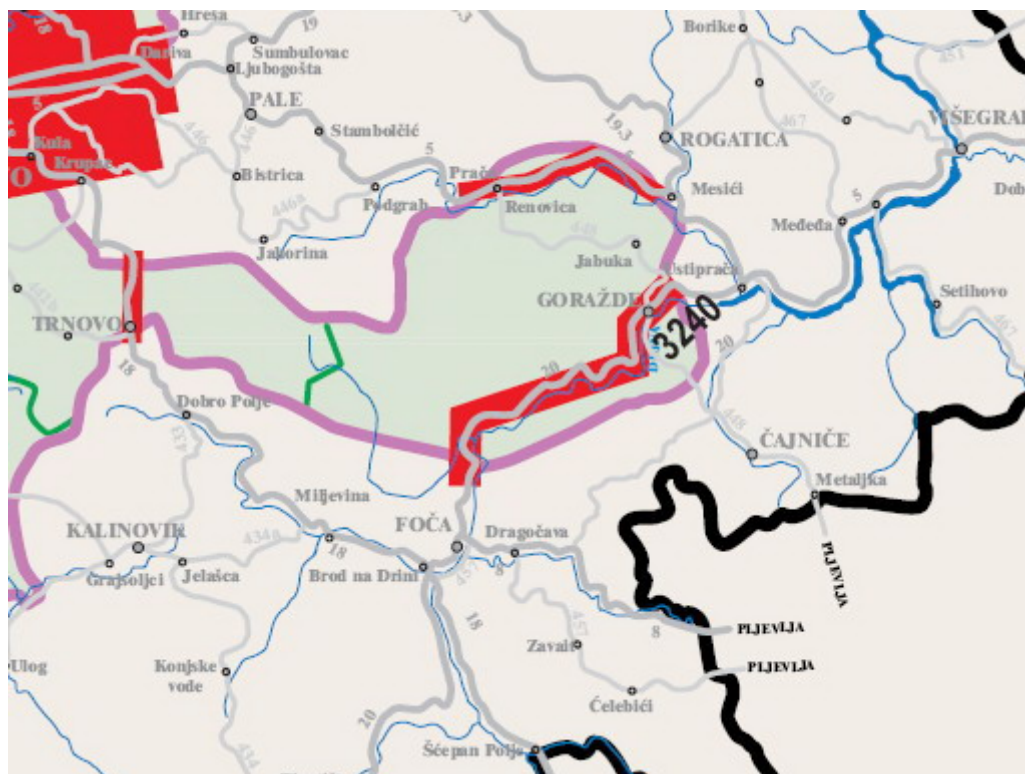
Slika 4: Saobraćajna opterećenost magistralnih i regionalnih puteva na teritoriji Bosansko - podrinskijskog kantona 2003. godine

LEGENDA / LEGEND :

- prosječni godišnji dnevni saobraćaj / annual average daily traffic
PGDS / AADT
1 mm - 2000 voz/dan (grafički prikaz) / 1 mm - 2000 veh/day (graphic view)
- granica BH / B&H border
- granica entiteta / entity border
- granica distrikta / district border
- 61 broj magistralnog puta / main road number
- 431 broj regionalnog puta / regional road number
- dionice na kojima nisu brojana vozila / sections without counting
- more / sea
- jezero / lake
- vodotok / water course

Slika 5: Saobraćajna opterećenost magistralnih i regionalnih puteva na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona 2007. godine

Željeznički saobraćaj

Na području Bosansko – podrinjskog kantona do ranih 1970 – ih egzistirala je uskotračna željeznička mreža, čiji je najvažniji dio bila uskotračna pruga Sarajevo – Pale – Prača – Ustiprača – Višegrad – Užice. Od Ustiprača se uskotračna pruga odvajala prema zapadu (dionica Ustiprača – Goražde – Foča – Miljevina). Poslije ukidanja uskotračne željezničke mreže nije došlo do izgradnje željezničke mreže normalnog kolosjeka, te je drumski saobraćaj postao osnovna vrsta saobraćaja na području obuhvata plana. Trasa ove uskotračne pruge je većim dijelom očuvana i može se iskoristiti za uspostavljanje turističke željeznice.

Vazdušni saobraćaj

Objekti za vazdušni saobraćaj nisu prisutni na području obuhvata plana. Međunarodni aerodrom Sarajevo nalazi se oko 95 km od centra kantona, odnosno obuhvata plana i u sadašnjem trenutku opslužuje stanovnike Bosansko – podrinjskog kantona.

Saobraćajni terminali

Robno – transportni centri ne postoje na području obuhvata plana. Jedine vrste saobraćajnih terminala koje su trenutno prisutne na terenu su autobuske stanice. U naselju Goražde se nalazi autobuska stanica. Naselja Ustikolina i Prača ne posjeduju autobusku stanicu, već autobuska stajališta.

3. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

POŠTANSKI SAOBRAĆAJ

Prostor Bosansko - podrinjskog kantona, uključujući i kontaktne zone međuentitetske granice sa RS (opštine Foča, Kalinovik, Pale, Rogatica, Novo Goražde i Čajniče) je područje na kom se obavlja poštanski saobraćaj.

U Bosansko - podrinjskom kantonu jedinice poštanske mreže se nalaze u Goraždu (dvije pošte - jedna sa kompletnom uslugom, a druga samo sa šalterskim uslugama), Vitkovićima, Mravinjcu, Ilovači, Ustikolini, Prači i Čitluku (Berič). U ovom posljednjem naselju je napravljen objekat, ali još nije u funkciji.

U tim jedinicama aktivan je ukupno 21 poštanski šalter, a u obuhvatu plana postavljena su 22 poštanska kovčežića.

TELEKOMUNIKACIJE

Sistem veza - RTV i TT mreža

Glavni operater fiksne telefonije na području Bosansko - podrinjskog kantona je BH Telecom d.d. Sarajevo. Ovo preduzeće je organizovano kao dioničarsko društvo koje samostalno obavlja svoju djelatnost u cilju stvaranja dobiti na tržištu BiH.

Telefonska mreža predmetnog obuhvata u gradskom urbanom dijelu svedena je na automatsku telefonsku centralu (ATC) „GORAŽDE“ lociranu u zgradi pošte.

U širem području kantona telefonska mreža je svedena u izdvojene (isturene) pretplatničke stepene RSS - ove u pojedinim naseljima:

- Goražde (kapaciteta oko 5000 brojeva),
- Goražde – istok (kapaciteta oko 500 brojeva),
- Goražde – zapad (kapaciteta oko 500 brojeva),
- Popov Do (kapaciteta oko 300 brojeva),
- Bačci (kapaciteta oko 300 brojeva),
- Vitkovići (kapaciteta oko 300 brojeva),
- Mravinjac (kapaciteta oko 500 brojeva),
- Bijele vode (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Hadžići (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Kraboriš (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Turkovići (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Prača (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Čitluk - Berič (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Osanica (kapaciteta oko 400 brojeva),
- Ilovača (kapaciteta oko 200 brojeva),
- Kraboriš (kapaciteta oko 100 brojeva),
- Ustikolina (kapaciteta oko 400 brojeva) i
- Jabuka (kapaciteta oko 100 brojeva).

Na području kantona trenutno su instalisani kapaciteti od oko 10000 telefonska broja od čega je aktivno (u funkciji) oko 90 % brojeva.

Svi RSS-ovi su spojeni sa glavnom automatskom telefonskom centralom ATC – „Goražde“ (Regionalnom direkcijom Goražde) i preko optičkih kablova i sistema za prenos su uključeni u

međumjesni i međunarodni saobraćaj, što je prikazano u grafičkom prilogu.

Takvom izvedbom skoro na čitavom području su stvorene mogućnosti korištenja ISDN (Integrated Services Digital Network), tako da je u momentu pravljenja ovog dokumenta aktivno dosta brojeva ISDN BA pristupa, kao i jedan broj ISDN PRA pristupa.

Na području gdje nije izgrađena telefonska mreža, instalirano je i u funkciji su «CLL priključci». Naime, radi se o pretplatnicima koji su preko baznih stanica mobilne telefonije „uvezani“ u TT mrežu - sistem CLL (Celular Local Loop).

Ukupna telefonska mreža predmetnog obuhvata je mješovita, tj. izvedena je podzemnim i vazдушnim putem. Izgrađenost TT kanalizacija je nedovoljna tako da su kablovi uglavnom položeni direktno u zemlju – rov.

Zahvaljujući velikim investicionim programima u poslednjih par godina, u urbanim područjima opštinskih centara je izgrađena nova i rekonstruisana stara telefonska mreža. Takođe je na području kantona izvršena zaštita saobraćaja povezivanjem telefonskih centrala u lokalne optičke petlje – prstenove.

U skladu, prvenstveno, sa materijalnim mogućnostima, prilično je usklađena dokumentacija i izgradnja infrastrukture iz oblasti telekomunikacija.

Za novoizgrađenu TT mrežu, optičke spojne puteve, kao i za svu ranije izvedenu infrastrukturu iz oblasti telekomunikacija, urađen je katastar podzemnih instalacija (mreže).

Usluge mobilne telefonije na području Bosansko - podrinjskog kantona vrše tri operatera:

- „BH TELEKOM“,
- „m:tel“,
- „HRVATSKE TELEKOMUNIKACIJE“.

Pokriavanje signalom mobilne telefonije - komunikacije se obavljaju preko baznih stanica postavljenih na lokacijama koje su odredile stručne ekipe radioplanera.

Konfiguraciju baznih stanica, uglavnom, čine kontejneri za smještaj telekomunikacione opreme i antenski stub. To su, najčešće, objekti privremenog karaktera, a njihova mikro lokacija i položaj je u direktnoj zavisnosti od rasporeda građevinskih objekata.

U momentu izrade plana lokacije instaliranih baznih stanica su: Goražde, Popov Do, Uhotića brdo, Bijele Vode, Hadžića brdo, Crijetež, Bakije, Utješinovići, Okolišta (Zebina Šuma), Ustikolina, Kreća, Vrhovi (Roskovići), Crni Vrh i Vražalice.

Bazne stanice, uz korištenje optički spojnih puteva, „uvezane“ su linkovskim sistemima prenosa preko RR uređaja većeg kapaciteta.

Međutim, i dalje se može smatrati da je predmetni obuhvat nedovoljno pokriven signalom mobilne telefonije.

Radio i TV program na području Bosansko - podrinjskog kantona realizuje se putem tri ravnopravna emitera u okviru Javnog servisa Bosne i Hercegovine i nekoliko lokalnih radio stanica i TV stanica – TV BPK (Televizija Bosansko - podrinjskog kantona).

Signali ovih radio i TV kuća ne pokrivaju samo opštinska područja, nego i teritoriju šireg okruženja.

Međutim, na pojedinim dijelovima teritorije RTV signalom su pokrivena samo pojedina područja. Poseban problem predstavlja što cijela MZ Jabuka nije pokrivena TV signalom, a pojedina naselja i zaseoci u MZ Ustikolina imaju veoma loš TV signal (Kosova, Mrđelići, Njuhe, dijelovi Zebine Šume).

Radio stanice i TV stanice emituju sve važnije informacije o radu opštinske uprave, javnih preduzeća i ustanova, a prate i ostala značajna dešavanja.

Na većem dijelu opštine Goražda instalisana je mreža KDS (Kablovski Distributivni Sistem) - kablovske televizije. Program KDS se realizuje putem operatora KG – 1.

4. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

Zaštita od poplava

Korito rijeke Drine je regulisano u gradu Goraždu. Nakon rata izgrađene su obaloutvrde na dionici Ada-Bačanski most na desnoj obali rijeke Drine i na lijevoj obali dionica uređeno korito - Bačanski most.

U gradu Goražde regulisan je Podhranjenski potok.

Na području opštine Foča - Ustikolina započet je Projekat uređenja korita rijeke Koline 350 m od ušća u rijeku Drinu, projekat će se nastaviti kad se obezbjede finansijska sredstva.

Na području opštine Pale – Prača (2008. godina) u toku je izvođenje radova na regulaciji korita rijeke Prača na dionici od mosta u Turkovićima uzvodno prema zaseoku Lunje. Planiran je nastavak radova u skladu sa projektnom dokumentacijom.

Vodosnabdijevanje

Jedan od osnovnih uslova razvoja nekog područja jeste snabdijevanje vodom za piće za potrebe stanovništva i tehnološkom vodom za potrebe industrije.

Područje Goražda i Vitkovića se prije rata vodom snabdijevalo sa područja opštine Čajniče – vrelo Cicelj. Voda se u sistem dopremala gravitaciono azbestcementnim cjevovodom profila Ø250 mm, dužine 15,5 km. Predviđeno je bilo da se pomenutim cjevovodom transportuju dovoljne količine vode za stanovništvo i jedan dio privrede, što nije bio slučaj zbog varijabilne izdašnosti izvora tokom godine (u ljetnom periodu su se javljale restrikcije u isporuci vode). Sa izvorišta „Cicelj“ vodom se snabdijevalo oko 38000 stanovnika opštine Goražde. Izbijanjem rata izvorište „Cicelj“ je napušteno i krenulo se u pronalaženje novog izvorišta. Vodosnabdijevanje Goražda i ostalih naselja se od 1996. godine vrši zahvatanjem vode iz rijeke Drine u naselju Vitkovići (4 km uzvodno od Goražda). Kasnije je u krugu bivšeg industrijskog kompleksa FAJ „Azot“ Vitkovići izgrađeno (rekonstruisano) postrojenje za preradu pitke vode (fabrika vode), koje je integrisano u vodozahvat.

Kapacitet postrojenja za proizvodnju pitke vode je 240 l/s.

Proces kondicioniranja sirove vode rijeke Drine sadrži sljedeće fizičko-hemiske procese:

- mehaničko odstranjivanje čvrstih materijala i plivajućih predmeta iz riječne vode u dva pjeskolova,
- tri pumpe kapaciteta po 125 litara/sec,
- potisni čelični cjevovod,
- predfiltracija sa mikrofilterima za odstranjivanje suspendovanih materijala,
- koagulacija,
- filtracija,
- dezinfekcija nakon filtriranja hlordioksidom i natrijumhipohloritom u interventnim situacijama,
- ispuštanje otpadnog mulja u postojeću kanalizaciju.

Sistem snabdijevanja gradana iz fabrike vode je veoma skup, jer se distribucija vrši putem pumpi uz veliki utrošak električne energije, te je prihodima od naplate vode nemoguće pokriti materijalne troškove. Vodovodna mreža je u velikoj mjeri zastarjela, cijevi su malih profila i lošeg kvaliteta što utiče i na kvalitet vode, a veliki gubici dovode do povećanja naknada za potrošnju.

Usluge snabdijevanja pitkom vodom koje pruža JKP (pokriva grad i prigradska naselja, dok Berič, Ilovača, Sadba i Vranići imaju lokalne vodovode) osigurane su za cca. 60% stanovništva. U cilju smanjenja gubitaka vode (cca. 65% iz sekundarne mreže) i poboljšanja

vodosnabdijevanja, implementiran je projekat izgradnje rezervoara „Površnica“ – „Rorovi“, spojnog cjevovoda rezervoara „Rasadnik“ – „Rorovi“ i pumpne stanice „Površnica“ sa potisnim cjevovodom do rezervoara „Rorovi“.

Inače, kontrola vode za područje kojim upravlja JKP vrši se redovno u saradnji sa Zavodima javnog zdravstva BPK (jednom sedmično) i FBiH (jednom godišnje). Kontrola vode sa izvorišta koja nisu u sistemu upravljanja JKP provode dijelom općina Goražde, MZ i sami stanovnici koji upravljaju ovim vodovodima.

U cilju zaštite izvorišta u krugu bivšeg industrijskog kompleksa FAJ „Azot“ Vitkovići od zagađivanja i drugih uticaja, koji mogu nepovoljno da djeluju na kvalitet i izdašnost izvorišta, utvrđene su zone sanitarne zaštite, definisana veličina i granice zaštitnih zona, kao i propisane mjere za njihovo održavanje – Odluka Vlade Bosansko-podrinjskog kantona. Za potrebe utvrđivanja zaštitnih zona i propisanih mjera u njima, urađen je Elaborat zaštitnih mjera i određivanja zona sanitarne zaštite vodozahvata Vitkovići – Goražde (Zavod za vodoprivredu d.d. Sarajevo, jun 2004. god.). Utvrđivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera vrši se u cilju zaštite voda izvorišta od svih vidova zagađenja i štetnih uticaja koji mogu nepovoljno djelovati na higijensku ispravnost vode za piće ili na izdašnost izvorišta.

Za izvorište rijeke Drine utvrđuju se tri zone sanitarne zaštite, i to:

1. I zaštitna zona – zona najstrožijeg režima zaštite;
2. II zaštitna zona – zona ograničenog režima zaštite;
3. III zaštitna zona – zona blagog režima zaštite.

Područje I zaštitne zone obuhvata prostor oko vodozahvatnog objekta na udaljenosti najmanje 50 m. Granica I zaštitne zone na desnoj obali rijeke Drina pruža se od obale rijeke Drine 50 m uzvodno od vodozahvatnog objekta u širini od 50 m od obale, zatim nizvodno duž obale u dužini 50 m.

Na području I zaštitne zone nalaze se sledeći objekti:

1. vodozahvatni objekat, u koritu rijeke Drine
2. objekti mehaničkog tretmana sa pjeskolovom i finom rešetkom
3. pumpna stanica sirove vode
4. dinamički taložnik
5. filterska polja
6. okna za mjerenje protoka, uzimanje uzoraka, kao i okna za doziranje klordioksida
7. potisni cjevovod Ø 400 mm i pumpna stanica čista vode
8. potisni cjevovod Ø 160 mm i pumpna stanica čiste vode
9. rezervoar pitke vode "Rasadnik"
10. rezervoar pitke vode "Vitkovići"
11. trafo stanica
12. kancelarijski prostor i laboratorij
13. bazen pitke vode
14. stanica sa duvaljkama
15. unutrašnji zemljani put.

Područje II zaštitne zone obuhvata prostor od granice I zaštitne zone do vanjske granice II zaštitne zone.

Vanjska granica II zaštitne zone pruža se paralelno sa vodotocima na udaljenosti od po 500 m od obje obale sledećih dionica vodotoka:

1. dionice rijeke Drine od profila vodozahvata uzvodno 4.5 m od mosta u Džindićima;
2. dionica rijeke Drine od profila vodozahvata 220 m nizvodno;
3. dionica Odske rijeke od izvora do ušća u rijeku Drinu.

Područje II zaštitne zone obuhvata prostor od vanjske granice II zaštitne zone od granice pripadajućeg orografskog sliva obuhvata.

Granica pripadajućeg orografskog sliva vodozahvata proteže se na desnoj obali rijeke Drine od vodozahvata do vrha Brdašca, a zatim prati vrhove Paljike, Stražbenica, Gradina pl., Mataruge, Crni vrh, Stožer, Košučevo, sve od vrha Strmenica, te preko gorja Bjelasice, Komovi do vrha Surdup duboko u teritoriju Crne Gore. Od Surdupa, granica sliva proteže se preko Vjetrenika, Ostrovića, duž Morače, preko vrhova gorja Vojnik i Golije do granice BiH. Jednim djelom se granica poklapa sa državnom granicom, a zatim prelazi preko planina Volujak, Zelengora i Lelija do obronka Treskavice. Od Treskavice se granica proteže preko Igrišta, Sjeništa, Borovca i Crnog vrha od koga se linija sliva spušta ka vodozahvatu.

U općini Pale – Prača mjesta Hrenovica i Prača imaju riješeno vodosnabdijevanje.

Za potrebe vodosnabdijevanja naseljenog mjesta Turkovići (centar MZ Hrenovica) kaptirano je izvorište „Čemernica“, odakle je voda dovedena do rezervoara „Turkovići“ (zapremine 2x 50 m³), a dalje sekundarnom distributivnom mrežom razvedena do potrošača.

Naseljeno mjesto Prača ima riješeno vodosnabdijevanje sa kaptiranih izvorišta „Pogled“ i „Komrani“. Sa ovih izvorišta voda se dovodi do rezervoara „Mihalj“ (zapremine 200 m³), odakle se dalje distribuira potrošačima. U toku je realizacija vodovodnog sistema „Datelji“ kojim će biti znatno popravljeno vodosnabdijevanje datog područja. Voda se zahvata iz kaptiranog izvora i gravitacionim cjevovodom transportuje do rezervoara „Mihalj“.

Prije rata Ustikolina se vodom snabdijevala sa vodovodnog sistema Foče.

Sada se vodosnabdijevanje opštine Foča-Ustikolina vrši sa dva izvorišta – bunar i kaptirano vrelo „Kreča“. Bunarski zahvat se nalazi u aluvionu rijeke Drine između magistralnog puta Foča – Goražde i rijeke Drine i rađen je za potrebe željeznica za vrijeme Austro – Ugraske monarhije. Bunarski objekat je kopani bunar prečnika oko 2,5 m, dubine oko 6 m, sa nadvišenjem iznad terena oko 1,0 m. Bunar je ograničenog kapaciteta i u direktnoj vezi sa nivoom vode u koritu rijeke Drine. U neposrednoj blizini bunara (na udaljenosti od 28,0 m) nalazi se i pumpna stanica sa tri pumpna agregata.

Za oba ova izvorišta ne postoje definisane zone sanitarne zaštite, niti se kontinuirano prati kvalitet vode.

U sistemu egzistiraju dva rezervoara – „Pode“ i „Nišani“. Voda iz bunara se pumpama šalje u rezervoar „Pode“ (kota terena 443,5 mnm, sa jednom komorom zapremine 100,0 m³ i dubine 4,5 m).

Godine 2002. kaptirano je vrelo „Kreča-Hajrina voda“ odakle se voda gravitaciono dovodi do rezervoara „Nišani“ (kota terena 530,3 mnm, sa jednom komorom zapremine 200,0 m³). Zbog slabog dotoka rezervoar se nika ne napuni, a u distributivnu mrežu (viša zona) rezervoar se uključuje preko reducir ventila.

Vodovodnu mrežu na području opštine Foča - Ustikolina čini oko 15 – 20 km cjevovoda različitog profila, materijala i godine izgradnje. Broj priključaka na ovom sistemu je oko 400 od čega dva značajna privredna potrošača „Mlin“ i „Pilana“ (koji u ovom trenutku ne rade punim kapacitetom). U ljetnom periodu u sistemu se javlja deficit vode, zbog povećane potrošnje i slabe izdašnosti izvorišta.

Naselje Cvilin (desna obala rijeke Drine) se takodje snabdijeva sa ovog sistema – cjevovod Ø100 prelazi most preko rijeke Drine.

Otpadne vode (zaštita voda)

Kanalizacionom mrežom mješovitog tipa kojom upravlja JKP, pokriveno je urbano područje Goražda (u 2006. registrirano je 4.360 priključaka domaćinstava, te 390 priključaka pravnih lica). Još uvijek nedostaje centralni kolektor i uređaji za tretman otpadnih voda, koje se

direktno ispuštaju u Podhranjenski potok u centru grada i tako dospijevaju u rijeku Drinu. Jedan dio kanalizacionih kolektora se direktno ispušta u rijeku Drinu. Značajnu opasnost predstavljaju i tehnološke otpadne vode iz postrojenja privrednih subjekata koji su smješteni na području grada, zbog čega je instaliranje fekalnih kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu okoliša.

Opština Goražde je u saradnji s nadležnim kantonalnim ministarstvom i JP „Slivovi rijeke Save“ realizirala projekat izgradnje fekalnog kolektora na dionici Gradski most u Goraždu do naselja Zupčići – Dubište i fekalnog kolektora na dionici most „Alije Iztebegovića“ – most „Žrtava genocida u Srebrenici“, a pored toga je pokrenula proceduru izrade projektne dokumentacije Donji most – naselje Kazagići – Hubjeri. Implementacijom glavnih kanalizacionih kolektora i postrojenja za tretman otpadnih voda (nekada je ovo postrojenje bilo predviđeno u Kopačima) pitanje zagađenja rijeke Drine i potoka na području grada Goražda bi trebalo biti riješeno. Kanalizacionom mrežom nisu pokriveni: Zupčići, Dubište, Splavište, Hubjeri, Višegradaska ulica, Vranjska mahala. U prigradskim i ruralnim dijelovima opštine otpadne vode završavaju u septičkim jamama, potocima i putnim jarcima, što negativno utiče na stanje okoliša.

U opštinama Pale – Prača i Foča – Ustikolina u planu je izgradnja fekalne kanalizacije nakon izrade projektne dokumentacije i obezbjeđenja finansijskih sredstava. U ovim opštinama se dispozicija otpadnih voda vrši u septičke jame ili u vodotoke (bez ikakvog tretmana prečišćavanja). U opštini Pale - Prača recipijent otpadnih voda je rijeka Prača, dok su recipijenti otpadnih voda opštine Foča – Ustikolina, najčešće rijeka Drina i Kolinska rijeka. Tamo gdje postoje kanalizacioni kolektori oni su najčešće nedovoljnog profila, usmjereni ka vodotocima (mnogi izlivi kanalizacije nisu ni poznati) i izgrađeni sredstvima njihovih korisnika.

Hidroelektrane

Na području Bosansko - podrinjskog kantona postoje izgrađene tri mini hidroelektrane: na rijeci Osanici - dvije i jedna na rijeci Čemernici.

MHE „Čemernica“

Na rijeci Čemernici 2009. godine izgrađena je i puštena u funkciju mini hidroelektrana instalisane snage 500 kW (protočno derivaciona hidroelektrana). Moguća godišnja proizvodnja iznosi oko 2.1 milion kWh. U sklopu mini hidroelektrane egzistira vodozahvat, derivacioni cjevovod i strojara. Strojara je smještena na samom ušću Čemernice u rijeku Praču. U strojari će biti smještene i turbine planirane MHE „Kaljani“.

MHE „Osanica 1“

MHE „Osanica 1“ prva je u nizu elektrana na rijeci Osanici (ukupno je planirano pet MHE na rijeci Osanici). Vodozahvat se nalazi oko 80 m uzvodno od ušća potoka Suhodale u rijeku Osanicu, a strojara se nalazi oko 300 m uzvodno od ušća rijeke Osanice u rijeku Drinu, na desnoj obali. To je protočna elektrana derivacionog tipa. Voda se zahvata tirolskim vodozahvatom, te tlačnim čeličnim cjevovodom, prečnika 1 200 mm, dužine 3.500 m, odvodi do strojare sa jednim agregatom, gdje se cjevovod račva i posebnim krakom tlačnog cjevovoda istog prečnika i dužine 140 m odvodi do neprelivnog vodostana sa horizontalnom gornjom komorom. Vodostan se sastoji od zatvaračnice, spojnog cjevovoda i gornje komore. Instalisana snaga MHE je 994 kW.

MHE „Osanica 4“

MHE „Osanica 4“ četvrta je u nizu elektrana na rijeci Osanici. Vodozahvat se nalazi oko 500

m nizvodno od sela Žilići, a strojara se nalazi oko 570 m nizvodno od ušća Krnjevačkog potoka u rijeku Osanicu.

To je takođe protočna elektrana derivacionog tipa. Voda se zahvata tirolskim vodozahvatom, te derivacionim čeličnim cjevovodom, prečnika Ø 700 mm, dužine 2.185 m, odvodi do neprelivnog vodostana sa horizontalnom gornjom komorom. Vodostan se sastoji od zatvaračnice, spojnog cjevovoda i gornje komore. Tlačnim cjevovodom od čelika, prečnika Ø 450 mm, dužine 380,50 m, voda se dovodi do strojare u kojoj je smješten jedan agregat. Instalirana snaga MHE je 630 kW, a moguća godišnja proizvodnja 2583 MWh.

Korištenje voda za potrebe turizma, sporta i rekreacije

Područje kantona karakteriše veliki broj vodotoka, koji pored energetske iskoristivosti mogu da se koriste za turizam, sport i rekreaciju. U sadašnjem trenutku za ove potrebe najviše su iskorištene rijeka Drina i u nešto manjoj mjeri rijeka Prača. Najznačajnije aktivnosti koje se odnose na turizam, sport i rekreaciju na rijeci Drini su splavarenje, rafting, kupanje (gradska plaža u Goraždu i plaža u Kolovaricama) i ribolov. Uz tok Drine se nalazi najveći broj turističkih objekata u kantonu. Od sportova na vodi, na rijeci Drini u ataru naselja Goražde se odvijaju aktivnosti kajakaškog sporta.

Odlike rijeke Prače i njenog priobalja uticale su na razvoj izletničkog i ribolovnog turizma.

Rijeka Kolina i veće lijeve pritoke rijeke Drine u opštini Goražde kao što su Osanica i Odska rijeka nisu u dovoljnoj mjeri turistički iskorištene, iako ih karakteriše raznovrsnost pejzažnih karakteristika i čistoća vode, a u slučaju rijeke Koline i bogat riblji fond.

Termalni, mineralni i termomineralni izvori na području Bosansko - podrinjskog kantona trenutno nisu značajnije stavljeni u funkciju razvoja turizma (banjski turizam).

5. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

GROBLJA

Na području Bosansko - podrinjskog kantona trenutno postoji 179 grobalja. Jedan dio ovih grobalja trenutno nije u upotrebi (prije svega groblja u naseljima bez stanovnika). Broj neaktivnih grobalja se procjenjuje na oko 45 grobalja.

Tabela 49: Groblja i njihova struktura u opštinama Bosansko - podrinjskog kantona (procjena Urbanističkog zavoda RS)

OPŠTINA	ISLAMSKA GROBLJA	PRAVOSLAVNA GROBLJA	KATOLIČKA GROBLJA	OSTALA GROBLJA	UKUPNO
FOČA - USTIKOLINA	34	24	0	0	58
GORAŽDE	73	19	1	1	94
PALE - PRAČA	17	10	0	0	27
UKUPNO	124	53	1	1	179

Multikonfesionalno groblje na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona se nalazi na lokalitetu Kolijevke u gradskom naselju Goražde (površina oko 4 ha).

Komunalna opštinska preduzeća gazduju konfesionalnim grobljima u opštinskim centrima, kao i multikonfesionalnim gradskim grobljem u Goraždu. Većim dijelom grobalja gazduju vjerske zajednice (obično groblja u neposrednoj blizini vjerskih objekata) i mjesne zajednice.

Jedino zvanično stočno groblje na području kantona nalazi se na lokalitetu Vučja brda u ataru naselja Čeljadinići u opštini Pale – Prača. Objekti za sakupljanje, preradu i spaljivanje životinjskih ostataka nisu prisutni na teritoriji kantona.

KOMUNALNI OTPAD

Situacija u pogledu rješavanja problema komunalnog otpada na području BiH nije zadovoljavajuća. Jedina mogućnost upravljanja otpadom obuhvata odlaganje otpada na lokalne (opštinske) deponije, kako komunalnog, tako i opasnog otpada (industrijskog, medicinskog i drugog).

Industrijski kompleksi, rudnici i termoelektrane često odlažu otpad (jalovinu, šljaku i pepeo) na vlastita odlagališta u svom okruženju.

Prikupljanje otpada je zadovoljavajuće samo u gradskim područjima u oko 45 % opština u BiH. Seoska područja u BiH nemaju organizovano prikupljanje otpada i otpad odlažu na nedozvoljenim mjestima.

Pomenuti problemi evidentni su i na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona. U okviru pojedinih strategijskih i studijskih dokumenata predloženo je nekoliko lokaliteta za odlaganje komunalnog otpada od koji su pojedina naišla na pozitivne, a pojedina na negativne reakcije stanovništva.

Na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona postojali su planovi o izgradnji regionalne sanitarne deponije na lokalitetu Lug (opština Goražde). Reakcije stanovništva i javnosti bile su negativne, te je ovo rješenje odbačeno.

Deponija na lokaciji Lug se dugo koristila kao privremena deponija. Ova deponija je bila neuređena, neograđena, bez obezbjeđenja i na njoj se nije vršila evidencija, razvrstavanje, kao ni tretman otpada.

Komunalni otpad sa većeg dijela teritorije kantona (opštine Goražde i Foča – Ustikolina) se

trenutno odvozi na deponiju Kamenolom kod naselja Mašići u opštini Novo Goražde. Deponija Kamenolom predstavlja privremenu deponiju i predstavlja kratkoročno rješenje za deponovanje otpada iz kantona. Komunalni otpad u opštini Pale – Prača se odlaže na deponiju Međugradi u ataru naselja Šajinovići.

U neposrednoj blizini naselja Ustikolina postoje dvije veće nelegalne deponije čvrstog otpada.

Odlaganje otpada, naročito različitih vrsta, prouzrokuje degradaciju zemljišta, zagađenje vazduha i vode. Komunalne deponije emituju metan, kao nus produkt pri degradaciji deponovanih organskih materija. Deponije takođe dovode do oticanja zagađivača (procjedne vode – filtrati) u podzemne vode.

Niz problema koji se javlja prilikom prikupljanja, tretmana, te deponovanja otpada moguće je otkloniti pažljivim planiranjem i uspostavljanjem sistema upravljanja otpadom.

Treba naglasiti da se današnje promjene u ovoj problematici uglavnom vežu za fazu konačne dispozicije, gdje se projektuje, odnosno primjenjuje isključivo sanitarno odlaganje kod budućih deponija i sanacija i rekultivacija postojećih smetljišta.

IV DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Opšte

Za društvene djelatnosti često se koriste i izrazi javne službe i socijalna ili društvena infrastruktura. U ranijem periodu, tokom 80 – ih godina prošlog vijeka, u prostornim planovima koristili su se i termini urbana oprema, kao i objekti društvenog standarda. Pored toga, značenje i opseg termina društvene djelatnosti se protekom vremena mjenjao. U periodu 80 – ih godina pod javnim službama su se između ostalog podrazumjevale i komercijalne djelatnosti, kao što je trgovina, a takođe i službe vezane za poljoprivredu kao što su poljoprivredne i veterinarske apoteke. Takvo shvatanje ovog pojma je potpuno razumljivo, jer su se pod društvenim djelatnostima odnosno urbanom opremom podrazumjevale sve vrste usluga koje je obezbjeđivalo društvo odnosno država. Trgovina, kao i usluge u oblasti poljoprivrede i veterinarstva su bili u tom periodu gotovo potpuno u društvenom ili državnom vlasništvu, tako da je bilo posve logično da se prostornim planom definiše njihova prostorna alokacija kao segmenta ukupne urbane opreme.

Savremeno shvatanje pojma društvenih djelatnosti ili javnih službi kaže da su to službe koje vlast obezbjeđuje za svoje građane, bilo direktno, bilo finansiranjem privatnog obezbjeđivanja službi (usluga).

U tom pogledu društvene djelatnosti obuhvataju sljedeće djelatnosti:

1. Obrazovanje i nauka
2. Kultura
3. Zdravstvo
4. Socijalno staranje
5. Uprava
6. Sport

Društvenim djelatnostima pripadaju i one djelatnosti što se kod nas popularno nazivaju nevladin sektor ili treći sektor.

Na kraju bi se javne službe mogle definisati kao službe ili usluge koje su namjenjene javnosti, koje su neprofitnog karaktera i koje vlast direktno ili indirektno finansira.

Generalna analiza sadašnjeg prostornog rasporeda, nivoa i strukture javnih službi i drugih društvenih djelatnosti, ukazuje na značajne razlike između predratnog perioda i sadašnjeg stanja.

Prije svega, obuhvat plana je dobio institucije u oblasti uprave kao posljedicu formiranja Bosansko - podrinjskog kantona – konstitutivne jedinice Federacije BiH. U naseljima Ustikolina i Prača kao novim opštinskim sjedištima uspostavljene su javne službe iz oblasti uprave i zdravstva koje nisu egzistirale do 1992. godine. U ruralnom području kantona mnoge područne škole su prestale sa radom (Bezmilje, Čemernica, Konjibaba itd.) kao posljedica deruralizacija ili ratne devastacije.

Iz prethodnog je vidljivo da je na području Bosansko - podrinjskog kantona jednim dijelom promjenjena struktura javnih službi, i u određenim segmentima nivo usluge (npr. u upravi – uspostavljanje srednjeg nivoa državne vlasti).

Gustina naseljenosti ispod 40 st/km² u opštinama Foča – Ustikolina i Pale - Prača predstavlja činjenicu koja se mora uzeti u obzir prilikom definisanja koncepta razvoja mreže objekata društvenih djelatnosti, jer takva gustina naseljenosti uslovljava probleme prilikom opremanja prostora objektima društvenih djelatnosti. Jedan od načina prevazilaženja takve situacije jeste uspostavljanje mobilnih javnih službi.

OBRAZOVANJE I NAUKA

Javne službe iz oblasti obrazovanja i nauke se mogu podijeliti na:

- osnovno obrazovanje
- srednje obrazovanje
- visoko obrazovanje
- đački i studentski domovi (đački i studentski standard)
- nauka i istraživanje

Osnovno obrazovanje

Osnovno školstvo (redovne osnovne škole, muzičke škole, škole za djecu sa posebnim potrebama) predstavlja najrasprostranjeniji oblik obrazovanja na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona. Generalno, osnovne škole su najbrojniji i najrasprostranjeniji objekti javnih službi u obuhvatu plana. Zajedno sa poštama i ambulancama predstavljaju najrasprostranjenije javne službe. Pored ovoga, odnos centralnih škola i područnih odjeljenja ukazuje na međusobne veze naselja u prostoru (gravitaciona područja centara).

Ratna dešavanja u periodu 1992 – 1995. su dovela do manjeg smanjenja broja centralnih osnovnih škola, a naročito do smanjenja broja područnih odjeljenja po naseljima u seoskom području Bosansko - podrinjskog kantona. Zatvaranje područnih odjeljenja u sastavu centralnih škola na seoskom području je jedan od indikatora negativnih demografskih kretanja. Inače, na teritoriji kantona je od završetka II svjetskog rata zatvoreno i stavljeno van funkcije čak 17 seoskih škola (pretežno četverorazredna područna odjeljenja). Najviše seoskih škola je zatvoreno i stavljeno van funkcije na području opštine Goražde – 8 škola. U opštini Foča – Ustikolina je u ovom periodu stavljeno van funkcije 5 seoskih škola, a u opštini Pale – Prača 4 seoske škole. Trenutno, u opštini Pale – Prača u funkciji nije nijedno područno odjeljenje osnovne škole.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine postoji ukupno 6 centralnih osnovnih škola – po jedna centralna škola u opštinama Foča – Ustikolina (naselje Ustikolina) i Pale - Prača (naselje Prača) i četiri centralne škole u opštini Goražde. Dvije centralne osnovne škole se nalaze u gradskom naselju Goražde (O.Š. „Fahrudin Fahro Baščelija“ i O.Š. „Husein efendija Đozo“). Po jedna centralne škola je locirana u naselju Vitkovići i naselju Ilovača.

Broj područnih škola iznosi ukupno 7. Nalaze su u naselju Jabuka u opštini Foča – Ustikolina; kao i naseljima Brijeg (Posestra), Bogušići, Čitluk (Berič), Kolovarice (Sadba), Faočići (Brzača), Osanica i Rešetnica u opštini Goražde. Područne škole u naseljima Čitluk, Kolovarice i Faočići su devetorazredne škole, dok su u ostalim navedenim naseljima petorazredne škole.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona postoji i osnovna muzička škola „Avdo Smailović“ u naselju Goražde.

Odnos neto površine objekata osnovnih škola (zatvoreni prostor) i broja učenika odnosno broja stanovnika u Bosansko - podrinjskom kantonu je generalno na nivou zahtjevanih normativa (po normativu površina korisnog prostora objekta po učeniku u jednoj smjeni treba da iznosi 5.0 - 7.0 m²).

Jedina osnovna škola koja ne zadovoljava normative u pogledu površina korisnog prostora objekta jeste O.Š. „Husein efendija Đozo“ u naselju Goražde. Ova osnovna škola ne zadovoljava normative (20.0 m² po učeniku) i u pogledu površine parcele po učeniku.

Srednje obrazovanje

Srednje škole na području Bosansko - podrinjskog kantona se nalaze u gradskom naselju Goražde. U sadašnjem trenutku (2008.) u opštinskim sjedištima Ustikolina i Prača ne postoje

srednje škole, te učenici iz ovih opština većinom pohađaju srednje škole u naselju Goražde. Gradsko naselje Goražde ima tri srednje škole: Mješovita srednja škola „Enver Pozderović“ (u čijem je sastavu gimnazija), Srednja strukovna škola «Džemal Bijedić» i Srednja tehnička škola „Hasib Hadžović“.

Upoređivanje neto površine (zatvoreni prostor) objekata srednjih škola i broja učenika odnosno broja stanovnika pokazuje da objekti srednjih škola imaju površinu na nivou zahtjevanih normativa.

Visoko obrazovanje

U sadašnjem trenutku (2008.) na području Bosansko - podrinjskog kantona ne djeluje nijedna visokoškolska ustanova sa sjedištem u nekom od naselja kantona. U gradskom naselju Goražde (MSŠ „Enver Pozderović“) djeluju odjeljenja Pravnog i Ekonomskog fakulteta iz Sarajeva (dislocirana nastava).

KULTURA

Pod objektima i ustanovama kulture podrazumjevaju se domovi i centri kulture, biblioteke, kina, razne vrste omladinskih klubova i klubova za odrasle, kao i pozorišta, muzeji i galerije. Nažalost, dio nabrojanih sadržaja ne egzistira na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona (pozorišta, muzej), a oni sadržaji koji postoje nisu u punoj funkciji i imaju brojne probleme, od kojih su prostorni problemi samo jedni od mnogobrojnih.

Najznačajnija kulturna ustanova na području Bosansko - podrinjskog kantona jeste Centar za kulturu Goražde. U sastavu ove ustanove djeluje biblioteka i kino. Takođe, ova ustanova organizuje različite kulturne manifestacije.

U ruralnom dijelu opštine Goražde prema dostupnim podacima nije u funkciji nijedan seoski društveni dom, iako objekti postoje.

U opštini Foča – Ustikolina, u opštinskom sjedištu se nalazi dom kulture, kao i omladinski dom (klub). U naselju Zebina Šuma postoji društveni dom u funkciji.

Ustanove kulture i objekti kulture u funkciji nisu prisutni na teritoriji opštine Pale – Prača.

Ukupna neto površina objekata kulture u funkciji iznosi oko 3000 m². To je manje od neto površine koja bi trebala da postoji po normativima za kulturu. Najbolje stanje u pogledu odnosa površine objekata i ustanova kulture i broja stanovnika je u opštini Foča – Ustikolina (iznad normativa), a najnepovoljniji odnos u opštini Pale – Prača.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona ne postoji profesionalno pozorište. Prostorni raspored objekata kulture karakteriše koncentracija u opštinskim centrima. Najveći dio ruralne teritorije je potpuno nepokriven objektima kulture. Iako u većim seoskim naseljima postoje društveni domovi (zadružni domovi), oni se ne koriste za kulturne svrhe, već prije svega za različite vrste društvenih okupljanja. Određeni broj društvenih domova je izvan funkcije i u lošem građevinskom stanju.

ZDRAVSTVO

U sadašnjem trenutku (2008. godina) na području Bosansko - podrinjskog kantona glavna zdravstvena ustanova u kantonu i nosilac sekundarne zdravstvene zaštite stanovništva je Kantonalna bolnica Goražde u gradskom naselju Goražde.

Na području kantona postoje i tri doma zdravlja u naseljima Ustikolina, Goražde i Prača koji obavljaju poslove primarne zdravstvene zaštite.

Pored toga postoji ukupno 17 ambulanti sa lokacijom u naseljima Jabuka i Zebina Šuma u opštini Foča – Ustikolina; Bogušići, Čitluk, Faočići, Goražde (5 objekata ambulanti), Ilovača, Orahovice, Osanica, Rešetnica, Vitkovići, Vranići u opštini Goražde; Turkovići u opštini Pale – Prača.

Neto površina zdravstvenih objekata primarne zaštite je ispod normativa u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača.

U naselju Goražde se nalaze dvije javne apoteke koje djeluju u okviru Javne ustanove «9. maj». U opštini Pale – Prača ne postoji apoteka.

SOCIJALNO STARANJE

Socijalno staranje obuhvata dječiju zaštitu i zaštitu odraslih ljudi. Kao najčešći oblik dječije zaštite ističu se ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje (obdaništa i jaslice). Socijalna zaštita odraslih u prostoru se najčešće ispoljava preko centara za socijalni rad. Centri za socijalni rad i ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje (obdaništa i jaslice) su u nadležnosti lokalne samouprave. Ostali viši oblici socijalne zaštite su u nadležnosti kantona.

Od viših nivoa socijalne zaštite na području Bosansko - podrinjskog kantona postoji starački dom u gradskom naselju Goražde (Javna ustanova „Dom za stara i iznemogla lica“ Goražde).

Kantonalni centar za socijalni rad se nalazi u naselju Goražde, a opštinske službe za socijalni rad se nalaze u naseljima Goražde, Prača i Ustikolina.

Objekti za predškolsko vaspitanje i obrazovanje (obdaništa i jaslice) nisu prisutni u opštinama Foča – Ustikolina i Pale – Prača. U gradskom naselju Goražde postoji obdanište „Sunce“ u sastavu Javne ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde, kao i SOS dječiji vrtić Goražde koji je u nadležnosti međunarodne humanitarne organizacije.

Generalno, neto površina objekata socijalnog staranja je u sadašnjem trenutku ispod propisanih normativa.

UPRAVA

Oblast uprave predstavlja sigurno najsloženiju temu kada se govori o javnim službama i drugim društvenim djelatnostima. To je rezultat činjenice da na području BiH postoji mnoštvo nivoa i institucija iz oblasti uprave.

Pod službama i ustanovama iz oblasti uprave podrazumjevaju se institucije BiH (Uprava za indirektno oporezivanje, Oružane snage BiH), entitetske institucije (federalne uprave i upravne organizacije; ostale federalne institucije – fondovi, zavodi, sudovi), kantonalne institucije (Vlada i ministarstva; Skupština Bosansko - podrinjskog kantona; kantonalne uprave, direkcije i službe; ostale kantonalne institucije – službe, zavodi, policija itd.) i lokalna samouprava (opštinske uprave i vatrogasne službe).

Što se tiče službi na nivou BiH, carinska ispostava Uprave za indirektno oporezivanje BiH je smještena u naselju Goražde. Kasarna Oružanih snaga BiH se nalazi u naselju Ustikolina. Terenski centar Službe za poslove sa strancima je lociran u naselju Goražde.

Od entitetskih institucija na teritoriji obuhvata plana egzistiraju ispostave sljedećih institucija:

- Poreska uprava Federacije BiH (kantonalni poreski ured Goražde),
- Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje (sjedište kantonalne službe u naselju Goražde i ispostave u naseljima Ustikolina i Prača),
- Federalni zavod za statistiku (kantonalni ured u naselju Goražde),
- Općinski sud Goražde (sjedište u naselju Goražde),
- Kantonalni sud (sjedište u naselju Goražde),
- Kantonalno tužilaštvo (sjedište u naselju Goražde),
- Odjeljenje Kazneno – popravnog zavoda Sarajevo u naselju Ustikolina.

Naselje Goražde je sjedište Vlade Bosansko - podrinjskog kantona i ministarstava u njenom sastavu, kao i kantonalne skupštine.

Kantonalne uprave, direkcije i službe imaju sjedište u naselju Goražde: Uprava za inspeksijske poslove, Uprava za civilnu zaštitu, Direkcija za robne rezerve, Agencija za privatizaciju, Ured interne revizije, Arhiv kantona, Služba za odnose za javnošću i Služba za zajedničke poslove kantonalnih organa uprave.

Od ostalih kantonalnih institucija na teritoriji obuhvata plana egzistiraju različiti hijerarhijski nivoi sljedećih institucija:

- Služba za zapošljavanje Bosansko - podrinjskog kantona (sjedište i ispostave u naseljima Ustikolina i Prača),
- Zavod za zdravstveno osiguranje Bosansko - podrinjskog kantona (sjedište u naselju Goražde),
- Zavod za javno zdravstvo Bosansko - podrinjskog kantona (sjedište u naselju Goražde),

Policija Bosansko - podrinjskog kantona djeluje u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Bosansko - podrinjskog kantona. Njeno sjedište je u naselju Goražde, a policijske stanice se nalaze u naseljima Ustikolina i Prača.

Opštinske uprave se nalaze u opštinskim centrima. Vatrogasna služba djeluje u naselju Goražde.

Mjesni uredi na području Bosansko - podrinjskog kantona se nalaze u sjedištima mjesnih zajednica. Neki mjesni uredi ne funkcionišu, iako fizički postoje.

SPORT

Pod sportskim objektima podrazumjevaju se zatvoreni sportski tereni (fiskulturne sale, sportske dvorane), otvoreni sportski tereni u nadležnosti sportskih društava, otvoreni sportski tereni rekreativnog tipa, kao i bazeni (otvoreni bazeni).

Na području Bosansko - podrinjskog kantona u sadašnjem trenutku (2008. godina) egzistira samo jedna sportska dvorana u naselju Goražde. Fiskulturne sale se nalaze u sklopu centralnih osnovnih škola u naseljima Ustikolina, Goražde, Vitkovići i Prača, kao i u sastavu područnih osnovnih škola u naseljima Jabuka i Bogušići.

U okviru kategorije «otvoreni sportski tereni u nadležnosti sportskih društava» na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona postoji samo jedan klasični sportski centar u naselju Goražde. U naseljima Cvilin, Prača i Vitkovići sportski centri su ograničeni na fudbalska igrališta (sportski centri u nastajanju).

Otvorenim sportskim terenima rekreativnog tipa pretežno gazduju škole (najveći broj su školski tereni) i mjesne zajednice.

U naselju Vitkovići postoji kompleks bazena (otvoreno plivalište).

Generalno gledajući, na području Bosansko - podrinjskog kantona površina sportskih objekata je iznad normativa.

V KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG RAZVOJA

1. RAZVOJ PRIVREDE I OPŠTI FAKTORI RAZVOJA

OPŠTI PRIVREDNI AMBIJENT U BIH I FBIH

U sadašnjem trenutku privreda BiH i FBIH suočena je sa problemima različite prirode. Jedan dio tih problema nosi obilježje stanja i uslova privređivanja u predratnom periodu (problemi nepovoljne privredne strukture, nedostatak obrtnog kapitala, tehnološka zaostalost, devastiranost prirodnih resursa, ekološki problemi).

U posleratnom periodu privreda se suočila sa dodatnim problemima među kojima su najznačajniji:

- velika ratna razaranja
- nepokrenutost kapaciteta u značajnom dijelu industrije
- izgubljena tržišta
- pokidane poslovne veze
- problemi povratka i zbrinjavanja izbjeglih i raseljenih lica
- nedostatak domaćeg i stranog investicionog kapitala
- velike razmjere sive ekonomije.

I pored otežanih uslova privređivanja privredna kretanja u FBIH, ali i cijeloj BiH, u poslednjih nekoliko godina karakterišu: značajan rast industrijske proizvodnje, porast bruto domaćeg proizvoda (GDP-a), prosječnih neto plata i stabilnost cijena.

Od prestanka rata Bosna i Hercegovina je ostvarila visoke stope rasta, što je uticalo na rast bruto društvenog proizvoda po stanovniku sa 900 KM u 1995. god. na 3.083 KM u 2003. god. Nakon veoma visokih stopa rasta u BiH u prvim poslijeratnim godinama (75% u 1996. i 35% u 1997. god.), dolazi do pada stope rasta na 10% u 1999., 8,8% u 2003. god i na 6,8% u 2007. god. Razlozi ovako naglog pada su u smanjenju međunarodne finansijske pomoći, slabim rezultatima ekonomskih reformi (loša privatizacija).

Tržište BiH je vrlo malo i nerazvijeno. Rat i posljedice rata učinile su ga u dobroj mjeri neorganiziranim. Pored izgubljenih svjetskih tržišta, skoro da je izgubljeno i tržište bivše Jugoslavije. Problem koji danas dominira na tržištu FBIH jeste šverc, utaja poreza, carina, neadekvatna kontrola granica, neefikasna unutrašnja kontrola, crno tržište rada, korupcija i dr. što ima za posljedicu velike razmjere sive ekonomije. Za tržište, mada je roba većinom uvoznog porijekla, može se reći da je relativno dobro snabdjeveno. Istina, zbog „pukotina“ na granici sa susjedima, ulaz odnosno izlaz robe u i iz BiH nije pod potpunom kontrolom.

Glavni makroekonomski pokazatelj GDP (bruto društveni proizvod) u FBIH u 2007. godini iznosio je 13.735 mil. KM, dok je GDP po glavi stanovnika iznosio 5.900 KM i on se razlikuje po kantonima.

Tabela 50: Bruto domaći proizvod (BDP) po kantonima u 2007. godini

Naziv kantona	Broj stanovnika	GDP – u hilj. KM	GDP – po stanovniku
Unsko - sanski	287.878	1.016.408	3.531
Posavski	41.187	171.004	4.152
Tuzlanski	496.830	2.170.167	4.368
Zeničko – dobojski	401.796	1.950.404	4.854
Bosansko – podrinjski	33.662	164.823	4.896
Srednjobosanski	256.339	1.043.878	4.072
Hercegovačko – neretvanski	227.473	1.510.876	6.642
Zapadnohercegovački	82.095	398.322	4.852
Sarajevski	419.030	4.971.557	11.864
Hercegbosanski	82.069	337.800	4.116
Ukupno	2.328.359	13.735.239	5.899

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima i opštinama, Federalni zavod za programiranje i razvoj, Sarajevo, 2008.

Jedan od najvećih problema sa kojim se suočava Federacija BiH, a i BiH u cjelini jeste veliki stepen nezaposlenosti. U 2007. godini broj zaposlenih u FBiH iznosio je 413.676 lica, što je 53% u odnosu na aktivno stanovništvo. iz čega proizilazi da je stopa nezaposlenosti iznosila 47%.

U strukturi zaposlenih prerađivačka industrija zauzima vodeće mjesto a zatim slijede trgovina na veliko i malo i javna uprava na koje zajedno otpada oko polovina ukupnog broja zaposlenih.

Tabela 51: Stepen nezaposlenosti po kantonima u 2007. godini

Naziv kantona	Broj nezaposlenih	Broj zaposlenih	Aktivno stanovništvo	Stepen nezaposlenih u %
Unsko - sanski	40.922	33.628	74.550	54,9
Posavski	6.832	5.286	12.118	56,4
Tuzlanski	90.840	80.222	171.062	53,1
Zeničko - dobojski	68.202	70.918	139.120	49,0
Bosansko - podrinjski	4.317	4.568	8.885	48,6
Srednjobosanski	41.221	36.291	77.512	53,2
Hercegovačko – neretvanski	30.838	40.655	71.493	43,1
Zapadnohercegovački	9.738	12.673	22.411	43,5
Sarajevski	65.344	109.639	174.983	37,3
Hercegbosanski	9.316	9.213	18.529	50,3
Ukupno	367.570	413.676	781.246	47,0

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima i opštinama, Federalni zavod za programiranje i razvoj, Sarajevo, 2008.

Ako ovim podacima pridodamo podatak da je broj penzionera u FBiH u decembru iste godine bio 325.784, onda je sasvim jasno da problem visoke nezaposlenosti neće biti moguće riješiti bez bržeg priliva direktnih stranih investicija, razvoja proizvodnih djelatnosti kao i preusmjeravanja sive ekonomije u legalne kanale poslovanja.

OSNOVNI INDIKATORI RAZVOJA KANTONA

Na ekonomsko stanje u Bosansko – podrinjskom kantonu uticali su brojni spoljni i unutrašnji faktori, koji su ujedno uticali i na stanje privrede u državi. U najznačajnije spoljne faktore spadaju: smanjenje tržišta, tranziciona kriza, recesija svjetske privrede. Unutrašnji faktori se mogu grupisati u: političko - pravne (nepovoljna politička klima, nedovoljno uređen pravni sistem), ekonomske (monetarna stabilnost, malo i podijeljeno tržište, poreski sistem fiskalnog a ne razvojnog karaktera, niska konkurentnost domaćih preduzeća, visok nivo javne potrošnje, niska kupovna moć stanovništva) i demografsko-sociološke (promijenjena struktura radno sposobnog stanovništva, odlazak mladih kadrova u inostranstvo, visok nivo siromaštva). Ovim faktorima treba pridodati i podatak da su najznačajniji privredni kapaciteti BPK iz rata izašli potpuno ili u većem dijelu uništeni, što je zahtijevalo i dodatne napore usmjerene u pravcu izmjene dotadašnje privredne strukture.

Danas je situaciji umnogome drugačija, a kantonalna privreda poslednjih godina bilježi tendenciju blagog oporavka.

Ekonomska razvijenost Bosansko – podrinjskog kantona sagledaće se analizom osnovnih ekonomskih parametara, kao što su bruto društveni proizvod, zaposlenost i nezaposlenost stanovništva, prosječne neto plate kao i odnos uvoza i izvoza u 2007. god. u poređenju sa istim na nivou Federacije BiH.

Tabela 52: Osnovni ekonomski pokazatelji BPK u odnosu na FBiH 2007. godine

R. br.	Osnovni ekonomski parametri	FBiH	Bosansko-podrinjski kanton
1.	Površina	26.106,7 km ²	504,6 km ²
2.	Broj stanovnika	2.328.359	33.662
3.	BDP	13.735.239.000 KM	164.823.000 KM
4.	BDP po stanovniku	5.900 KM	4.896 KM
5.	Broj zaposlenih	413.676	4.568
6.	Broj nezaposlenih	367.570	4.317
7.	Stopa nezaposlenosti	47%	48,6%
8.	Prosječna neto plata	662 KM	599 KM
9.	Pokrivenost uvoza izvozom	44,1%	119.1%

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima i opštinama, Federalni zavod za programiranje i razvoj, Sarajevo, 2008.

Udio BDP ostvaren u 2007. godini na području tri opštine kantona (Goražde, Pale-Prača, Foča-Ustikolina) iznosi 164.823.000 KM, odnosno 4.896 KM po stanovniku. BDP po stanovniku kantona ispod je BDP po stanovniku FBiH (5.900 KM) i čini 83% BDP po stanovniku FBiH.

Glavni privredni subjekti koji su prije rata bili nosioci ekonomskog razvoja opštine Goražde i okolnih opština, Hemijska industrija „Azot“ i Radna organizacija „Pobjeda“, danas rade sa oko 20% predratnih kapaciteta. Smanjenje proizvodnje u velikim preduzećima nije bilo moguće kompenzirati kroz razvoj sektora malih i srednjih preduzeća i privatnog sektora, što se direktno ogleda kroz pad BDP i zaposlenosti.

Iako BDP po stanovniku i dalje nije dostigao nivo iz 1990. godine (4.400 USD), treba naglasiti da je BDP od 2004. godine, kada je iznosio 2.598 KM, pa do 2007. godine (4.896 KM) porastao za 2.298 KM, odnosno da je skoro udvostručen.

Stopa nezaposlenosti u odnosu na aktivno stanovništvo iznosi 48,6% i veća je u odnosu na prosječnu u FBiH (47%) za 1,6%, i predstavlja najveći problem sa kojim se suočava privreda Bosansko-podrinjskog kantona. U predratnom periodu samo na području opštine Goražde bilo

je zaposleno oko 10.000 ljudi, dok je prema podacima iz 2007. godine broj zaposlenih u kantonu iznosio 4.568, što je 46% od predratnog nivoa zaposlenosti.

Takođe, treba uzeti u obzir da je riječ o registrovanoj zaposlenosti, koja zbog velikog udjela „rada na crno“ ne odražava stvarno stanje na tržištu rada.

Dok su prosječne plate (599 KM) još uvijek ispod prosječnog nivoa u FBiH (662 KM), dotle je pokrivenost uvoza izvozom u BPK čak 119,1%, što je direktna posledica činjenice da se na ovom području nalaze privredni subjekti koji većinu svojih proizvoda i poluproizvoda izvoze, a da je broj stanovnika kantona relativno mali.

PRIVREDNA STRUKTURA KANTONA

Za analizu privredne strukture kantona korišćeni su podaci o broju registrovanih privrednih subjekata (rasvrstanih na: pravne osobe, jedinice u sastavu pravnih osoba, te obrtničke radnje), kao i broju zaposlenih po privrednim djelatnostima na području kantona.

Tabela 53: Registrovani poslovni subjekti prema djelatnosti na dan 31.12. 2007.

R. br.	Djelatnost	Pravne osobe	%	Jed. u sastavu	%	Obrt	%
1.	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	8	1,82	2	0,53	22	4,04
2.	Ribarstvo	-	-	-	-	-	-
3.	Ukupno primarni sektor (1+2)	8	1,82	2	0,53	22	4,04
4.	Rudarstvo	1	0,23	-	-	-	-
5.	Prerađivačka industrija	54	12,27	16	4,27	59	10,84
6.	Snadbijevanje el. energijom gasom i vodom	2	0,45	2	0,53	-	-
7.	Građevinarstvo	17	3,86	7	1,59	14	2,57
8.	Ukupno sekundarni sektor (4+5+6+7)	74	16,82	25	6,67	73	13,42
9.	Trgovina; popravka motornih vozila	88	20,00	140	37,33	165	30,33
10.	Ugostiteljstvo	23	5,23	21	5,60	113	20,77
11.	Prijevoz, skladištenje, veze	18	4,10	29	7,73	85	15,62
12.	Finansijsko posredovanje	1	0,23	18	4,80	-	-
13.	Poslovanje nekretninama i poslovne usluge	21	4,77	7	1,87	42	7,72
14.	Javna uprava i odbrana; Obavezno socij. osiguranje	31	7,04	18	4,80	-	-
15.	Obrazovanje	19	4,32	11	2,93	6	1,10
16.	Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	25	5,68	10	2,67	4	0,73
17.	Ostale javne društvene socijalne i vlastite uslužne djelatnosti	132	30,00	94	25,07	34	6,25
18.	Privatna domaćinstva sa zaposlenim osobljem	-	-	-	-	-	-
19.	Eksteritorijalne organizacije i tijela	-	-	-	-	-	-
20.	Ukupno tercijarni sektor (9-19)	358	81,36	348	92,8	449	82,54
UKUPNO		440	100	375	100	544	100

Izvor: Bosansko-podrinjski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2008.

Na osnovu pregleda privrednih subjekata po djelatnostima i sektorima jasno se uočavaju dvije glavne karakteristike strukture privrede Bosansko - podrinjskog kantona: veoma nerazvijen primarni sektor privrede i s druge strane značajno učešće tercijarnog sektora a u okviru njega posebno izraženo učešće djelatnosti trgovine na veliko i malo.

Djelatnost poljoprivrede, lova i šumarstva, koje zajedno sa ribarstvom čine primarni sektor izrazito je narazvijena u odnosu na druge djelatnosti, ali i u odnosu na nivo u FBiH.

Razloge treba tražiti u činjenici da su prirodni resursi (obradivo poljoprivredno zemljište, površine pod šumama) u poređenju sa opštinama sa sličnim brojem stanovnika prilično oskudni. Prerađivačka industrija predstavlja glavnu pokretačku snagu razvoja privrede BPK. Posebno treba istaći djelatnost prerade metala, kao i podatak da se većina proizvoda prerađivačke industrije plasira van granica BPK ali i BiH.

Najveća preduzeća iz prerađivačke djelatnosti su: „Ginex“ d.d., „Pobjeda-Sport“ d.d., „Pobjeda-Rudet“ d.d., „Tvoronica alata Goražde“ d.d., „Emka“ d.o.o., „Bekto preciza“, d.o.o., „Prevent safety“ Vitkovići i „Sabix Produkt“ d.o.o.

Građevinska djelatnost uglavnom zadovoljava lokalne potrebe i kao takva se ne može smatrati nosiocem privrednog razvoja kantona

Najveći broj subjekata posluje u okviru djelatnosti trgovine na veliko i malo i održavanja, te se njeno učešće kreće između 20% u strukturi pravnih lica do čak 31% u strukturi obrtnika.

Učešće djelatnosti ugostiteljstva, transporta i finansijskog sektora ukazuje na nedovoljnu razvijenost ovih djelatnosti koje zadovoljavaju isključivo lokalne potrebe.

Potpunija slika razvijenosti i strukture privrede BPK dobija se prezentovanjem podataka o broju zaposlenih po pojedinim djelatnostima.

Tabela 54: Pregled zaposlenih po djelatnostima u BPK

R. br.	Djelatnost	Broj zaposlenih							
		2004	%	2005	%	2006	%	2007	%
1.	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	51	1,18	48	1,12	43	1,03	65	1,42
2.	Ribarstvo	-		-	-	-	-	-	-
3.	Ukupno primarni sektor (1+2)	51	1,18	48	1,12	43	1,03	65	1,42
4.	Rudarstvo	-	-	-	-	4	0,09	4	0,09
5.	Prerađivačka industrija	1.296	30,08	1.319	30,85	1.283	30,75	1.508	33,01
6.	Snadbijevanje el. energijom, gasom i vodom	150	3,48	142	3,32	140	3,34	140	3,06
7.	Građevinarstvo	229	5,31	225	5,26	231	5,51	214	4,68
8	Ukupno sekundarni sektor (4+5+6+7)	1.675	38,87	1.686	39,43	1.664	39,69	1.866	40,85
9.	Trgovina; popravak motornih vozila	491	11,39	487	11,39	471	11,23	533	11,67
10.	Ugostiteljstvo	199	4,62	184	4,30	147	3,51	178	3,90
11.	Prijevoz, skladištenje i veze	218	5,06	214	5,00	221	5,27	239	5,23
12.	Finansijsko posredovanje	58	1,35	58	1,36	62	1,48	62	1,36
13.	Poslovanje nekretninama i poslovne usluge	61	1,42	55	1,29	62	1,48	69	1,51
14.	Javna uprava i odbrana; obavezno socij. osiguranje	694	16,10	686	16,05	682	16,27	693	15,17
15.	Obrazovanje	393	9,12	389	9,10	375	8,95	384	8,41
16.	Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	353	8,19	352	8,23	349	8,32	355	7,77
17.	Ostale javne, društvene i vlastite uslužne djelatnosti	116	2,69	116	2,71	116	2,77	124	2,71
18.	Ukupno tercijarni sektor (9-17)	2.583	59,94	2.541	59,44	2.485	59,28	2.637	57,73
UKUPNO		4.309	100	4.275	100	4.192	100	4.568	100

Izvor: Nacrt Studije elektroenergetskog i termoenergetskog sistema BPK za period 2008-2028, IPSA Institut, HEIS Institut, CETEOR doo, Sarajevo, 2008.

Ako broj zaposlenih posmatramo u periodu 2004 - 2007. godine vidljivo je da značajnijih promjena zaposlenih po sektorima nije bilo, te da je najveći dio zaposlen u okviru sekundarnog i tercijarnog sektora.

Djelatnost prerađivačke industrije zapošljava najveći broj radnika, odnosno 1.508 radnika ili 33,01%. U okviru ove djelatnosti najviše je zastupljena proizvodnja odjeće kao i proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda i municije. Preduzeća iz ove oblasti zapošljavaju u prosjeku 150-250 radnika i spadaju u red srednjih preduzeća.

Više od polovine ukupno zaposlenih na području kantona nalazi se u okviru tercijarnog sektora, odnosno 57,73% zaposlenih.

S obzirom na relativno mali broj stanovnika kantona, sa jedne strane, kao i veliki broj javnih institucija kantona smještenih na području opštine Goražde kao administrativnog centra, s druge strane, evidentan je veliki broj zaposlenih u okviru javne uprave i odbrane - 693 zaposlena ili 15,17%.

Ako se ovome broju pridodaju zaposleni iz oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite i ostalih društvenih djelatnosti onda dolazimo do podatka da je oko 34% svih zaposlenih na području BPK zaposlen u okviru javne administracije. To ukazuje na nedovoljnu razvijenost privatnog sektora kao i odsustva mogućnosti zapošljavanja u privatnom sektoru.

Simboličan broj zaposlenih nalazi se u okviru primarnog sektora, svega 65 radnika ili 1,42% što je još jedan pokazatelj nerazvijenosti ovog sektora privrede. Mali broj zaposlenih u ovoj djelatnosti proizilazi iz toga da je poljoprivreda često dopunska djelatnost i da veliki broj individualnih poljoprivrednih proizvođača nije registrovan kao zaposlen u ovoj djelatnosti.

Uprkos malom broju zaposlenih u ovoj oblasti evidentano je da postoje brojne mogućnosti za njen razvoj kao i dodatno zapošljavanje, a posebno u oblasti voćarstva, ratarstva, plasteničke proizvodnje i stočarstva.

Turizam

Na području kantona od smještajnih kapaciteta izdvajaju se:

- Hotel „Behar“ Goražde,
- Motel „Bazeni“ Vitkovići,
- Turističko naselje „Ada“ na području opštine Ustikolina,
- Lovno - rekreativni centar „Bijele vode“,
- Pansioni: „Paša“ (Ustikolina), „Drinska bašta“ (Goražde), „Amaro“ (Osanica) i „Casablanca“ (Mravinjac).

2. PROSTORNA ORGANIZACIJA PRIVREDE

Pod prostornom organizacijom privrede podrazumjeva se prostorni raspored djelatnosti iz primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora privrede (proizvodno – poslovne djelatnosti) isključujući turizam i ugostiteljstvo, kao i poljoprivredne i šumarske objekte koji se ne mogu koristiti za potrebe sekundarnih i tercijarnih djelatnosti. Prostorne jedinice privrede predstavljaju područja veće površine (iznad 0.5 ha) na kojima se nalaze privredni objekti namjenjeni proizvodnji i poslovanju. To su prevashodno objekti i površine vezani za industriju, građevinarstvo, skladištenje i trgovinu.

Na osnovu površine i broja privrednih subjekata prostorne jedinice privrede se dijele na:

- Privredne pogone,
- Proizvodno – poslovne zone.

Privredni pogoni imaju u većini slučajeva površinu 0.5 - 6 ha i u svom sastavu obično imaju do 2 privredna subjekta.

Proizvodno – poslovne zone predstavljaju prostorne jedinice privrede koje imaju preko 7 ha i u kojima se nalazi više privrednih subjekata. U sljedećim tabelama je dat pregled zona i pogona u Bosansko - podrinjskom kantonu.

Tabela 55: Proizvodno – poslovne zone na području Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

PROIZVODNO - POSLOVNA ZONA	OPŠTINA	BROJ PREDUZEĆA ILI NJIHOVIH DIJELOVA U SASTAVU ZONA*	POVRŠINA (ha)	BROJ ZAPOSLENIH 2008. GODINE*	GUSTINA ZAPOSLENOSTI 2008. GODINE* (zaposlenih / ha)
Emka - Bekto	Goražde	5	14.19	392	27.63
Pobjeda	Goražde	4	19.94	900	45.14
Vitkovići	Goražde	3	27.67	170	6.14
UKUPNO		12	61.80	1462	23.66

*Procjena UZ RS

Tabela 56: Privredni pogoni na području Bosansko - podrinjskog kantona 2008. godine

PRIVREDNI POGON	OPŠTINA	BROJ PREDUZEĆA ILI NJIHOVIH DIJELOVA U SASTAVU POGONA*	POVRŠINA (ha)	BROJ ZAPOSLENIH 2008. GODINE*	GUSTINA ZAPOSLENOSTI 2008. GODINE* (zaposlenih / ha)
Fekry Njuhe	Foča - Ustikolina	1	0.66	50	75.76
Mlin Ustikolina	Foča - Ustikolina	1	1.33	37	27.82
Centroprevoz - Mak company	Goražde	3	5.24	50	9.54
Goražde putevi	Goražde	4	1.48	100	67.57
GP Drina	Goražde	1	2.93	50	17.06
Alhos Prača	Pale - Prača	1	1.14	3	2.63
UKUPNO		11	12.78	290	22.69

*Procjena UZ RS

Iz samih tabela je vidljiva nedovoljna iskorišćenost prostornih jedinica privrede, odnosno privrednih pogona i proizvodno – poslovnih zona. Tako prosječna gustina zaposlenosti (radnih mjesta) iznosi kod privrednih pogona 22.69 zaposlenih / ha, dok kod proizvodno – poslovnih

zona 23.66 zaposlenih / ha. Ovakve niže gustine zaposlenosti (radnih mjesta) se mogu dovesti u vezu sa opštima padom privrednih aktivnosti u posljednjih 18 godina, što se reflektovalo u broju zaposlenih, odnosno broju radnih mjesta. Pri gustini zaposlenosti od 50 zaposlenih/ha, koja se smatra najminimalnijom kad je riječ o optimalnom korišćenju prostornih jedinica privrede, privredni pogoni bi mogli primiti još 349 zaposlenih (radna mjesta). Kod proizvodno – poslovnih zona ta brojka je znatno veća i iznosi 1628 zaposlenih (radnih mjesta). To znači da bi postojeće proizvodno – poslovne zone i privredni pogoni mogli primiti bez većih problema 1977 novozaposlenih. Međutim, javlja se problem imovinsko – pravnih odnosa u postojećim prostornim jedinicama privrede, koji dovodi do potrebe za drugim rješenjima u oblasti prostorne organizacije privrede.

U Bosansko - podrinjskom kantonu postoje braunfield lokacije. Pod braunfieldima se podrazumjeva zemljište koje je ranije bilo korišćeno u industrijske ili komercijalne svrhe, koje može biti kontaminirano niskim koncentracijama opasnog otpada ili zagađenja i koje se, nakon čišćenja, može ponovo koristiti. Tipičan primjer braunfilda na ovom prostoru je veći dio proizvodno - poslovne zone Vitkovići na kome se nalaze napušteni objekti Hemijske industrije „Azot“.

3. OCJENA PRIVREDNIH AKTIVNOSTI SA STANOVIŠTA UTICAJA NA OKOLIŠ

Jedan od osnovnih ciljeva privrednog razvoja Bosansko – podrinjskog kantona odnosi se na usklađivanje privrednog razvoja kantona sa zaštitom životne sredine shodno ekonomskoj moći privrede. S toga je neophodno dati ocjenu uticaja različitih privrednih aktivnosti na okoliš.

U zavisnosti od uticaja na životnu sredinu industrijske grane se mogu svrstati na: laku, srednju i tešku industriju.

Laka industrija – u koji spadaju industrijske grane koje ne utiču ili u maloj mjeri imaju uticaja na stvaranje: buke, mirisa, vibracija, zaslijepljujuće svjetlosti i drugih negativnih uticaja na okruženje. Laka industrija uključuje slijedeće djelatnosti:

- proizvodnja prehrambenih proizvoda,
- proizvodnja tekstilnih proizvoda,
- proizvodnja predmeta od kože,
- proizvodnja namještaja,
- izdavačka djelatnost,
- proizvodnja raznovrsnih proizvoda: nakit, muzički instrumenti, sportski predmeti, igračke itd.

Srednja industrija – u koje spadaju industrijske grane koje imaju uticaj na stvaranje veće količine buke, mirisa, vibracija, svjetlosti ili drugih negativnih uticaja na okruženje. Srednja industrija uključuje slijedeće djelatnosti:

- metaloprerađivačka industrija,
- proizvodnja tekstila,
- prerada drveta (proizvodnja rezane građe, građevinske stolarije, itd.),
- prerada kože,
- proizvodnja celuloze i proizvoda od papira,
- određene grane hemijske industrije (proizvodnja lijekova),
- proizvodnja proizvoda od gume i proizvoda od plastičnih masa,
- proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (proizvodnja stakla i proizvoda od stakla, keramičkih proizvoda, proizvodnja građevinskog materijala),
- proizvodnja mašina i uređaja,
- proizvodnja električnih i optičkih uređaja,
- proizvodnja saobraćajnih sredstava,
- proizvodnja ili prerada sirovina i materijala.

Teška industrija - u koje spadaju industrijske grane koje imaju veliki negativan uticaj na okruženje i potrebne su posebne mjere za njihov rad i pažljiv odabir lokacije (kompatibilan sa okruženjem). Teška industrija obuhvata slijedeće djelatnosti:

- proizvodnja i prerada sirovina i primarnih materijala,
- proizvodnja hemikalija, hemijskih proizvoda, vještačkih i sintetičkih vlakana,
- proizvodnja i prerada osnovnih metala (gvožđe, čelik, plemeniti metali, aluminij, olovo, cink, itd.),
- proizvodnja koksa, derivata nafte i nuklearnog goriva,
- proizvodnja građevinskog materijala (cement, gips, itd.)

Najveći prijeratni industrijski zagađivači na području Bosansko – podrinjskog kantona bila su preduzeća: Preduzeće Unis „Pobjeda“, Tvornica za proizvodnju i preradu žice Novo Goražde i Fabrika azotnih jedinjenja „Azot“ iz Vitkovića. Danas ova preduzeća ne rade ili rade u značajno manjem kapacitetu nego prije, što govori da je njihov negativan uticaj na okruženje u značajnoj mjeri ublažen.

Uprkos činjenici da se na području kantona danas u većem dijelu nalaze postrojenja iz oblasti lake i srednje industrije, značajni su i kapaciteti prerađivačke industrije koji spadaju u oblast teške industrije (proizvodnja hemikalija, hemijskih proizvoda i municije, proizvodnja obojenih metala, proizvodnja alata od plastike) koja ima veliki negativan uticaj na prirodno okruženje. S toga, značajnu opasnost predstavljaju tehnološke otpadne vode iz postrojenja prerađivačke industrije, te je instaliranje fekalnih kolektora i kolektora za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu okoliša.

VI KARAKTERISTIKE RAZVOJA TURIZMA NA BAZI PRIRODNE I KULTURNO - ISTORIJSKE BAŠTINE

Bosansko - podrinjski kanton posjeduje značajne potencijala za razvoj turizma, prvenstveno na osnovu prirodnih karakteristika prostora. Najznačajniji turistički potencijali su rijeke Drina, Prača i Kolina, kao i planina Jahorina. To je uslovalo sadašnju orijentaciju u turizmu kantona koju karakteriše razvijenost riječnog turizma i u manjoj mjeri planinskog turizma. Kao komplementarne turističke grane na prostoru kantona su prisutni izletnički, lovni i ribolovni turizam. Najveći fizički ograničavajući faktor u razvoju turizma kantona je značajno prisustvo sumnjivih minskih površina u ukupnoj površini kantona.

Gornji tok rijeke Drine, još uvijek sačuvan od svih zagađivača, bogat ribljim fondom, okružen pitoresknim predjelima u kojima se izmjenjuju šume, njive, voćnjaci, manja naselja, brda i planinska uzvišenja predstavlja najznačajniji turistički motiv kantona koji privlači veliki broj turista, naročito u ljetnoj sezoni. Najznačajnije aktivnosti na rijeci Drini u sklopu turističke ponude su splavarenje, rafting, kupanje (gradska plaža u Goraždu i plaža u Kolovaricama) i ribolov. Uz tok Drine se nalazi najveći broj turističkih objekata u kantonu. Među njima se ističu turističko naselje „Ada“ u ataru naselja Bavčići; pansioni u Ustikolini, Osanici, Mravinjcu i Goraždu; motel u Vitkovićima i hotel u Goraždu.

Srednji tok rijeke Prača karakteriše očuvanost kvaliteta vode, bogatstvo ribljeg fonda (autohtona potočna pastrmka i kapitalni primjerci lipljana), raznolikost pejzažnih odlika (ravničarski tok u većem dijelu i kanjonska dolina na dužini od oko 8 km). Ove karakteristike rijeke Prače i njenog priobalja uticale su na razvoj izletničkog i ribolovnog turizma. Turistički objekat od 4 apartmana sa 20 ležajeva je smješten u blizini fudbalskog igrališta u naselju Prača.

Rijeka Kolina i veće lijeve pritoke rijeke Drine u opštini Goražde kao što su Osanica i Odska rijeka nisu u dovoljnoj mjeri turistički iskorištene, iako ih karakteriše raznovrsnost pejzažnih karakteristika i čistoća vode, a u slučaju rijeke Koline i bogat riblji fond.

Termalni, mineralni i termomineralni izvori na području Bosansko - podrinjskog kantona trenutno nisu značajnije stavljeni u funkciju razvoja turizma (banjski turizam).

Planinu Jahorinu na teritoriji kantona karakterišu izuzetne predione karakteristike koje su izražene kroz obraslost većeg dijela prostora visokim kvalitetnim šumama, sa enklavama pašnjaka i malih seoskih naselja razbijenog tipa, nad kojim se izdižu pretežno ogoljeli planinski vrhovi sa visinom do 1750 m. Brojni potoci stalnog i privremenog karaktera koji teku sa masiva Jahorine nadopunjuju pejzažne odlike ovog masiva. Čitav planinski prostor Jahorine je bogat ljekovitim biljem, jestivim gljivama i raznovrsnom divljači. Nukleusi razvoja planinskog turizma i komplementarnih turističkih grana (lovni i izletnički turizam) na čitavom ovom planinskom području su lovno - rekreativni centar „Bijele vode“ sa 50 ležaja (u sastavu kompleksa je i gater opremljen za obuku i trening lovačkih pasa), spomen – rekreacioni centar «Ruda glava» u nastajanju (koga trenutno čini jedino planinarski dom u izgradnji) i turistički kamp Grebak (Vrtače) u formiranju.

Kulturna baština nije značajnije turistički valorizovana na prostoru kantona, tako da kulturni turizam praktično nije prisutan na prostoru kantona. Mnogobrojne nekropole stećaka (najznačajnije nekropole - Presjeka i Kosače) i sakralni objekti predstavljaju podlogu za razvoj kulturnog turizma.

Seoska naselja kantona nisu uključena u turističku ponudu kantona u segmentu seoskog turizma, iako za to postoje značajni potencijali izraženi kroz tradicionalnu arhitekturu (narodno graditeljstvo), gastronomiju i prirodno okruženje.

Turistički objekti u priobalju Drine smješteni duž magistralnog puta M20 nisu samo u funkciji riječnog, ribolovnog i izletničkog turizma, već i tranzitnog turizma.

Najznačajnije gradsko izletišta Goražda u brdskom dijelu naselja je spomen park «Rorovi».

Za lokalitet «Ruda glava» je urađen urbanistički projekat. Ostali postojeći značajniji turistički lokaliteti nemaju izrađenu provedbenu urbanističku dokumentaciju.

VII STRATEŠKA PROCJENA UTICAJA NA OKOLIŠ

1. STANJE ŽIVOTNE SREDINE

Uvod

Proces planiranja i izrade planske dokumentacije je jedan od najbitnijih faktora razvoja društva. Analizirajući postojeće stanje i sagledavajući potrebe, a u skladu sa najvišim kriterijumima, Prostorni plan za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde je dokument dugoročnog razvoja u funkciji integralnog tretiranja problematike uređenja prostora i unapređenja životne sredine.

Iako planovi razvoja, kako pojedinačno tako i sintezno, sami po sebi sadrže mjere zaštite životne sredine, ipak je ovaj kompleks pitanja neophodno posmatrati izdvojeno kao koncept sredine koji mora biti ugrađen u koncept cjelokupnog razvoja društva.

Izdvajanje ove materije u poseban plan, između ostalog, ima za cilj da u širem razmatranju pojedinačnih komponenti sredine eksplicitno prezentuje i objasni pojavu ugroženosti prirode i urbane sredine na konkretnom području i u konkretnim slučajevima, u svrhu sticanja opšteg saznanja o potrebi i značaju zaštite i unapređenja životne sredine.

Prilikom izrade ovog prostornog plana korištena metodologija je usklađena sa važećim zakonskim aktima. U toku izrade su primjenjivani kriterijumi, preporuke, normativi, uslovi i drugi činiooci planerskih postupaka koji su rezultat stručnog i naučnog istraživanja, a čija je osnovna težnja usklađivanje životne sredine, društvene zajednice i materijalnih rezultata njenog rada izražena upravo kroz oblikovanje sredine za čovjeka.

Provedena analiza postojećeg stanja na području Bosansko - podrinjskog kantona dala je opštu sliku stanja životne sredine posmatrajući pojedine segmente, njihovu međusobnu povezanost i uslovljenost, kao što su voda, tlo, vazduh. Važno je napomenuti da se prilikom izrade ovog dokumenta nije raspolagalo dovoljnim brojem adekvatnih podataka, iz razloga nepostojanja sistema monitoringa na cijelom području kantona.

Na kvalitet životne sredine na području kantona utiču i zagađivači sa susjednih prostora (Republika Srpska, Crna Gora). U tom smislu treba pomenuti termoelektranu «Pljevlja» koja je udaljena oko 46 km od sjedišta Bosansko - podrinjskog kantona. Kvantitativni podaci o nivou prekograničnog zagađenja vazduha iz ove termoelektrane ne postoje u ovom trenutku.

VODE

Kada su u pitanju riječni tokovi na području Bosansko - podrinjskog kantona dominira tok rijeke Drine sa svojim pritokama, te tokovi rijeka Prača, Osanica i Kolina. Inače, cjelokupno područje kantona pripada slivu rijeke Drine, izuzev najzapadnijeg dijela, koji pripada slivu rijeke Bosne.

Po svojim karakteristikama i stepenu saprobnosti rijeka Drina pripada mezosaprobnim vodama, dok taj kvalitet nizvodno nešto opada, kao posljedica promjene karaktera toka rijeke, zbirnih uzvodnih i lokalnih uticaja, odnosno upuštanja otpadnih voda, kako fekalnih tako i industrijskih.

Zagađenje voda postaje sve ozbiljniji problem usled ispuštanja otpadnih voda u riječne tokove, bez bilo kakvog tretmana.

Odvođenje otpadnih voda na prostoru opštine Goražde vrši se putem kanalizacione mreže, mješovitog tipa, u vodotok rijeke Drine, bez prethodne obrade (prečišćavanja), dok se u opštinama Pale – Prača i Foča – Ustikolina odvodnja vrši u septičke jame ili vodotoke Prače (opština Pale-Prača), Drine i Kolinske rijeke (opština Foča – Ustikolina), bez prethodnog prečišćavanja.

Snabdijevanje potrebnim količinama vode u opštini Goražde i ostalim naseljima vrši se iz vodozahvata rijeke Drine, u naselju Vitkovići, gdje postoji izgrađeno postrojenje za preradu pitke

vode (u krugu bivšeg industrijskog kompleksa FAJ "Azot" Vitkovici). Za opštinu Pale-Prača riješeno vodosnabdijevanje imaju naseljena mjesta Turkovići (izvorište „Čemernica“) i Prača (izvorišta „Pogled“ i „Komrani“), dok se u opštini Foča-Ustikolina snabdijevanje vodom vrši sa dva izvorišta – bunar i kaptirano vrelo „Kreča“.

Postrojenje za separaciju riječnog šljunka «Paunci» u susjednoj opštini Foča u Republici Srpskoj uzrokuje određenu devastaciju riječnog korita u nizvodnom toku rijeke Drine na području opštine Foča – Ustikolina.

TLO

S obzirom na geografsku lokaciju i reljefne karakteristike predmetnog prostora zemljište se koristi za potrebe poljoprivrede (povrtlarstvo i voćarstvo), dok se značajne površine nalaze pod šumama.

Devastacija tla se pretežno odvija usled uticaja antropogenih faktora, putem neadekvatnog korištenja zaštitnih sredstava (herbicida i pesticida) u poljoprivredi, neplanske sječe šuma (narušavanje stabilnosti tla i dovođenje do pojave erozije zemljišta), eksploatacije mineralnih sirovina, neadekvatnog odlaganja čvrstog otpada, kao i zagađenja tla nastalog usled ratnih dejstava u prethodnim ratnim dešavanjima na ovom području.

U ataru naselja Zupčići nalazi se napušteni kop gline, dok u ataru naselja Lokve postoji manji napušteni površinski kop gipsa, koji trenutno predstavljaju izvor ugrožavanja životne sredine (zamočvaranje, erozija i slično).

Izgrađen sistem upravljanja čvrstim otpadom je jedan od osnovnih preduslova zaštite životne sredine.

Uklanjanje čvrstog komunalnog otpada u okviru obuhvata plana nije adekvatno riješeno ni u dijelu odvoza ni u dijelu deponovanja, te se kao posljedica takvog neizgrađenog sistema pojavljuju divlje deponije koje po prirodi svog dijelovanja bitno mijenjaju, na posredan ili neposredan način, stanje kvaliteta svih prirodnih elemenata, a naročito tla usljed direktnog uticaja.

JKP „6. mart“ je komunalno preduzeće koje pruža usluge prikupljanja otpada na području opštine Goražde. Uslugama komunalnog preduzeća obuhvaćena je oko 90% teritorije (grad, prigradska naselja, mjesne zajednice Berič, Ilovača, Osanica i Sadba). Komunalni otpad sa većeg dijela teritorije kantona (opštine Goražde i Foča – Ustikolina) se trenutno odvozi na deponiju Kamenolom kod naselja Mašići u opštini Novo Goražde. Deponija Kamenolom predstavlja privremenu deponiju i predstavlja kratkoročno rješenje za deponovanje otpada iz kantona. Komunalni otpad u opštini Pale – Prača se odlaže na deponiju Međugradi u ataru naselja Šajinovići.

Deponovanje prikupljenog otpada u prethodnom periodu se vršilo na deponiju Lug u blizini naselja Zupčići. Ova deponija je bila neuređena, neograđena, bez obezbjeđenja, a na njoj se nije vršila evidencija, razvrstavanje, kao ni tretman otpada. Pored ove deponije u neposrednoj blizini naselja Ustikolina postoje dvije veće nelegalne deponije čvrstog otpada.

Osim navedenih lokacija, u naseljima gdje nema organizovanog odvoza otpada prisutan je veći broj manjih ili većih divljih deponija komunalnog otpada, otpad se dovlači do najbližih kontejnera, odlaže se uz potoke i uz rubni pojas saobraćajnica.

Specifično zagađenje tla je definisano usled ratnih sukoba na ovom prostoru, a ogleda se u kontaminaciji tla sa minsko-eksplozivnim sredstvima (zaostala minska polja), te ostacima municije proizvedene od osiromašenog uranijuma.

VAZDUH

Kvalitet vazduha na predmetnom prostoru zavisi od geografskih, reljefnih, klimatskih i meteoroloških uslova za određeni vremenski period.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona trenutno se ne vrši kontrola kvaliteta vazduha, kao ni praćenje emisije štetnih faktora u životnu sredinu, koji bitno utiču na stanje kvaliteta vazduha. U širem smislu, izvori negativnog uticaja na kvalitet vazduha, a samim tim i na kvalitet životne sredine mogu se podijeliti na:

1. linijske izvore zagađenja (regionalni, magistralni i lokalni putevi)
2. tačkaste izvore zagađenja (individualni objekti, kotlovnice)

Pomenuti izvori aerozagađenja su uglavnom locirani u urbanom dijelu Bosansko - podrinjskog kantona i tako skoncentrisani, posmatrano u širim razmjerama, čine površinski izvor aerozagađenja.

Negativni uticaji na kvalitet vazduha se pretežno ogledaju u emisiji polutanata nastalih u procesu sagorijevanja različitih goriva za proizvodnju energije, koja se koristi u poslovnim i stambenim objektima, te u industriji i saobraćaju (toplotna energija, pogonska goriva i sl.).

Na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona u predratnom periodu privreda je bila znatno razvijenija. Usljed posljedica ratnih dejstava i tehnološkog stagniranja u proteklom periodu privredni potencijali angažovani su u daleko manjem obimu u odnosu na prijeratni period. Veći privredni kapaciteti na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona koji se mogu smatrati površinskim zagađivačima su:

- „Ginex“ d.d., proizvodnja i promet hemikalija, pripalnih sredstava
- „Pobjeda Rudet“ d.d, proizvodnja rudarskih kapisli, elektrodetonatora i usporača
- „Pobjeda Sport“ d.d., proizvodnja sportske, lovačke i privredne municije
- „Tvornica alata Goražde“ d.d., proizvodnja mašina, alata i spojnih elemenata
- „Prevent Safety“ Vitkovići, proizvodnja zaštitne opreme, čamaca i njihovih dijelova
- „Zlatna nit“ d.o.o. Goražde, proizvodnja odjeće
- „Bekto-Preciza“ d.o.o. Goražde, proizvodnja alata i dijelova od obojenih metala i plastike
- „Emka-Bosnia“ d.o.o. Goražde, proizvodnja alata od plastike i obojenih metala i dijelova od obojenih metala i plastike
- „Mlin“ d.d. Ustikolina, proizvodnja brašna i pekarskih proizvoda
- „In-Šeh“ Vitkovići, proizvodnja odjeće i zaštitne opreme
- „Drina“ d.d. Goražde, građevinska djelatnost
- „Okac“ d.o.o. Goražde, građevinska djelatnost
- „Kaja kompanij“ d.o.o. Goražde, građevinska djelatnost
- „Goražde putevi“ d.d. Goražde, građevinska djelatnost
- „Fekry“ d.o.o. Ustikolina, prerada drveta.

Linijskim izvorima negativnog uticaja na životnu sredinu mogu se smatrati magistralne, regionalne i lokalne saobraćajnice. Nivo uticaja linijskih izvora je uslovljen nivoom opterećenosti saobraćajnice, odnosno frekvencijom kretanja vozila.

Kao tačkasti izvori zagađenja mogu se definisati pojedinačni proizvodni pogoni i pogoni za proizvodnju energije (kotlovnice).

Pojava buke kao mogući negativni uticaj na kvalitet životne sredine ujedno i kvalitet življenja je sve prisutniji. Iz razloga nepostojanja sistema monitoringa, odnosno ne postojanje kvalitetnih podataka, nije moguće dati prikaz stanja životne sredine sa stanovišta uticaja buke.

2. STRATEŠKA PROCJENA UTICAJA NA OKOLIŠ (SEA)

Negativni uticaji manifestuju se na sve komponente životne sredine, u manjoj ili većoj mjeri.

Najveći zagađivači su proizvodni pogoni čiji uticaj zavisi od obima proizvodnje, samog

tehnološkog procesa, kao i sistema za prečišćavanje.

Zagađenje voda uzrokovano je ispuštanjem otpadnih voda u vodotoke bez prečišćavanja.

Kontaminacija zemljišta rezultat je neadekvatnog prikupljanja, transporta i deponovanja komunalnog čvrstog otpada. Prisutan je veći broj divljih deponija u naseljima gdje nema organizovanog odvoza otpada. Izraziti zagađivači su otpadne vode. Pored toga, evidentna je degradacija i devastacija zemljišta koja se ispoljava na površinama gliništa, napuštenih kamenoloma, klizišta, kao i na izgrađenim prostorima, što ima za posljedicu privremen ili trajan gubitak zemljišta.

Zagađenje vazduha uzrokovano je emisijom polutanata nastalih u procesu sagorijevanja različitih goriva za proizvodnju energije, te u industriji i saobraćaju.

Mjere za smanjenje zagađenosti životne sredine utvrđuju se kroz integralno planiranje namjene zemljišta u cilju prostornog razdvajanja zagađivača i osjetljivih namjena, primjenu zakonske regulative iz oblasti zaštite životne sredine, poboljšanje kontrole kvaliteta komponenti životne sredine, kao i uključivanje javnosti u donošenje odluka iz oblasti zaštite životne sredine.

Strategija zaštite životne sredine podrazumijeva poštovanje načela iz oblasti zaštite životne sredine prilikom privođenja prostora namjeni i izgradnje novih objekata, odnosno poštovanja svih zakona i pravilnika iz ove oblasti.

VIII UGROŽENOST OD PRIRODNIH I LJUDSKIM DJELOVANJEM IZAZVANIH NEPOGODA I KATASTROFA I RATNIH DJELOVANJA

UGROŽENOST OD ELEMENTARNIH NEPOGODA

Ugroženost od zemljotresa i klizanja tla

Oblast seizmologije je obrađena u djelu teksta koji se bavi geološkim karakteristikama predmetnog prostora.

Predmetno područje nalazi se u zoni maksimalno očekivanog intenziteta potresa VII° MSK_{.64} za povratni period od 500 godina.

Odgovarajući nivo zaštite od zemljotresa u smislu umanjenja rušilačkih posljedica može se postići kroz način gradnje i strogo pridržavanje propisa u gradnji stambenih i drugih objekata.

Klizišta – nestabilni tereni na području Bosansko – podrinjskog kantona najčešće su u permskim škriljcima (P), verfenskim (T1) i deluvijalnim (d) sedimentima na padinama većeg nagiba (>5°). Lokaliteta sa izraženim pojavama nestabilnosti - klizištima su:

- Ljaljački p., Slavičići,
- Gunjevići
- Pavlovac
- Prešpica

Ugroženost od voda

Opasnost od plavljenja je prisutna u blizini svih donjih tokova rijeka na području obuhvata plana, a najviše u dolini Drine (poplavno područje na potezu od naselja Mravinjac i Ahmovići do naselja Hubjeri i Sopotnica). Manji vodotoci na zemljištu koje karakteriše veliki pad su uglavnom bujičnog karaktera i oni najčešće naglo povećavaju protok.

Konkretnu opasnost na području Bosansko – podrinjskog kantona, tačnije u dolini Drine, moglo bi predstavljati rušenje brane hidroelektrane Piva kod Mratinja na rijeci Pivi (sastavnica rijeke Drine) u Crnoj Gori.

Ugroženost od vremenskih nepogoda

Područje Bosansko – podrinjskog kantona je tokom proljeća i ljeta izloženo vremenskim nepogodama koje su praćene olujnim vjetrovom, gradom i velikom količinom padavina.

U sadašnjem trenutku područje Bosansko – podrinjskog kantona nije pokriveno sistemom za protivgradnu zaštitu.

UGROŽENOST OD POŽARA

Zaštita i spašavanje od požara obuhvata: pripremu i sprovođenje preventivnih mjera u svim sredinama, objektima, mjestima i prostorijama gdje postoji mogućnost nastanka požara; organizovanje i pripremanje snaga za gašenje požara; organizaciju osmatranja i obavještanja o pojavama požara; gašenje i lokalizovanje požara; spašavanje ljudi, materijalnih i drugih dobara iz objekata i područja ugroženih požarom.

Inače, najveći broj požara u BiH predstavljaju šumski požari.

Šume i šumska zemljišta na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona čine oko 69 % ukupne površine (CORINE).

Pored nepažnje, udara groma, neplanske eksploatacije, namjernog izazivanja požara, kao

uzrok pojave šumskih požara može se navesti i nekontrolisano odlaganje smeća. Ono se često odlaže van deponija, a naročito otpad iz pilana. Isto tako, čišćenjem poljoprivrednih imanja, pale se otpaci u blizini šume bez kontrole, što se obično prenosi na šumu i predstavlja veliku opasnost za pojavu šumskih požara.

Naselja urbanih odlika na području kantona zbog načina gradnje, gustine gradnje, velikog broja toplotnih izvora mogu predstavljati pogodnu teritoriju za nastanak požara. Građevinski nedostaci nisu neposredni uzročnici požara, ali zato mogu biti uzročnici naglog širenja požara i rušenja, tako da se povećavaju štete i opasnosti za ljude.

Tipični primjeri neposrednih uzročnika požara su: neispravni i oštećeni dimnjaci, ložišta, električne i plinske instalacije, prenošenje požara sa objekta na objekat, velika gustina izgrađenosti, korišćenje lako zapaljivih građevinskih materijala prilikom gradnje objekata i slično. Ovim nedostacima mogu se dodati i neadekvatno sprovedene urbanističke mjere zaštite (nepravilan raspored objekata i nedovoljna međusobna rastojanja objekata osjetljivih na požar). Generalno, u naseljima urbanih odlika (Goražde, Vitkovići, Ustikolina i Prača) na području obuhvata plana gustine izgrađenosti i stanovanja su niske, osim u starim dijelovima Goražda i Ustikoline.

U gradskom naselju Goražde je koncentrisan određen broj industrijskih objekata u kojima postoje povećane požarne opasnosti koje zahtijevaju stalni nadzor i sistematsko sprovođenje preventivnih mjera zaštite. Najveća požarna opasnost u pogledu industrijskih objekata odnosi se na fabrike u proizvodno – poslovnoj zoni «Pobjeda».

U gradskom naselju Goražde nalaze se skladišta zapaljivih tečnosti. Najbrojniji su rezervoari kotlovnica, a zatim rezervoari benzinskih stanica.

Uzroci pojave požara (posredni i neposredni) u gradovima proizilaze uglavnom iz sljedećih razloga: nepovoljne lokacije objekata, karaktera tehnologije sistema izgradnje objekata i njihovih građevinskih karakteristika, dotrajalih električnih i plinskih instalacija, nedostatka vode za gašenje požara i slično.

UGROŽENOST OD NEEKSPLODIRANIH UBOJNIH SREDSTAVA I MINA

Zaštita od neeksplodiranih ubojnih sredstava (u daljem tekstu NUS) i mina je mjera civilne zaštite koja se sastoji od njihovog pronalaženja, otkrivanja, obilježavanja, iskopavanja, dezaktiviranja, prenošenja, utovara, prevoženja, privremenog uskladištenja i uništavanja, bez obzira na prostorni razmještaj i obim NUS-a.

Na početku 2008. godine u FBiH je ukupna sumnjiva minska površina iznosila 1224.3 km², što je činilo 4.68 % teritorije FBiH.

Teritorija Bosansko – podrinjskog kantona ubraja se u područje koje je najkontamiranije minama u BiH i FBiH. Sumnjive minske površine obuhvataju 72.9 km² ili 14.51 % teritorije kantona.

Sljedeća tabela pokazuje stanje u pogledu sumnjivih minskih površina (izvor: Nacrt Studije ranjivosti prostora FBiH).

Tabela 57: Sumnjive minske površine na području Bosansko – podrinjskog kantona (početak 2008. godine)

OPŠTINA	UKUPNE SUMNJIVE MINSKE POVRŠINE (km ²)	SUMNJIVE MINSKE POVRŠINE PO KATEGORIJAMA (km ²)			PREGLED UGROŽENIH ZAJEDNICA		
		I	II	III	Visoko	Srednje	Nisko
FOČA - USTIKOLINA	17.0	0.3	4.3	12.4	2	5	11
GORAŽDE	32.3	0.1	8.1	24.0	1	5	29
PALE - PRAČA	23.6	1.4	2.7	19.5	1	5	0
UKUPNO	72.9	1.8	15.1	55.9	4	15	40

Najveći broj minskih polja nalazi se na lokacijama u blizini bivših linija razdvajanja. Pored toga, minska polja egzistiraju i na lokacijama udaljenim od linija fronta, jer su se u toku proteklog rata minirale površine oko vojnih i drugih važnih objekata.

Najugroženija opština od mina u kantonu je opština Prača gdje sumnjive minske površine obuhvataju čak 26.9 % teritorije opštine, a zatim slijede opštine Goražde i Foča – Ustikolina (10.54 % površine opštine). Neeksplozirana ubojna sredstva i mine predstavljaju najveću potencijalnu opasnost antropogenog karaktera za stanovništvo i materijalna dobra na području Bosansko – podrinjskog kantona.

Ugroženost od eksplozija

Rizik od eksplozija na području Bosansko – podrinjskog kantona prvenstveno je prisutan u proizvodno – poslovnoj zoni «Pobjeda», u kojoj se nalaze preduzeća koja proizvode ili kao sirovinu koriste eksplozivne materije.

UGROŽENOST OD RATNIH DEJSTAVA

Jedan od osnovnih načina zaštite stanovništva od ratnih dejstava predstavlja sklanjanje stanovništva u različite vrste skloništa. Ona se mogu podijeliti na skloništa osnovne zaštite i skloništa dopunske zaštite. U ovoj drugoj grupi skloništa se, naročito, ističu prirodna skloništa poput pećina i drugih podzemnih oblika reljefa.

IX PRIRODNO I KULTURNO – ISTORIJSKO NASLJEĐE

1. PRIRODNO NASLJEĐE

ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA

Na području Bosansko - podrinjskog kantona nema zvanično zaštićenih prirodnih područja što je i utvrđeno uvidom u evidenciju Zavoda za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta.

Shodno preporukama svjetskih i evropskih direktiva, prema kojima je potrebno povećati površine zaštićenih prirodnih područja, pokrenute su inicijative na zaštiti prirodnih vrijednosti na pojedinim lokalitetima kantona, zbog čega je na istim već sada primjenjen poseban režim gospodarenja.

Naime, riječ je o sljedećim lokalitetima:

- Veliki čair, u odjelu 66. GJ "Prača" u opštini Pale-Prača, gdje je izgradjena kaptaža za snabdijevanje fiziološkom vodom,
- Spomen park „Rorovi“ u odjelu 141. u GJ „Osanica“ u opštini Goražde,
- Stečansko groblje u odjelu 36. u GJ "Osanica" u opštini Goražde.

Važeća zakonska regulativa

Nacionalni zakonski okvir zaštite biološke i pejzažne raznolikosti BiH, čine Ustav BiH, Ustav FBiH, Ustav RS i Statut Brčko Distrikta, na osnovu čega su doneseni setovi Zakona o zaštiti prirode, koji u osnovi imaju Direktivu o staništima (EU HABITATS DIRECTIVE) i Direktivu o pticama (Council Directive). Važno je napomenuti da je Bosna i Hercegovina potpisnik Konvencije o biodiverzitetu od 2002. godine.

Zaštita prirode na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, trenutno je regulisana Zakonom o zaštiti prirode iz 2003. godine (Sl. novine Federacije BiH, br. 33/03), prema kojem su definisane sljedeće kategorije zaštite:

- a) zaštićena prirodna područja, ustanovljena u naučne svrhe ili radi zaštite divljine;
- b) nacionalni parkovi, ustanovljeni u svrhu zaštite ekosistema i rekreacije;
- c) spomenici prirode, ustanovljeni u svrhu očuvanja specifičnih prirodnih vrijednosti;
- d) zaštićeni pejzaži, ustanovljeni u svrhu očuvanja kopnenih krajolika, priobalnih područja i rekreacije.

2. KULTURNO - ISTORIJSKO NASLJEĐE

Kulturno – istorijska dobra predstavljaju svjedočanstva egzistiranja čovjeka i njegovih civilizacija u vremenu i prostoru i veoma su važan dio ukupnog čovjekovog naslijeđa.

U okviru kulturno – istorijskih dobara razlikuju se arheološka dobra i ostala kulturno – istorijska dobra (graditeljsko naslijeđe).

Spomenici kulture Bosne i Hercegovine prije 1992. godine

U SR BiH do 1992. god. postojao je registar spomenika kulture koji je obuhvatao i arheološke lokalitete i ostala kulturno – istorijska dobra (graditeljsko naslijeđe). Ovaj registar se danas nalazi u Zavodu za zaštitu spomenika kulture Federacije BiH. Spomenici iz ovog registra su dati u sljedećem spisku.

OPŠTINA FOČA - USTIKOLINA

- Čengić kula u Odžaku,
- Grčki most pod gradinom Kožetinom,
- Džamija Turhan Emin – begova u Ustikolini.

OPŠTINA PALE – PRAČA

- Groblje sa dva kamena sarkofaga u Prači,
- Husein – pašina (mahalska) džamija sa turbetom i grobljem u Prači,
- Turbe Semiz – ali paše uz Mahalsku džamiju u Prači.

U oblasti kulturno - istorijskog naslijeđa Prostorni plan SR BiH iz 1981. godine je prostor današnjeg Bosansko – podrinjskog kantona uključio u fočansko područje. Na ovom prostoru, u smislu značaja, Prostorni plan SR BiH nije izdvojio nijedan spomenik.

Nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine

Kao rezultat Dejtonskog sporazuma (Aneks 8) na nivou Bosne i Hercegovine je utemeljena Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, koje je stavila na svoju privremenu listu nacionalnih spomenika izvjestan broj spomenika, od kojih su neki već bili u registru SR BiH. Nacionalni spomenici sa privremene liste nacionalnih spomenika BiH na području Bosansko - podrinjskog kantona su dati u narednom spisku.

OPŠTINA FOČA - USTIKOLINA

- Mjesto Turhan – begove džamije u naselju Ustikolina

OPŠTINA GORAŽDE

- Sinan – begova džamija u naselju Goražde

U međuvremenu, Komisija je jedan dio spomenika sa privremene liste proglasila nacionalnim spomenicima, uz proglašenje nekih dobara direktno za nacionalne spomenike BiH. Nacionalni spomenici BiH na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona su dati u sljedećem spisku.

OPŠTINA FOČA - USTIKOLINA

- Most na Kožetini, istorijski spomenik,

- Grobljanska cjelina – Groblje na Presjeci kod Ustikoline.

OPŠTINA GORAŽDE

- Neolitsko naselje Lug kod naselja Zupčići, arheološko područje,
- Nekropola sa stećcima u selu Kosače, istorijsko područje.

OPŠTINA PALE – PRAČA

- Semiz Ali-paše turbe sa haremom Semiz Ali-pašine džamije, graditeljska cjelina

Kao ugrožene spomenike na području obuhvata plana Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika je identifikovala Turhan Emin-begovu džamiju u Ustikolini (izgradnja novog objekta na zaštićenom prostoru srušenog spomenika i uništavanje fragmenata spomenika) i groblje na Presjeci kod Ustikoline (grobljanska cjelina je minirana i ugrožena nepoduzimanjem hitnih mjera zaštite od daljeg propadanja).

Graditeljsko nasljeđe na terenu, uglavnom, je u početnom stadijumu procesa sanacije i zaštite. Neznatan broj spomenika je zaštitarski tretiran u okvirima najnužnijih zahvata, dok su ostali u veoma nepovoljnom stanju.

Prostorni raspored kulturno – istorijskih dobara pokazuje da se većina spomenika kulture nalazi u dolini Drine i Prače.

Kulturno - istorijska dobra smještena u seoskom području nisu u većoj mjeri ugrožena ljudskom djelatnošću, osim izgradnjom saobraćajne i telekomunikacione infrastrukture.

Najugroženija dobra su locirana u urbanim sredinama, gdje je najveći stepen antropogene promjene sredine i najveći pritisak na ova dobra.

X BILANS KORIŠTENJA POVRŠINA

U pogledu bilansa korišćenja površina prisutni su različiti metodološki pristupi, što uslovljava i određene razlike u pogledu podataka o učešću različitih kategorija zemljišta, odnosno površina u ukupnoj površini Bosansko – podrinjskog kantona.

U ovom poglavlju biće prikazani podaci dobijeni obradom aero orto – foto snimaka, kao i podaci dobijeni obradom digitalnog kartografskog materijala iz projekta Evropska agencija za životnu sredinu (European Environment Agency) pod nazivom CORINE land cover (CORINE zemljišni pokrivač).

Razlike između ovih podataka su posljedica različitih metodoloških pristupa izdvajanju pojedinih kategorija zemljišta (površina), kao i nivoa detaljnosti (razmatranja). Podaci iz projekta «CORINE land cover» su opštiji, pošto su osnova za njih bili satelitski snimci, a jedinica posmatranja je bila ćelija dimenzija 28.5 sa 28.5 m. Ovi podaci potiču iz 2000. godine. Aero orto – foto snimci prostora kantona su najvažniji izvor podataka, jer su napravljeni 2007. godine u sklopu aktivnosti na izradi Prostornog plana Federacije BiH, a urađeni su u rezoluciji koja odgovara razmjeri 1 : 10000.

Kao polazna površina Bosansko – podrinjskog kantona na kojoj se baziraju svi podaci plana uzeta je površina koja je dobijena kartometrijskim postupkom u AUTO CAD programu i koja iznosi **502.28 km² ili 50228 ha**.

Tabela 58: Struktura korištenja zemljišta na području Bosansko – podrinjskog kantona (CORINE) – ha

KATEGORIJA KORIŠTENJA ZEMLJIŠTA	POVRŠINA (ha)	UČEŠĆE (%)
Građevinsko zemljište	434.76	0.87
Proizvodne zone	30.46	0.06
Oranice	3.59	0.01
Voćnjaci	116.74	0.23
Pašnjaci	3443.82	6.86
Kultivisano zemljište	6301.04	12.54
Ostalo poljoprivredno zemljište	4897.27	9.75
Listopadne šume	32091.81	63.89
Četinarske šume	612.85	1.22
Mješovite šume	768.05	1.53
Vresišta	19.89	0.04
Ostalo šumsko zemljište	1144.22	2.28
Neplodno zemljište	1.35	0.00
Planinska vegetacija	15.89	0.03
Vodene površine	346.25	0.69
UKUPNO	50228	100.00

Poređenje strukture korišćenja zemljišta po CORINE projektu na nivou Bosansko – podrinjskog kantona i BiH pokazuje da je udio kategorija koja predstavljaju šume i šumska zemljišta značajno veći od prosjeka BiH. S druge strane na prostoru kantona je prisutno manje učešće kategorija koje predstavljaju poljoprivredno zemljište i građevinsko zemljište od prosjeka BiH. Rudno zemljište nije prisutno na teritoriji kantona po podacima iz projekta CORINE.

Bilans korištenja zemljišta dobijen interpretacijom orto – foto snimka daje nešto drugačije rezultate. To se prvenstveno može objasniti različitom metodologijom izdvajanja kategorija korištenja zemljišta i većom detaljnošću aero orto – foto snimaka.

Dijagram 5: Struktura korištenja zemljišta na području Bosansko – podrinjskog kantona (orto - foto snimak) - %

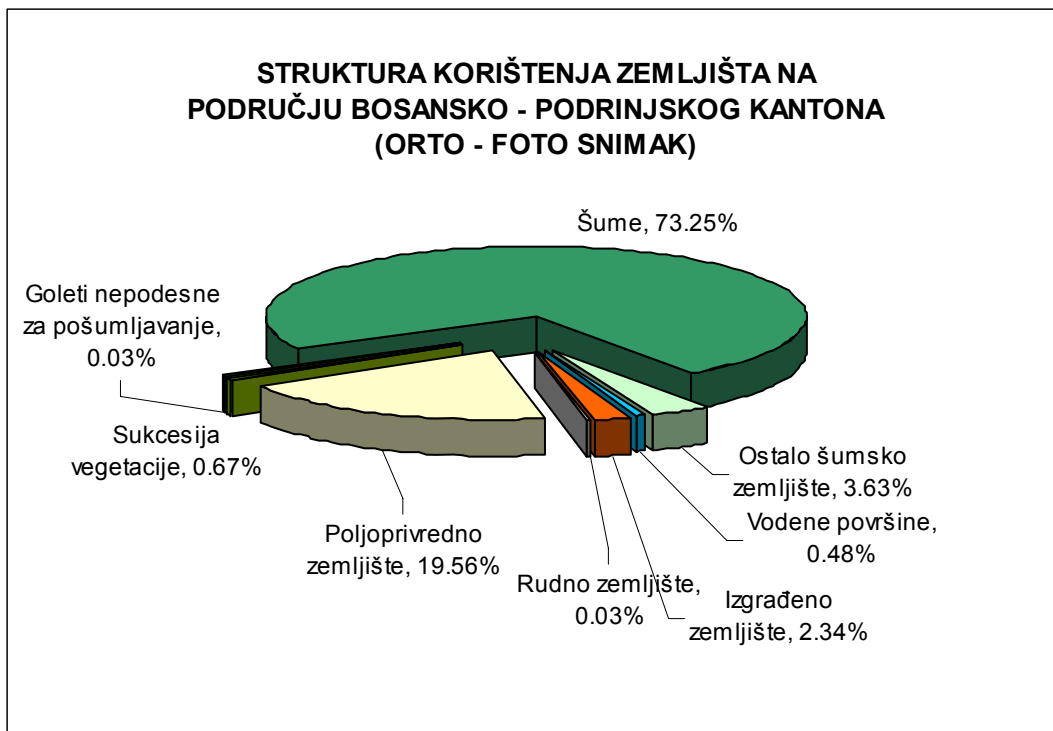

Tabela 59: Struktura korišćenja zemljišta na području Bosansko – podrinjskog kantona (orto – foto snimak)

Kategorija korištenja zemljišta	Površina (ha)	%
Izgrađeno zemljište	1177.4	2.34%
Rudno zemljište	16.3	0.03%
Poljoprivredno zemljište	9824.9	19.56%
Šume	36794.1	73.25%
Ostalo šumsko zemljište	1820.8	3.63%
Sukcesija vegetacije	337.9	0.67%
Goleti nepodesne za pošumljavanje	14.6	0.03%
Vodene površine	242.0	0.48%
UKUPNO	50228	100.00%

Iz tabele i dijagrama je vidljiva dominacija šumskih zemljišta sa 77.58 % ukupne površine

kantona. Poljoprivredno zemljište čini manje od 20 % površine kantona. Izgrađeno zemljište učestvuje u ukupnoj površini kantona sa 2.34 %, a vodene površine sa 0.48 %, a rudno zemljište sa svega 0.03 % površine.

Sljedeća tabela pokazuje strukturu korištenja zemljišta po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona na osnovu orto – foto snimka.

Tabela 60: Struktura korišćenja zemljišta po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona (orto – foto snimak)*

Opština	Izgrađeno zemljište	Rudno zemljište	Poljoprivredno zemljište	Šume	Sukcesija vegetacije	Goleti nepodesne za pošumljavanje	Ostalo šumsko zemljište	Vodene površine	UKUPNO
FOČA - USTIKOLINA	211.87	1.21	1878.68	12605.81	29.27		1340.02	59.02	16125.90
GORAŽDE	840.30	15.08	6542.92	17195.77	236.97	12.39	307.30	182.94	25333.67
PALE - PRAČA	125.22		1403.10	6991.82	71.64	2.23	173.46		8767.47
UKUPNO	1177.38	16.29	9824.70	36793.41	337.89	14.62	1820.79	241.97	50227.04

*Ukupna površina kantona u tabeli se razlikuje za 0.95 ha (dopuštena tolerancija) od površine obuhvata.

Opština Goražde ima najveće površine pod poljoprivrednim zemljištem (učešće iznad prosjeka kantona). Ova opština ima iznadprosječno učešće izgrađenog zemljišta, kao i vodenih površina. Zahvaljujući iznadprosječnom učešću ostalog šumskog zemljišta, opština Foča – Ustikolina ima procentualno učešće šumskih zemljišta iznad prosjeka kantona – 86.66 % (najveće učešće šumskih zemljišta u kantonu). Opština Pale – Prača ima procentualno najveće površine pod šumama (79.75 %) u kantonu.

XI OCJENA STANJA ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA I MOGUĆI PRAVCI RAZVOJA

SWOT ANALIZA

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">▪ poljoprivredne površine u dolini Drine i njenih pritoka (Prača, Kolunska rijeka, Osanica, Odska rijeka, Podhranjenski potok);▪ značajno učešće šuma i šumskih zemljišta u ukupnoj površini kantona (oko 77.5 % površine kantona - više od prosjeka BiH);▪ Rijeka Drina – veliki hidrološki i energetske resurs;▪ energetske potencijal pritoka Drine;▪ ležište gipsa na Presjeci, zalihe tehničkog – građevinskog kamena;▪ pojave metala (bakar, mangan, antimon, olovo, cink, limonit) na širem području planine Jahorine, pojave nemetala (barit i grafit);▪ geotermalni potencijal u zoni Prače;▪ mineralni izvori (pretežno kiseljaci) na većem broju lokaliteta;▪ značajna količina biomase;▪ izgrađene male hidroelektrane;▪ urbana oprema gradskog naselja Goražde;▪ značajna zaposlenost u industriji (oko 1500 radnih mjesta 2008. godine)▪ proizvodno – poslovne zone u gradskom naselju Goražde i okolini (Vitkovići);▪ dobar kvalitet vode rijeke Drine;▪ vrijednost prirode rijeke Drine i njenih obala;▪ spomenici kulture iz različitih epoha.	<ul style="list-style-type: none">▪ periferni geografski položaj kantona u Federaciji BiH i u BiH;▪ veliko učešće strmih terena u ukupnoj površini kantona;▪ izražena erozija u planinskom području kantona;▪ generalno slab kvalitet poljoprivrednog zemljišta (visoko učešće 5. i 6. bonitetne kategorije);▪ napuštanje poljoprivrednog zemljišta i njegovo zaparložavanje;▪ loša struktura šumskog fonda;▪ prekomjerna sječa šume u ranijem periodu;▪ rijetka naseljenost u većem dijelu kantona (izvan dolina Drine i Prače);▪ stanovništvo u fazi duboke demografske starosti;▪ emigracija stanovništva;▪ veliki broj populaciono malih naselja;▪ loš kvalitet stambenog fonda i postojanje preko 1700 oštećenih i uništenih stambenih jedinica;▪ nepostojanje direktne kvalitetne saobraćajne veze urbanog područja Goražda sa Pračom i Sarajevom;▪ preplitanja magistralnog puta M20 sa gradskim sistemom saobraćajnica Goražda;▪ nerazvijenost kanalizacionih sistema izvan urbanog područja Goražda;▪ nepostojanje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda;▪ nedostatak objekata kulture i socijalnog staranja;▪ BDP/st. ispod prosjeka FBiH;▪ nedostatak radnih mjesta i veliki broj nezaposlenih;▪ kompleks Hemijske industrije «Azot» - braunfeld;▪ ispuštanje otpadnih voda iz naselja i industrije u Drinu i Praču bez tretmana;▪ nepostojanje sanitarne deponije otpada;▪ nepostojanje monitoringa komponenti životne sredine (voda, tlo, vazduh, buka);▪ ugroženost Groblja na Presjeci kod Ustikoline – nacionalnog spomenika BiH;▪ nepostojanje sistema protivgradne zaštite;▪ velike učešće sumnjivih minskih površina u ukupnoj površini kantona;▪ rizik od eksplozija u proizvodno – poslovnoj zoni «Pobjeda».

MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none">▪ pošumljavanje na područjima sa jakom erozijom;▪ povoljni prirodni uslovi za formiranje pastrmskih ribnjaka (gornji tokovi rijeka);▪ iskorištavanje geotermalnog potencijala;▪ prekogranična saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom (korišćenje sredstava iz prekograničnih programa sa Srbijom i Crnom Gorom i sredstava iz fonda IPA);▪ uključivanje u internacionalne inicijative (Dinarski luk);▪ korišćenje napuštenih objekata društvenih djelatnosti za potrebe turizma;▪ perspektive razvoja turizma zasnovane na prirodnim potencijalima (turizam na vodama) i prirodnim vrijednostima (lovni i ribolovni turizam, planinski turizam);▪ perspektive razvoja seoskog, eko i kulturnog turizma;▪ raspoloživa, a nezaposlena radna snaga;▪ povratak ljudi iz dijaspore;▪ raspoloživost rentnog potencijala;▪ aktiviranje braunfild lokacije u Vitkovićima;▪ korišćenje u privredne svrhe napuštenih vojnih lokacija (vojni kompleks kod Turkovića).	<ul style="list-style-type: none">▪ šumski požari;▪ zauzimanje plodnog zemljišta i nelegalna gradnja;▪ nastavak negativnih demografskih trendova;▪ politička nestabilnost, česte promene upravnih struktura;▪ nedostatak finansijskih sredstava;▪ navike nepoštovanja zakona;▪ nedovoljna podrška FBiH;▪ produbljivanje međusektorske nesaradnje;▪ nedostatak edukacije stanovništva i podizanje nivoa svijesti;▪ neizvjesna ekonomska i poreska politika koja smanjuje interese za investiranje i povratak dijaspore.

C. OPĆI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

CILJEVI PLANA

Osnovni cilj organizacije, uređenja i korištenja prostora Bosansko - podrinjskog kantona jeste: **Aktiviranje prostornih potencijala Bosansko - podrinjskog kantona na osnovu principa održivog razvoja, čime će se povećati njegova privlačnost za investiranje i obezbijediti uslovi za povećanje standarda.**

Opšti ciljevi plana su sljedeći:

- Definisanje i pozicioniranje gradskog naselja Goražde kao subregionalnog centra u Federaciji BiH i Bosni i Hercegovini, a takođe i definisanje mjesta i pozicije čitave teritorije kantona u regionalnom okruženju i evropskom kontekstu.
- Veća kohezija prostora, putem razvoja i poboljšanja infrastrukturnih mreža, kao i povećanje dostupnosti društvenoj infrastrukturi, posebno za stanovnike seoskih naselja.
- Povećanje ekonomske konkurentnosti Bosansko - podrinjskog kantona kroz prestrukturiranje i unapređenje ekonomskih struktura (industrija), aktiviranje prirodnih resursa i razvoj turizma i dostizanje nivoa bruto domaćeg proizvoda po stanovniku Federacije BiH.
- Obnova stambenog fonda i utvrđivanje nove stambene i zemljišne politike u skladu sa ciljevima plana.
- Zaštita i unapređenje životne sredine, deminiranje terena kontaminiranih minama, čuvanje i poboljšanje stanja prirodnih i kulturnih vrijednosti, jačanje identiteta Bosansko - podrinjskog kantona.

Zadaci Plana koji iz ovih ciljeva proizilaze su:

- ❖ Zaustavljanje negativnih demografskih trendova (depopulacija, iseljavanje, starenje stanovništva);
- ❖ Obnova stambenog fonda i poboljšanje kvaliteta stambenog fonda do kraja vremenskog horizonta plana;
- ❖ Stvaranje racionalne i uravnotežene mreže naselja kojoj će na vrhu biti subregionalni centar Goražde i dva opštinska centra nižeg ranga: Prača i Ustikolina;
- ❖ Smanjivanje razvojnih razlika između centra i periferije podsticanjem razvojnih inicijativa na teritoriji opština Foča – Ustikolina i Pale - Prača;
- ❖ Aktiviranje prirodnih resursa u ekonomske svrhe poput mineralnih resursa: gips, barit, krečnjak; vodnih resursa kao što su razna izvorišta, rijeka Drina; šumskih bogatstava Jahorine; snage vjetra na području planinskih prevoja;
- ❖ Saobraćajna integracija sa okruženjem (veze sa Kantonom Sarajevo i RS – brzi put Sarajevo – Goražde i magistralni put Renovica - Mesići); kao i saobraćajna integracija unutar samog kantona;
- ❖ Dovođenje gasa na područje kantona iz pravca Sarajeva;
- ❖ Izgradnja višenamjenskih akumulacija na rijekama kantona (proizvodnje električne energije, za potrebe kontrole proticaja, vodosnabdijevanja, navodnjavanja, rekreacije i ribolova itd.); kao i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za opštinske centre;
- ❖ Poboljšanje dostupnosti i prostornih standarda objekata javnih službi, prije svega u oblasti obrazovanja, zdravstva (aktiviranje seoskih ambulanti), socijalne zaštite, kulture, sporta itd;
- ❖ Formiranje novih i proširenje postojećih proizvodnih zona;
- ❖ Identifikacija prostora sa potencijalima za razvoj dosada nedovoljno razvijenih grana

- turizma kao što su zimski, planinski, seoski, eko turizam, kulturni, eskurzioni, dječiji, omladinski turizam;
- ❖ Rješavanje problema deponovanja otpada kroz izgradnju kantonalne sanitarne deponije;
 - ❖ Zaštita i unapređenje područja prirodnih vrijednosti kao što su šire područje Jahorine i kanjon Prače;
 - ❖ Identifikacija i zaštita kulturno – istorijskog naslijeđa kao što su neolitsko naselje Lug, nekropola sa stećcima u selu Kosače, groblje na Presjeci, most na Kožetini, Semiz Ali-pašino turbe sa haremom Semiz Ali-pašine džamije u Prači itd.;
 - ❖ Transgranična saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom na zajedničkim razvojnim inicijativama – stvaranje Evroregiona; kao i razvoj transregionalne saradnje.

Ispunjavanjem ciljeva i zadataka ovog plana, Bosansko – podrinjski kanton će 2028. god. biti investiciono atraktivan, infrastrukturno pristupačan i ekološki očuvan prostor u čijoj privrednoj strukturi će dominirati ekološki prihvatljivija industrija i turizam, sa značajnim udjelom ostalih usluga, uz naprednu poljoprivredu i šumarstvo.

D. POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

1. PRIRODNI USLOVI I RESURSI

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE

Posebni ciljevi u oblasti poljoprivrednog zemljišta, kao i u oblasti poljoprivrede u planskom periodu su sljedeći:

- Sprečavanje pretvaranja poljoprivrednog u nepoljoprivredno zemljište,
- Dodjela državnog poljoprivredno zemljište zapaženim poljoprivrednim proizvođačima kako bi uvećali svoj posjed i dr.,
- Korištenje sorti višeg genetskog potencijala,
- Viši nivo korištenja đubriva i pesticida,
- Korištenje adekvatne mehanizacije,
- Izmjena Zakona o nasljeđivanju kako bi se spriječilo dalje usitnjavanje zemljišta,
- Podsticanje tržišta zemljištem ukidanjem poreza na promet zemljišta,
- Podsticanje programa komasacije zemljišta,
- Razvoj poljoprivrednog zemljišta investiranjem u sisteme za navodnjavanje, te putem agromelioracija u širokim riječnim dolinama,
- Nadoknađivanje deficita obradivog zemljišta uređenjem zemljišta hidromelioracijama (odvodnjavanje i navodnjavanje poljoprivrednih površina),
- Proizvodnja hrane u zaštićenom prostoru (staklenici, plastenici, gljivarnici),
- Razvijanje prehrambene industrije koja će omogućiti proizvodima šireg područja da apsorbuju nova tržišta. Deficit vode rješavati izgradnjom hidroakumulacija, regulacijama rijeka i izgradnjom ustava u cilju prihranjivanja podzemlja.
- Primjena zakonske regulative kod promjene namjene zemljišta tj. zaštita boniteta - I, II, III, kategorije, od njihovog korištenja izvan sfere poljoprivrede,
- Ograničavanje posebnim odlukama korištenja kvalitetnih zemljišta (I, II, III kategorije) za izgradnju stanova, industrije i drugih objekata.
- Izrada odgovarajućih projekata u cilju daljeg razvoja sistema odvodnje zemljišta,
- Omogućavanje posebnim odlukama korištenja sredstava akumuliranih promjenom namjene zemljišta u druge svrhe, za uređenje zemljišta i njegovo istraživanje,
- Istraživanje varijante zemljišne rente kao tržišne kategorije i na osnovu toga donošenje propisa o renti kao jednom od regulatora korištenja prostora,
- Donošenje razvojnih programa kroz planove zaštite i racionalnog korištenja zemljišta,
- Podržavanje razvoja poljoprivredno – prehrambene proizvodnje,
- Pojačavanje i intenziviranje rada inspeksijskih službi iz ove oblasti,
- Donošenje odredbe o standardima kvaliteta i zahtjevima za obilježavanje proizvoda,
- Povećanje stočnog fonda u predjelima gdje je stočarstvo dominantno,
- Povećanje površina pod krmnim biljem i povećanje proizvodnje i prinosa radi povećanja stočnog fonda, potreba za proizvodnjom kvalitetne stočne hrane, te potrebom popravljivanja kvaliteta zemljišta djelovanjem leguminoza kao bioloških melioratora zbog prisustva azotofiksatora na korijenu biljaka,
- Poboljšanje genetske osnove za stočarsku proizvodnju,
- Usmjeravanje vrste stočarstva prema specifičnostima opština,
- Organizovanje monitoringa tj. praćenja promjena korištenja zemljišta uz formiranje zemljišnog informacionog sistema (ZIS), kao dijela geografskog informacionog sistema.

ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

Preporuke o načinu korišćenja šuma i šumskog zemljišta na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona, prikazane su preko sljedećih posebnih ciljeva:

- Zabrana smanjenja površina pod šumom (krčenje šuma),
- Pristup trajnom i racionalnom korišćenju šuma i šumskog zemljišta, u cilju obezbjedjenja svih društvenih potreba i zahtjeva koji se postavljaju pred šume,
- Obezbjedjenje integralnog korišćenja ukupnih potencijala šuma u šumskim područjima,
- Utvrđivanje proizvodnih potencijala staništa, kako bi korišćenje bilo s tim usaglašeno, a time i trajna planska zaštita bioekološke stabilnosti šuma u šumskim područjima,
- Formiranje strukture šuma koja će moći davati ujednačene prihode po količini i kvalitetu,
- Posebna zaštita rijetkih, reliktnih i ugroženih vrsta i njihovih zajednica i staništa,
- Pri izradi planova gazdovanja koristiti razrađene metodologije koja daju najefikasnije rezultate,
- Uvođenje savremenih informacionih tehnologija (GIS) u procesu planiranja u šumarstvu,
- Zabrana industrijskih sječa u zaštićenim područjima i potencijalno erozionim zonama,
- Usklađivanje svih aktivnosti u okviru šuma i šumskih zemljišta sa odredbama šumskogospodarskih osnova.

2. TERITORIJA I VEZE SA SUSJEDNIM PROSTORIMA

Posebni ciljevi u pogledu veza sa susjednim prostorima teritorije Bosansko - podrinjskog kantona su:

- Realizacija zajedničkih razvojnih projekata sa Kantonom Sarajevo,
- Inteziviranje svih vrsta veza (prije svega u oblasti infrastrukture, turizma i zaštite prirode i životne sredine) sa graničnim prostorima Republike Srpske (dolina Drine, kanjon Prače, Jahorina),
- Transgranična saradnja sa Zlatiborskim okrugom u Srbiji i opštinama sjevernog dijela Crne Gore na zajedničkim razvojnim inicijativama, kao i aktiviranje transregionalne saradnje sa nekim razvijenim brdsko - planinskim regionom u Evropskoj uniji (Slovenija, Češka, Slovačka).

3. STANOVNIŠTVO

Posebni ciljevi vezani za stanovništvo su:

- Podizanje stope nataliteta u svim opštinama kantona i eliminisanje negativnog prirodnog priraštaja na nivou kantona do kraja vremenskog horizonta plana,
- Povratak predratnog stanovništva, prevashodno iz izbjeglištva i inostranstva;
- Smanjivanje emigracije sa područja kantona;
- Donošenje kantonalne populacione politike i opštinskih populacionih politika.

4. STANOVANJE I STANOVI

Posebni ciljevi u oblasti stanovanja su:

- Obnova porušenih i oštećenih stambenih jedinica,
- Pобољшanje kvaliteta stambenog fonda (prosječna veličina stana, struktura stambenih jedinica, opremljenost instalacijama),
- Povećanje učešća stambenih jedinica u višeporodičnim stambenim objektima u ukupnom stambenom fondu,
- Definisanje vikend zona na teritoriji kantona (zona sekundarnog stanovanja),
- Kreiranje i donošenje stambene politike Bosansko – podrinjskog kantona.

5. INFRASTRUKTURA

ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Elektroenergetska infrastruktura

Posebni ciljevi u oblasti elektroenergetske infrastrukture:

- Obezbeđenje dovoljne i kvalitetne količine električne energije za svako domaćinstvo na području kantona,
- Smanjivanje gubitaka u prenosu električne energije,
- Izgradnja novih energetskih kapaciteta (male hidroelektrane, eventualna izgradnja HE „Ustikolina i HE „Goražde“, pratećih postrojenja, 110 kV i 20 kV vodova),
- Obnova postojećih 35 kV TS „Azot“ i „Pobjeda“ i napojnih 35 kV vodova u skladu sa strategijom elektroenergetskog razvoja BiH (kratkoročno) i prelazak na 20 kV nivo i postepeno napuštanje 35 kV mreže i postrojenja (dugoročno),
- Nastavak započetog prelaska na 20 kV nivo dok napajanje čitavog kantona ne bude na 20 kV nivou, a napajanje čitave okolice Goražda ne bude kvalitetno riješeno u pogledu dvostranog napajanja svih važnijih naselja.

Termoenergetika i energetski izvori

Posebni ciljevi u oblasti termoenergetike:

- Dovođenje prirodnog gasa na područje kantona,
- Podsticanje energetske efikasnosti, prvenstveno u zgradarstvu.

Posebni ciljevi u oblasti energetskih izvora su:

- Veće korištenje solarne energije,
- Mjerenje potencijala energije vjetra na području Bosansko – podrinjskog kantona.

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Saobraćajna mreža predstavlja osnov privrednog i socijalnog života stanovništva. Dobra saobraćajna mreža je uslov za korišćenje teritorije i njenih resursa. Stoga je osnovni cilj koji se postavlja u Prostornom planu Bosansko – podrinjskog kantona u organizaciji putne mreže (planiranja, a zatim sukcesivnog projektovanja i građenja), da se formira takva mreža da omogući privredno korišćenje svih potencijala teritorije (poljoprivreda, šumarstvo, turizam i dr.). Načinom formiranja putne mreže mora se stvoriti osnov za materijalno rentabilan i socijalno kvalitetan život stanovnika u mjestima koja oni nastanjuju. Ovaj se zahtjev naročito oštro postavlja imajući u vidu postojeće stanje. To je uslov da se autohtono stanovništvo zadrži u svojim mjestima, te da ne pribjegava migraciji (migracija dovodi na jednoj strani do napuštanja i propadanja potencijala i resursa teritorije, a na drugoj strani do velikih materijalnih izdataka koji su bez pokrića i socijalnih problema). Prema tome, generalni cilj bi bio pokrivenost teritorije putevima koji zadovoljavaju kriterijume korišćenja u privredi i socijalne svrhe. Konkretno, to za svaku pojedinu saobraćajnicu znači da saobraćajnice treba da budu planirane, a zatim projektovane i izgrađene tako da se njima mogu normalno kretati privredna i putnička vozila, uključujući i autobuse.

Posebni ciljevi u oblasti saobraćajne infrastrukture su:

- Dobra povezanost teritorije kantona sa susjednim teritorijama, a time i sa širim prostorima,
- Dobra povezanost svih dijelova teritorije, preciznije - svakog naseljenog mjesta sa opštinskim centrima,
- Dobra međusobna povezanost zona lokalnih centara na teritoriji kantona.

TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Dalji razvoj poštanskog saobraćaja mora se ogledati u njegovom uspješnijem funkcionisanju kroz uvođenje novih tehnologija i u ovoj oblasti tako da se omogući:

- Prenos fizičkog tereta,
- Prenos dokumenata elektronskim putem,
- Pružanje usluga putem javnih govornica,
- Stvaranje uslova za pružanje telekomunikacionih usluga u uslovima liberalizovanog tržišta (Internet i dr.),
- Formiranje poštanske štedionice za deponovanje novca i kreditiranje stanovnika kroz tržište bankarsko-finansijskih usluga,
- Realizacija projekta: hibridna pošta, sorting centar, Internet kiosk, trezorno poslovanje i kataloška prodaja.

S obzirom na relativno dobru razvijenu telekomunikacionu infrastrukturu na predmetnom području BH Telecom d.d. Sarajevo u narednom periodu planira:

- izgradnju optičkih pravaca i pristupne mreže,
- instalaciju komunikacione opreme na područjima koja to nemaju,
- rekonstrukciju svih gradskih mreža na predmetnom području u cilju pružanja integralnih telekomunikacionih usluga (prenos govora, podataka većih brzina, TV),
- instalacija DSLAM-a za pružanje usluge ADSL u svim područjima van sjedišta opštine,
- signal mobilne telefonije povećati na 100 % pokrivenosti predmetnog područja kao i uvođenje novih usluga GSM (bežični internet itd.).

Prema dugoročnom planu razvoja RTV (Radio-televizija Bosne i Hercegovina - BHRT) mreže u narednom planskom periodu planira se:

- Postavljanje opreme za program FTV na objektima gdje već postoji oprema za program BHT,
- Izgradnja novih objekata za BHT i FTV za nepokrivena područja,
- Sanacija postojećih dotrajalih objekata infrastrukture,
- Izrada strategije i projektnih rješenja za prelazak na digitalnu televiziju, čija realizacija se očekuje do kraja planskog perioda.

HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

Osnovni cilj iz oblasti hidrotehničke infrastrukture je obezbijediti dovoljne količine higijenski ispravne vode za cjelokupno stanovništvo na području svih opština Bosansko - podrinjskog kantona. Izgradnja odgovarajućih kanalizacionih sistema i odgovarajućih postrojenja za prečišćavanje (tretman) otpadnih voda predstavlja zakonsku obavezu za sve subjekte koji troše vodu. Korišćenje voda za ostale potrebe (hidroenergetika, navodnjavanje zemljišta i sl.) mora

biti u skladu sa raspoloživim vodnim resursima.

Ciljevi upravljanja vodama se mogu nazvati i vizijom razvoja iz oblasti voda, što predstavlja skup ciljeva navedenih u Zakonu o vodama Federacije Bosne i Hercegovine, a koji su:

- Postizanje dobrog stanja, odnosno dobrog ekološkog potencijala površinskih i podzemnih, odnosno vodnih i za vodu vezanih ekosistema;
- Umanjenje šteta uzrokovanih raznim štetnim djelovanjem voda;
- Osiguranje potrebnih količina vode odgovarajućeg kvaliteta za razne namjene i podsticanje održivog korišćenja voda, uzimajući u obzir dugoročnu zaštitu raspoloživih izvorišta i njihovog kvaliteta.

Navedeni ciljevi se odnose na osnovne djelatnosti upravljanja vodama: zaštitu voda, zaštitu od voda i korištenje voda uz podsticanje održivog upravljanja vodama. Pojam održivo upravljanje vodama, podrazumijeva neophodnu promjenu fokusa interesovanja i djelovanja unutar oblasti upravljanja vodama. U dosadašnjem periodu ova oblast je bila usmjerena ka obezbjeđenju potrebnih količina vode za vodosnabdijevanje stanovništva, proizvodnju hrane i zadovoljenje potreba energetike i industrije.

Posebni ciljevi u oblasti korištenja voda:

- Povećanje obuhvata javnim vodovodnim sistemima,
- Smanjenje gubitaka u javnim vodovodima,
- Racionalno korištenje, zaštita, unapređenje stanja i očuvanje vodnih resursa koji se koriste ili se planiraju koristiti za potrebe javnog vodosnabdijevanja.

Posebni ciljevi u oblasti zaštite voda:

- Postizanje i održavanje dobrog stanja površinskih i podzemnih voda radi zaštite akvatične flore i faune i potreba korisnika vode.
- Uspostavljanje registra zaštićenih područja i definisanje načina i uslova korišćenja prostora u cilju zaštite kvaliteta voda.
- Smanjenje tereta zagađenja od urbanih otpadnih voda.
- Smanjenje emisije štetnih i toksičnih materija koje produciraju pojedini industrijski zagađivači kroz uspostavljanje sistema dozvola (kvota) zagađivač plaća.
- Smanjenje količina zagađenja koje dopijeva u površinske i podzemne vode sa uređenih i divljih deponija krutog otpada.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od poljoprivrednih aktivnosti planskim korištenjem zemljišta i pravilnom upotrebom agrotehničkih mjera.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od aktivnosti vezanih za eksploataciju šuma primjenom postupaka i praksi koje u najmanjoj mjeri imaju uticaj na vode.
- Izgradnja sistema za prikupljanje i odvodnju otpadnih voda za naselja ispod 500 stanovnika.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od saobraćaja.
- Uspostava katastra zaštićenih područja prema odredbama Zakona o vodama Federacije BiH (opisano u poglavlju VI.2).
- Poboljšanje sistema dojava i efikasnog reagiranja u slučaju pojave akcidentnih i izvanrednih zagađenja.
- Definisanje minimalnih proticaja kao garantovanih količina vode za pojedina vodna tijela koja obezbjeđuju opstanak i razvoj akvatične flore i faune koja u tim vodotocima obitava u prirodnim uvjetima.

Posebni ciljevi u oblasti zaštite od voda:

- Smanjenje rizika od poplava na prihvatljivu mjeru,
- Obnova i sanacija postojećih sistema zaštitnih vodnih objekata,
- Uređenje vodnog režima i novi pristup uređenju vodnih područja,
- Uspostava sistema hidrološkog prognoziranja i ranog upozorenja,
- Smanjenje erozija,
- Rješavanje pitanja unutrašnjih voda,
- Rješavanje problema nedostatka vode,
- Koordinacija sistema upravljanja vodama i zemljištem,
- Prevencija i spremnost za slučaj katastrofe preliivanja ili rušenja brana.

KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Posebni ciljevi vezani za komunalnu infrastrukturu su:

- Stavljanje što većeg broja grobalja pod gazdovanje komunalnih preduzeća,
- Rješavanje statusa aktivnih grobalja kojima ne gazduju mjesne zajednice i vjerske zajednice,
- Zatvaranje neaktivnih grobalja u udaljenim ruralnim područjima i manjih grobalja u opštinskim centrima,
- Izgradnja objekta za sakupljanje, preradu i spaljivanje životinjskih ostataka,
- Obnova, održavanje i razvoj adekvatnog prikupljanja, sortiranja, odlaganja, transportovanja i deponovanja čvrstih otpadnih materija na području opštinskih centara,
- Definisane i određivanje lokacije kantonalne sanitarne deponije za odlaganje komunalnog otpada,
- Sanacija i rekultivacija postojećih odlagališta otpada (napuštena deponija Lug).

6. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu društvenih djelatnosti su:

- Pобољшanje prostornog rasporeda objekata javnih službi radi povećanja njihove dostupnosti stanovništvu,
- Uspostavljanje mobilnih javnih službi i njihovo praktično funkcionisanje,
- Omogućavanje privatnim akterima konkurisanje sa programima u sektoru standardnih javnih službi i u skladu sa tim obezbjeđivanje korišćenje namjenskih javnih fondova,
- Usklađivanje sa prostornim normativima koji važe za javne službe, što znači izgradnju novih objekata, proširenje postojećih, kao i sanaciju i adaptaciju objekata koji nisu u funkciji, ili su imali sličnu funkciju,
- Podizanje kvaliteta usluga javnih službi.

Potrebe u sektoru obrazovanja i nauke definisane su na osnovu posebnih ciljeva u oblasti javnih službi, uz uvođenje jednog posebnog sektorskog cilja, i to:

- Organizovanje rada u jednoj smjeni u osnovnom i srednjem obrazovanju (dostizanje stručnih standarda).

7. PRIVREDNE DJELATNOSTI

Na osnovu sagledavanja stanja i strukture privrede Bosansko - podrinjskog kantona, a uzimajući u obzir opšte ciljeve privrednog razvoja BiH, kao osnovni ciljevi privrednog razvoja kantona u narednom periodu nameću se:

- Povećanje broja zaposlenih, posebno putem proširenja postojeće prerađivačke industrije, kao i revitalizacije kapaciteta hemijske industrije,
- Podsticanje razvoja malih i srednjih preduzeća sa posebnim akcentom na preduzeća proizvodnog karaktera,
- Proširenje postojećih i stvaranje novih proizvodno-poslovnih i industrijskih zona,
- Razvoj energetike i rudarstva putem iskorištavanja prirodnih bogatstava sa posebnim akcentom na izgradnju mini hidroelektrana i iskorištavanja rude gipsa i drugih mineralnih sirovina,
- Razvoj različitih vidova turizma (riječni, lovni, rekreativni i etno turizam),
- Usklađivanje privrednog razvoja sa zaštitom životne sredine shodno ekonomskoj snazi privrede.

8. ŽIVOTNA SREDINA I UGROŽENOST

Savremeni koncept zaštite životne sredine zahtijeva kontinuirano praćenje stepena aerozagađenja, hidrozagađenja, pedozagađenja, biljnog pokrivača, faune, higijenskog stanja sredine, zdravstvenog stanja ljudi, buke, vibracija, štetnih zračenja i drugih pojava i pokazatelja stanja životne sredine.

Opšti kriterijumi za zaštitu životne sredine polaze od međunarodno utvrđenih ekoloških principa koji se mogu svesti na sljedeće:

- Najbolja politika zaštite životne sredine zasnovana je na preventivnim mjerama, što podrazumijeva blagovremeno sprečavanje ekološki negativnih uticaja na životnu sredinu, umesto uklanjanja njihovih posljedica;
- U procesu donošenja odluka o izgradnji privrednih i infrastrukturnih objekata mora se analizirati i jasno utvrditi uticaj njihove izgradnje i rada na kvalitet životne sredine.

Zaštita životne sredine Bosansko - podrinjskog kantona postići će se ostvarivanjem više posebnih ciljeva:

- Zaštita neobnovljivih resursa;
- Štednja energija i korištenje "najčistijih mogućih tehnologija";
- Smanjenje otpada i njegova reciklaža;
- Razmatranje zemljišta kao punopravnog resursa;
- Provođenje procesa deminiranja;
- Zaštita voda od zagađenja (sveobuhvatno kanalisanje i prečišćavanje otpadnih voda iz naselja i industrijskih pogona, zaštita podzemnih voda);
- Održavanje vodotoka Drine u propisanoj drugoj kategoriji, kao i zadržavanje trenutne klase rijeke Drine (druga klasa);
- Zaštita riječnih korita od devastacije (neplanska eksploatacija šljunka, erozija, uništavanje riječne vegetacije itd.);
- Zaštita zemljišta od zagađenja (kroz zaštitu poljoprivrednog i građevinskog zemljišta u naseljima i njihovim ivičnim zonama; zaštita zemljišta od zagađenja aerosedimentata, od deponovanja otpadaka, na svim, za to nepredviđenim mjestima itd.);
- Zaštita vazduha od zagađenja (kroz uvođenje jedinstvenih sistema toplifikacije; kontrolisanje aerozagađenja od saobraćaja; poštovanje mezo i mikro klimatskih uslova pri izboru lokacija za potencijalne zagađivače; aktivacija predviđenih postrojenja, tj. sistema i uređaja za prečišćavanje u okviru industrijskih procesa; korištenje alternativnih goriva itd.);
- Zaštita od buke (kroz adekvatno planiranje saobraćajnica, saobraćajnih tokova i kontrolisanja saobraćajne buke; kao i različite mjere zaštite - planirane mjere zaštite ogledaju se kroz pravilno lociranje izvora buke u odnosu na prijemnik, smanjenje stvaranja buke, pravilno projektovanje zaštitnih zona, sprečavanje njenog širenja u okolinu itd.);
- Zaštita vegetacije (zaštita od nelegalne sječe, različitih bolesti i elementarnih nepogoda, kao i ugrožavanja pejzažnih vrijednosti vegetacije);
- Uspostavljanje efikasnog sistema prikupljanja čvrstog otpada koji bi funkcionisao na što većem prostoru kantona, a samim tim opsluživao veći broj stanovnika;
- Smanjenje uticaja prekograničnog zagađenja svih komponenti životne sredine sa teritorije Bosansko – podrinjskog kantona.

Posebni cilj u sferi zaštite od elementarnih nepogoda, tehničkih opasnosti i ratnih dejstava je sljedeći:

- Povećana zaštita ljudi i materijalnih dobara preduzimanjem prije svega preventivnih mjera.

9. PRIRODNO NASLJEĐE

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu zaštite prirodnih vrijednosti su:

- Očuvanje prirodnih dobara u najvećoj mogućoj mjeri i zadržavanje svih vrijednosti - počev od kvaliteta vazduha i voda, biljnog pokrivača, faune, do globalne zaštite predjela i oblasti,
- Razvijanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog i prirodnog nasljeđa (globalni pristup) i uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa na nivou čitavog područja obuhvata plana,
- Edukacija stručnjaka, upravljača, vlasnika i korisnika kulturnih dobara u prirodno vrijednim ambijentalnim cjelinama u cilju postizanja zaštite i ostvarivanja ekonomske dobiti, odnosno ostvarivanja principa samoodrživosti zaštićenog područja,
- Identifikacija i stavljanje pod zaštitu vrijednih prirodnih područja.

10. KULTURNO NASLJEĐE

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu kulturno – istorijskih dobara su:

- Zaštita i očuvanje arheoloških lokaliteta kao kulturnih dobara,
- Predlaganje i provođenje mjera tehničke i fizičke zaštite svih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Hitna zaštita ugroženih nacionalnih spomenika BiH,
- Uspostavljanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog nasljeđa i uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa na nivou kantona,
- Uključivanje kulturnih dobara u planove razvoja Bosansko - podrinjskog kantona.

E. OSNOVNA KONCEPCIJA PROSTORNOG RAZVOJA

I KLIMA

Procjena klimatskih promjena

Klima je osnovni prirodni resurs koji zajedno sa vodnim resursima, zemljištem, šumskim i drugim ekosistemima predstavlja bitan element sa stanovišta organizacije i uređenja prostora. Pored toga, mnoge ljudske aktivnosti imaju sezonski karakter (grejna sezona, povećana potrošnja energije, održavanje puteva, turizam, građevinarska sezona), pa razvoj tih aktivnosti zavisi od poznavanja sezonskih temperaturnih i drugih klimatskih karakteristika. Cjelokupnom razvoju, svakako, doprinosi poznavanje i globalnih klimatskih promjena i projekcija za budućnost.

Raspoloživi podaci osmatranja i naučnih istraživanja ukazuju da su ljudske aktivnosti uticale na porast atmosferskih koncentracija gasova sa efektom staklene bašte, što je u 20. veku dovelo do globalnog zagrijavanja atmosfere sa posledicom promjene klime (režim temperature vazduha i padavina, učestalost klimatskih ekstrema), podizanja nivoa mora i slabljenja ozonskog omotača.

Uticaji klimatskih promjena u zemljama jugoistočne Evrope (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Turska) mogu obuhvatiti porast temperature, povećanje učestalosti ekstremnih vremenskih uslova, povećanje erozije obala, porast nivoa mora, uticaji na biološku raznolikost u moru, porast vodostaja vode u rijekama izloženih uticaju plime, povećanju broja poplava, veliki pritisak na izvore vode, promjenu obradivih površina, uključujući slabu žetvu, promjene staništa i rasporeda vrsta, povećane probleme izazvane stranim invazivnim vrstama i smanjenje bogatstva biološke raznolikosti.

Prema rezultatima istraživanja klime za područje Bosne i Hercegovine i procjene mogućih klimatskih promjena kao posledice globalnih promjena klime, uočava se da će u periodu do 2030. godine biti nastavljen trend rasta temperature vazduha, pri čemu bi brzina rasta srednje godišnje temperature iznosila u proseku $0,6^{\circ}\text{C}$ po deceniji.

U pogledu padavina, promjene su intenzivnije i podrazumevaju smanjenje godišnjih količina u većem djelu Bosne i Hercegovine u opsegu od 10 do 30 % u periodu do 2030. godine, i to prvenstveno u vegetacionoj sezoni.

Katastrofalna suša 2000. i 2003. godine praćena ekstremno visokim temperaturama vazduha, i zima 2000/2001. bez snežnog pokrivača, samo su neki od poslednjih slučajeva u seriji klimatskih ekstrema koji su registrovani u BiH i čitavoj Južnoj Evropi.

Pri tome se pored promjene termičkog i režima padavina, očekuju i značajnije promjene učestalosti i intenziteta klimatskih ekstrema, kao što su suše, olujne nepogode praćene razornim dejstvom vjetrova i poplava, ekstremno niske odnosno visoke temperature vazduha, snežne mećave, lavine, kiše kratkog trajanja i jakog intenziteta, zatim uslovi pogodni za širenje šumskih požara, kao i pomjeranje klimatskih zona ka polovima za 200-300 km i većim nadmorskim visinama za 150-200 m, pri promjeni temperature od samo jednog stepena.

Procijenjene promjene osnovnih klimatskih parametara, temperature vazduha i padavina za područje Bosne i Hercegovine, u periodu do 2030. godine, ukazuju na potrebu njihovog neophodnog uvažavanja pri planiranju dugoročnog razvoja u pojedinim sektorima privrede, zaštite životne sredine, kao i zaštite zdravlja stanovništva.

Dakle, neophodno je uspostaviti sistem rane najave, prognoze i zaštite od atmosferskih nepogoda i klimatskih ekstrema. To podrazumijeva modernizaciju hidrometeorološkog informacionog sistema i adekvatno uključivanje BiH u Svjetski klimatski program i druge relevantne operativne sisteme i naučno-tehničke programe Svjetske meteorološke organizacije.

U cilju permanentnog praćenja stanja atmosfere i voda na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona neophodno je uspostaviti meteorološki i hidrološki osmatrački sistem u skladu sa zahtjevima privrede i potrebom uključivanja u međunarodne sisteme. Rješavanje pomenutih problema doprinijelo bi ukupnom razvoju meteorologije i hidrologije, kao i kontrole životne sredine.

II POLJOPRIVREDNA ZEMLJIŠTA I POLJOPRIVREDA

Zemljište je resurs i osnovni uslov poljoprivredne proizvodnje. Kao prostorni resurs od kojeg zavisi postojanje i sudbina čovječanstva, njegova upotreba u svijetu se reguliše i podređuje zajedničkim interesima društva.

Unutar tog resursa poljoprivredno zemljište predstavlja najveću dragocjenost, tako da ga u najvećoj mjeri treba čuvati od upotrebe u druge svrhe ili pogotovo trajnih gubitaka.

Za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju zemljište mora biti zaštićeno i uređeno za primjenu savremenih agrotehničkih mjera. Zaštita poljoprivrednog zemljišta i integralno upravljanje ovim resursom je vrlo važno u funkciji održivog razvoja kantona u budućnosti.

Korištenje, zaštita i očuvanje poljoprivrednog zemljišnog fonda je jedna od bitnih funkcija planiranja i uređenja prostora. Racionalnim planiranjem u ovoj oblasti obezbijediće se trajno očuvanje mogućnosti poljoprivrednog zemljišta za proizvodnju potrebnih količina hrane visoke zdravstvene vrijednosti.

Uzimajući u obzir kvalitet poljoprivrednog zemljišta, zastupljenost pojedinih kategorija poljoprivrednog zemljišta, kao i potrebe kantona, moguće su sljedeće strateške orijentacije u poljoprivredi:

- organizovana intenzivna poljoprivredna proizvodnja – ratarstvo i povrtlarstvo,
- organizovana voćarska proizvodnja sa akcentom na kruške, jabuke i šljive, tzv. visokostablašice, kao i instaliranje prerađivačkih kapaciteta,
- proizvodnja ljekobilja,
- organizovanje poljoprivredne proizvodnje na bazi zdrave hrane.

III ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

Osnovna koncepcija prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona sa aspekta korišćenja šuma i šumskog zemljišta zasnovana je na očuvanju postojećih šumskih površina i unapredjenju stanja istih u skladu sa proizvodnim potencijalima staništa, kao i pošumljavanje goleti i poljoprivrednih površina lošijih bonitetnih kategorija (VI i VII).

U cilju maksimalnog korišćenja sveukupnih potencijala šuma i šumskog zemljišta, u planskom periodu je predviđen prelazak sa dosadašnjeg monofunkcionalnog na multifunkcionalno korišćenje šuma i šumskog zemljišta, gdje se podrazumijeva povećanje prihoda od korišćenja sporednih šumskih proizvoda, lovstva i turizma. Korišćenje sveukupnih potencijala šuma i šumskog zemljišta vršiti u skladu sa donesenim važećim šumsko – privrednim osnovama i to šumsko – privrednom osnovom za gazdovanje državnim šumama i šumsko – privrednim osnovom za gazdovanje privatnim šumama.

Stavljanje pod zaštitu vrijednih šumskih kompleksa i drugih identifikovanih prirodnih vrijednosti i rijetkosti, jedan je od prioriteta plana, a u cilju povećanja zaštićenih područja i očuvanja sveukupnog biodiverziteta i genetskog fonda, prema preporukama svjetskih i evropskih direktiva.

IV VODE I VODNE POVRŠINE

Postojeće vodene površine u planskom periodu će biti uvećane izgradnjom 6 većih akumulacija, prvenstveno vezanih za objekte za proizvodnju električne energije. Riječ je o 4 akumulacije na rijeci Prača (akumulacija MHE «Kaljani», akumulacija MHE «Prača», akumulacija MHE «Banja stijena» i akumulacija MHE «Vražalica»), dvije akumulacije na rijeci Osanici (akumulacija MHE «Osanica 2» i akumulacija MHE «Osanica 3»).

Ukupna površina planiranih akumulacija iznosi 109.27 ha.

Planirane akumulacije na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona imaju ulogu zadržavanja viška voda u funkciji zaštite od poplava, obezbjeđivanja dodatnih količina vode za poboljšavanje sistema vodosnabdijevanja (pogotovo u ljetnjem sušnom periodu), proizvodnje električne energije, kao i ostale namjene (rekreacija na vodi, ribogojstvo, navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i sl.)

V MINERALNA NALAZIŠTA

ISTRAŽENI I POTENCIJALNI MINERALNI RESURSI

Analizom rudonosnih formacija na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona, kao i analizom istraženosti rudnih ležišta i pojava definisana su rudna polja i ležišta po količini i kvalitetu, njihova perspektivnost i značaj.

Raznovrsne mineralne sirovine ovog prostora istražene i potencijalne, imaju značaj za društvenu reprodukciju općina i kantona, te Federacije BiH i Bosne i Hercegovine.

Mineralne sirovine, kao pretežno iscrpljiv, odnosno neobnovljiv resurs nisu značajne samo po više ili manje istraženim rezervama, već kao privredni subjekti.

Stepen istraženosti mineralnih sirovina na ovom području može se prikazati slijedećim:

1. Mineralne sirovine koje su detaljno istražene ili se eksploatišu,
2. Utvrđene, ali nedovoljno istražene mineralne sirovine
 - Gips: opština Ustikolina - Radeljevići, Presjeka, Jabuka, Mehmedovići, Šahbašići i dr.
 - Barit: Osječani, Šajinovići, Kosmaj i dr.
 - mineralna, termomineralna voda: Prača, Bogušić, Toplik Čeljadinići, opština Ustikolina sa više izvora i dr.
 - tehnički građevinski kamen: Međugradi (općina Prača); Drenovići (općina Foča – Ustikolina); Podmjera (općina Goražde); Ušanovići (općina Goražde).
3. Neizvjesno perspektivne mineralne sirovine niskog stupnja poznavanja
 - grafit
 - olovo, cink, bakar, antimon (Sjenokos, Čurovi, Zubovići, Osječani, Šajinovići, Kosmaj, Kreča, Hodorovići, Jabuka, Nekopi; zona Prača – Klek – Jabuka)
 - mangan
 - geotermalna energija

Mineralni resursi u strategiji razvoja privrede Bosansko-podrinjskog kantona

Ovim dijelom plana, omogućeno je sagledavanje mogućnosti privređivanja na bazi mineralnih resursa, a prostorno planiranje treba da omogući i odgovarajuće provođenje.

Zbog pretežno niskog stupnja istraženosti potrebno je prvo izvršiti odgovarajuća detaljna geološka istraživanja odgovarajuće mineralne vrste i lokacije.

Tehnički građevinski kamen (lokacije Ušanovići, Podmjera, Međugradi, Drenovići) kao mineralni resurs mogao bi se najbrže aktivirati u intenzivnoj eksploataciji. Šljunak i pijesak iz riječnih tokova i priobalja mogu se eksploatisati samo na osnovu dozvola nadležnih vodoprivrednih i dr. organa.

Nalazišta gipsa (Ustikolina) sa već značajnim dijelom istraženosti takođe su mineralni resurs koji zaslužuje pažnju u smislu brzog aktiviranja.

Pitke i mineralne vode u budućnosti moraju imati kvalitetniji privredno razvojni tretman. Mnogobrojni izvori različite izdašnosti neadekvatno se koriste ili se uopšte ne koriste (Toplik Čeljadinići, Bogušići, opština Ustikolina sa više izvora i dr.).

EKSPLOATACIONA POLJA PLANIRANA ZA SANACIJU I REKULTIVACIJU

Glinište u ataru naselja Zupčići u blizini napuštene ciglane predstavlja nekadašnje rudno zemljište koje je planirano za sanaciju i rekultivaciju u planskom periodu.

VI STANOVNIŠTVO

Projekcija broja stanovnika i domaćinstava određene teritorije predstavlja veoma važan polazni element u procesu prostornog planiranja. Prema broju stanovnika dimenzionišu se i ostale komponente prostora kao što su stambeni fond, privredni kapaciteti, tehnička i društvena infrastruktura itd.

Projekcija može biti data jedino do nivoa opština, pošto ne postoji dovoljno elemenata za projekciju po naseljima.

Osnovne dvije komponente koje utiču na projekciju broja stanovnika i domaćinstava su prirodno i mehaničko kretanje.

PROJEKCIJA BROJA STANOVNIKA

Varijanta 1 – minimalistička varijanta

Varijanta 1 predstavlja minimalističku varijantu projekcije broja stanovnika i pretpostavlja nastavak sadašnjih negativnih trendova u pogledu prirodnog priraštaja (uzimajući u obzir razlike između opština), uz negativan migracioni saldo u svim opštinama.

Tabela 61: Projekcija broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 1)

PROJEKCIJA BROJA STANOVNIKA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 1)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	1910	1844	1762	1675	1577
GORAŽDE	26100	25583	24825	23968	23023
PALE - PRAČA	1080	1038	982	920	853
UKUPNO	29090	28465	27569	26563	25453
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)		-4.3	-6.4	-7.4	-8.5

Varijanta 2 – realistična varijanta

Varijanta 2 predstavlja realističnu varijantu projekcije broja stanovnika i pretpostavlja postepeni rast prirodnog priraštaja i njegov prelazak u pozitivne vrijednosti u svim opštinama do kraja planskog perioda, uz povratak oko 2000 stanovnika (pretežno iz izbjeglištva i inostranstva), kao i manju emigraciju.

Tabela 62: Projekcija broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 2)

PROJEKCIJA BROJA STANOVNIKA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 2)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	1910	1990	2090	2200	2322
GORAŽDE	26100	26324	26811	27434	28203
PALE - PRAČA	1080	1114	1159	1210	1267
UKUPNO	29090	29428	30060	30844	31792
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)		2.3	4.2	5.1	6.1

Varijanta 3 – maksimalistička varijanta

Varijanta 3 predstavlja maksimalističku varijantu projekcije broja stanovnika i pretpostavlja brži rast prirodnog priraštaja i njegov prelazak u pozitivne vrijednosti u svim opštinama do 2018. godine, uz povratak oko 3600 stanovnika (pretežno iz izbjeglištva i inostranstva), kao i manju emigraciju.

Tabela 63: Projekcija broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 3)

PROJEKCIJA BROJA STANOVNIKA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 3)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	1910	2073	2256	2461	2680
GORAŽDE	26100	26737	27642	28696	29914
PALE - PRAČA	1080	1149	1229	1321	1421
UKUPNO	29090	29959	31127	32478	34015
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)		5.9	7.7	8.5	9.3

PROJEKCIJA BROJA DOMAĆINSTAVA

Za projekciju broja domaćinstava, kao osnovni element pored projekcije broja stanovnika uzima se projektovana prosječna veličina domaćinstva do 2028. godine.

U skladu sa varijantama projekcije broja stanovnika definišu se 3 varijante projekcije broja domaćinstava.

Varijanta 1 – minimalistička varijanta

Varijanta 1 predstavlja minimalističku varijantu projekcije broja domaćinstava i pretpostavlja nastavak sadašnjih negativnih trendova u pogledu prosječne veličine domaćinstva što će na kraju planskog perioda dovesti do pada broja domaćinstava u odnosu na 2008. godinu (pad od 6.53 %).

Tabela 64: Projekcija broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 1)

PROJEKCIJA BROJA DOMAĆINSTAVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 1)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	579	571	559	545	526
GORAŽDE	8031	7995	7881	7732	7548
PALE - PRAČA	348	340	327	314	299
UKUPNO	8958	8906	8767	8591	8373
STOPE DINAMIKE DOMAĆINSTAVA (‰)		-0.8	-3.1	-4.2	-5.1

Varijanta 2 – realistična varijanta

Varijanta 2 predstavlja realističnu varijantu projekcije broja domaćinstava i pretpostavlja postepeno blago povećanje prosječne veličine domaćinstva (3.36 člana - 2028. godine) što će na kraju planskog perioda dovesti do porasta broja domaćinstava za 5.58 % u odnosu na 2008. godinu.

Tabela 65: Projekcija broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 2)

PROJEKCIJA BROJA DOMAĆINSTAVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 2)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	579	608	631	661	693
GORAŽDE	8031	8150	8174	8238	8369
PALE - PRAČA	348	363	373	383	396
UKUPNO	8958	9121	9178	9282	9458
STOPE DINAMIKE DOMAĆINSTAVA (‰)		3.6	1.2	2.2	3.7

Varijanta 3 – maksimalistička varijanta

Varijanta 3 predstavlja maksimalističku varijantu projekcije broja domaćinstava i pretpostavlja značajnije povećanje prosječne veličine domaćinstva (3.42 člana - 2028. godine) što će na kraju planskog perioda dovesti do porasta broja domaćinstava za 11.16 % u odnosu na 2008. godinu.

Tabela 66: Projekcija broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona u periodu 2008 – 2028. (varijanta 3)

PROJEKCIJA BROJA DOMAĆINSTAVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA U PERIODU 2008 - 2028. (VARIJANTA 3)					
OPŠTINA	2008	2013	2018	2023	2028
FOČA - USTIKOLINA	579	628	679	735	793
GORAŽDE	8031	8102	8276	8490	8721
PALE - PRAČA	348	371	393	418	444
UKUPNO	8958	9101	9348	9643	9958
STOPE DINAMIKE DOMAĆINSTAVA (‰)		3.2	5.4	6.2	6.4

VII SISTEM NASELJA

NASELJSKA STRUKTURA

U pogledu populacione distribucije naselja, do kraja vremenskog horizonta plana ne predviđa se njena značajnija promjena u odnosu na postojeće stanje.

Porast broja stanovnika bi se u narednom periodu trebao očekivati u gradskim naseljima, prigradskim naseljima, naseljima sa centralitetom, demografski većim naseljima i povratničkim naseljima.

Do kraja vremenskog horizonta plana ne očekuju se nikakve promjene u pogledu urbano – ruralne tipologije na NUTS 5 nivou. Generalno, područje Bosansko – podrinjskog kantona će ostati karakteristično po niskom urbanom uticaju i maloj ljudskoj intervenciji u prostoru (osim opštine Goražde).

U narednom periodu desiće se manje promjene u morfološko – fizionomskoj strukturi naselja na području Bosansko – podrinjskog kantona. Promjene će se sastojati u pogašćavanju građevinskih reona naselja, kao i povećanju broja višespratnih objekata (apsolutno i relativno).

SISTEM CENTARA

Za definisanje planirane mreže naselja odnosno sistema centara u ovom planu je korišćeno više indikatora, pored onih za utvrđivanje stanja mreže naselja i to:

- Planirana opremljenost naselja tehničkom i društvenom infrastrukturom (javne službe),
- Planirana saobraćajna mreža,
- Projektovani broj stanovnika u naselju i gravitacionom području,
- Buduća morfologija naselja i gustina izgrađenosti naselja,
- Potencijali u privrednoj oblasti,
- Smjernice i vizije razvoja lokalne samouprave.

Na osnovu ovih kriterijuma na području Bosansko - podrinjskog kantona planiraju se sljedeće kategorije centara i naselja koja pripadaju pojedinim kategorijama centara:

1. **Subregionalni centar** – naselje Goražde;
2. **Opštinski centar nižeg ranga** – naselja Ustikolina (opština Foča - Ustikolina) i Prača (opština Pale – Prača);
3. **Sekundarni opštinski centar** – naselje Vitkovići (opština Goražde);
4. **Lokalni centar** – naselja Jabuka (opština Foča - Ustikolina); Bogušići, Čitluk, Faočići, Ilovača, Kolovarice, Osanica (opština Goražde); Turkovići (opština Pale – Prača);
5. **Primarno naselje** – preostala naselja (162 naselja);
6. **Prigradsko naselje** – naselja Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Kolijevke, Sopotnica i Zupčići (opština Goražde).

PROSTORNE CJELINE

Planirane prostorne cjeline na području opštine Bosansko - podrinjskog kantona su definisane na osnovu planirane mreže naselja, odnosno na osnovu gravitacionih zona planiranih sekundarnih opštinskih i lokalnih centara.

U odnosu na postojeće stanje na području opštine Goražde izdvojiće se još jedna zona lokalnog centra – Faočići (sjeverozapadni dio opštine Goražde)

Kod planiranih zona sekundarnih opštinskih i lokalnih centara neće doći do značajnijih promjena u gustini naseljenosti u odnosu na postojeće stanje, odnosno promjene u gustini naseljenosti odgovaraće stopi rasta broja stanovnika po zonama u vremenskom horizontu plana.

Tabela 67: Zone sekundarnih opštinskih centara i zone lokalnih centara na području Bosansko - podrinjskog kantona 2028. godine

ZONA SEKUNDARNOG CENTRA	ZONA LOKALNOG CENTRA	PRIGRADSKA NASELJA	NASELJA U SASTAVU ZONE LOKALNOG CENTRA	POVRŠINA (km ²)	BROJ STANOVNIKA 2028. GODINE U ZONI LOKALNOG CENTRA
Ustikolina	Jabuka		Bešlići, Dragomilići, Jabuka, Kolakovići, Lokve, Mazlina, Podgrade, Račići, Rodjevlj, Slavčići, Stojkovići, Zabor	95.87	285
	Ustikolina		Bavčići, Brajčići, Bunčići, Cvilin, Donje Žešće, Filipovići, Gostičaj, Mravijača, Njuhe, Petojevići, Previla, Prisoje, Sorfaci, Ustikolina, Zebina Šuma	65.39	2037
Goražde	Goražde		Bačci, Blagojevići, Budići, Čurovi, Deševa, Gaj, Glamoč, Goražde, Grabovik, Hubjevi, Ilino, Kazagići, Koljevke, Konjibaba, Laleta, Milanovići, Mirvići na Podhranjenu, Mravi, Oručevac, Osječani, Ostružno, Pijevac, Podhomara, Podhranjen, Podkozara Donja, Prisoje, Radići, Radjevići, Sedlari, Sopotnica, Ušanovići, Vranpotok, Vučetići, Zupčići, Žuželo	58.9	21527
	Faočići	Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Koljevke, Sopotnica, Zupčići	Bare, Batkovići, Bezmilje, Boškovići, Butkovići Ilovača, Crvica, Donja Bukvica, Donji Bogovići, Faočići, Gornja Bukvica, Gornji Bogovići, Gusići, Hrančići, Knjevići, Kovači, Kraboriš, Kreča, Orahovice, Raškovići, Sijedac, Sofići, Šehovići, Šemihova, Utješinovići, Zorovići, Žilčići	64.42	343
	Ilovača		Bahovo, Bratiš, Čatovići, Ilovača, Kola, Konjevići, Nekopi, Plesi, Poratak, Ropovići, Šabanci, Zabus	27.45	588
	Osanica		Borovići, Đakovići, Kosače, Kućine, Osanica, Pijestina, Rešetnica, Vrbica, Zubovići u Oglečevi	15.2	923
Vitkovići	Bogušići		Bogušići, Butkovići, Gočela, Jagodići, Kamen, Lukarice, Ratkovići	9.4	533
	Čitluk		Brajlovići, Brekovi, Čitluk, Čehajići, Gunjačići, Guskovići, Hadžići, Jarovići, Kušeši, Markovići, Mirvići, Morinac, Mirkovi, Ozrenovići, Radovovići, Rosjevići, Skravnik, Spahovići, Šašići, Tupačići, Vajčići, Vraneši, Vremci, Završje, Zubovići	48.68	652
	Kolovarice		Bakje, Brijeg, Donje Selo, Džindići, Gunjevići, Karauzovići, Karovići, Kolovarice, Kutješi, Parau, Perjani, Potkuša, Vranići, Šučurići, Žigovi	15.62	1365
	Vitkovići		Ahmovići, Biljin, Brezje, Čovčići, Donja Brda, Dučići, Gornja Brda, Kalac, Kodžaga Polje, Mravinjac, Uhotići, Vitkovići	13.67	2272
Prača	Prača		Brdarići, Dateљи, Kamenica, Komrani, Prača, Srednje	57.04	832
	Turkovići		Brojnići, Buložići, Čeljadinići, Čememica, Renovica, Šainovići, Turkovići, Vražalica	30.64	435
UKUPNO				502.28	31792

URBANIZACIJA

U vremenskom horizontu plana demografska komponenta urbanizacije neće više biti toliko izražena. Ostale dvije komponente procesa urbanizacije – fizionomska i funkcionalna - biće u planskom periodu izraženije nego u sadašnjem trenutku. U vremenskom horizontu plana naselja Ustikolina i Prača kao opštinski centri neće ispuniti demografsko – statistički kriterijum za gradska naselja, već će predstavljati mješovita naselja po demografsko – statističkom kriterijumu M. Macure. Naselje Goražde će u planskom periodu predstavljati jedino gradsko naselje na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona.

VIII STANOVANJE I STANOVNIŠTVO

Projekcija broja stanova je uslovljena trima osnovnim komponentama: prirodnim i mehaničkim kretanjem stanovništva i amortizacijom stambenog fonda. Pretpostavlja se da će mehaničko kretanje stanovništva u budućnosti najviše uticati na porast broja stanovnika, ali taj segment stanovništva će se većim dijelom vraćati u stambene jedinice koje su trenutno nenastanjene, a egzistiraju na teritoriji Bosansko – podrinjskog kantona. Zbog toga će glavni faktori koji će uticati na porast broja stambenih jedinica prije svega biti prirodno kretanje stanovništva i amortizacija stambenog fonda, a u obzir treba uzeti i projektovano blago povećanje prosječne veličine domaćinstva.

Ukoliko se hipoteza o projekciji broja stanovnika i domaćinstava doslovno prenese na projekciju stambenog fonda dolazi se do brojke od 500 stambenih jedinica koje će se izgraditi u periodu 2008 - 2028. na području kantona kao posljedica komponente kretanja stanovništva. Takođe bi bilo potrebno zamjeniti 2676 stambenih jedinica u sklopu amortizacije stambenog fonda, što ukupno daje 3176 nove stambene jedinice.

Na ovaj način projektovana veličina ukupnog stambenog fonda na području Bosansko – podrinjskog kantona iznosila bi 11202 stambene jedinice u 2028. godini. U odnosu na 2008. god. došlo bi do blagog rasta broja stanova.

Projektovani broj stanova u 2028. godini od 11202 stana se realno može dostići u vremenskom horizontu plana. Zbog toga se planira izgradnja 3176 novih stanova u periodu 2008 – 2028. U ovaj broj planiranih stanova su uračunati i stanovi koje treba zamjeniti u sklopu amortizacije stambenog fonda (2676 stambenih jedinica).

Planirani broj od 3176 stambene jedinice koje je potrebno napraviti u periodu 2008 - 2028. na području Bosansko – podrinjskog kantona da bi se dostigao projektovani broj stanova od 11202 stambene jedinice ne odnosi se samo na novu stambenu izgradnju na neizgrađenom zemljištu, već i na zamjenu dotrajalog stambenog fonda i obnovu oštećenih i porušenih stambenih objekata (sada van funkcije) na izgrađenom prostoru (zemljištu).

Sljedeća tabela pokazuje distribuciju projektovanog broja novih stanova po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona.

Tabela 67: Projekcija broja novih stanova po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona 2028. godine

PROJEKCIJA BROJA NOVIH STANOVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA 2028. GODINE	
OPŠTINA	BROJ STAMBENIH JEDINICA
FOČA - USTIKOLINA	340
GORAŽDE	2638
PALE - PRAČA	198
UKUPNO	3176

Najveći broj novih stanova 2028. godine je planiran u opštini Goražde (oko 83 % projektovanog broja stanova).

Pogušćavanje građevinskih reona bi trebalo predstavljati jedan od prioriteta plana. To se može postići većim udjelom višeporodične stambene izgradnje u ukupnoj stambenoj izgradnji nego što je to dosad bio slučaj.

Pogodna područja za stanovanje na području Bosansko – podrinjskog kantona u vremenskom horizontu biće opštinski centri i njihova prigradska naselja, kao i sekundarni opštinski i lokalni centri.

Izgradnju objekata za povremeno stanovanje (vikend izgradnja) treba isključivo usmjeriti prema područjima u kojima već postoje vikend naselja, kao i prema prostorima gdje je planiran razvoj turizma.

IX ENERGETSKA INFRASTRUKTURA (PROIZVODNJA I PRIJENOS ENERGIJE)

ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Proizvodnja električne energije

Pored već postojećih MHE „Osanica 1“, MHE „Osanica 4“, MHE „Čemernica“ i MHE „Kaljani“ u izgradnji, na području Bosansko - podrinjskog kantona planirana je izgradnja većeg broja MHE:

- MHE „Ustikolina“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Kiseljak“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Jabuka“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Modro polje“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Račići“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Tihuljići“ – Kolunska rijeka,
- MHE „Ljaljička rijeka“ – Ljaljička rijeka,
- MHE „Mazlina“ – Mazlinska rijeka,
- MHE „Marisolići“ – Miloševićev potok,
- MHE „Osanica 2“ – rijeka Osanica,
- MHE „Osanica 3“ – rijeka Osanica,
- MHE „Vražalica“ – rijeka Prača,
- MHE „Banja stijena“ – rijeka Prača,
- MHE „Prača“ – rijeka Prača.

Na području BPK prema Studiji elektroenergetskog i termoenergetskog sistema Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008-2028. godine i Studiji energetskeg sektora u BiH, Modul 3 - proizvodnja električne energije, planirana je izgradnja HE Ustikolina (instalisanje snage 3x22 MW), a prema razvojnom programu Javnog preduzeća Elektroprivreda Bosne i Hercegovine (dopis br.: 01-18270/09 od 30.07.2009.god.) planirana je i izgradnja i HE Goražde.

Gorenavedeni hidroenergetski objekti na grafičkom prilogu nisu uzeti u obzir prema zahtjevu kantonalnog Ministarstva za urbanizam prostorno uređenje i zaštitu okoline, s obzirom da je njihova izgradnja isključivo u nadležnosti Federacije BiH, odnosno Bosne i Hercegovine, pri čemu prostorni plan ni za jedan od ova dva nivoa nije usvojen, pa samim tim nije moguće ni prejudicirati njihovo prostorno - plansko rješenje.

Izgradnja transformatorskih stanice 110/X planiranih Studijom energetskeg sektora u BiH vezana je za izgradnju navedenih HE i MHE:

- do 2011. godine pojednostavljena TS 110/10(20) kV Prača, transformacija 110/10(20) kV 8 MVA; glavni razlog izgradnje je priključak malih hidroelektrana, a koristila bi se i za potrebe distribucije električne energije,

- u slučaju izgradnje HE Ustikolina pojednostavljena TS 110/10(20) kV Ustikolina, transformacija 110/10(20) kV 10 MVA; glavni razlog izgradnje je HE „Ustikolina“ i priključak malih hidroelektrana, a koristila bi se i za potrebe distribucije električne energije.

Prenosna mreža

Planirana prenosna mreža je vezana za izgradnju navedenih transformatorskih stanica:

- Ulaz/izlaz DV 110 kV Pale - Goražde u TS „Prača“ 2x110 kV, 0.1 km, Al/Fe, 240/40 mm²,
- Uvod/izvod DV 110 kV Foča - Goražde u TS „Ustikolina“ 2x110 kV, 0.1 km, Al/Fe 240/40 mm².

Distributivna mreža

Na području BPK nije planirana izgradnja novih transformatorskih stanica 35 kV, već samo obnova postojećih industrijskih postrojenja TS 35/10 kV Pobjeda i TS 35/6 kV Azot koje su radijalno napajane vodovima 35 kV iz TS 110/35/10 kV Goražde 1.

Vodovi i transformatorske stanice su stariji od 50 godina, te je planirana zamjena vodiča i obnova postrojenja u stanicama.

Planirana je sljedeća dinamika obnove 35 kV mreže:

- Zamjena vodiča, izolatora i pripadajućeg pribora nadzemnog voda 35 kV Goražde1 – Pobjeda dužine 4 km do 2011. godine (Al/Fe 50 mm²),
- Zamjena vodiča, izolatora i pripadajućeg pribora nadzemnog dijela voda 35 kV Goražde 1 – Azot dužine 2 km do 2011. godine (Al/Fe 95 mm² ili veći),
- Obnova TS 35/10 kV Pobjeda do 2011. godine,
- Obnova TS 35/6 kV Azot do 2011. godine.

Na području Goražda započeto je uvođenje pogona na naponskoj razini 20 kV, pri čemu je krajnji cilj ostvarivanje pouzdanog dvostranog napajanja na 20 kV nivou. Trenutno stanje ugrađenosti opreme za pogon na 20 kV je sljedeće: 23 % preklopivih transformatora 10(20)/0,4 kV, oko 37 % TS 10(20)/0,4 kV, 29 % nadzemnih vodova 10(20) kV, te 44 % kabela mreže 10(20) kV.

TERMOENERGETIKA I ENERGETSKI IZVORI

Projekcija strukture proizvodnje energije po vrstama

Pošto Bosansko - podrinjski kanton ne raspolaže sa rezervama fosilnih goriva, u projekcijama strukture proizvodnje energije, kao domaćeg resursa, može se govoriti isključivo o obnovljivim izvorima energije.

S obzirom na potencijale za izgradnju malih hidrocentrala i njihovu ekonomičnost, realno je očekivati da će udio hidroenergije u proizvodnji električne energije rasti u narednom periodu. Na taj način će se smanjivati debalans u proizvodnji i potrošnji električne energije.

Planovi o izgradnji sistema daljinskog grijanja ne postoje. Stoga se može očekivati da će struktura energije za grijanje ostati ista u narednom periodu.

Može se očekivati korištenje sunčeve energije za pripremu tople potrošne vode. Na taj način se može donekle usporiti rast potrošnje električne energije. Pored primjene toplotne energije, dobijene solarnim kolektorima za grijanje i pripremu sanitarne vode u zgradarstvu, ovaj vid energije je također primjenjiv i za hlađenje, procesnu industrijsku toplotu i sl. Svaka od navedenih primjena je izvjesna, pogotovo priprema za grijanje i pripremu sanitarne vode u domaćinstvima Bosansko - podrinjskog kantona. Intezitet te primjene je direktno zavisao od

vladine politike podsticajnih mjera, te od parametara vezanih za projektovanje solanih kolektora (broj članova domaćinstva, potreba za toplom potrošnom vodom, broj sunčanih dana itd.). Za utvrđivanje potencijala energije vjetra planira se vršenje mjerenja na pogodnim lokalitetima (prevoji, planinski vrhovi).

Nije realno očekivati značajnije korištenje biogasa iz stočarstva, s obzirom da su stočarske farme usitnjene. S obzirom da je u kantonu razvijeno voćarstvo, moguće je korištenje ostataka biomase od rezidbe voćnjaka.

Gasifikacija i toplifikacija

Prema Strateškom planu i programu razvoja energetike FBiH postoji plan za dovođenje prirodnog gasa u Bosansko - podrinski kanton iz pravca Kantona Sarajevo.

Kao osnova za gasifikaciju prostora Bosansko - podrinskog kantona poslužile su knjige 1 i 2 dokumenta „Predinvesticiona studija za gasifikaciju Gornjeg Podrinja“, Sarajevo, juni 2007. Studiju je izradio „Istraživačko – razvojni centar „IGT“ Sarajevo.

Trasa glavnog magistralnog gasovoda za snabdijevanje potrošača gasom (kada se za to steknu uslovi), a koji prolazi kroz Bosansko - podrinski kanton je prikazana u grafičkom prilogu i preuzeta je iz pomenute studije.

Mjesta priključenja na glavne cijevi dovoda gasa, kao ni mjerno - regulacione stanice u Bosansko - podrinskom kantonu nisu grafički prikazane, a iste se mogu orijentaciono locirati bazirajući se na pomenutoj studiji. Položaj glavnih mjerno - regulacionih stanica za regiju Gornje Podrinje takođe se nalaze u studiji gasifikacije.

Pri projektovanju i izgradnji gasovoda treba se pridržavati svih zakonskih propisa i standarda za ovu oblast.

Kao prelazno rješenje za toplifikaciju grada Goražda moguće je izgraditi daljinski sistem grijanja bazirajući sistem na energetsom bloku u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima. Opravdanost ovog sistema za Goražde je uslovljena priključenjem većeg broja stambenih jedinica ovog grada. Sistem daljinskog grijanja grada Goražda može se razvijati parcijalno, gradeći ga, počevši priključenjem objekata bližih proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima, te povećavati broj priključaka shodno tehnoekonomskim mogućnostima. Tačna lokacija buduće reonske kotlovnice ili toplane sa primarnom vrelovodnom i sekundarnom toplovodnom mrežom, kao i vrsta energenta treba se definisati dokumentacijom nižeg reda. Bilo bi neophodno izvršiti tehnoekonomsku analizu i izraditi studiju toplifikacije grada Goražda iz kojih bi se tačno utvrdili parametri po kojoj je jedna ovakva investicija opravdana i izvodiva sa finansijskog aspekta.

Ostali stambeni, poslovni i stambeno-poslovni objekti mogu toplotnu energiju obezbijediti lokalnim loženjem po prostorijama ili centralno iz kotlovnica za svaki objekt pojedinačno. Pri eventualnoj gradnji kotlovnica po pojedinim objektima, između ostalog, treba voditi računa o zagađenju okoline što uslovljava odabir vrste goriva i tipa kotlovskih jedinica.

X SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA (SAOBRAĆAJ)

DRUMSKI SAOBRAĆAJ

Najznačajnije plansko rješenje je definisanje trase brzog puta na potezu Renovica – Hranjen - Goražde, kao saobraćajnice koja predstavlja značajnu vezu sjevernog dijela Bosansko - podrinjskog kantona sa njegovim istočnim dijelom. Na ovaj način ostvaruje se bitna veza opštine Goražde i kantona sa magistralnim putem M5 u sjevernom dijelu predmetnog obuhvata i dalje prema Sarajevu kao glavnom gradu Federacije Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine.

U toku izrade ovog plana JP Direkcija cesta Federacije Bosne i Hercegovine je dostavila usvojena idejna rješenja za dionice pomenute ceste. Konkretno, za dionicu Renovica - Hranjen, uključujući i tunel Hranjen je dostavljeno usvojeno idejno rješenje, a za dionicu Hranjen - Goražde (u toku je izrada glavnog projekat) je dostavljen koridor za usvojenu varijantu. Ovim planskim dokumentom gorepomenuta saobraćajnica uvrštena je u plansko rješenje kao planirani brzi put, a na grafičkom prilogu koji se odnosi na saobraćajnu infrastrukturu definisana je trasa na osnovu dostavljenog materijala.

Osnovna koncepcija razvoja saobraćajne infrastrukture može podržati i varijantu brze ceste Trnovo – Delijaši – Grebak – Jabuka – Ustikolina – Goražde, koja bi u nekim segmentima koristila trasu sadašnjeg magistralnog puta, ukoliko se JP Direkcija cesta Federacije Bosne i Hercegovine opredjeli za ovu varijantu.

U mreži magistralnih puteva i regionalnih puteva neophodna je izgradnja obilaznica oko centralnog područja Goražda. Planirana je jugoistočna obilaznica koja se povezuje na postojeći magistralni pravac M20, a veza se ostvaruje sa 2 mosta preko rijeke Drine koja spajaju ovaj putni pravac sa pomenutim magistralnim putem. Pomenuta obilaznica u kategorizaciji i značaju putnih pravaca spada u klasu regionalnih puteva. Sama trasa obilaznice uslovljena je karakterističnom konfiguracijom terena, te je u skladu sa mogućnostima odabrana kao najbolje moguće rješenje.

Planom se predviđa i magistralni putni pravac kojim bi se kanton od područja Renovice povezao sa mrežom puteva u Republici Srpskoj, konkretno sa magistralnim putem M19.3.

Između magistralnih puteva M5 i M18.1 planiran je regionalni put Prača – Hrančići – Presjeka kojim se dobija saobraćajni tzv. putni prsten kroz teritoriju kantona, a koji je u funkciji direktne veze opštine Prača i opštine Ustikolina odnosno njihovih opštinskih centara.

Postojeći lokalni put Jošanica (Foča RS) – Cvilin – Kučine – Sadba – Ahmovići – Zupčići u planskom rješenju dobija rang regionalnog puta.

Predviđene akumulacije na Osanici uslovljavaju izmještanje lokalnih puteva, pa se u skladu sa tim definišu alternativni pravci kojima bi se ovaj prostor zaobišao, na način da se ne ugrožava saobraćajna funkcionalnost šireg područja. Tačan položaj trase definiše se planskim dokumentima nižeg reda.

Osnovnim konceptom prostornog razvoja u oblasti saobraćaja planira se i rekonstrukcija postojećih lokalnih puteva i njihova modernizacija.

Svi putevi utvrđeni ovom osnovom su javni putevi. Moraju se projektovati po propisima za javne puteve i uz primjenu važećih standarda. To se naročito odnosi na poprečni profil puta, situacione i vertikalne elemente trase, elemente za odvodnjavanje i neophodnu saobraćajnu opremu i signalizaciju. Kako su u pitanju putevi različitih rangova i različitog značaja – parametri iz propisa koji se imaju primijeniti određivaće se u svakom pojedinačnom slučaju projektnim zadatkom.

Izrada programa i projekata za puteve mora biti usaglašena sa:

- programima razvoja privrednih aktivnosti,
- programima razvoja sadržaja društvenog standarda, i
- programima razvoja javnog prevoza,

Smjernica plana je, da se u svim slučajevima gdje je to moguće, objedinjavaju akcije na projektovanju i građenju puteva, instalacija tehničke infrastrukture i regulaciji vodotoka.

TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Poštanski saobraćaj

Na temelju člana 57. stav 7. Zakona o poštanskom prometu Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 76/04), Federalno ministarstvo prometa i komunikacija je donijelo Plan poštanske mreže Federacije BiH.

Tim se planom poštanske mreže utvrđuju načela, principi i njihova primjena u organizaciji, izgradnji, proširenju i održavanju poštanske mreže i funkcioniranja poštanskog prometa na području Federacije BiH u cilju osiguranja pravilnog i nesmetanog funkcioniranja poštanskog prometa kao jedinstvenog tehničkotehnološkog sustava radi zadovoljenja korisnika poštanskih usluga, a posebno poštanska mreža, organizacija poštanskih ureda, organizacija središta prerade, kriteriji za otvaranje poštanskih ureda, uvjeti za zatvaranje i preseljenje poštanskih ureda, kriteriji za organizaciju središta prerade, poštanska oprema, izgradnja poštanskih objekata, organizacija prijevoza poštanskih pošiljaka, kriteriji za određivanje područja za prijam i uručenje poštanskih pošiljaka, poštanski kovčežići, kriteriji za određivanje radnog vremena poštanskih ureda, poštanski broj, kvaliteta poštanskih usluga i druga pitanja koja su utvrđena ovim planom.

Radi prevazilaženja postojećih disproporcija u razvoju između privrednog razvoja i poštanskog saobraćaja potrebno je:

- postojeću poštansku mrežu rekonstruisati i dograditi,
- povećati broj poštanskih šaltera,
- povećati broj poštanskih kovčežića,
- planirati otvaranje novih dostavnih reona,
- planirati uvođenje savremenih elektronskih sistema u proces poštanskog saobraćaja uz uvažavanje kriterija:
 - jedan poštanski ured otvara se u prosjeku na površini od 40 do 80 km² ili 1 PU / 5000 do 7000 stanovnika,
 - jedan poštanski kovčežić za prosječno 1 000 do 1 500 stanovnika.

Pošto se klasični poštanski servis orijentisan na pismo neprestano smanjivao, pošta se mora orijentisati na strategiju razvoja drugih djelatnosti. Ovo je posebno postalno aktelno nakon razdvajanja poštanskih i telekomunikacionih usluga i stvaranjem dvije nezavisne kompanije. Zato u planskom periodu do 2028. godine poštanski saobraćaj, pored modernizacije poslovanja, mora da ranije u svoju djelatnost uključi i druge servise.

Telekomunikacije

Kao mjera razvijenosti jedne telekomunikacione mreže uzima se parametar koji definiše broj telefonskih priključaka na 100 stanovnika (penetracija). Taj parametar, odnosno penetracija, za Bosnu i Hercegovinu je dosta manja od prosjeka razvijenih zemalja i u Evropi je među najnižim. Da bi se predvidio porast priključaka u periodu do 2028. godine, potrebno je uobziriti nekoliko parametara.

U prvom redu mora se uzeti predviđanje rasta broja domaćinstava, ekonomski nivo razvoja, te procenat rasta broja priključaka u proteklih desetak godina u BiH i bližem okruženju.

Na osnovu tako usvojene metodologije može se načiniti pregled ukupnog broja priključaka fiksne telefonije do 2028. godine.

Međutim, da bi se pratili svjetski trendovi, na predmetnom području potrebno je razvijati telekomunikacionu infrastrukturu sa savremenim tehnološkim rješenjima.

Za potrebe privrednog razvoja, kao i za građanstvo, koristeći razne tehnologije koje su sada u

eksploataciji ili će se pojaviti kasnije, potrebno je intenzivirati gradnju pristupnih, širokopoljnih mreža, koje su preduslov za davanje multimedijalnih usluga.

S obzirom na nizak stepen penetracije potrebno je ovaj broj povećati. Uzimajući u obzir broj članova domaćinstva, kao i stepen razvijenosti privrede, većim brojem telefona svim domaćinstvima i svim privrednim subjektima bi se omogućio pristup na telekomunikacionu mrežu.

Pristupna mreža (zbog kompleksnosti rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, građevinske dozvole i dr.) je najskuplji dio telekomunikacione mreže, tako da ovaj dio telekomunikacione mreže mora biti dobro isplaniran.

Novе telefonske mreže, zbog još uvijek niže cijene od gradnje optičkih mreža, gradiće se sa bakarnim kablovima. Dužina bakarne parice treba da se kreće u rasponu od 700 do 1200 metara. Telefonske mreže sa bakarnim kablovima treba planirati i graditi tako da odmah, ili uz manja dodatna ulaganja, mogu dati multimedijalne usluge koje zahtijevaju širokopoljnost.

Zbog toga u pristupnim mrežama treba polagati PE cijevi kako bi se kasnije omogućila jednostavnija i jeftinija gradnja optičkih mreža (uvlačenjem optičkih kablova u cijevi) kao i eksploatacija izgrađenih mreža sa bakarnom paricom.

Pored gradnje pristupnih mreža sa bakarnim kablovima na određenim područjima zbog svoje strukture zemljišta (tonjenje, klizišta), malog broja korisnika na određenom području ili urbanizacije, koristiće se i tehnologije bežičnog pristupa u fiksnoj mreži (DECT, RLL).

Projekcija kapaciteta automatskih telefonskih centrala (ATC), koje će biti izgrađene, odrediće se na osnovu procjene potencijalnih telefonskih pretplatnika zaokružujući kapacitete na punu vrijednost konstruktivnih jedinica. Kao normativ je da se na 100 stanovnika planira oko 36, a na 30 m² poslovnog prostora (administracija) 1 telefonski priključak.

U narednom planskom periodu doći će do povećanja broja telefonskih pretplatnika i povećanja kapaciteta telefonskih centrala. Kapaciteti telefonskih centrala povećaće se u skladu sa potrebama za novim telefonskim priključcima.

Na osnovu planiranog broja telefonskih priključaka i na osnovu iskazanih potreba na predmetnom području u planu je postavljanje dodatnih isturenih stepena (RSS – ova): Goražde – sjeveroistok, Goražde – jugoistok i Zupčići.

Povezivanje ovih RSS – ova sa postojećom TT mrežom izvelo bi se kablovski, odnosno optičkim kablom na način kako je prikazano u grafičkom prilogu.

Što se tiče telegrafске mreže - projekcija razvoja te mreže sada je u stagnaciji, jer se poruke šalju uglavnom putem telefonskih linija, pomoću telefaksa.

Broj potencijalnih korisnika mreže za prenos podataka zavisice od privrednog razvoja, važnosti i uloge kantona i opština u Federaciji BiH. Može se pretpostaviti da će biti izgrađena mreža za prenos podataka i da će biti priključeno ukupno 10 terminala.

Imajući u vidu kvalitet prijema radio i TV signala na području Bosansko - podrinjskog kantona, nameće se potreba izgradnje radio-mreže na državnom, entitetskom kantonalnom i opštinskom nivou. Time će se osigurati potpuno funkcionalno korištenje radiodifuznog sistema u redovnim i vanrednim uslovima. U cilju obuhvatanja što većeg područja kantona treba planirati izgradnju novih predajnika radi pokrivenosti RTV signalom Fočanske Jabuke, te mjesnih zajednica Berič, Podhranjen, Glamoč, Ilovača i Hrenovica.

Sa porastom broja stanovnika i sa modernizacijom u svim oblastima života na ovom području, nameće se i potreba za stvaranjem i razvojem jedinstvenog telekomunikacijskog saobraćaja. Današnje vrijeme donosi sa sobom značajan porast zahtjeva za prenosom novih usluga do korisnika kao što su istovremeni prenos govora i podataka, brzi Internet, digitalna kablovska televizija, video na zahtjev i sl.

XI HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA (VODNA INFRASTRUKTURA)

SNABDIJEVANJE VODOM

Projekcija potrebnih količina vode po opštinama

Projekcija potrebnih količina vode po pojedinim opštinama je u zavisnosti od priključenog broja stanovnika, specifične potrošnje po stanovniku (l/st/dan), gubitaka u vodovodnim sistemima. Projekcija se daje za 2028. godinu, posebno za urbana naselja, posebno za ruralna naselja, sa specifičnom potrošnjom vode od 330 l/st/dan za urbana naselja i 300 l/st/dan za ruralna naselja, te koeficijent dnevne neravnomjernosti $K_{dn} = 1,6$.

Tabela 68: Projekcija potrebnih količina voda po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona 2028. godine

Opština	Gradsko naselje		Ruralno područje		Ukupno prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)
	Broj stanovnika	Prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)	Broj stanovnika	Prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)	
Goražde	16625	8778 (101,6)	11578	5557,44 (64,32)	14335,44 (165,92)
Pale - Prača	0	0	1267	668,98(7,74)	668,98(7,74)
Foča - Ustikolina	0	0	2322	1226,02 (14,19)	1226,02 (14,19)
Ukupno	16625	8778 (101,6)	15167	7280,16 (84,26)	16058,16 (185,86)

Planovi razvoja vodovodnih sistema

Grad Goražde ima riješeno pitanje vodosnabdijevanja, jer kapacitet izvorišta (vodozahvata) Vitkovići zadovoljava planske potrebe za vodom.

Goražde se nekad vodom snabdijevao sa izvorišta Cicelj u Čajniču. Planom je ostavljena mogućnost da se ponovo aktivira ovo izvorište (alternativni izvor vodosnabdijevanja) s obzirom da je u susjednoj opštini Novo Goražde kao jedna od varijanti vodosnabdijevanja predložena varijanta dovoda vode sa vrela Cicelj. Potrebno bi bilo rekonstruisati postojeći cjevovod koji je potpuno van funkcije, kao i prateće objekte vodovodnog sistema.

U opština Pale - Prača za vrijeme većih padavina javljaju se problemi sa zamućenjem izvorišta. Planom je predviđeno da se vodosnabdijevanje naselja Prača vrši sa postojećih izvorišta. Vodosnabdijevanje naselja Prača će se znatno popraviti puštanjem u funkciju već izgrađenog vodovodnog sistema „Datelji“.

Opština Foča – Ustikolina ima neriješeno pitanje izvorišta. Planom je predviđeno zahvatanje vode sa Kosovske rijeke u blizini sela Bunčići. Ovako zahvaćena voda bi se dalje transportovala cjevovodom koji bi se vezao na postojeći cjevovod - izvorište „Kreča“ – rezervoar „Nišani“. Nekad se Ustikolina vodom snabdijevala sa vodovodnog sistema grada Foče, tako da je planom predviđeno ponovno uvezivanje sa ovim sistemom. Takođe je ostavljena mogućnost snabdijevanja Ustikoline sa izvorišta Vitkovići.

ODVOĐENJE I DISPOZICIJA OTPADNIH VODA (ZAŠTITA VODA)

Zakonska je obaveza prečišćavati sve otpadne vode naselja i industrije. Industrijski pogoni koji proizvode tehnološke otpadne vode moraju imati ugrađene odgovarajuće uređaje za pretretman svojih otpadnih voda i iste se moraju dovesti na kvalitet otpadnih voda koje se mogu upustiti u javnu kanalizaciju ili površinske vodotoke. Izdvojeni pogoni, kao što su klaonice, autopraonice, servisi za opravak vozila, benzinske stanice i sl. također moraju imati odgovarajući tretman svojih otpadnih voda (separatori masti, ulja, naftnih derivata i sl).

Ovim planom su predviđene trase glavnih kolektora i lokacije uređaja za prečišćavanje otpadnih voda opštinskih centara na području kantona: Goražda, Ustikoline i Prače; kao i otpadnih voda sa područja MZ Hrenovica. Varijantno rješenje za odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda Goražda i susjednih prigradskih naselja je produžavanje glavnog kolektora prema susjednoj opštini Novo Goražde i izgradnja zajedničkog uređaja za prečišćavanje otpadnih voda u Kopačima. Za trase kolektora i lokacije postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u MZ Prača i Hrenovica postoji urađena projektna dokumentacija. Korisnici vode u ostalim naseljima (ruralna naselja) također moraju tretirati svoje otpadne vode na odgovarajućim uređajima (septičke jame, sabirne jame, prefabrikovani septički uređaji).

U cilju zaštite vodotoka potrebno je utvrditi zaštitne zone vodotoka (sa propisanim režimima ponašanja u njima) planskim dokumentima nižeg reda. U zaštitnom pojasu je zabranjeno deponovanje i izgradnja svih objekata izuzev vodoprivrednih, vodenica, objekata za sport i rekreaciju, objekata neophodnih za istražne radove, objekata predviđenih za rad vodovodnih sistema. U zaštitnim zonama vodotoka ne mogu se graditi objekti, izvoditi drugi radovi, niti koristiti zemljište na način koji ugrožava prirodne vrijednosti, količinu i kvalitet vode.

HIDROELEKTRANE I AKUMULACIJE

Planom su predviđene sljedeće MHE :

- MHE „Ustikolina“ – Kolunska rijeka
- MHE „Kiseljak“ – Kolunska rijeka
- MHE „Jabuka“ – Kolunska rijeka
- MHE „Modro polje“ – Kolunska rijeka
- MHE „Račići“ – Kolunska rijeka
- MHE „Tihuljići“ – Kolunska rijeka
- MHE „Ljaljička rijeka“ – Ljaljička rijeka
- MHE „Mazlina“ – Mazlinska rijeka
- MHE „Marisolići“ – Miloševićev potok
- MHE „Osanica 2“ – rijeka Osanica
- MHE „Osanica 3“ – rijeka Osanica
- MHE „Vražalica“ – rijeka Prača
- MHE „Banja stijena“ – rijeka Prača
- MHE „Kaljani“ – rijeka Prača
- MHE „Prača“ – rijeka Prača

Postojeće vodene površine u planskom periodu će biti uvećane izgradnjom 6 većih akumulacija, prvenstveno vezanih za objekte za proizvodnju električne energije. Riječ je o 4 akumulacije na rijeci Prača (akumulacija MHE «Kaljani», akumulacija MHE «Prača», akumulacija MHE «Banja stijena» i akumulacija MHE «Vražalica»), dvije akumulacije na rijeci Osanici (akumulacija MHE «Osanica 2» i akumulacija MHE «Osanica 3»).

Ukupna površina planiranih akumulacija iznosi 109.27 ha.

Planirane akumulacije na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona imaju ulogu zadržavanja viška voda u funkciji zaštite od poplava, obezbjeđivanja dodatnih količina vode za poboljšavanje sistema vodosnabdijevanja (pogotovo u ljetnjem sušnom periodu), proizvodnje električne energije, kao i ostale namjene (rekreacija na vodi, ribogojstvo, navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i sl.)

XII KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

GROBLJA

Određen broj grobalja u udaljenim ruralnim naseljima i manjih grobalja u opštinskim centrima Bosansko - podrinjskog kantona će do 2028. godine postati potpuno neaktivan i planira se njihovo zatvaranje.

Groblja u opštinskim centrima, sekundarnim opštinskim centrima i lokalnim centrima mogu zadovoljiti potrebe za sahranjivanjem tih naselja do 2028. godine uz određena proširenja u pojedinim slučajevima.

U postojećoj proizvodno – poslovnoj zoni Vitkovići potrebno je planirati izgradnju objekta za sakupljanje, preradu i spaljivanje životinjskih ostataka (prema Uredbi EU stočna groblja su zabranjena).

KOMUNALNI OTPAD

Planiranje lokacija za deponije uključuje analize brojnih parametara koje za krajni cilj imaju smanjenje zagađenja i opasnosti za stanovništvo i životnu sredinu.

Utvrđivanje lokacije za deponije je jedna od faza izgradnje koju je neophodno poštovati i koja podliježe specifičnim zakonskim i stručnim uslovima, kao i specifičnoj proceduri obezbjeđenja podataka i iznalaženja optimalnih rješenja.

Deponija se planira za vrijeme duže od 20 godina, ali može se planirati i za kraći period ako je potrebno. Smatra se da se godišnje odloži po stanovniku jedan kubni metar otpada u rastresitom stanju.

Deponija je sanitarno – tehnički uređen prostor na kome se odlaze čvrsti otpad koji kao otpadni materijal nastaje na javnim površinama, u domaćinstvima u procesu proizvodnje, u saobraćaju, upotrebi, a koji nema svojstva otpadnih materija i ne može se prerađivati, odnosno racionalno koristiti.

Lokacija za deponiju sa tehničko – tehnološkog aspekta u planiranju, projektovanju i izgradnji treba da obezbjeđuje:

- potpuno sanitarno – epidemiološku sigurnost za stanovništvo okolnih stambenih područja i osoblja koje radi na deponiji,
- zaštita od zagađenja zemljišta, vazduha, podzemnih i površinskih voda,
- racionalno korištenje i uštedu zemljišta,
- maksimalnu mehanizaciju svih vrsta radova.

Dokumentom Strategija upravljanja otpadom BiH⁹ definisane su lokacije deponija za različite vrste otpada (komunalni, industrijski, medicinski).

Prema projekciji produkcije industrijskog otpada i drugih relevantnih parametara definisan je međuentitetski lokalitet (centar za tretman industrijskog otpada) za industrijski otpad na području opštine Rogatica. Lokacija za odlaganje medicinskog otpada, odnosno centra za tretman otpada je entitetska varijanta i definisana je na području Sarajeva (otpad koji nakon tretmana može da se deponuje na sanitarnu deponiju Smiljevići).

Koncept ovog dokumenta predviđa i definisanje lokacija za transfer stanice u okviru ostvarivanja projekta regionalnih deponija na području BiH.

⁹ "BiH Solid Waste Management Strategy", EU PHARE, AEA Tehnology Environment, Oxfordshire, UK. 2002. godine.

Analizom podataka GIS baze, kao i prema određenim zakonskim propisima, definisane su potencijalne lokacije za odlaganje komunalnog otpada, odnosno lokacija za sanitarnu deponiju na području Bosansko – podrinjskog kantona.

Ovaj postupak podrazumjeva unos podataka koji su ograničavajući faktori za izgradnju deponija, a koji podrazumjevaju:

- COP metod koji predstavlja sintezu geoloških osobnosti terena i koji u svojoj osnovi definiše stepen osjetljivosti podzemnih voda na zagađenje
- udaljenost od naselja koja ne može biti manja od 500 m od pojedinačnih kuća van naselja,
- udaljenost od vodnih površina koja ne smije biti manja od 500 m uz obalu rijeka i jezera,
- nagib terena koji ne bi trebao biti veći od 25 % i reljef,
- stabilnost terena,
- korištenje zemljišta,
- površina zemljišta,
- saobraćajna pristupačnost.

Pomenuti parametri dali su rezultat prema kome se na području Bosansko – podrinjskog kantona izdvojilo nekoliko lokaliteta. Ovi lokaliteti analizirani su pojedinačno, na osnovu čega se izveo zaključak da jedini lokalitet koji zadovoljava većinu parametara jeste lokalitet Trešnjica u ataru naselja Vučetići. Važno je pomenuti jedino da ova lokacija u inženjerskogeološkom smislu pripada uslovno stabilnom terenu koji pretpostavlja detaljnija stručna istraživanja.

Stručna analiza potvrđuje da je prijedlog opštinskog organa uprave za lokaciju kantonalne sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica opravdano i prihvatljivo rješenje.

XIII DRUŠTVENE DJELATNOSTI**Preporuke za organizaciju društvenih djelatnosti (javnih službi) u planskom periodu prema rangu u mreži (sistemu) naselja Bosansko – podrinjskog kantona**

Tabela 69.

Javne službe	Subregionalni centar	Opštinski centar nižeg ranga	Sekundarni opštinski centar	Lokalni centar
1. Obrazovanje i nauka				
Područna odjeljenja osnovnih škola			X	X
Osnovna škola (centralna)	X	X	X	(X)
Srednje škole	X	(X)		
Visoke škole	(X)			
Fakulteti	(X)			
Đački i studentski domovi	X			
Naučni instituti	(X)			
2. Kultura				
Pozorišta	(X)			
Muzeji	(X)			
Galerije	X			
Narodne biblioteke	X	X	(X)	
Centri za kulturu	X	X		
Društveni domovi			X	X
3. Zdravstvo				
Kantonalna bolnica	X			
Dom zdravlja	X	X		
Ambulanta	X	X	X	X
Specijalne bolnice, zavodi i instituti	X	(X)	(X)	(X)
4. Socijalno staranje				
Predškolsko vaspitanje i obrazovanje (vrtići)	X	X	X	
Centri za socijalni rad	X	X		
Starački domovi	X	(X)	(X)	(X)
Domovi za nezbrinutu djecu	(X)	(X)	(X)	

Domovi za lica sa funkcionalnim i mentalnim smetnjama	(X)	(X)	(X)	
5. Uprava				
Institucije BiH – organizacione jedinice	X	(X)		
Entitetske institucije – organizacione jedinice	X	X	(X)	
Kantonalna vlada	X			
Kantonalne institucije	X	X		
Opštinske uprave	X	X		
Vatrogasne službe	X	X		
Mjesni uredi	X	X	X	X
6. Sport				
Sportsko - rekreativni centri multinamjenskog karaktera	X	X	(X)	
Sportske dvorane	X	X	(X)	
Sportske sale	X	X	X	(X)
Bazeni	X	(X)	(X)	
Otvoreni sportski tereni (rekreativni) – univerzalni tereni	X	X	X	X

Objašnjenje simbola:

X – neophodno;

(X) – moguće ako postoji interes i ekonomska osnova za organizovanje sadržaja, u okviru javnog ili privatnog sektora.

OBRAZOVANJE

U planskom periodu manjak školskog prostora u osnovnom obrazovanju na području gradskog naselja Goražde treba riješiti izgradnjom nove osnovne škole (neto korisne površine oko 2500 m²) koja bi trebala biti locirana u zapadnom dijelu naselja Goražde. Izgradnja HE Osanica 3 i prateće akumulacije usloviće potrebu sa izmještanjem devetorazredne osnovne škole u Brzači (naselje Faočići) na drugu lokaciju u istoimenom naselju.

Funkcionisanje visokoškolskih ustanova u Goraždu i kantonu zahtijeva izgradnju objekta za javne visokoškolske ustanove u gradskom naselju Goražde.

KULTURA

U vremenskom horizontu treba planirati izgradnju doma kulture u naselju Prača i vraćanje u funkciju društvenih domova u sekundarnim opštinskim i lokalnim centrima.

ZDRAVSTVO

U vremenskom horizontu treba planirati proširenje objekata domova zdravlja u Ustikolini i Prači.

SPORT

Zbog manjeg nedostatka sportskih terena na području gradskog naselja Goražde treba planirati kompletiranja postojećeg sportskog centra novim sportskim sadržajima (teniski tereni, manji otvoreni bazen itd.).

U vremenskom horizontu treba planirati izgradnju univerzalnih sportskih terena u Faočićima i Osanici.

XIV PRIVREDA

OSNOVNI PRAVCI PRIVREDNOG RAZVOJA

Kod razmatranja osnovnih faktora privrednog razvoja kantona, kao polazna osnova služe raspoloživi ljudski resursi, materijalni i prirodni resursi.

Prvi i osnovni cilj privrednog razvoja je obezbijediti takav razvoj da kanton izađe iz kruga nerazvijenih kantona i da se po određenim parametrima što više približi prosjeku Federacije BiH. U okviru osnovne koncepcije razvoja i prostornog uređenja u oblasti privrede predviđa se:

- ubrzano povećanje stepena zaposlenosti i obezbjeđenje oko 2500 - 3000 novih radnih mjesta,
- povećanje bruto domaćeg proizvoda tako da na kraju planskog perioda dostigne nivo između 90% i 100% prosjeka Federacije,
- privredni rast prvenstveno zasnovati na ekološki prihvatljivijoj industriji; turizmu; proizvodnji energije; primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane; sektoru malih i srednjih preduzeća.

Ovo će se ostvariti kroz:

- izgradnju novih industrijskih kapaciteta, koji bi prvenstveno bili komplementarno vezani za postojeće kapacitete, odnosno prirodne resurse;
- povećanje stepena iskorišćenosti postojećih industrijskih kapaciteta i proširenje proizvodnih mogućnosti tih kapaciteta,
- razvoj riječnog, izletničkog, lovnog, ribolovnog, planinskog, zimskog, banjskog, seoskog, eko, kulturnog i tranzitnog turizma;
- izgradnju manjih hidroenergetskih kapaciteta;
- razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje u ratarstvu, povrtlarstvu i voćarstvu koja bi se postepeno razvijala na tim osnovama,
- razvoj sektora malih i srednjih preduzeća u oblastima prerađivačke industrije, eksploatacije mineralnih sirovina i poljoprivrede.

Jedan od osnovnih pravaca razvoja kantona jeste proces bržeg razvoja sektora malih i srednjih preduzeća u privatnom vlasništvu prvenstveno proizvodnog karaktera.

Proizvodni programi malih i srednjih preduzeća su fleksibilni i prilagodljivi brzim promjenama koje dolaze iz okruženja (tržišne, tehnološke promjene) i omogućavaju relativno lako seljenje kapitala iz jedne grane u drugu, a takođe su i lokaciono fleksibilni.

Ključni doprinosi malih i srednjih preduzeća razvoju tržišne privrede u BiH, pored otvaranja novih radnih mjesta, proističu iz njihovog iniciranja tehnoloških promjena, njihovog doprinosa stvaranju zdrave konkurencije između preduzeća kao i stvaranju bogatstva ponude posebno na domaćem tržištu. Uprkos tome što razvoj privatnog sektora i malih i srednjih preduzeća nije uspio kompenzirati drastično smanjenje proizvodnje velikih predratnih industrijskih pogona, ovaj sektor ipak je danas nosilac privrednog razvoja kantona. Pored prerađivačke industrije i djelatnosti prerade metala, gdje je broj ovih preduzeća najveći, njihov razvoj u narednom periodu treba usmjeriti u oblast hemijske industrije, kao i oblast eksploatacije mineralnih sirovina.

Jedan od preduslova za brži privredni razvoj Bosansko - podrinjskog kantona u planskom periodu jeste formiranje institucionalnog okvira za podršku razvoju privrede. Kao rezultat toga

došlo bi do uspostavljanja systemske komunikacije između javnog i privatnog sektora, što bi se reflektovalo kroz zajedničke razvojne projekte ova dva sektora, formiranje namjenskih fondova za podršku razvoju MSP i poljoprivrede, ali i kroz kreiranje lokalnih razvojnih planova.

Osnovni pravci razvoja turizma

Vodotoci Drine i Prače i njihovih pritoka, planina Jahorina, termalni, termomineralni i mineralni izvori, kulturno - istorijsko nasljeđe i frekventne saobraćajnice omogućavaju razvoj riječnog, izletničkog, lovnog, ribolovnog, planinskog, zimskog, banjskog, seoskog, eko, kulturnog i tranzitnog turizma u vremenskom horizontu plana. Područja namjenjena turizmu, sportu i rekreaciji (turističke zone) su zone Grebak, Modrani, Kriva Draga i Ruda glava. Turističko – sportsko – rekreativni sadržaji kao manjinski sadržaji se mogu realizovati u vikend zonama Kolovarice i Vražalice.

Okosnicu razvoja riječnog turizma u budućnosti bi i dalje trebala biti rijeka Drina, uz veće uključjenje rijeka Prače i Koline u turističku ponudu vezanu za riječni turizam. Kao komplementarne turističke grane na ovim rijekama, kao i na Osanici i Oskoj rijeci, potrebno je razvijati izletnički i ribolovni turizam.

Planina Jahorina predstavlja prostor gdje se u planskom periodu može očekivati dodatni razvoj planinskog i lovnog turizma, uz aktiviranje zimskog turizma. Prirodni uslovi na širem području Krive Drage i Rude glave omogućavaju razvoj rekreativnog skijanja.

Izvor Toplik u ataru naselja Čeljadinići (temperatura 15 – 19°C, izdašnost do 50 l/s) predstavlja osnovu za razvoj banjskog turizma.

Seoska naselja u brdsko – planinskom području kantona kao što su Hrančići, Spahovići, Mazlina, Čemernica, Vražalice imaju značajan potencijal za razvoj seoskog turizma i komplementarnog eko turizma. Visoke šume Jahorine karakterišu značajne ekološke i estetske vrijednosti sa velikim biodiverzitetom koje predstavljaju osnovu za uspješan razvoj eko turizam.

U planskom periodu se može očekivati značajniji razvoj kulturnog turizma, baziranom na kulturnom nasljeđu, kao što su neolitsko naselje Lug, nekropola sa stećcima u selu Kosače, groblje na Presjeci, most na Kožetini, sakralni objekti - džamije.

Razvoju turizma na području kantona može doprinijeti i izgradnja turističke željeznice po trasi nekadašnje uskotračne željezničke pruge na pojedinim dionicama (npr. Njuhe – Osanica).

Lokaliteti za smještaj kampova su turističke zone Grebak i Modrani, vikend zona Kolovarice u dolini Drine, kao i urbano područje Turkovići.

Osnov za razvoj navedenih aktivnosti je izgradnja infrastrukture, kao i maksimalno poštivanje i primjena svih mjera zaštite životne sredine.

Razvoj zona posebnih turističkih predispozicija

Zone posebnih turističkih predispozicija se izdvajaju na osnovu više kriterijuma i to:

- Sadašnja i planirana zaštićena prirodna područja i prirodni objekti (nacionalni parkovi, regionalni parkovi, spomenici prirode, zaštićeni pejzaži),
- Kulturno – istorijska dobra (arheološki lokaliteti, graditeljsko nasljeđe),
- Naseljenost prostora i procjena povratka predratnog stanovništva,
- Postojeći turistički kapaciteti,
- Saobraćajnice i njihova opterećenost.

Na području Bosansko – podrinjskog kantona mogu se izdvojiti dvije zone posebnih turističkih predispozicija:

1. Pračansko – jahorinska zona

Potencijal u ovoj zoni je prvenstveno prisutan u sledećim granama turizma:

- Riječni turizam (rafting, kupanje na rijeci Prača),
- Ribolovni turizam (rijeka Prača i njene pritoke),
- Lovni turizam (lovište „Bijele vode“),
- Planinski turizam (planinski masiv Jahorine; visovi Crni vrh, Klek, Borovac; Grebak – put života),
- Izletnički turizam (priobalje Prače, lovno - rekreativni centar „Bijele vode“),
- Zimski turizam (Ruda glava, Bijele vode).

2. Zona rijeka Drine

Potencijal u ovoj zoni je prvenstveno prisutan u sledećim granama turizma:

- Riječni turizam (splavarenje, rafting, kupanje na rijeci Prača),
- Ribolovni turizam (rijeke Drina, Kolina i veće pritoke Drine u opštini Goražde – Osanica i Odska rijeka),
- Izletnički i tranzitni turizam (ugostiteljsko - turistički objekti u priobalju Drine i duž magistralnog puta).

PROSTORNA ORGANIZACIJA PRIVREDE

Analiza i ocjena stanja, kao i potrebe, mogućnosti i ciljevi ukazuje na četiri generalna planska pristupa u oblasti prostorne organizacije privrede.

Riječ je o sljedećim planskim pristupima:

- Povećanje stepena iskorišćenosti postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona.
- Izmještanje postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona ili njihovih dijelova iz ekoloških razloga.
- Proširenje postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona.
- Osnivanje novih proizvodno – poslovnih zona na pogodnim lokalitetima.

Zavisno od konkretnih uslova na samom terenu, primjenjivaće se neko od ova četiri generalna planska pristupa, ili sva četiri pristupa zajedno. Moguće su sve kombinacije ovih planskih pristupa.

Planirane proizvodno - poslovna zona su izdvojene na osnovu sljedećih faktora:

- Nodalne tačke u prostoru (spojne tačke postojećih komunikacija, spojne tačke postojećih i planiranih komunikacija, kao i planiranih komunikacija, mjesta koncentracije stanovništva i radnih mjesta, granični prelazi),
- Infrastrukturna opremljenost,
- Postojanje zaštićenih prirodnih područja (postojećih i planiranih) i drugih zaštitnih zona (izvorišta),
- Postojanje značajnih kulturno – istorijskih dobara,
- Prijedlozi iz prostorno – planske dokumentacije nižeg reda,
- Prijedlozi iz opštinskih strategija razvoja.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona se planiraju tri nove proizvodno – poslovne zone:

- «Vinčica – Pračanka» u opštini Pale – Prača, između naselja Donja Vinča i Turkovići (u neposrednoj blizini entitetske granice) - površine 14.96 ha,
- «Vrbički potok» u opštini Foča – Ustikolina (atar naselja Ustikolina), na lokaciji nekadašnjeg vojnog skladišta - površine 5.17 ha,
- «Podlozje» u opštini Goražde (gradsko naselje Goražde), između privrednih pogona «Centroprevoz – Mak company» i «Goražde putevi» - površine 19.33 ha.

Njihova ukupna površina iznosi 39.46 ha, sa kapacitetom od 5919 zaposlenih pri gustini zaposlenosti od 150 zaposlenih/ha.

Lokacija Rasadnik u okviru gradskog naselja Goražde je takođe planirana za proizvodno – poslovnu namjenu. Zbog površine od 3.37 ha, ova površina je kategorisana kao privredni pogon.

U okviru proizvodno - poslovne zone Vitkovići planira se uspostavljanje slobodne bescarinske zone i na taj način bi se ova postojeća privredna zona mnogo bolje koristila.

Ukupan broj zaposlenih u okviru planiranih privrednih površina iznosi 6425 zaposlenih.

U ovim planiranim proizvodno – poslovnim zonama i privrednim pogonima bi se trebali smjestiti lokaciono fleksibilni industrijski kapaciteti (prehrambena industrija, metaloprerađivačka, elektronska, itd.) koji imaju srednji uticaj na životnu sredinu opštinskog nivoa, kao i veća skladišta.

XV POSEBNO ZAŠTIĆENI PROSTORI

1. ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA (PRIRODNO NASLJEĐE)

Osnovna koncepcija prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona sa aspekta zaštite prirode zasnovana je na identifikaciji prirodnih vrijednosti kantona i njihovog stavljanja pod zaštitu, a u cilju povećanja procenta zaštićenih prirodnih područja na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, što i jeste osnovna preporuka svjetskih i evropskih direktiva koje uređuju ovu oblast.

Shodno gore navedenom, ovim planom je predviđeno stavljanje pod zaštitu sljedećih prirodnih područja i lokaliteta:

- Kanjon rijeke Prače, sa površinom od oko 660 ha – *zaštićeni pejzaž (park prirode - potkategorija)*¹⁰,
- Predio Grebak – Borovac, sa površinom 4647 ha u opštini Foča – Ustikolina - *zaštićeni pejzaž (park prirode - potkategorija)*,
- Lokalitet „Veliki čair“, u opštini Pale-Prača, gdje je izgradjena kaptaža za snabdijevanje fiziološkom vodom - *zaštićeni pejzaž (zaštitna šuma – potkategorija)*,
- Spomen park „Rorovi“, u opštini Goražde - *zaštićeni pejzaž (park šuma – potkategorija)*
- Stećansko groblje, u zaseoku Goršići u opštini Goražde - *zaštićeni pejzaž (park šuma – potkategorija)*,
- Grobljanska cjelina „Presjeka“, na kojoj egzistiraju endemski primjerci žalosne bukve - *spomenik prirode (dendrološki spomenik prirode – potkategorija)*,
- Mineralno vrelo „Kiseljak“, u opštini Pale – Prača – *spomenik prirode (hidrogeološki spomenik prirode – potkategorija)*,
- Mineralno vrelo „Kiseljak“, u naselju Bogušići u opštini Goražde - *spomenik prirode (hidrogeološki spomenik prirode – potkategorija)*.

2. PODRUČJA NAMJENJENA TURIZMU I REKREACIJI

Na području Bosansko - podrinjskog kantona planiraju se četiri zone namjenjene turizmu i rekreaciji:

- Grebak (atar naselja Mazlina u opštini Foča – Ustikolina),
- Modrani (atar naselja Njuhe u opštini Foča – Ustikolina),
- Ruda glava (atari naselja Donji i Gornji Bogovići u opštini Goražde),
- Kriva Draga (atar naselja Bulozu u opštini Pale – Prača).

3. PODRUČJA OD POSEBNOG ZNAČAJA ZA KANTON

Na području Bosansko - podrinjskog kantona kao područja od posebnog značaja za kanton izdvajaju se:

- Dolina rijeke Drine i
- Kanjon rijeke Prače.

¹⁰ Prema kategorizaciji propisanoj Zakonom o zaštiti prirode iz 2003. godine (Sl. novine Federacije BiH, br. 33/03) **197**

XVI ZAŠTITA I UNAPREĐENJE OKOLIŠA

MJERE ZAŠTITE OD ZAGAĐIVANJA VODE, VAZDUHA I TLA

Svaka privredna ekspanzija i urbanizacija neminovno sa sobom nose opasnosti po životnu sredinu i njenu degradaciju.

Da bi se obezbijedio adekvatan kvalitet životne sredine na jednoj teritoriji neophodno je sprovesti niz konkretnih mjera zaštite kako bi se već postojeći kvalitet održao ili da bi se postojeća degradacija dovela na nivo održivog.

Mjere se mogu podijeliti na pravno - normativne mjere, tehničko - tehnološke, prostorno - planske, ekonomske itd.

Generalne mjere u oblasti zaštite životne sredine su:

- Donošenje opštih normativno-pravnih akata Skupštine Bosansko – podrinjskog kantona i opštinskih vijeća o zaštiti i unapređenju životne sredine (lokalni akcioni planovi zaštite životne sredine - LEAP, kantonalni i opštinski programi zaštite životne sredine; kantonalni i opštinski planovi zaštite prirode; kantonalni i opštinski programi zaštite vazduha; planovi zaštite riječnih slivova; kantonalni i opštinski planovi upravljanja čvrstim otpadom);
- Izrada katastra zagađivača i stalno ažuriranje od strane nadležnih, pri čemu je naročito važno ustanovljavanje mjernih punktova zagađivanja i uslova praćenja zagađivanja;
- Uspostavljanje monitoringa kvaliteta svih segmenata životne sredine (voda, vazduh, tlo, buka, zračenje i slično);
- Zabrana i ograničenje gradnje objekata koji su potencijalni zagađivači u zonama stanovanja, društvenih, turističko rekreativnih, prosvjetnih i drugih centara aktivnosti;
- Prilagođavanje tehničkih i proizvodnih procesa u industriji i proizvodnji energije zahtjevima i uslovima zaštite od zagađenja životne sredine, kako se štetni uticaji ne bi širili na okolinu;
- Izgradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda za potrebe naselja Goražde, Ustikolina i Prača i susjednih naselja, te za područje MZ Hrenovica;
- Izgradnja sanitarno ispravnih septičkih jama u ostalim naseljima;
- Pravilan izbor lokacije (naročito proizvodnih objekata) uz poštovanje mezo i mikroklimatskih karakteristika prostora;
- Dovođenje upotrebe pesticida, herbicida i vještačkih đubriva, primjenom savremenih agrotehničkih mjera, na nivo potrošnje koji će zadovoljavati kako potrebe u poljoprivredi, tako i standarde u zaštiti životne sredine;
- Planska i organizovana eksploatacija šljunka u priobalju vodotokova;
- Sanacija i rekultivacija područja nekadašnje deponije na lokaciji Lug, kao i divljih deponija u opštini Foča - Ustikolina;
- Uspostavljanje efikasnog sistema prikupljanja čvrstog otpada koji bi funkcionisao na što većem prostoru kantona, a samim tim opsluživao veći broj stanovnika kroz uspostavljanje kantonalne sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica.

XVII ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO - ISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEĐA I NJIHOVA EKONOMSKA VALORIZACIJA

Osnovna načela zaštite i planiranja nasljeđa istorije i kulture su sljedeća:

- Spomenici istorije i kulture imaju pored kulturološke i istorijske vrijednosti i materijalnu tj. ekonomsku vrijednost – oni su potencijal za razvoj tj. specifičan resurs lokalnog ili šireg značaja; sa tim u vezi potrebno je razvijati koncepciju spomeničkog dobra kao ekonomskog dobra koje se uključuje u razvoj prostora u kome se nalazi,
- Spomenici se štite cjelovito zajedno sa prostorom u koji su integrisani, bilo da se radi o prirodnom ili antropogenom prostoru,
- Zaštita se sprovodi standardnim postupkom koji podrazumijeva istraživanje, evidentiranje, valorizaciju tj. kategorizaciju i čuvanje na veoma različite načine zaštite kao što su pasivna zaštita i aktivna zaštita putem rekompozicije, adaptacije, restauracija, rekonstrukcija, interpolacija i, sasvim izuzetno, dislokacija.
- Zaštita spomenika je dio čovjekovog odnosa prema životnom prostoru, izgrađenom i neizgrađenom i po tome je briga sveukupnog društva na teritoriji na kojoj se spomenici nalaze,
- Spomenici se štite tehničkim sredstvima i nosioci zaštite moraju biti osposobljeni da te uslove propisuju od nivoa strateškog planiranja do nivoa izrade uslova zaštite za pojedinačne spomenike ili grupe spomenika,
- Status spomenika kao ekonomskog dobra isključuje svaki oblik primitivnog ili rauberskog odnosa prema dobru kulture – ako se npr. dobro kulture koristi u savremenom životu ono ne može podlijegati normalnoj ekonomskoj amortizaciji, jer dobro kulture protekom vremena vrijedi sve više, a ne sve manje, pa se dakle i amortizacija mora obračunavati shodno tome,
- Posao istraživanja, evidentiranja i zaštite naslijeđa je stalan, a svo naslijeđe se štiti shodno međunarodnim doktrinama zaštite i razvoju lokalnog zakonodavstva,
- Da bi se naslijeđe štitilo na odgovarajući način neophodno je stvoriti odgovarajući informacioni sistem o spomenicima kao neposrednom predmetu zaštite i obezbijediti sistem stalnog praćenja svih kategorija nepokretnog naslijeđa,
- Sve aktivnosti zaštite prate i organizuju kompetentne tj. kadrovski i materijalno opremljene službe,
- Kada se radi o tretmanu spomenika u prostoru, on započinje planiranjem prostora i naselja kao prve faze izgradnje prostora do neposredne izgradnje objekta raznih vrsta i namjena – služba zaštite je aktivni učesnik u svim vrstama poslova planiranja i izgradnje,
- U procesu zaštite spomenika posebna pažnja se posvećuje naslijeđu u zonama intenzivnih promjena u prostoru – područjima zahvaćenim urbanizacijom, izgradnjom infrastrukturnih koridora, dnevnim kopovima i dr.
- Naslijeđe se mora štititi od svih nekontrolisanih intervencija u prostoru, a naročito od bespravne izgradnje i nesavjesnih investitora,
- U procesu zaštite pojedinačnih spomenika ili spomeničkih cjelina moraju se eliminisati svi prikriveni oblici eksproprijacije,
- Za zaštitu spomenika kulture trebaju se formirati novčani fondovi u čijem se formiranju mogu koristiti i sredstva stvorena kapitalizacijom objekata kulture na način koji propiše služba zaštite,
- Stalno unapređivanje svih sredstava zaštite – tehnička, pravna i dr., promocija vrijednosti naslijeđa, poboljšanje multidisciplinarnog rada u zaštiti i dr.

Osnovne mjere u oblasti kulturnog nasljeđa su:

- Zaštita i očuvanje arheoloških lokaliteta kao kulturnih dobara,
- Provođenje mjera tehničke i fizičke zaštite svih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa (prvenstveno utvrđivanjem zaštitnih zona),
- Stavljanje pod formalnu zaštitu značajnih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa (npr. stari grad Pavlovac u opštini Pale – Prača),
- Hitna zaštita ugroženih nacionalnih spomenika BiH - Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini i groblja na Presjeci kod Ustikoline,
- Uspostavljanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Obezbeđenje monitoringa ukupnog kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Uključivanje kulturnih dobara u planove razvoja Bosansko - podrinjskog kantona (prije svega turizam - seoski, eko, izletnički, eskurzioni, dječiji i omladinski, kulturno - manifestacioni i tranzitni).

XVIII MINSKA POLJA

U oblasti zaštite od neeksplozivnih ubojnih sredstava i mina na području Bosansko – podrinjskog kantona potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Vršenje stalne edukacije stanovništva (pismenim i usmenim metodama, preko elektronskih medija) u pogledu opasnosti od zaostalih mina i neeksplozivnih ubojnih sredstava;
- Obilježavanje kontaminiranih zona (minskih polja);
- Uklanjanje svih minskih polja na području Bosansko – podrinjskog kantona do 2020. godine u koordinaciji sa Antiminskim centrom BiH;
- Prevođenje svih sumnjivih minskih površina na teritoriji kantona u područja bez rizika u koordinaciji sa Antiminskim centrom BiH do 2020. godine;
- Prioritet u deminiranju dati najugroženijoj opštini u kantonu: Pale - Prača.

Etape realizacije deminiranja

Jedan od najkompleksnijih zahtjeva jeste identifikacija, a potom i čišćenje zagađenog područja od mina. Zbog dugotrajnog i skupog procesa deminiranja potrebno je uraditi tkz. etapne planove, kao podstrategije kod izrade etapnih planova za deminiranje.

Naročito je važno u postupku realizacije deminiranja voditi računa o priritetnim područjima i to:

- Građevinska zemljišta u sklopu urbanih područja ili izvan njih sa stanovanjem,
- Građevinska zemljišta sa privrednim kompleksima,
- Područja značajna za razvoj poljoprivrede,
- Područja značajna za druge namjene.

Navedena područja trebaju biti obuhvaćena prvom etapom deminiranja do 2012. godine.

XIX UGROŽENOST PODRUČJA

ZAŠTITA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA

U oblasti zaštite od elementarnih nepogoda na području Bosansko – podrinjskog kantona potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Striktna primjena propisa o aseizmičkoj gradnji;
- Zabrana izgradnje stambenih i privrednih objekata na nestabilnim terenima (dijelovi atara naselja Lokve i Renovica) i klizištima;
- Izgradnja akumulacija na Prači i Osanici;
- Uspostavljanje sistema protivgradne zaštite na čitavoj teritoriji kantona.

ZAŠTITA OD POŽARA I EKSPLOZIJA

U oblasti zaštite od požara i eksplozija potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Striktna primjena protivpožarnih propisa sa naročitim naglaskom na urbanističku regulaciju (urbanističke mjere zaštite);
- Izrada šumskih planova za zaštitu od požara sa naročitim naglaskom na izgradnju protivpožarnih puteva;
- Stalni nadzor i sistematsko sprovođenje preventivnih mjera zaštite u proizvodno – poslovnoj zoni «Pobjeda»;
- Izraditi planove transporta eksplozivnih i zapaljivih materija, kao i planove zaštite od udesa.

ZAŠTITA OD RATNIH DEJSTAVA

U oblasti zaštite od ratnih dejstava potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Deminiranje prostora Bosansko – podrinjskog kantona;
- Izgradnja novih namjenskih skloništa osnovne zaštite u naseljima Goražde i Ustikolina;
- Ukloniti nedostatke i oštećenja u postojećim skloništima;
- Odrediti skloništa dopunske zaštite, prvenstveno u objektima preduzeća, kao i u adekvatnim prirodnim objektima;
- Izraditi planove za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara.

XX KONCEPT ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠTENJA PROSTORA (OSNOVNA NAMJENA PROSTORA I POJEDINIH PODRUČJA)

Osnovni koncept organizacije, uređenja i korišćenja prostora Bosansko - podrinjskog kantona u periodu do 2028. godine bazira se na planiranoj mreži naselja (model policentričnog razvoja) na području kantona, zatim na konceptu razvoja poljoprivrede, šumarstva, rudarstva, industrije, energetike, saobraćaja, vodoprivrede, turizma, trgovine na istom prostoru, kao i na planskim rješenjima u sferi zaštite prirode i ekologije.

Urbana područja na teritoriji kantona prevashodno obuhvataju građevinska zemljište subregionalnog centra Goražde; opštinskih centara nižeg ranga Ustikoline i Prače; sekundarnih opštinskih centara; lokalnih centara; prigradskih naselja i većine primarnih naselja (izuzev naselja Gornji Bogovići, Karovići, Kolakovići, Pijevac, Ropovići i Završje).

Planirana proizvodno – poslovna zona Vinčica - Pračanka u opštini Pale – Prača je izdvojena kao posebna namjena, pošto ne ulazi u sastav urbanih područja.

Vikend zone predstavljaju zone planirane za povremeno stanovanje i usko su povezane sa postojećim vikend naseljima i konceptom prostornog razvoja turizma. Planirane vikend zone 2028. godine su Vražalice i Kolovarice.

Turističke zone su prevashodno vezane za riječni turizam, planinski i zimski turizam. Planirane turističke zone 2028. godine su Grebak, Modrani, Kriva Draga i Ruda glava.

Iz samog naziva «zone specijalne namjene» jasno je da je riječ o prostorima čija namjena se ne može objavljivati u javnom dokumentu.

Poljoprivredno zemljište obuhvata kategorije oranica, voćnjaka, pašnjaka, kultivisanog zemljišta (grupe obradivih parcela) i ostalog poljoprivredno zemljište (poljoprivredne površine sa značajnim učešćem prirodnog biljnog pokrova). U okviru poljoprivrednog zemljišta se nalaze i manje grupacije stambenih objekata, kao i pojedinačni stambeni objekti seoskih domaćinstava udaljeni od centralnih dijelova seoskih naselja i značajnijih saobraćajnica.

Šumsko zemljište obuhvata kategorije lišćarskih šuma, četinarskih šuma, mješovitih šuma, ali i kategorije poput planinskih travnjaka, vresišta, ostalog šumskog zemljišta (sukcesija šumske vegetacije), neplodnog zemljišta (goleti) i planinske vegetacije.

Vodene površine obuhvataju rijeku Drinu i akumulacije. Na području obuhvata plana planiraju se akumulacije na rijekama Prači i Osanici.

Kao područja sa posebnim režimom korišćenja u namjeni prostora su izdvojeni istražno polje rude gipsa u ataru naselja Lokve, kao i planirana zaštićena prirodna područja «Kanjon Prače» i «Grebak – Borovac» (planirani parkovi prirode).

PRAVCI PROSTORNOG RAZVOJA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA

Prostorni razvoj Bosansko - podrinjskog kantona je prvenstveno uslovljen policentričnim modelom razvoja koji proizilazi iz koncepta buduće mreže naselja, kao i projekcijom stanovništva, domaćinstava i stanova. Područje kantona zauzima površinu od 502.28 km² pretežno brdsko – planinskog područja, i ta činjenica se mora uzeti u obzir prilikom kreiranja budućih pravaca prostornog razvoja. U prostoru kantona se mogu izdiferencirati dvije velike fizičko – geografske cjeline: dolina Drine i dolina Prače koje su međusobno odvojene planinskim vijencem Jahorine sa vrhovima koji dostižu 1750 m nadmorske visine. Zbog toga je prostor Bosansko - podrinjskog kantona izrazito neintegrisan unutar svoje teritorije.

U sadašnjem trenutku na prostoru obuhvata plana se jedino može izdvojiti osovina razvoja dolinom Drine na pravcu Ustikolina - Goražde kao linijski sistem koncentracije stanovništva, infrastrukture i privrednih kapaciteta.

Ostala područja koncentracije stanovništva, infrastrukture i privrednih kapaciteta su u vidu nodova, tačaka iz kojih se šire određeni razvojni impulsi prema okolnom prostoru (prvenstveno Prača).

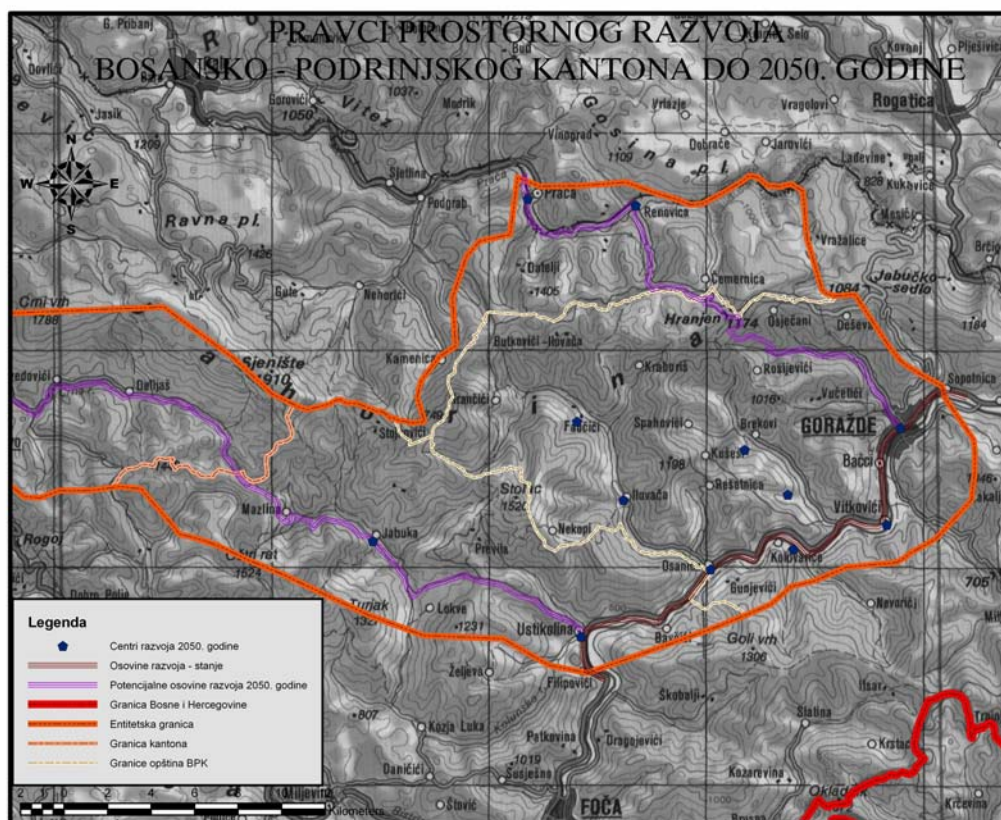
U periodu do 2028. god. planira se povećanje broja ovih nodova iz kojih će se širiti razvojni impulsi na sva naselja koja u planiranom konceptu mreže naselja imaju veći centralitet. Ukupno gledajući, predviđaju se određeni razvojni procesi u svim naseljima čiji su centralni dijelovi definisani kao urbana područja.

U vremenskom horizontu plana trebala bi se potpuno izdiferencirati osovina razvoja Prača – Turkovići (Renovica) u opštini Prača, a takođe i osovina razvoja Ustikolina – Jabuka u opštini Foča - Ustikolina.

Generalno, pravci prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona do 2028. godine biće vezani za nodove u prostoru, odnosno naselja koja imaju određeni centralitet, te za pravce Ustikolina – Goražde (primarna osovina razvoja kantona dolinom Drine); kao i Prača – Turkovići (Renovica), odnosno Ustikolina – Jabuka.

U dugoročnom periodu do 2050. godine vjerovatno će doći do povezivanja primarne osovine razvoja u dolini Drine sa osovnom razvoja Prača – Turkovići (Renovica), dok će se osovina razvoja Ustikolina – Jabuka produžiti duž doline Crne Rijeke i povezati sa osovnom razvoja koja prolazi dolinom Željeznice. Svi ovi pravci će uz nodove izvan osovine razvoja (Bogušići, Čitluk, Ilovača, Faočići) predstavljati osnovne pravce i tačke prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona do 2050. godine.

Slika 6: Pravci prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona do 2050. godine

DALJE PROSTORNO PLANIRANJE

Prostorno planiranje, samo po sebi, predstavlja jedan od osnovnih instrumenata provođenja prostornih planova. Provođenje se vrši izradom planskih dokumenata nižeg ranga, koji će svojom detaljnijom razradom doprinijeti kvalitetnijoj realizaciji prostornih planova višeg ranga.

U slučaju Prostornog plana Bosansko - podrinjskog kantona to su prostorni planovi područja posebnih obilježja, urbanistički planovi i regulacioni planovi. Nivo obrade ovog kantonalnog prostornog plana, kao i teritorijalna veličina kantona i broj opština u njegovom sastavu ne uslovljavaju izradu opštinskih prostornih planova.

Prostorni planovi područja posebnih obilježja čija je izrada potrebna:

- Prostorni plan doline rijeke Drine,
- Prostorni plan kanjona Prača.

Urbanistički planovi čija je izrada potrebna:

- Urbanistički plan Goražde (urbano područje Goražde),
- Urbanistički plan Ustikolina (urbano područje Ustikolina),
- Urbanistički plan Prača (urbano područje Prača).

Regulacioni planovi čija je izrada potrebna:

- Regulacioni plan naselja Vitkovići,
- Regulacioni planovi lokalnih centara,
- Regulacioni planovi planiranih turističkih zona,
- Regulacioni planovi planiranih vikend zona,
- Regulacioni planovi planiranih proizvodno – poslovnih zona.